

FUNDATIA LAPEDATU

**Fratilor
Alexandru
si
Ion I. Lapedatu,
la împlinirea vârstei de 60 de
ani**

Dactilografiere și tehnoredactare: Fundația Academia Civică
Tehnoredactare și format PDF: Ana Damian

Text & imagini: *Fundația Lapedatu*, © 2019
Toate drepturile rezervate *Fundației Lapedatu*

Copertă: *Fundația Lapedatu*, © 2019

Ediție pe hârtie: M.O. IMPRIMERIA NAȚIONALĂ BUCUREȘTI, 1936

Volumul de față prezintă o selecție a contribuțiilor din volumul omagial tipărit la Monitorul Oficial, Imprimeria Națională, București, 1936 referitoare la frații Lapedatu.

© 2019 Fundația Academia Civică pentru versiunea.pdf Acrobat Reader

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor situri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al *Fundației Academia Civică* sau al *Fundației Lapedatu* sunt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

Fundația Academia Civică: www.memorialsighet.ro

Fundația Lapedatu: fundatia.lapedatu@gmail.com

FRAȚILOR
ALEXANDRU

și

ION I. LAPEDATU

LA ÎMPLINIREA VÂRSTEI DE 60 DE ANI

XIV.IX.MCMXXXVI

Motto: „În fiii săi se va cunoaște omul.”

Isus fiul lui Siraj c.XI v.30

Cuprins

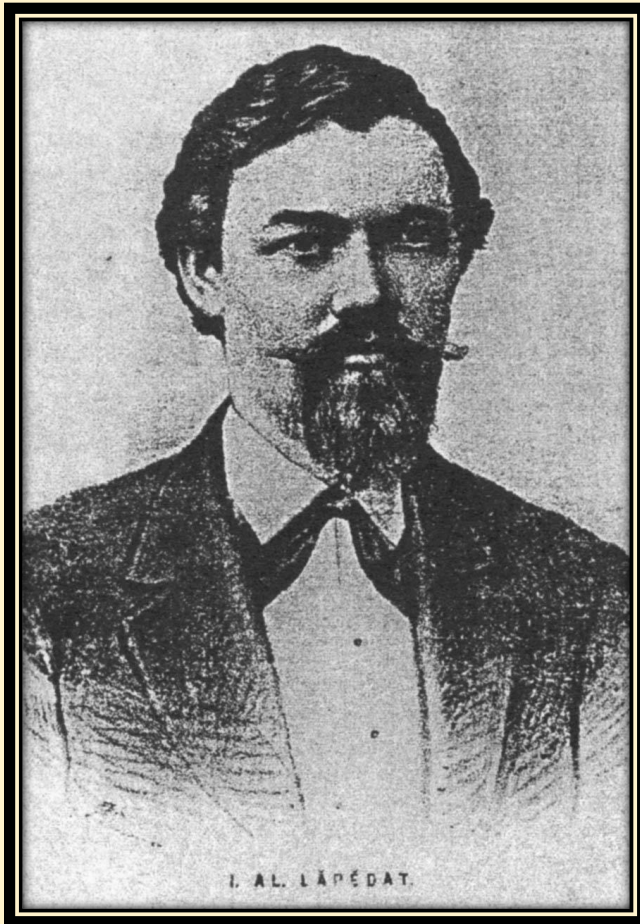
I.NOTE BIO–BIBLIOGRAFICE.....	7
D. BRAHARU: Ion Al. Lapedatu (1844–1878)	7
I. CRĂCIUN: Alex. I. Lăpedatu	13
H. GEORGESCU: Ion I. Lăpedatu	19
II.STUDII.....	26
ȘT. BOER: Instituțiunea asigurărilor la Români din Transilvania	26
Anexe.....	35
DIMITRIE BRAHARU: Ion Al. Lăpedatu ca nuvelist istoric	84
Nuvela istorică în Moldova și Muntenia în secolul xix.....	85
Nuvela istorică în literatură Română transilvană —Ion Al. Lăpedatu.....	94
ȘTEFAN CACOVEANU: Amintiri din viața studentescă	118
† Ep. NICOLAE COLAN: Vraja liceului ortodox din Brașov	121
D. I. HERȚIA: organizare financiar–economică la Români din Transilvania înainte de Unire	125
C. LACEA: Brașovul între anii 1871 și 1878.....	141
IOAN MOȚA: Români din Orăștie înainte de războiu	151
D. ST. PETRUȚIU: O contribuție la istoria teatrului românesc din Transilvania	165
CONSTANTIN POPP: Un economist Român din Transilvania	175
O. PRIE: Pietrii de hotar. Amintiri	185

SOFRONIE ROȘCA: Între litere și finanțe	197
Dr. CONSTANTIN STANCA: Suferințele unei mame române în timpul războiului mondial ...	201
AL. TZIGARA-SAMURCAȘ: Graiul obiectelor de artă țărănească.....	205
SCRIERILE LUI ION AL. LAPEDATU.....	209
I. Publicate de autor în volum.....	209
II. Publicate de „asociațiune”.....	210
III. Publicate în „Biblioteca Copiilor”	211
IV. Publicate de autor în diferite reviste si ziare	211
Ce au scris alții despre Ion Al. Lăpedatu	219
I. Contemporanii.....	219
II. Urmașii.....	221
III. Biografii în enciclopedii	223
SCRIERILE LUI ALEXANDRU I. LAPEDATU	224
1. Periodice	224
2. Studii și cercetări istorice	224
3. Memorii, comunicări, rapoarte și cuvântări la Academia Română	238
4. Memorii, studii și articole privitoare la revendicările teritoriale ale României	243
5. Recenzii și dări de seamă	245
6. Diverse	247
SCRIERILE LUI ION I. LAPEDATU.....	268

I. Lucrări și studii de specialitate	268
II. Monografii	269
III. Diverse	269
IV. Lucrări în manuscris.....	270
V. Articole și foiletoane	270

I.NOTE BIO-BIBLIOGRAFICE

D. BRAHARU: Ion Al. Lapedatu (1844-1878)

Tatăl gemenilor Lapedatu: Ion Al. Lapedatu (1844-1878)

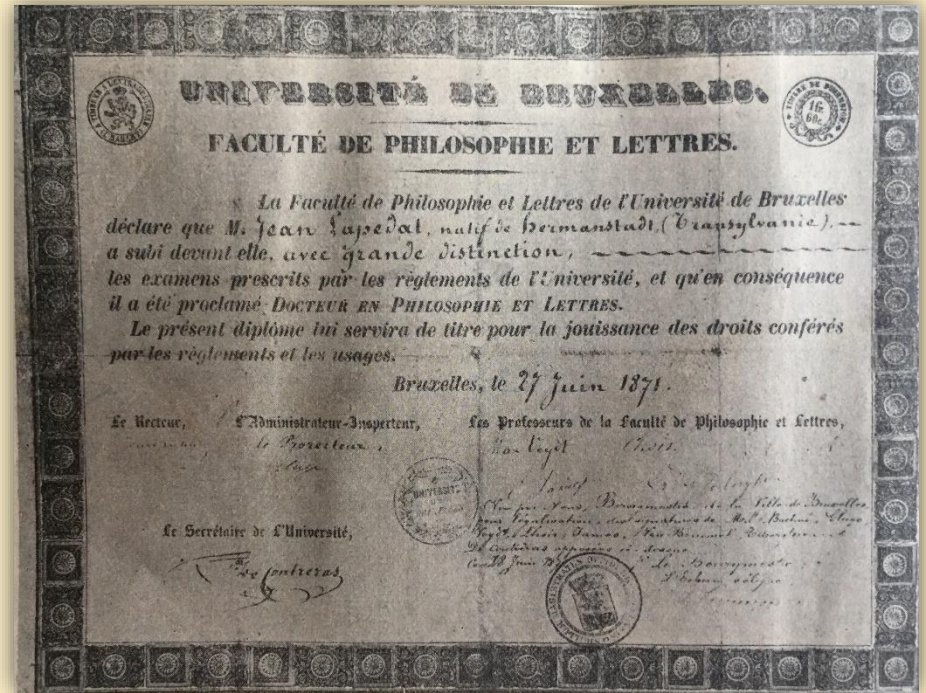
Ion Al. Lapedatu, tatăl gemenilor Lapedatu, s-a născut în Colun, jud. Sibiu, în 6 Iulie 1844, din părinți plugari. A crescut însă în satul vecin Glâmboaca, locul de origine al familiei părintelui său. Învățăturile elementare le-a urmat la școala săsească din comuna apropiată Hosman, iar cursul secundar în Sibiu, la liceul de stat romano-catolic (pe atunci cu limba de predare germană), terminându-l în anul școlar 1867-68. Ca elev de liceu își câștiga singur existența, deoarece - fiind școlar eminent - avea numeroase lecții particulare. Încă de pe băncile scoalei începuse a versifica.

După ce trecu examenul de maturitate (bacalaureat), Ion Al. Lapedatu se duse la București să urmeze facultatea de litere. Aci se prezentă la concursul pentru una din bursele societății „Transilvania”, de curând înființată, sub președinția lui Al. Papiu-Ilarian. La acest concurs - în ședința din 6 Octomvrie 1868 - tânărul student ardelean a fost foarte călduros susținut de B. P. Hașdeu, obținând, cu 8 voturi din

totalul de 11, bursa de 150 galbeni anual pentru studii de literatură și filosofie la Paris¹).

Aci și-a urmat studiile superioare la colegiul Sainte-Barbe, la Collège de France și la Sorbonna, ascultând cursurile lui Vacherot, Philarète Chasles, Caro, Paul Janet, Saint-Marc-Girardin, Tailandier, Egger etc.²). Dar n-a putut urma aceste cursuri decât doi ani (Noemvrie 1868–Septemvrie 1870), căci, izbucnind războiul franco-german, de teama asedierii Parisului, care avea să se producă peste puțin timp, plecă la Bruxelles (Septemvrie 1870), unde, cu aprobarea societății „Transilvani”, continuă studiile întrerupte în capitala Franței, terminându-le în vara anului 1871, când luă „cu mare distincție” doctoratul în litere și filosofie (27 Iunie 1871).

Timpul de trei ani, pe care Ion Al. Lapedatu l-a petrecut în Franța și Belgia, a fost o vreme de muncă intensă. El își trecu examenele cu punctualitate, deși numai atunci își însușise limba franceză. De altfel singur spunea că nu a avut alt drum decât de acasă la facultate³. Pe lângă aceasta, se adaugă darul deosebit ce-l avea pentru limbi străine. Cunoștea perfect germana, latina, greaca și învățase apoi franceza. Cultura națională și-a făcut-o singur. Chiar stând în Paris și având de învățat

Diploma de doctor în filosofie de la Universitatea Bruxelles

¹ Actele Soc. «Transilvania» pentru ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei. București

² I. Bozocanu, Cuvântare la înmormântarea lui Ion Al. Lapedatu, în *Albina Carpaților*, Sibiu 1878, p. 404.

³ ... Eu în anul acesta așa sunt de încărcat de ocupațiuni, încât n'am alt umblet de cât de acasă până la școală și de acolo până acasă... (Scrisoare către Francisc Hossu-Longin, de la Paris, din 1 Dec. 1869, la Biblioteca Universității din Cluj).

pentru examene, el era preocupat de studii naționale. Într-o altă scrisoare către Francisc Hossu-Longin (din 21 Ian. 1870), spunea : „Până spre primăvară nu vă voi mai scrie în „Familia”, dar mai târziu vă voi surprinde cu niște balade și cu niște studii din istoria națională...”.

Reîntors în patrie, fu numit profesor de filologie clasică la liceul ortodox român din Brașov, în care calitate a servit din 1871, toamna, până în 1878, primăvara, când moartea ca 1-a răpit în plină activitate, în vârstă de abia 33 de ani. Căci, în afară de munca grea a profesoratului, Ion Al. Lapedatu a dezvoltat o prodigioasă activitate publicistică, fiind prim-colaborator la ziarul „Orientul Latin” al lui Aron Densusianu, care apărea în acel timp la Brașov (1874-1875) și redactor al revistei „Albina Carpaților”, care a apărut la Sibiu, în editura lui Visarion Roman, din 18 August 1877 până în 5 Iunie 1878.

De tânăr însă, din 1866, fiind încă elev de liceu, a colaborat la „Familia”. În acest an s-a întâlnit cu Mihail Eminescu, colaborator și el la revista lui Iosif Vulcan. Eminescu fusese în Blaj, unde stătuse toată vara anului 1866 și în toamnă plecase spre București. Într-un articol intitulat „Eminescu în Blaj”, publicat în „Luceafărul” din 1904 (Nr.3, p.74), Ștefan Cacoveanu – contemporan și prieten al lui Mihai Eminescu și Ion Al. Lapedatu – scrie următoarele:

„Cam pe acest timp (Septembrie 1866) a trecut (Eminescu) pe la Sibiu în România. Mergând și eu în toamna aceluia an la Sibiu să studiez dreptul, Ion Al. Lapedatu, regretatul profesor și poet de la Brașov, pe atunci student în Sibiu și Nicolae Densusianu” istoricul, pe atunci student la academia de drept di Sibiu, mi-au spus că Eminescu trecuse pe acolo și ei erau încântați de acest copil minune ...”

A mai colaborat la ziarul „Traian” al lui B. P. Hașdeu, „Albina Pindului” și la „Revista Literară Stiințifică”. În ziarul „Traian” a publicat, fiind încă student la Paris, primele poezii patriotice (Vitejii Daciei, Provedinței, La Ardeleni, Dumnezeul nostru și Ruga sclavului). Trimițându-le direcției numelui ziar, le-a însoțit cu o scrisoare adresată lui B. P. Hașdeu. Din această scrisoare desprindem rândurile de mai jos, având în ele motivarea evoluției lui Ion Al. Lapedatu către poezia patriotică:

„Situția tristă, în care se găsește patria mea, și tirania ce apasă pe Români într-această țară nefericită, deșteaptă în sufletul fiecărui adevărat patriot indignarea cea mai justă și cea mai vie durere.

Toți Românii buni trebuie să fie pătrunși de aceste simțăminte; dar nu toți voesc a le trece peste buzele lor. Eu am cutezat s-o fac – știu dacă n-ar fi mai bine să țin aceste accente, bine simțite, dar mai puțin bine espresate; nu știu dacă n-ar fi mai bine să le țin între hârtiile mele, ca o suvenir de lacrimi plânse pentru patrie și națiune?

Eu am scris acestea pentru junii mei compatrioți, ca să le aduc aminte de cea mai sacră datorie, ce trebuie să o îplinească pentru românism în epoce critice, ca cea de acum. Paria mea nu-i va entusiasma, dar cel puțin le va dovedi, că mai sunt și alții, care simt ca dâșii.”⁴

Din 1877 toată grija și activitatea sa neobosită au fost concentrate la revista „Albina Carpaților”. În această revistă își publică Ion Al. Lapedatu nuvelele istorice și numeroase biografii de oameni de stat și de scriitori. Revista „Albina Carpaților”, în scurtul timp cât a apărut, a fost cea mai bună revistă românească a vremii. Cine răsfoiește revistele „Convorbiri Literare”, „Columna lui Traian”, și „Familia” care apăreau în acelăși timp, cu revista „Albina Carpaților” a lui Ion Al. Lapedatu, se convinge de nivelul apusean al acestei reviste, iar limba în care era redactată nu-i cu nimic mai prejos de limba scriitorilor dela „Convorbiri”. În Transilvania „Albina Carpaților” a rămas neîntrecută până la apariția revistei „Luceafărul”, întemeiată, la 1902, de *Aurel, P. Bănuț* împreună cu 12 studenți români de la Universitatea din Budapesta.

Dovadă că revista „Albina Carpaților” a fost opera lui Ion Al. Lapedatu este anunțul pe care l-a publicat Visarion Roman în numărul din 5 Iunie 1878, două luni numai de la moartea fostului său redactor, întâmplată în ziua de 25 Martie st. v. Anunțul se adresează „cătră onorabilul public! Fiindcă – se spune în anunț – în urma reposării regretatului Ion Al. Lapedatu, toată stăruința de a afla alt redactor, care să țină foaia aceasta la înălțimea ei, au rămas fără rezultat, mă văd necesitat, cu multă părere de

⁴ Scrisoarea publicată în ziarul «Traian», n-rul din 4 Iunie 1869. «Situția tristă» de care vorbește poetul era dualismul, prin care se dăduse Ungurilor Transilvania.

rău, a întrerupe cu numărul prezent (Nr. 40 din 5/17 Iunie 1878) edarea „Albinei Carpaților”, până când se va găsi un redactor care să poată corespunde așteptărilor...”. Alt redactor care să înlocuească talentul, munca și priceperea lui Ion Al. Lapedatu nu s-a mai aflat însă și revista n-a mai apărut!

Ion Al. Lapedatu s-a îmbolnăvit de piept în Noemvrie 1877 și în 25 Martie 1878 a murit. Starea lui se menținea gravă de la începutul lunii Martie, căci prietenul său Iosif Vulcan, care aflase de boală, înserează în revista „Familia” din 19/31 Martie 1878 (An. XIV Nr. 23) o notiță în care spune: „D-I I. A. Lapedatu, readactor al foii „Albina Carpaților”, precum cu durere aflăm, este bolnav. Dorim ca cât mai curând să putem anunța cetitorilor noștri însănătoșirea stimatului nostru amic!”. Dar, din nenorocire, Iosif Vulcan a trebuit să anunțe cetitorilor „Familie” moartea distinsului scriitor în numărul din 2/14 Aprilie 1878 (An. XIV, p. 161).

Iosif Popescu, colaborator la „Albina Carpaților”, descrie mișcător înmormântarea lui Ion Al. Lapedatu.

„Ziua înmormântării, 8 Aprilie (27 Martie), era o zi tristă. Natura parcă jelea și ea. Încă pe la ora 2 ½ după prânz se porniră de la gimnaziu șirurile tinerimii școlare, cu corpul profesoral în frunte, pe când o lume simpatică și tristă se grămădea în strada Șcheilor, unde zăceau rămășițele pământești ale răposatului. Muzica militară aștepta în mare ținută. În același timp d-I primar și notabilitățile orașului Brașov mergeau să vadă pentru, ultima oară fața profesorului atât de cunoscut... Împrejurul carului mortuar mergeau opt profesori în haine negre și 24 de studenți purtând facle. După car veneau rudeniile cele mai de aproape, pe urmă d-I primar și numerosul public care discuta meritele răposatului și golul lăsat în literatura națională prin dispărerea acestui talent atât de tânăr și deja atât de cunoscut”⁵.

În adevăr numele lui Ion Al. Lapedatu era bine cunoscut nu numai în Transilvania, ci și în vechea țară. Vestea morții lui, sosind în Capitală, a fost înregistrată de ziarele „România Liberă” (Nr. 257/1878), „Românul” (1878, p. 311) și „Dorobanțul” (Nr. 131/1878).

⁵ Iosif Popescu, În mormântarea lui Ion Al. Lapedatu, în *Albina Carpaților*, Nr. 34 din 1878, pp. 402-404.

„Românul” scria că „acest tânăr transilvănean, ieșit din clasa poporului muncitor, a știut... să dobândească, atât ca profesor și scriitor cât și ca om, stima și iubirea tuturor aceluia care l-au cunoscut și l-au cetit...”.

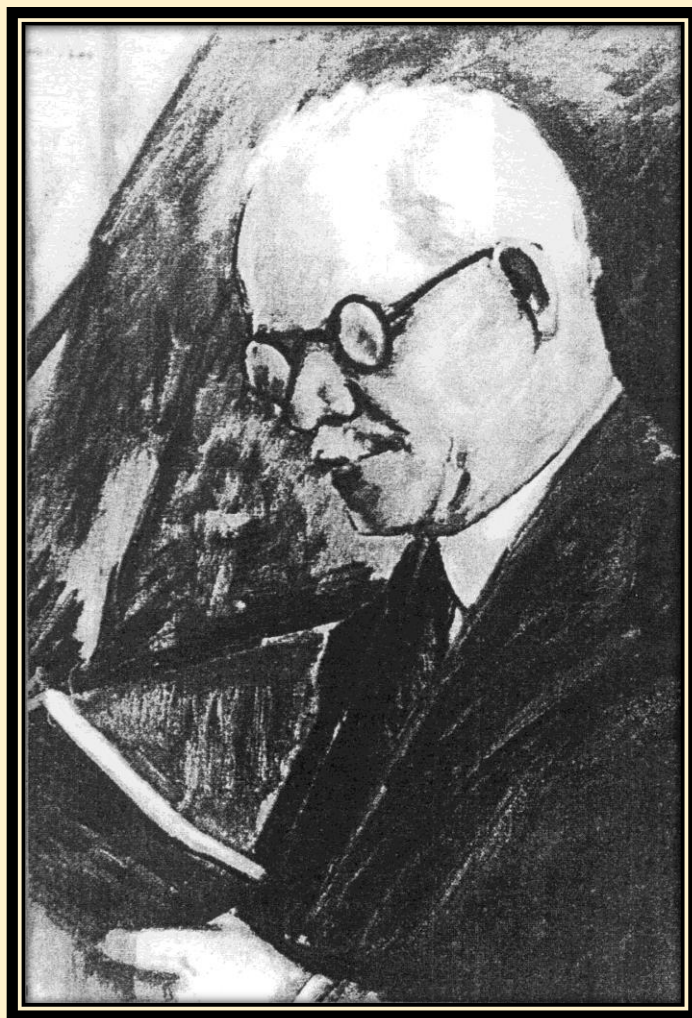
Ziarul „Timpul” (Nr. 73/1878), la care Eminescu era redactor și colaborator, scria în luna Aprilie 1878 că „mai multe ziare din Capitală comunică știrea despre încetarea din viață a neobositului scriitor și redactor al foii literare ilustrate „Albina Carpăților” I. A. Lapedatu. Am dori ca această știre să nu se adevărească”. A doua zi însă, primind ziarele din Transilvania, redacția „Timpului” reproduce în întregime necrologul din „Telegraful Român” de la Sibiu, fiind convinsă de tristul adevăr al morții lui Ion Al. Lapedatu.

A fost înmormântat în cimitirul „Groaveri” din Brașov, unde i se vede și astăzi mormântul alături de al lui Andrei Mureșianu și Virgil Onițiu.

Pentru a vedea Scrierile lui Ion I. Lapedatu accesați link-ul de mai jos, reveniți cu săgeata înapoi () aflată pe pagina finală a capitolului Scrierile lui Ion Al. Lapedatu.

[SCRIERILE LUI ION AL. LAPEDATU](#)

I. CRĂCIUN: Alex. I. Lăpedatu

Alexandru Lapedatu, portret în ulei pe pânză de Marius Bunescu

Născut la 2/14 Septembrie 1876, în Cernatul Săcelelor, județul Brașov. Învățăturile elementare și secundare le-a făcut în comuna sa natală, la Brașov și la Iași unde și-a trecut examenul de bacalaureat. Studiile superioare le-a urmat la Universitatea din București, mai întâi la facultatea de medicină, apoi la cea de litere și filosofie, unde și-a luat licența în istorie și geografie (magna cum laude) și i s-a acordat, prin concurs, marele premiu „Hillel” al Universității pentru lucrarea sa *Istoria breslelor la Români* (inedită). Pregătirea științifică și-a însușit-o la școala istorică a profesorilor N. Iorga, D. Onciul și I. Bogdan. Tot la București a făcut seminarul pedagogic universitar (limba română și istoria).

După terminarea studiilor, profesor suplinitor scurt timp la liceul Sf. Sava din Capitală, a fost angajat, în 1903, la biblioteca Academiei Române, secțiunea manuscriptelor, cu speciala însărcinare de a pregăti materialul pentru publicarea vechilor documente românești. Cunoscut și apreciat, încă de atunci, ca devotat cercetător în ogorul istoriografiei naționale, i s-a oferit, în 1904, postul de secretar al Comisiunii Monumentelor

Istorice, iar în 1909 a devenit secretar al Comisiunii Istorice a României, înființată în acel an.

La biblioteca Academiei Române a funcționat până la 1908, când a demisionat, spre a se putea consacra, în special, lucrărilor Comisiunii Monumentelor Istorice, al cărei serviciu l-a reorganizat și l-a condus spre mulțumirea tuturor și, apoi, aceluia al Comisiunii Istorice a României, unde a secondat, cu tot devotamentul, pe mult regretatul Ioan Bogdan în munca grea și istovitoare a tipăririi documentelor, cronicelor și vechilor texte de limbă, a căror editare sistematică o începuse, după un mare și frumos plan, neuitatul fost președinte al acestei comisii.

Ca secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice a redactat, timp de opt ani (1908—1916), *Buletinul* și, timp de doi ani (1914—1915), *Anuarul* acestei Comisii, ambele publicații întrerupte din cauza intrării României în război. Tot în această vreme a condus și supravegheat publicarea bibliotecii *Steaua* (de la nr. 20 până la nr. 47— ultimul), înființată de Spiru C. Haret și care, se știe, s-a bucurat de o mare încredere și de o largă răspândire în straturile sociale ale poporului, prin mijlocirea preoților și învățătorilor. A continuat a desvolta totdeodată o intensă activitate publicistică istorică personală, pentru care a și fost ales, în 1910, membru corespondent al Academiei Române.

După declararea războiului mondial, prevăzând intrarea României în acțiune, a renunțat la protecția străină și a cerut recunoașterea calității de cetățean român, ceea ce Corpurile Legiuitoare, la intervenția d-lui N. Iorga în Cameră și a mitropolitului Pimen al Moldovei în Senat, i-au acordat imediat. În timpul războiului a fost mobilizat la Serviciul de supraveghere al știrilor (censura telegrafică), iar la retragerea armatei și a guvernului în Moldova, s-a așezat la Iași, unde a intrat mai activ în mișcarea politică a Românilor ardeleni și bucovineni pentru unitatea națională, publicând în *Neamul Românesc* al d-lui N. Iorga o serie de articole mult apreciate asupra situației în care războiul adusese naționalitățile din Austro-Ungaria și asupra acțiunii iredentiste și centrifugale a acestor naționalități (nr. 228—235 din bibliografie).

Trimis de Guvern în misiune la Moscova (Iulie 1917), la întoarcere, prin Chiev (Decembrie 1917) și Odessa (Ianuarie 1918), a fost ales, aci, membru în Comitetul național instituit de obștea Românilor emigrați și refugiați din Austro-Ungaria, spre a-i reprezenta, politicește, în vâltoarea luptelor și evenimentelor ce se anunțau. Partea sa de activitate în acest Comitet a arătat-o în articolul *Românilor refugiați din Austro-Ungaria și Contele de Saint-Aulaire*, publicat în volumul omagial închinat acestui mare și devotat amic și slujitor al unității noastre naționale, în 1930 (nr. 130—131 din bibliografie).

Prin mijlocirea acestui Comitet, al cărui vice-președinte a fost ales (după închiderea graniței dela Nistru), a ajuns în legături politice mai apropiate cu Ion I. C. Brătianu și colaboratorii săi.

Însărcinat să pregătească un memoriu bine documentat și susținut, privitor la revendicările teritoriale ale României la Conferința de Pace, scrise și publică, tot în *Neamul Românesc*, o altă serie de studii statistice, etnografice și istorice asupra acestor revendicări (nr. 181—87 din bibliografie), pe care le folosi apoi la redactarea memoriilor speciale ce s-au prezentat Comisiunii teritoriale însărcinată de Conferința de Pace dela Paris a stabili noile frontiere ale României.

În acest scop a și fost trimis, în toamna anului 1918, imediat după armistițiu, la Paris, ca consilier tehnic pentru chestiunile istorice și etnografice pe lângă Legațiunea noastră de acolo și, apoi, pe lângă Delegațiunea română la Conferința de Pace în frunte cu Ion I. C. Brătianu. Aci a redactat și publicat memoriile de care fu vorba mai înainte și care, tipărite în versiune franceză și engleză, au fost înaintate, oficial, Conferinței de Pace (nr. 188—93 din bibliografie).

Întors, în Iulie 1919, cu Ion I. C. Brătianu, acasă, după ce participase la solemnitatea istorică a iscăririi tratatului dela Versailles, a fost din nou trimis la Paris, în vederea rezolvării chestiunii Basarabiei. Cum însă rezolvarea aceasta s-a amânat, reveni în țară, unde, între timp, fu numit, la recomandarea comisiunii speciale interuniversitare pentru organizarea Universității române a Daciei superioare, profesor de istoria veche a Românilor la această Universitate.

În toamna anului 1919 se stabili la Cluj, începându-și lecțiile la Universitate. În primul parlament al României întregite (1919—20) fu ales senator al acestei Universități. Scurt timp după aceasta fu pentru a treia oară trimis la Paris, în aceeași calitate de consilier tehnic pe lângă Delegațiunea țării la Conferința de Pace, în vederea tratatelor ce avea să înceapă cu Ungaria pentru stabilirea tratatului dela Trianon. Redactă și publică alte două memorii (nr. 194—95 din bibliografie) și întocmi, împreună cu miniștrii plenipotențiar ai României și Cehoslovaciei, d-nii Dim. Ghica și Ștefan Osuski, un întins memoriu comun, ca răspuns la nenumăratele memorii pe care contele Apponyi, în numele Delegațiunii maghiare, le prezentă Conferinței de Pace, spre a combate revendicările teritoriale ale celor două țări (memoriul acesta e încă inedit).

Întors în țară, în Martie 1920, își reluu ocupațiile la Universitatea din Cluj, începând, cu colegul său Ion Lupaș, organizarea Institutului de istorie națională, înființat de Regele Ferdinand I, cu prilejul inaugurării acelei Universități, institut care, prin străduințele și ostenele conducătorilor săi, posedă astăzi un imobil propriu în valoare de cinci milioane lei și are cea mai completă, până acum, bibliotecă pentru studiile de istorie națională pusă la dispoziția studenților și cercetătorilor și care an de an mereu e sporită și îmbogățită.

În același timp primi o serie întreagă de însărcinări în legătură cu necesitățile de organizare ale vieții culturale și politice ale noilor teritorii ale României întregite: președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice, secția pentru Ardeal, al Comisiunii pentru organizarea arhivelor de peste munți și al Comisiunii pentru reorganizarea muzeelor din Transilvania, membru în Comisiunea pentru revizuirea numirilor de localități, în Comisiunea pentru evaluarea bunurilor fostului Stat ungar, în Comisiunea pentru întocmirea nouilor steme ale țării (heraldică), în Comisiunea pentru încoronarea Suveranilor etc. În toate aceste însărcinări a ținut să-și dea partea sa de contribuție cât mai conștiincios și devotat.

În viața publică s-a alăturat, dela început, partidului național-liberal cu al cărui șef lucrase la Paris la Conferința de Pace și cu ai cărui fruntași avusese, încă înainte de război, legături de reciprocă încredere și simpatie. Ales, în 1922, deputat pe listele partidului național-liberal, a participat, ca consilier tehnic al Delegației române (Ion I. C. Brătianu) la Conferința dela Genova. La 1923, în Martie, după moartea fostului său profesor D. Onciul, a fost numit director general al Arhivelor Statului. A demisionat însă curând, spre a putea rămâne și mai departe în serviciul țării de origină.

În toamna aceluiași an, la remanierea guvernului Ion I. C. Brătianu (sfârșitul lui Octomvrie), a fost numit ministru al cultelor și artelor, în care calitate a funcționat până la retragerea aceluia guvern (sfârșitul lui Martie 1926), prezidând între altele lucrările pentru instituirea Patriarhatului și pentru întocmirea noii legi de organizare a Bisericii ortodoxe române. A reluat departamentul cultelor și artelor în guvernele Barbu Știrbey, Ion I. C. Brătianu și Vintilă Brătianu, dela începutul lui Iunie 1927 până la începutul lui Noemvrie 1928, când a întocmit legea pentru regimul general al cultelor. În sfârșit, la revenirea partidului național-liberal la cârma Statului, în Noemvrie 1933, a fost numit ministru de Stat pentru Ardeal, în guvernul I. G. Duca, iar dela 9 Iunie 1934 funcționează, pentru a treia oară, ca ministru al cultelor și artelor, în guvernul d-lui Gheorghe Tătărăscu.

În tot acest timp a făcut parte și a lucrat în toate corporațiunile reprezentative (adunarea eparhială a Clujului și congresul național-bisericesc) și organele executive (consiliul eparhial al eparhiei Clujului și consiliul central bisericesc) ale Bisericii ortodoxe române. Ca membru al adunării eparhiale din Cluj a fost, timp de zece ani, raportor. În chestiunea construirii catedralei, însărcinat fiind să vorbească în numele acestei adunări, atât la punerea pietrei fundamentale, cât și la sfințirea ei.

Deși activează în viața politică, făcând parte din toate legislaturile dela 1922 încoace în parlamentul țării și deși ca conducător al partidului național-liberal din Ardeal are multiple și variate sarcini și obligațiuni, nu și-a părăsit totuși activitatea profesională și științifică. A funcționat ca decan al facultății. A prezidat examene de capacitate (la istorie) și de bacalaureat. A ținut numeroase

conferințe publice în cadrele Extensiunii universitare din Cluj, ale Asociațiunii, ale Universității libere din București și ale altor instituțiuni similare. A avut tot felul de însărcinări culturale. A continuat în sfârșit activitatea științifică prin comunicări făcute la Academia Română, prin studii și articole de specialitate publicate în reviste și ziare.

Ca recunoaștere a acestei activități a fost proclamat membru de onoare sau activ al mai tuturor societăților culturale din țară (membru onorar al Asociațiunii, al Societății numismatice române, al Sindicatului zăriștilor români din Ardeal și Banat, al Societății arheologice–istorice din Chișinău, al Societății autorilor dramatici români, etc.), iar Academia Română, al cărei membru activ este dela 1918, la sfârșitul sesiunii sale din Mai 1935, l-a ridicat la înalta demnitate de președinte al ei. Asemenea, ocupând mai mult de șase ani funcțiunea de ministru, a fost proclamat, în Martie 1936, senator de drept.

Pentru a vedea Scrierile lui Alexandru I. Lapedatu accesați link-ul de mai jos, reveniți cu săgeata înapoi () aflată pe pagina finală a capitolului Scrierile lui Alexandru I. Lapedatu.

[SCRIERILE LUI ALEXANDRU I. LAPEDATU](#)

H. GEORGESCU: Ion I. Lăpedatu

Figură 1: Ion I. Lapedatu

Născut la 2/14 Septembrie 1876 în Cernatul Săcelelor, jud. Brașov.

Școala primară a început-o în comuna natală, a continuat-o la Brașov și a terminat-o la Iași, unde a urmat și doi ani de liceu.

Reîntors la Brașov, la liceul ortodox-român— azi liceul Andrei Șaguna — a trecut mai târziu la școala reală, de pe lângă acelaș liceu, pe care terminând-o, și-a continuat studiile la școala comercială superioară, la care, în Iunie 1898, a făcut examenul de maturitate (bacalaureat) cu distincție.

De timpuriu a arătat o înclinație deosebită pentru literatură și istorie. Preferințele sale se îndreptau în special spre Eminescu, Alecsandri și Coșbuc. Învățase sute de versuri din acești poeți și, fiind cuprins însuși de pasiunea versificației, alcătuiase câteva încercări foarte reușite și pline de romantism.

În ce privește istoria, îl preocupa în deosebi soarta țăranilor din trecutul Transilvaniei. Citise „Părți alese din Istoria Transilvaniei” de G. Barițiu, înainte chiar de a intra în școala comercială, deci la o vârstă destul de tânără.

Intrat în școala comercială, nouile discipline au reușit să-i trezească un interes viu și durabil pentru chestiunile economice și financiare. Centrul preocupărilor sale în această nouă direcție i-a rămas multă vreme istoria poporului român din Transilvania.

Primele sale manifestări în acest gen au fost două conferințe publice, ținute la ședințele festive ale societății de lectură „Ion Popasu” dela Brașov: una în 1897 „Brașovul industrial și comercial”, în care stabilea partea de activitate economică a Românilor din acest important centru de legătură dintre Orient și Occident și a a doua în 1898 „Jumătate de veac din viața economică a poporului nostru”, în care analiza evoluțiunea social-economică a Românilor din Transilvania în epoca de după 1848. Și lot astfel a urmat și mai târziu. Chestiunile ce l-au preocupat, a căutat să le pună totdeauna în legătură cu stările de la noi.

Tot în timpul, când se găsea la Brașov, a început activitatea sa publicistică.

Primele rânduri din condeiul său, sortite să vadă lumina tiparului, au fost intitulate „Scrisoare din Săcele” și au apărut în „Gazeta Transilvaniei” dela 10 Aprilie 1897. În „Telegraful Român” din Sibiu, începând cu Nr. 12 din 1898, sub formă de foiletoane, publică un omagiu închinat fostului său profesor de matematici Dr. Ioan Bozoceanu.

În toamna anului 1898 se înscrie la Universitatea din Budapesta, urmând, în acelaș timp, și cursurile seminarului pentru pregătirea profesorilor de școale comerciale superioare. Întrerupe studiile în anii 1900—1901 pentru a-și face serviciul militar, după terminarea căruia continuă și, în Aprilie 1902, trece așa numitul „examen fundamental” de profesor, iar în Mai 1904 „examenul de specialitate”, obținând diploma de profesor pentru școalele comerciale superioare.

În timpul studiilor universitare a luat parte la toate manifestațiunile culturale și naționale ale studențimii române din capitala Ungariei. În anul 1901—1902 a fost ales chiar președinte al societății studențești „Petru Maior” dela Budapesta.

În Mai 1902, când a luat ființă revista studentească „Luceafărul”, îl găsim printre fondatorii ei, împreună cu Aurel Bănuț, Alex. Ciura, Octavian Goga, Ioan Lupaș, Vasile Moldovan, Ioan Montani, Octavian Prie, Sebastian Stanca și Gheorghe Zărie.

De altă parte, în publicistică desvoltă o însemnată activitate. Aproape toate evenimentele mai însemnate din viața studenților universitari, erau menționate în articolele sale, sub formă de scrisori, publicate în „Gazeta Transilvaniei”, în „Tribuna” și în „Telegraful Român”.

În „Gazeta Transilvaniei”, N-rele 124—129 din 1899, a apărut conferința sa despre „Cauzele decadenței economice a Românilor Seceleni și mijloacele de îndreptare” și tot în aceeași gazetă, Nr. 238 din acelaș an, s-a publicat discursul său comemorativ în amintirea marelui om de bine Emanuil Gojdu. Discursul purta titlul „La mormântul lui Gojdu”. Un alt discurs, rostit în numele tinerimii universitare, cu ocaziunea constituirii comunității bisericești ortodoxe-române la Budapesta, a apărut în „Telegraful Român” Nr. 26 din 1900.

În revista „Luceafărul” începe publicarea studiului său despre Adam Smith, studiu în care analizează opera filosofică și economică a marelui scriitor englez. În aceeași revistă (Nr. 3—1903 și următoarele) publică sub titlul „Lupte zadarnice” o expunere sistematică a mișcărilor sociale din secolul al 19-lea.

O altă conferință, ținută la Brașov, în Iunie 1904, în cadrele despărțământului „Astrei”, tratând o serie de probleme social-economice sub titlul: „Ajută-te și Dumnezeu te va ajuta” a apărut deasemenea în „Gazeta Transilvaniei”.

Colaborarea sa la „Revista Economică”, colaborare pe care avea să o intensifice mai târziu, luând chiar și conducerea acestei reviste, prin care și-a propagat cuvântul scris mai bine de două decenii, a început-o tot în timpul anilor săi de studii universitare la Budapesta. În 1900 publica acolo un studiu despre „Teoria matematică a asigurărilor asupra vieții”, studiu care, amplificat mai târziu, a apărut și în volum, ca prima lucrare de acest fel la Românii din Transilvania.

După terminarea studiilor universitare, neputându-i-se oferi un loc în învățământul comercial românesc — deoarece toate catedrele la singura școală comercială superioară din Transilvania, cea dela Brașov, erau ocupate — fu numit secretar al doilea la „Astra” (Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român) din Sibiu.

În 1905, în calitate de secretar al „Astrei”, a luat parte activă la organizarea expoziției etnografice și istorice și la înființarea muzeului național din acel oraș (Muzeul Asociațiunii). Însemnata sa contribuțiune la aceste lucrări se găsește apreciată în procesele verbale ale comitetului central al „Astrei” din toamna anului 1905.

La 1 Noemvrie 1905, fu numit secretar la „Ardeleana” din Orăștie, una dintre cele mai însemnate bănci românești de pe acele vremuri. Înainte de a-și începe activitatea la această instituțiune, a făcut practică, timp de 6 luni, la băncile mari din Sibiu, Cluj, Budapesta și Viena. Reîntors la Orăștie, în Octomvrie 1906, este ales director al „Ardelenei”, pe care o conduce în această calitate timp de cinci ani. Bilanțurile acestei bănci din acea perioadă ilustrează activitatea directorului ei. Dela un capital social de 500.000 cor. aur, rezerve de 310.000, depuneri de 2.515.000, credite străine de 623.000 și un activ de 4.450.000, această instituțiune sporește până la sfârșitul anului 1910 la un capital social de 1.000.000, la rezerve de 1.408.000, la depuneri de 3.212.000, la credite străine de 1,773.000 și la un activ de 7.820.000. Cei cinci ani cât a funcționat la Ardeleana, cum spune conducerea ei de azi, au lăsat urme neșterse, dând băncii o organizație solidă, care-i poartă și acum timbrul.

Pe vremea când era la Orăștie, în Martie 1907, se căsătorește cu Veturia Papp, fiica protopopului ortodox al Beiușului, o femeie înzestrată cu excepționale calități de soție și de mamă; a desvoltat o activitate neobosită în conducerea operelor de binefacere pentru ajutorarea studenților lipsiți de mijloace materiale. A avut o viață familiară model până în 1929, când o cumplită nenorocire, prin pierderea, în împrejurări tragice, a unicului lor fiu, a distrus-o sufletește în așa măsură, încât după puțină vreme s-a stins din viață.

Dela „Ardeleana” trecu Ion I. Lăpedatu la conducerea „Băncii Generale de Asigurare” dela Sibiu, cea dintâi instituțiune națională de acest fel a Românilor ardeleni, la a cărei pregătire și înființare avusese rol hotărâtor.

În timpul activității sale la „Ardeleana” și la „Banca Generală de Asigurare” a îndeplinit și alte multiple funcțiuni și însărcinări. Astfel a activat în permanență ca secretar al „Solidarității”, — federala băncilor românești din Ardeal. Statutele, regulamentele și în deosebi lucrările privitoare la organizarea și activitatea revizorilor–experți au fost însărcinări de care s–a achitat în modul cel mai conștiincios, contribuind ca această instituțiune, cu controlul extern și obligator, impus membrilor săi, să fie cunoscută și apreciată în întreaga Monarhie austro–ungară și dată ca model pentru organizațiile bancare ale celorlalte neamuri. În același timp a funcționat ca secretar al „Fundațiunii pentru ajutorarea ziariștilor români din Ungaria”, întemeiată de distinsul fruntaș al Românilor ardeleni, regretatul Dr. Ioan Mihu. Prin o propagandă sistematică și stăruitoare a izbutit să popularizeze ideea și să sporească considerabil averea acestei fundațiuni. Din contribuiri mărunte ale tuturor, fondul inițial s–a augmentat în șase ani dela 25.000 la 230.000 cor. aur. Deși valoarea acestui capital a fost mult micșorată prin inflația monetară de după război, totuș o avere destul de apreciabilă a putut fi trecută, în 1932, sindicatului ziariștilor români din Ardeal și Banat.

A luat parte activă la viața publică a bisericii ortodoxe din Transilvania, fiind ales în trei cicluri (1909—1911, 1915—1917 și 1918—1920) membru (deputat) în sinodul arhidieceșan dela Sibiu, iar în 1917 și în congresul național–bisericesc. Începând din 1912, a făcut parte timp de nouă ani și a funcționat ca asesor (consilier) în senatul epitropesc al consistoriului arhidieceșan. Din 1921, funcționează ca consilier în consistoriul metropolitan al Ardealului. În 1917 a fost invitat ca referent tehnic–financiar în Administrația Fundațiunii Gojdu, fiind cooptat mai târziu, în 1923, membru în Comitetul de conducere al acestei mari averi culturale românești.

La Unire, a reprezentat cercul Nochrichului în adunarea dela Alba-Iulia și în Marele Sfat Național dela Sibiu. Alcătuindu-se Consiliul dirigent pentru Transilvania, i s-a încredințat funcțiunea de secretar general la resortul finanțelor, funcțiune pe care a îndeplinit-o până la disolvarea Consiliului, în 1920.

În România întregită a fost membru al corpurilor legiuitoare din 1919—1931 și anume în patru legislațiuni ca deputat și în două ca senator, luând, cu îndelungata sa experiență și cu cunoscuta sa competență, parte activă la discutarea tuturor problemelor economice și financiare, desbătute în acest interval de timp.

În 1921 a fost numit președinte al Comisiunii române dela Budapesta pentru lichidarea afacerilor financiare publice și private dintre România și Ungaria. În decursul acestei funcțiuni a luat parte ca delegat al țării la Conferința statelor succesore ale fostei Monarhii austro-ungare, ținută în Martie—Iulie 1921, la Roma. În Noemvrie același an a avut însărcinări speciale pe lângă Delegația română la Comisiunea de reparațiuni dela Paris, pentru care a pregătit documentarea memoriilor depuse în chestiunea repartizării datoriei publice a fostei Monarhii austro-ungare. La 1 Ianuarie 1922 a fost numit titular al catedrei de finanțe publice și private dela Academia de înalte Studii comerciale și industriale din Cluj. În 1924, face parte din Delegația română, care a tratat diferite convenții economice și financiare încheiate cu Ungaria. În 1925 este delegat din nou la Conferința statelor succesore întrunită la Praga. În Martie 1926 i s-a încredințat ministerul finanțelor, în guvernul General Averescu. După un an de activitate la acest departament se retrage pe chestiuni de ordin principial, rămânând în cele mai cordiale raporturi cu șeful guvernului și colaboratorii săi. Din încredințarea aceluiasi guvern, începe, în Mai 1927, tratative la Berlin pentru aranjarea litigiilor financiare cu Germania, tratative care au fost întrerupte din cauza schimbării guvernului. În Noemvrie același an are o misiune semi-oficială la Londra în vederea pregătirilor pentru stabilizarea monetară. În Martie 1928 este cooptat și apoi ales director la Banca Națională a României. În această calitate face parte din Delegația română care a tratat în Iulie—Noemvrie 1928 și a încheiat acordurile financiare dela Berlin. În anii din urmă întreaga sa activitate și-a concentrat-o cu deosebire la Banca Națională a României, unde funcționează și în prezent.

Activitatea sa la această instituțiune ca și la atâtea altele, nu poate decât să surprindă prin intensitatea și multiplicitatea ei, precum și prin trăinicia rezultatelor obținute.

Dar, deși reținut de atâtea însărcinări de ordin practic, n-a neglijat nici activitatea sa publicistică. La alt loc se dă o bibliografie a lucrărilor, studiilor și articolelor sale, bibliografie care, deși nu a putut fi stabilită complet, vădește totuș vremurile de intense pregătiri pe toate terenurile, în care a așternut pe hârtie cele mai diferite preocupări ale vieții românești din Transilvania dinainte de Unire. În România întregită lucrările sale privesc în mare parte chestiuni economice și financiare, decurgând din clauzele tratatelor de pace și nouile așezări în organizarea finanțelor și economiei publice și private.

Pentru activitatea sa publicistică a fost numit, mult înainte de război, membru corespondent și apoi activ al secțiunilor literare-științifice ale „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român” dela Sibiu. În acelaș timp a fost și membru activ al Soc. de Economie Politică din vechea Ungarie. Academia Română, în ultima sesiune, din Mai 1936, apreciindu-i îndelungata activitate în domeniul științelor economice-financiare, puse în serviciul în deosebi al progresului vieții economice a Românilor din Transilvania, l-a ales membru de onoare al ei.

Pentru a vedea Scrierile lui Ion I. Lapedatu accesați link-ul de mai jos, reveniți cu săgeata înapoi () aflată pe pagina finală a capitolului Scrierile lui Ion I. Lapedatu.

[SCRIERILE LUI ION I. LAPEDATU](#)

II.STUDII

ȘT. BOER: Instituțiunea asigurărilor la Românii din Transilvania

Instituțiunea asigurărilor a fost cunoscută la Românii din Transilvania încă din prima jumătate a secolului trecut. În această epocă au luat ființă, în fosta Monarhie Austro-Ungară, unele dintre cele mai mari întreprinderi de asigurări, ca „Assicurazioni Generali” și „Riunione Adriatica di Sicurta”, care își extinseră activitatea și în ținuturile locuite de poporul nostru. Din legăturile lor de afaceri cu aceste întreprinderi și cu cele ce s-au mai înființat între 1850 — 1860, între care merită să fie amintită societatea „Prima Ungară”, s-au pătruns conducătorii neamului nostru de utilitatea instituțiunii de asigurări și s-a născut ideea de a încerca înființarea unei asemenea întreprinderi și în părțile Transilvaniei. Cum însă Românii din acele vremuri, abia scăpați de iobăgie, nu dispuneau de suficiente capitaluri pentru înființarea unei întreprinderi proprii de asigurări, s-au asociat la o acțiune întreprinsă de compatrioții lor sași, fondând împreună cu aceștia, la 1868, societatea de asigurări „Transilvania”, cu sediul în Sibiu. Aceasta este cea dintâi întreprindere de acest fel, înființată pe teritoriul românesc, considerat în totalitatea sa.

Administrarea noii întreprinderi s-a făcut multă vreme printr-o strictă paritate între elementul românesc și săsesc. Membrii Consiliului de administrație erau jumătate români și jumătate sași. Conducerea efectivă a afacerilor a fost încredințată, la început, unui specialist străin, Adolf Worell, care însă, după doi ani, a trebuit să se retragă, lăsând societatea într-o situație destul de critică. În locul lui a fost ales director cunoscutul economist român de pe acele timpuri, Dr. Aurel Brote, care a stat în fruntea întreprinderii, conducând-o, cu pricepere și devotament, timp de 27 de ani, dela 1870—1897.

Evident, întreprinderea, — având în fruntea ei o persoană atât de cunoscută ca Aurel Brote și în Consiliul de administrație pe unii dintre cei mai distinși fruntași ai vieții publice a poporului nostru de dincoace de Carpați, cum erau Iacob Bologa, Ioan Hania, Ilie Macelariu, Zaharia Boiu, Dumitru Comșa,

Ioan A. de Preda și alții asemenea,—a fost considerată de toată lumea ca întreprindere românească și ca atare a funcționat în tot cursul acestui timp.

La 1897, după moartea lui Aurel Brote, direcțiunea și conducerea efectivă a întreprinderii a trecut în mâinile Sașilor. Împrejurarea aceasta a pus în discuție ideea înființării unei noi întreprinderi de asigurări cu capital și caracter curat românesc. Conferința directorilor băncilor române din Transilvania, întrunită la 1898 în Sibiu, decide, la propunerea unuia dintre cei mai distinși intelectuali români de pe atunci, Dr. Ioan Mișu, să se studieze, prin delegațiunea acestei conferințe, chestiunea înființării unei societăți de asigurări pentru propriile noastre nevoi și cu propriile noastre mijloace. Ideea a provocat pretutindeni mare însuflețire și discuția ei deveni obiect de toate zilele. Cu toate acestea, împrejurări neprevăzute au împiedecat realizarea ei aproape un deceniu întreg.

Dar și în acest răstimp de zece ani, chestiunea unei noi întreprinderi de asigurări n-a încetat a preocupa cercurile noastre conducătoare. De altă parte — în vederea perspectivelor din viitor — unii dintre tinerii studenți universitari încep să se intereseze mai de aproape de studiul teoretic și tehnic al asigurărilor. Între aceștia iese la iveală în deosebi tânărul Ion I. Lapedatu, care, urmând la Universitatea din Budapesta, se înscrie și la unele colegii speciale de teoria matematică a asigurărilor asupra vieții, ce tocmai se deschiseseră atunci la acea Universitate. El publică în „Revista Economică” dela Sibiu, din 1900, un studiu de popularizare în această materie, studiu care, amplificat, apare în 1902, la Brașov, ca tratat special. Aceasta este cea dintâi lucrare despre teoria matematică a asigurărilor asupra vieții, apărută la Românii din Transilvania.

Chestiunea înființării noii întreprinderi de asigurări a fost reluată cu toată hotărârea din prilejul retragerii în corpore a membrilor români din Consiliul de administrație și din Comitetul de censori ai societății „Transilvania”, retragere provocată de un conflict în jurul alegerii directorului întreprinderii și adusă la cunoștința publicului român prin energica lor declarație dela 5 Septembrie 1908. Presa noastră, în deosebi „Revista Economică” din Sibiu, se face ecoul dorinței generale și continuă a propaga ideea, până când chestiunea este îmbrățișată de „Solidaritatea”, federala băncilor române din

Transilvania și Banat. Ea încredințează pe d-l Ion I. Lapedatu, ajuns între timp secretar al ei, să o studieze și să facă propuneri concrete cât mai neîntârziat. După anchete și studii amănunțite, secretarul „Solidarității” își prezintă raportul în ședința Consiliului dela 19 Decembrie 1909, raport întemeiat pe minuțioase cercetări și date statistice reale, din cari trăgea concluziunea că înființarea unei întreprinderi de asigurări la Românii din Transilvania și Banat era necesară, posibilă și rentabilă.

Dar la ședința Consiliului „Solidarității”, în care s-a discutat raportul și propunerile secretarului său, a luat parte, ca specialist în materie de asigurări, și Dr. Aurel Onciul, fost director general al Institutelor provinciale de asigurări din Moravia și deputat bucovinean în Reichsrat-ul dela Viena. Bazat pe experiențele societăților austriace de asigurări: „Globus” și „Erste Bohmische”, care nu și-au putut afirma viabilitatea, Dr. Aurel Onciul era de părere că băncile românești din Transilvania și Banat să se ferească de proiectul înființării unei societăți naționale de asigurări.

Consiliul „Solidarității” avea dreptul a pune la îndoială sinceritatea opiniunilor lui Dr. Aurel Onciul, dându-și seama, că dânsul nu putea fi destul de obiectiv, deoarece tocmai atunci lucra din răspuțeri pentru alcătuirea, la Viena, a unei bănci centrale de reescont, la care cerea să participe, ca fondatoare, și băncile românești din Transilvania. În deosebi, Dr. Onciul susținea că aceste bănci vor face, atât din punct de vedere moral, cât și material, un serviciu mai bun, participând la proiectata fondare dela Viena, decât la fondarea unei întreprinderi de asigurări. Cu toate acestea Consiliul, deși nu s-a lăsat prea mult impresionat de opiniunile pesimiste ale lui Dr. Aurel Onciul, totuși, făcându-și o chestiune de conștiință, a încredințat pe secretarul „Solidarității”, ca — ținând seamă de obiecțiunile ridicate — să cerceteze în deosebi cauzele pentru care diferitele întreprinderi de asigurări, fondate pe atunci în Monarhia Austro-Ungară, nu și-au putut întemeia o existență durabilă și numai după ce se vor cunoaște aceste cauze și repercusiunea pentru împrejurările noastre, să se ia o hotărâre definitivă.

Este însă interesant de reținut că chiar înainte de a-și fi putut prezenta secretarul „Solidarității” rezultatul nouilor sale studii și cercetări, s-a făcut dovada, că Dr. Aurel Onciul — un spirit pe cât de talentat, pe atât de puțin statornic — nu-și prea făcea scrupule din convingerile sale. Căci, când un

grup de tineri ambițioși, pretextând că „Solidaritatea” nu grăbește în deajuns lucrările pentru înființarea întreprinderii, au pornit o acțiune izolată, emițând un prospect pentru fondarea, la Timișoara, a unei societăți de asigurare, lumea putea constata cu mirare, că între semnatarii aceluși prospect se găsea, în frunte, Dr. Aurel Onciul. Vom adăuga însă la acest loc că Dr. Aurel Onciul, ca bucovinean, nu cunoștea în deajuns relațiile din Transilvania și în deosebi nu-și putea da bine seama de solidarismul economic și național al Românilor din această provincie. A mărturisit-o însuși, câțiva ani mai târziu când, cunoscând progresele noiei întreprinderi de asigurări, înființată din inițiativa „Solidarității”, a declarat că n-ar fi crezut niciodată că Românii ardeleni să fie capabili de atâta abnegațiune și solidaritate națională în lupta lor de consolidare economică.

În baza însărcinării primite, secretarul „Solidarității” a studiat la Budapesta și Viena cauzele insuccesului societăților, care nu și-au putut afirma viabilitatea, dar a studiat și pe acelea care au putut să reziste și să-și întemeieze o existență sigură. Rezultatul cercetărilor sale l-a cuprins în un raport continuativ, pe care l-a prezentat în ședința Consiliului dela 5 Iunie 1910, când s-a decis definitiv înființarea mult așteptatei societăți române de asigurări.

Rar întreprindere care să se fi pregătit, cu atâtea scrupule de conștiință și cu atâtea grije, ca noua societate de asigurări. Ar fi de ajuns să ne referim la studiile și cercetările cuprinse în rapoartele secretarului „Solidarității”, rapoarte care, împreună cu părerea defunctului Onciul, se publică în anexe, pentru a justifica afirmațiunea noastră, fără să mai amintim de nenumăratele lămuriri date prin presă, în conferințe și întruniri. Trebuia să se porceadă însă astfel. Românii din Transilvania mai încercaseră o întreprindere de caracter obștesc. Fusese societatea comercială „Concordia” dela Sibiu, care, nefiind însă suficient pregătită și din lipsă de experiență, a trebuit să lichideze. Căderea acestei întreprinderi a cauzat multe decepții și omorâse aproape cu totul încrederea în noui inițiative. Lumea trebuia convinsă de seriozitatea întreprinderii ce se pregătea, de utilitatea și rentabilitatea ei. Era piatra de încercare pentru viitoarele inițiative. Un eventual insucces ar fi fost fatal. Ne-ar fi ținut în loc pentru multă vreme.

Dispoziția publicului românesc se schimbase însă prin modul serios cum fuseseră pregătite lucrările. Prospectul de fondare — semnat de membrii Consiliului de administrație al „Solidarității” — a fost primit cu toată încrederea. Toți din toate părțile, „dela vlădică până la opincă”, au luat parte la subscripțiune. Plugari, meseriași, neguțători, învățători, preoți, advocați, medici, profesori, etc. cu un cuvânt tot ce neamul românesc din Transilvania și Banat avea pe acel timp mai bun, se găsea în rândul acționarilor noiei întreprinderi de asigurări. Tot asemenea s-au grăbit să intre în rândul acționarilor băncile, instituțiunile și corporațiunile românești, ce le aveam pe atunci. Întreg capitalul a fost semnat exclusiv de Români. S-a semnat un milion 200 mii de coroane aur, mai mult decât se proiectase. Rămânea să se facă și constituirea legală. În preajma adunării generale de constituire, întreaga presă românească de dincoace de Carpați s-a ocupat de noua instituțiune, salutând-o cu mare însuflețire. Dintre multele articole apărute cu acest prilej menționăm pe cel apărut în „Revista Economică” dela Sibiu sub titlul „Viribus unitis” și din care ne vom îngădui a reproduce părțile esențiale. Iată ce se spunea în acel articol: „Mâne se constituie cea dintâi bancă românească de asigurări. Acționarii, reprezentanții poporului românesc de pretutindeni, se vor întruni și vor da viață nu numai celei dintâi bănci de asigurare românești, ci totodată — și acesta e momentul principal — și celei dintâi „instituțiuni financiar-economice, înființată cu concursul material și moral al întregului nostru popor de dincoace de Carpați. E un act însemnat acesta, necunoscut în trecutul neamului nostru. Prin el se dă dovadă că există și se cimentează tot mai mult organizația noastră economică și iarăși de felul cum va reuși această nouă instituțiune depinde — și aci este al doilea moment cardinal, pe care voim să-l fixăm în deosebi — acțiunile economice și financiare comune ce ar mai fi să inițiem și îndeplinim în viitor. Așa fiind, în aceste momente gândul nostru se îndreaptă spre viitor. Știm prea bine, că de aici înainte se începe greul, proba de foc pentru noua noastră întreprindere”. Și sfârșea:

„Să ne grupăm cu toții în jurul noiei întreprinderi, să o ajutăm și sprijinim din toate părțile, firm convinși că numai în chipul acesta îi putem asigura viitorul. Să lucrăm numai astfel și proba de foc —

de care aminteam la începutul șirelor noastre — o vom face cu siguranță. Deviza să ne fie la toți și pentru totdeauna: „Viribus Unitis”.

În ziua de 14 Mai 1911, a avut loc la Sibiu, în mijlocul unei mari însuflețiri, adunarea generală de constituire a noii societăți, prezidată de venerabilul Partenie Cosma, fostul director al Băncii „Albina”, având ca referent pe d-l Ion I. Lapedatu, director al Băncii „Ardeleana” și secretar al „Solidarității”. În fața celor peste 160 acționari — tot ce Transilvania și Banatul avea mai de seamă — președintele deschide ședința cu următoarele memorabile cuvinte:

„Poporul nostru, care până la 1848, mai bine de patru secole, prin legi chiar a fost condamnat la soarte de heloți, astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu și grație hărniciei și muncii sale deosebite, a știut să-și creeze o astfel de situațiune financiară, încât este în stare să se emancipeze de sub cătușile capitalului străin. Acesta este un succes, care este a se mulțumi muncii neobosite de o jumătate de secol a intelectualilor români pe terenul economic și solidarității conducătorilor institutelor noastre financiare, grupate sub stindardul „Solidarității”, care în timp relativ foarte scurt a ajuns să se bucure de un respect valoros la toți factorii competenți din patrie și străinătate. Încrederea cu care a fost întâmpinat apelul, făcut poporului român din patrie, în scopul înființării unei instituțiuni noi și pe un teren încă necultivat de noi, cu drept cuvânt ne umple de mândrie, dar totodată ne impune și datoria ca, realizată ideea noastră, să ne dăm silința, ca să dovedim, că am fost vrednici de încredere. Și citez a vă asiguraz că noi toți suntem hotărâți cu toată seriozitatea să dovedim acest lucru și că vom și reuși, ținând cu sfințenie la axioma: *voiește și vei putea!*”

Adunarea generală, votând statutele societății, a schimbat denumirea propusă în alta mai modestă, și puțin obișnuită. A numit-o „Banca Generală de Asigurare”. A făcut aceasta și din motive de oportunitate politică. Nu voea ca prin denumirea de societate națională să excite și mai mult furia presei șovine maghiare, care protesta împotriva organizării separate a Românilor și pe teren economic.

Societatea fiind constituită, cu pregătirea lucrărilor de înregistrare și în general cu conducerea provizorie a fost încredințat d-l Ion I. Lapedatu. Înregistrarea noii societăți s-a obținut prin ho-tărârea

tribunalului reg. ung. dela Sibiu din 20 Iulie 1911. Cu aceasta Banca Generală de asigurare era legal autorizată de a funcționa. La 24 Septembrie 1911 d-l Ion I. Lapedatu a fost ales director general al societății. Tot atunci au fost numiți primii funcționari. Îndată după alegerea sa, directorul general a inițiat tratative pentru încheierea convențiilor de reasigurare. Riscurile mai mari au fost plasate parte în Ungaria, parte în Germania. La 1 Ianuarie 1912, după ce directorul cu primii funcționari au studiat organizarea administrativă și tehnică a afacerilor de asigurări la o mare societate din Budapesta, Banca Generală de asigurare și-a început activitatea. S-a început munca cea grea și anevoioasă pentru care primii pioneri aveau o mare răspundere. E adevărat că s-au găsit mulți entusiaști, care au dat tot concursul lor. Intre aceștia merită să fie amintit tânărul episcop de pe atunci al Caransebeșului, venerabilul Patriarh de astăzi al României, Dr. Miron Cristea, care n-a ezitat să-și atragă asupra sa fulgerile presei maghiare șovine pentru memorabila pastorală, cu care anunța credincioșilor săi noua noastră societate de asigurări. Merită să fie amintite cel puțin câteva părți din acest admirabil document de conștiință românească. Iată ce spunea, între altele, distinsul prelat:

„Dar acum, iubiți credincioși, avem și noi Români o întreprindere de asigurări românească, care sub denumirea de „Banca Generală de Asigurare” și-a început lucrările la Sibiu și Români din toate unghiurile se grăbesc a se asigura acolo.

Vă sfătuesc și vă îndemn din toată inima să vă asigurați acolo avutul vostru, căci atât întemeietorii, cât și conducătorii băncii acesteia, sunt toți frați de ai noștri și fii ai bisericii noastre, cari duc și ei câte o lumină la aceleași altare, ca și noi.

Îndatorăm deci pe toți preoții să cetească această circulară „cu sfaturile archierești, în toate bisericile, în una din sărbătorile viitoare, când va fi adunat mai mult popor, tălmăcind cele cuprinse și folosind toate ocaziile pentru a sfătui pe poporeni să se asigure la Banca Generală de Asigurare, căci prin aceasta lucrăm în interesul poporului”.

O altă împrejurare avantajoasă pentru noua întreprindere consta în faptul că noul director general, fiind și secretar al „Solidarității” și având în îngrijirea sa și „Fundațiunea pentru ajutorarea

ziariștilor români”, avea cele mai bune raporturi cu băncile românești de pe întreg teritoriul locuit de poporul nostru și cu întreaga presă românească de pe atunci. Băncile luară asupra lor funcțiunea de agenți ai societății, iar presa dădea un concurs sincer și desinteresat cu cuvântul scris pentru propagarea ideii de asigurări.

Cu toate acestea greutățile și dificultățile se țineau lanț. La public se găsea însuflețire și bunăvoință, dar în materie practică de afaceri trebuia luptat cu încă destule prejudecăți și indolență, și, în deosebi, cu concurența sprijinită — în multe cazuri — de organele statului. Directorul și primii funcționari au trebuit să străbată în lung și-n lat pământul românesc, să propovăduiască ideea și să câștige lumea prin propagandă, adeseori dela om la om. Și ca să ne facem o idee de greutățile ce se întâmpinau, ne permitem să reproducem o parte din discursul rostit de directorul general în întâia adunare generală a întreprinderii, în care se dădea seamă despre rezultatele primului an de activitate, discurs, pe care adunarea generală în chestiune decisese a-l publica în întreaga noastră presă. Iată ce se spunea în această privință:

„Critica cea mai obișnuită și la care se simte chemat orișicine, este că, în activitatea noastră externă, lăsăm mult de dorit, că suntem lipsiți de dexteritate și de rutină. Să credeți însă că nu este numai lipsa noastră de dexteritate, ci și — ori îndeosebi — greutățile ce întâlnim. Eu am obiceiul să privesc lumea așa cum este: cu nimic mai bună ca în realitate. Conced chiar, până la un oarecare grad, și îndreptățirea intereselor individuale materiale în contul intereselor de obște. Prin urmare n-am așteptat să fim primiți cu alaiu și nu voiu aștepta nici de aici înainte. Aștept ca lumea să aibă un dram de înțelegere mai mult pentru greutățile unor oameni începători pe un teren nou. Aștept ca cel puțin în împrejurări și condițiuni egale să nu fim înlăturați și ca lumea să nu se jeneze de activitatea noastră, care, e drept, nu e tocmai plăcută, dar, de sigur, tot atât de nobilă și utilă, ca activitatea oricărui intelectual român. Aștept să ni se dea sprijin, nu milă. Căci noi bine știm, că viitorul societății noastre nu se cerșește, ci se luptă. E atâta teren de exploatat încă, încât — chiar având sprijin — vor trece mulți ani până să-l putem exploata. Sute de mii și milioane plătim ca prime de asigurări. Problema noastră

este să le adunăm. Pentru aceasta trebuie luptă atât în afară, cât și înlăuntru, căci întreaga activitate la întreprinderile de asigurări nu este altceva, decât un veșnic războiu: să câștigi și să menții ce ai câștigat. Noi suntem deja în mișcare, dar ca să nu fim învinși, ne trebuie sprijinul oricărui om de bine, pe care dacă îl vom avea, va fi cu neputință să nu producem rezultate. Rezultate pozitive și nu cifre fără temei, pe care eu din parte-mi le voi sacrifica totdeauna fără cruțare pentru izbânda adevărului și realității”.

În continuă activitate și luptă se scuseră cei doi ani de activitate, în care societatea a prins rădăcini destul de bune. În al treilea an izbucnește războiul mondial. Funcționarii, mai toți tineri, fură mobilizați; tot asemenea reprezentanții și agenții societății. Problema era să se mențină ceea ce se obținuse. Din norocire societatea n-a eșit mai slăbită din războiul îndelungat. Activitatea ei reîncepe cu nou elan după terminarea ostilităților. Între 1919—1921, începutul noii epoci de completă libertate națională și politică, întreprinderea continuă a se întări și consolida. Ea însă nu mai putea continua în vechile cadre. Nu mai era — în România întregită — singura societate românească, precum fusese în trecut și nu-și mai putea reclama întâietate și preferință pe considerațiunile naționale. Împrejurările se schimbaseră sub toate raporturile.

Se puneau probleme noi. Una era să înlocuească vechile societăți străine în Ardeal și alta să caute a lucra mână-n mână cu societățile românești din Vechiul Regat. În afară de aceste două probleme principale, se mai cerea: sporirea capitalului și mutarea sediului într-un centru mai important. Toate acestea se realiză. Societatea prelua afacerile celei mai mari societăți ungare, afacerile societății „Prima Ungară” și ale afiliatei ei: Wiener, Hazai și Nationale Unfall, împreună cu întreaga lor organizație. Capitalul societar fu sporit la 10.000.000 lei, sporire la care au luat parte și două mari societăți românești din Vechiul Regat: „Dacia – România” și „Naționala”. Sediul fu mutat la Cluj, iar firma schimbată în „Prima Ardeleană”, voind să indice prin aceasta caracterul ei de cea dintâi societate anonimă de asigurări din provinciile dintre Carpați și Tisa. Se începe noua epocă, epoca dezvoltării mai mari și mai rapide, potrivit nouilor împrejurări. Azi, înfruntând valurile crizei financiare și economice, este una dintre cele mai solide și mai bine cârmuite societăți de asigurări. În Ardeal, unde este —

propriu zis — terenul ei de activitate, ocupă locul de frunte. În vara aceasta împlinește 25 de ani de existență și activitate. Bilanțul ei ultim este dovada sporurilor realizate: o întreprindere consolidată și sigură de viitorul ei.

Întemeietor și îndrumător al ei, d-l Ion I. Lapedatu, azi președintele societății, a făcut un cult din munca lui fără odihnă pentru prosperitatea și înflorirea acestui așezământ, cu un atât de bun renume în provinciile ciscarpatine. Ce pildă de statornicie și ce frumoasă jertfă este să dăruiești zi de zi, atâția ani din vieața ta, toată priceperea și sufletul tău unui așezământ de înfrățire socială. Aceasta este instituția căreia Ion I. Lapedatu i-a consacrat anii cei mai frumoși și mai fecunzi de muncă ai maturității sale. Azi își vede ostenelele încununate de succes și în același timp instituția, acest făt scump al lui, înconjurată cu căldură și încredere de poporul românesc din Transilvania și Banat. Un omagiu mai ales și mai frumos nu-i putem aduce la a 60-a aniversare a nașterii sale.

Anexe

A)

RAPORTUL SECRETARULUI „SOLIDARITĂȚII”

Prezentat Direcțiunii În Ședința plenară dela 19 Dec. 1909

Onorată Direcțiune,

În conformitate cu însărcinarea primită în 12 Februarie a. c. îmi iau voie a Vă prezenta elaboratul meu cu privire la chestiunea *înființării unei societăți de asigurare românești*.

Înainte de a trece însă la obiect trebuie să Vă cer scuze pentru prezentarea întârziată a acestui elaborat, întârziere pe care Vă rog să o iertați cu atât mai mult, cu cât ea a urmat în propriul interes al chestiunii ce ne preocupă.

Căci dându-mi seama de importanța chestiunii și de răspunderea ce am luat asupra-mi prin tratarea ei, deși publicul nostru a reclamat-o în mai multe rânduri, am preferit totuși să amân prezentarea elaboratului până astăzi, ca să Vă pot înainta o lucrare, care să se extindă asupra tuturor împrejurărilor și asupra întregii ordini de idei ce — după modesta mea părere — trebuesc atinse în legătură cu această chestiune.

Ca oameni de cifre, am crezut să nu ne multămim numai cu simțul de răspundere, ce în general ni-l insuflă necesitatea înființării unei societăți de asigurare române, ci să cercetăm și arătăm: motivată e această necesitate, îndreptățește ea și folositoare ar fi înființarea unei societăți de asigurare română și dacă da, aveare-ar ea și un teren potrivit de activitate și suficient ar fi acest teren pentru existența și dezvoltarea ei?

Tot asemenea să căutăm și să vedem:

avem noi oare și mijloacele de lipsă pentru înființarea unei astfel de societăți și în fine

dacă da, cum ar trebui să se întocmească această societate, ca să poată corespunde cât mai bine intereselor poporului nostru?

Clarificate aceste patru întrebări, chestiunea cred că va fi deplin exhaustivă și deciziunea, ce vom lua, destul de justificată.

|

Ce privește necesitatea înființării unei societăți de asigurare, îndreptățirea și foloasele ei, cred că nu va trebui să insistăm mult ca să le putem dovedi.

În urma împrejurărilor deosebite în care trăim: lipsiți de avuturi mari, stăpâni pe proprietate mediocră, ori chiar și mai puțin decât atât, proprietate care tocmai de aceea trebuie mai mult îngrijită; lipsiți de funcțiuni publice și avizați aproape numai la profesii libere, suntem unul dintre popoarele mai mult avizate la ajutorul și sprijinul instituției de asigurări. Ba putem zice, că lipsa de averi deosebite, care să ne conserve existența ca popor, ne impune chiar această instituție ca un mijloc potrivit nu numai de conservare, dar totodată și de înmulțire a avutului nostru. Astfel — din acest punct de vedere — instituția asigurărilor se prezintă ca o necesitate provenită din grija, ce ca deținători ai sorții neamului nostru, suntem datori să o avem față de avutul și viitorul lui.

Abstrăgând însă dela aceste considerațiuni, instituția asigurărilor ni se impune și ca o completare a organizației noastre social-economice, precum și ca un mijloc de educație economică pe seama poporului nostru. În sfârșit se impune instituția asigurărilor și ca un mijloc practic, prin care să putem noi îngriji și administra acele zeci și sute de mii de coroane, care se duc lună de lună din punga poporului nostru ca contravalori de asigurări în casele societăților străine, față de care singuratecii noștri asigurați nu pot exercita nici o influență și nici un control și la arbitriul cărora sunt supuși adeseori cu mari interese și cu mult capital.

Dar mai mult decât toate acestea considerațiuni este sentimentul public, care de ani de zile — dela prima conferință a băncilor noastre — dă expresiune necesității înființării unei societăți de asigurare în mod atât de evident. Și este răspunsul primit dela peste 80 de bănci românești, care — afară de două- trei excepțiuni — constată cu toatele necesitatea înființării unei societăți de asigurare proprii.

Astfel, dacă și numai din cele arătate până aci reese necesitatea instituției de asigurări, atunci acestei necesități — întru cât și celelalte condițiuni există — trebuie să i se satisfacă prin înființarea unui institut propriu, cu atât mai mult cu cât pe lângă motivele înșirate mai stăm și sub presiunea unei considerațiuni de forță majoră. Ori știm cu toții că sub regimul legii comerciale de astăzi, înființarea unei societăți de asigurare s-ar putea face fără greutate. Nu tot astfel ar putea fi însă mai târziu, când

eventual ar putea urma o modificare a legii privitoare la societățile de asigurare, modificare pusă deja la ordinea zilei și susținută atât de legislatori cât și de oamenii praxeii ca o necesitate de primul rând. Și proiectele de modificare, atât al lui Beck cât și al lui Hegedus, condiționează — după legea austriacă — înființarea societății de asigurare de autorizația guvernului. Așa că dacă legea s-ar modifica în acest sens și noi am întârzia cu lucrările noastre, înființarea unei societăți de asigurare cu caracter românesc ar deveni de sigur foarte problematică. Prin urmare și din acest punct de vedere ocazia trebuie folosită până nu e târziu.

II

Constatată fiind necesitatea înființării unei societăți de asigurare proprii, permiteți-mi să trec la a doua întrebare ce ni-am pus mai sus: să constatăm împrejurarea, avem noi oare teren de activitate pentru o asemenea societate și suficient ar fi acest teren pentru existența și dezvoltarea ei?

La această întrebare în general se răspunde afirmativ. Firește, aceasta este o afirmațiune întemeiată mai mult pe presupuneri și pe sentimentul necesității. Date în privința aceasta — cel puțin după cât știm noi — nu s-au adunat și nici nu s-au căutat. Din parte-mi însă, deși am știut că străduințele mele au să lase mult de dorit, am căutat totuși ca în direcțiunea aceasta să adun și să vă servesc cu unele date, pe baza cărora să ne întemeiem presupunerile și deducțiunile.

Datele acestea parte le-am cules și combinat din statistica regnicolară, parte din informațiunile ce mi-am luat și din cunoscutele chestionare ce le-am adresat băncilor noastre încă în decursul lunii lui August a. c.

Astfel, ce se atinge de *asigurările elementare* și anume exclusiv cele de foc — pe baza statistice regnicolare — am dedus, cum binevoși a vedea din tabloul statistic alăturat sub Nr. 1, că în proporție cu populațiunea română din cele 14 comitate ale Ardealului, 3 ale Bănatului, 2 ale Ungariei propriu zisă, apoi din comitatele Bihor, Maramurăș, Sătmar, Selagiu și Ugocia, capitalul asigurat ar trebui să se evalueze — ca parte ce revine populațiunii române — la circa 644 milioane cor., sumă în care sunt cuprinse numai asigurările de case și edificii economice și din care sunt delăturate asigurările de fabrici, instalațiuni industriale și paușalele agricole. Natural, această cifră nu o putem accepta fără rezerve. Căci în multe comitate, unde populațiunea străină e în număr mai pronunțat, unde populațiunea e mai cultă și cu deosebire unde sunt multe orașe și orășele, asigurările de sigur nu stau în proporție directă cu numărul populațiunii. Așa de pildă în comitatul Szepes asigurările elementare se cifrează la 105 milioane pe când în comitatul Făgărașului, de același teritor, numai la 20 de milioane. Tocmai de aceea și cu considerare la aceste împrejurări, ca să mă apropiu cât mai mult de starea faptică a lucrurilor, pentru datele de mai sus am aplicat o corectură, anume *suma de unitate* ce vine pe un locuitor din totalitatea capitalului asigurat a celui mai românesc comitat, al Făgărașului, care în afară de orașul cu aceeași numire, și acesta în mare parte locuit de Români, constă aproape exclusiv numai din comune și proprietăți românești. Această sumă de unitate am aplicat-o la întreaga populațiune a comitatelor locuite de Români prin ce capitalul asigurărilor elementare de foc s-ar reduce dela 644 de milioane la 454 milioane.

Această sumă după părerea noastră nu poate fi departe de realitate, mai cu seamă că se poate dovedi și cu o seamă de împrejurări demne de considerat. Astfel pe baza informațiunilor destul de sigure ce le avem, în Orăștie și jurul ei nemijlocit se încasează ca premii de asigurare contra focului, anual, prin persoane și instituțiuni românești, considerabila sumă de aproape 15.000 de coroane, ceea ce dacă considerăm ca bază mijlocie a incasso-lui un premiu de 5%, ar corespunde unui capital asigurat de 3 milioane coroane. Astfel de localități și jururi ca al Orăștiei mai avem încă foarte multe în cele 24 de comitate cu populațiune românească. Avem: Aradul, Abrudul, Alba-Iulia, Aiudul, Brașovul, Blajul,

Bradul, Bistrița, Baia-de-Criș, Beiușul, Boroșineul, Baia-mare, Bocșa, Buziașul, Clujul, Caransebeșul, Chișineul, Cehul-Silvaniei, Deva, Dejul, Făgărașul, Făgetul, Hațegul, Halmagiul, Hunedoara, Huedinul, Jiboul, Lipova, Lugojul, Mediașul, Năsăudul, Orăștia, Oradea-mare, Oravița, Radna, Reșița, Reghinul, Sibiiul, Sebeșul, Șomcuța, Seini, Turda, Tășnadul, Timișoara și Vârșețul. Cu totul 45 de localități, în care presupunând că prin o lucrare sistematică ar izbuti ca prin Români să se obțină cel puțin rezultatul din cercul Orăștiei, am avea un capital asigurat de aproape 140 mii. cor. pentru o populație de 1,2 milioane, cum se poate vedea din tabloul alăturat sub Nr. 2. Aplicând proporția aceasta la întreaga populație română 2,8 milioane ar rezulta un capital asigurat de 320 milioane.

Aici însă trebuie să afirmăm că, față de această sumă finală, contingentul asigurărilor românești contra focului trebuie să fie mai mare pentru că chiar și în ținutul care l-am luat de bază la combinația de mai sus, afară de asigurările făcute prin români și instituțiile lor, mai sunt un număr însemnat de asigurări făcute direct sau prin străini. N-am avut cum afla proporția asigurărilor făcute prin străini, dar luând de bază împrejurarea că după datele statistice regnicolare în cercul Orăștiei de ex. ele fac din totalul asigurărilor elementare contra focului cam $\frac{1}{3}$ parte, putem presupune că și plusul de asigurări ce-l reclamăm încă se poate stabili la o astfel de proporție, din ce ar urma, că totalitatea asigurărilor elementare și pe această bază socotită încă ajunge la cifra stabilită pe baza datelor statistice regnicolare de mai sus.

Dar poate ni se va obiecta că relațiile de avere, proprietate și chiar de cultură din diferitele ținuturi luate în combinație sunt cu mult prea diferite decât să se poată face asupra lor o combinație acceptabilă cum am făcut-o noi. Recunoaștem; însă aceste diferențe — în combinațiile noastre — sunt în deajuns aplanate prin faptul, că am luat ca bază a lor un premiu de 5%, adică un premiu pentru multe părți destul de urcat. Prin aceasta contingentul asigurărilor din ținuturile bine situate a fost redus în contul asigurărilor acelor ținuturi, la care — în urma relațiilor de avere mai primitive — de fapt contingentul va fi ieșit mai mare decât în realitate.

În sfârșit tot pentru demonstrarea cifrei de mai sus, trebuie să amintim împrejurarea deplin constatată, că numai la două societăți de asigurare, la „Transsylvania” și „Donau” se află material românesc asigurat în mărimea unei a patra părți a contingentului total de asigurări stabilit pe baza datelor statistice regnicolare. Anume la „Transsylvania” din cele 105 mil. capital asigurat cam 80%, sau ceva peste 80 de milioane e material românesc, material care nici la „Donau” nu rămâne cu mult sub 30 de milioane.

Și acum ne întrebăm, dacă numai la aceste două societăți se află la 110 milioane capital românesc asigurat contra focului, să fie riscat oare a presupune, că la celelalte societăți — dintre care unele cum e „General”, „Elsó Magyar”, „Fonciere” etc. stăpânesc singure ținuturi întregi, să fie riscat, zicem, a presupune, că în portofoliul acestor societăți nu s-ar găsi încă de trei ori atât material românesc asigurat cât se află la „Transsylvania” și „Donau”? Cred că la nici o întâmplare nu e riscat, pentrucă trebuie să se știe că aceste societăți față de „Transsylvania” de ex. au de 100 ori mai mult material și capital asigurat, din care a presupune că 3% e românesc nu e nici decum prea mult.

Iată, onorată direcțiune, o seamă de împrejurări cu care cred că se poate dovedi în mod destul de evident, că contingentul asigurărilor elementare contra focului, stabilit de noi la suma de 454 mil. nu poate fi de fel nereal. Și dacă regret ceva e, că nu mi-a succes a căpăta dela băncile noastre și în privința acestor asigurări niște date complete și clare. Întrebarea dată în acest respect în circularele de care vă amintim se vede că nu a fost bine înțeleasă. Numai așa se explică de ce unele bănci, în răspunsurile lor, au dat contingentul asigurărilor de foc în capital, altele în edificii, altele au arătat contingentul asigurărilor ce s-ar putea acvira anual, iar altele n-au răspuns de loc acestei întrebări. Sunt însă aproape sigur, că dacă întrebarea ar fi fost bine înțeleasă, precum a fost bunăoară înțeleasă la Sibiu, Săliște, Mercurea etc., răspunsurile băncilor noastre încă ar fi confirmat, că cifra contingentului asigurărilor elementare contra focului, stabilită în cele premergătoare, e cât se poate de reală.

* * *

Ce privește în rândul al doilea asigurările asupra vieții, trebuie să spun din capul locului că la acestea combinațiunile devin foarte anevoioase. Nicăiri n-am găsit date specificate relativ la aceste asigurări. Datele statistice regnicolare se refer la asigurările de viață peste tot luate din întreaga țară. Conform acestor date în Ungaria la finea anului 1907 au fost 415.907 asigurați pe un capital de 1 miliard 283 milioane coroane, din care față de populațiunea întreagă a Ungariei de 16 milioane 838 mii, în proporție cu populațiunea românească de 2,8 milioane ar urma să fie 68 mii asigurați români pe un capital de 210 milioane adică pe fiecare asigurat cam 3,100 cor. Ori, vede orișicine, că această proporție nu poate corespunde realității. La noi, nici numărul asiguraților, nici capitalul asigurat nu poate fi așa de urcat.

Mărturisesc că foarte mult m-am cugetat cum s-ar putea stabili — fie măcar și numai aproximativ — contingentul asigurărilor de viață la poporul nostru, dar mijloc care să mă fi mulțumit pe deplin n-am putut afla, mai cu seamă că nici pe răspunsurile primite dela bănci în această privință nu m-am putut răzima. Astfel în lipsa unui mijloc mai sigur, pentru ca totuși să avem măcar o idee despre aceste asigurări, am făcut în Orăștie și jurul ei o anchetă amănunțită a persoanelor și capitalului asigurat. Conform rezultatului acestei anchete — cum binevoiți a vedea din tabloul de mai jos — am aflat că pe avocați și medici se vine cam 18.000 cor. capital asigurat de persoană, pe preoți cam 2.130, pe învățători cam 650 și pe funcționari cam 2.825. Pe ceilalți profesioniști: proprietari, comercianți, industriași, întreprinzători etc. se vine cam 43% a capitalului asigurat prin cei dintâi. Aplicând acum aceste proporții la întreaga noastră populațiune, grupată după profesiunile amintite, am avea:

Nr/profesiune	Cor.
570 medici și avocați	10.260.000
3.590 preoți	7.648.000
4.520 învățători	2.938.000
530 funcționari	1.497.000
total	22.343.000
43% – alți profesioniști	9.607.000
Capital asigurat final de Cor.	32.950.000

sau rotund 33 de milioane.

Această sumă, după părerea noastră, e o cifră pe care trebuie să o acceptăm fără rezerve, ca pe un minim chiar, pentru că oricât de puțin ar face Românii uz de asigurări de viață, totuși e aproape de neînchipuit, ca din întreg capitalul asigurat din Ungaria, capitalul românesc să fie numai 2,6%, iar din întreg poporul românesc numărul asiguraților săi să nu ajungă nici măcar la 1%, adică la proporțiile care ar rezulta dacă contingentul asigurărilor ar fi de fapt numai 33 milioane.

Capitalul asigurat trebuie să fie cu mult mai mare, pentru că sunt sigur, că chiar și în ținutul anchetat, afară de asigurările aflate, vor mai fi și de acelea, de a căror urmă n-am putut da. Inșă oricât de mare ar fi contingentul acestor asigurări, terenul exploatat până acum e încă foarte mic și îngust. El e îngust chiar și pentru întreaga populație a Ungariei, din care peste 84% e neasigurată, necum pentru poporul nostru, la care numărul neasiguraților e urcat mult peste acest procent.

În astfel de condițiuni, existența unei societăți de asigurare, care să cultive cu plan și sistematic acest teren de afaceri, e deplin justificată.

Dar, onorată direcțiune, pentru o societate de asigurare nouă — tocmai contrar ca la asigurările elementare — la asigurările de viață cu mult mai principală e întrebarea, nu care e contingentul asigurărilor în ființă, ci în ce proporție sporește acest contingent prin asigurări noi?

După datele ce mi-au stat la dispoziție am constatat, că în Ungaria în cei 12 ani din urmă asigurările de capital pe viață au crescut dela 680,3 milioane cor. la 1 miliard 283 milioane, adică cu 882,7 milioane sau în procente cu 130%. În mediu deci se vine pe an o creștere de 73,5 mii. sau în procente de aproape 11%. Dacă am admite relația populațiunii din Ungaria, din această cotă anuală asupra poporului nostru ar veni o creștere de 12 milioane anual. Dar, deși terenul la noi e mai puțin exploatat ca la celelalte popoare, să ni se dea voie a nu admite o cotă așa de urcată, ci purcezând din faptul că cota creșterii anuale pentru ținutul, care ne-a servit de bază la stabilirea contingentului total de asigurări române, face pe an în mediu circa 100.000, să deducem față de contingentul admis de noi, că cota de creștere anuală se poate stabili la ceva peste 4 milioane cor., o cotă care întocmai ca și contingentul asigurărilor trebuie primită ca minimul cu care pot crește la noi asigurările asupra vieții.

* * *

După ce am constatat contingentul asigurărilor elementare contra focului precum și contingentul și media de creștere anuală a asigurărilor asupra vieții, să trecem la partea a doua a întrebării ce ne preocupă și să vedem, potrivit și suficient ar fi acest teren de activitate pentru existența și dezvoltarea unei societăți de asigurare?

Contingentul asigurărilor elementare contra focului l-am stabilit la 454 milioane cor. Fără îndoială că un astfel de contingent de capital asigurat chiar și în împrejurările actuale — fără a mai considera faptul, că capitalul asigurat sporește an de an, după statistică cu 16% — ar fi suficient pentru ca un institut de asigurare să poată opera cu rezultate mulțumitoare. Căci să admitem de ex. că în decurs de câțiva ani unei societăți de asigurare i-ar succeda să-și acvire dintre asigurările contra focului

un stoc de afaceri de circa 300 milioane cor, ceea ce la nici o întâmplare nu poate fi o sumă exagerată, dacă ne gândim că cu mijloacele ce le avem, acest stoc de afaceri s-ar putea acvira parte din convertirea asigurărilor deja existente, parte din asigurări noi. Admițând această supoziție, să vedem care ar fi dobânda unor astfel de afaceri?

Înainte de a arăta aceasta, permiteți-mi să Vă dau unele deslușiri cu privire la premiile de asigurare contra focului, la pagubele obveninde și la cheltuelile de acviziție, incasso și administrație.

La sfârșitul anului 1907 în întreaga Ungarie au fost 10 miliarde și 110 milioane capital asigurat contra focului, după care s-au plătit ca premii suma de 35 milioane 839 mii cor. adică 3,59%. Din contra, pagubele suferite prin foc au fost de 21 milioane 78 mii cor., adică 2 ‰ a capitalului asigurat sau 58% a premiilor încasate. Premiile de asigurare variază după rizic dela 0,6 ‰ până la 1% chiar 1,5%. Și, în ținuturile locuite de Români media premiului de asigurare se pare a fi cu mult mai mare ca media premiului din țara întreagă, ceea ce se explică prin faptul că materialul de asigurat nu e de calitate cea mai superioară. După informațiunile primite dela peste 20 de bănci românești din diferite ținuturi, aceste premii variază între 1—10‰, dând în mediu un premiu de 5‰, ceea ce reese clar și din tabloul statistic alăturat sub Nr. 4. Ce se atinge de pagube — cum se vede din tabloul statistic de sub Nr. 5 — în cele 24 de comitate cu populațiune românească, media generală a lor se urcă la 2‰ a capitalului asigurat. Această medie însă, dacă abstragem comitatele Brașov, Sibiu și Cluj, unde pagubele nu fac decât 0.6‰ a capitalului asigurat, se urcă binișor peste 2‰ așa că media de 5‰ a premiilor de asigurare nu poate fi considerată nici mare, nici exagerată.

Pe lângă pagube mai trebuesc considerate cheltuelile de acviziție, incasso și administrație, care variază între 25 - 30% a premiilor brute.

Permițând acestea, să presupunem că pentru cele 300 milioane capital asigurat s-ar încasa, nu 5‰, fără numai 4‰ ca premii brute și că pagubele și cheltuelile ar fi la maximul de ‰ arătate mai sus. Atunci am avea:

	4‰ incasso	Cor. 1.200.000
58% pagube	Cor. 696.000	
30% cheltuieli	Cor. 360.000	Cor. 1.056.000
	Rezultând un profit de Cor.	144.000

profit închipuit pe lângă condițiunile cele mai reale, ori mai bine zis cele mai severe. N-am considerat la acest loc nici faptul că rizicurile — cum se vede din tabloul statistic de sub Nr. 6 — adeseori sunt mult sub media de 58% și nici aceea, că cheltuelile la o societate românească, întemeiată pe spirit de jertfă și cruțare, încă n-ar trebui să se mențină la cota cea mai urcată.

Aș fi însă nedrept, Onorată direcțiune, dacă n-aș aminti încă o împrejurare, care e chemată să determine venitele unei societăți de asigurare. Este politica de reasigurare, care cu cât se cultivă pe o scară mai întinsă, cu atât reduce mai mult și mai simțitor profitul societăților de asigurare. E adevărat că prin reasigurări societatea e pusă la adăpostul pagubelor mari și rizicul se repartizează; cu toate acestea unei societăți, al cărei material e conștiincios ales, nu-i e permis să meargă la extrem cu reasigurările, și de regulă — cum se vede din tabloul statistic de sub Nr. 7 — societățile reasigură cam 35—40% a portofoliului lor. Astfel dacă și noi, în combinațiunile de mai sus, am admite reasigurări de 35—40%, atunci natural profitul s-ar reduce, nu însă sub o sută de mii.

Dar să trecem acum, să vedem și în ce constă rentabilitatea asigurărilor asupra vieții. Aceasta între toate soiurile de asigurări au relativ cea mai perfectă și sigură bază. Profitul lor, care constă în diferența dintre premiile pure și cele brute, e sigur, dar numai atunci când asigurările acestea se cultivă pe o scară întinsă și de vreme mai îndelungată.

Tocmai de aceea și special prin faptul că cheltuelile de acviziție sunt foarte scumpe, societățile începătoare nici nu pot arăta beneficiu la acest ram de afaceri decât numai după anumiți ani, când cheltuelile asigurărilor noi sunt acoperite prin excedentul primelor comerciale încasate dela afaceri

vechi. Să ne explicăm. Diferența între premiul brut și net face după soiul asigurării 15—20%, cheltuelile de achiziție însă 2% a capitalului asigurat sau cca. 40—50% a premiului anului prim.

Va să zică numai achiziția face 30—35% mai mult decât diferența dintre premiul brut și cel net, de care societatea nu se poate atinge, având să formeze el bază la rezervele asiguraților. Și cum societatea deja în anul prim trebuie să pună o rezervă anumită pe seama fiecărui asigurat, rezervă de regulă egală cu premiul net, urmează că pentru suportarea cheltuelilor de achiziție, societatea trebuie să se îngrijească într-un astfel de mod, încât rezervele să nu sufere. Și de regulă cheltuelile acestea se repartizează pe mai mulți ani, până se amortizează respective până ajung să fie acoperite din primele comerciale ale afacerilor vechi. Când societatea a ajuns la acest punct, profitul e asigurat, pentru că din diferența de 15—20% a premiului brut și net nu mai are să suporte decât numai incasso de cca 3% și cheltuelile de administrație de 2—3%. Restul e profit curat.

Astfel stând lucrul, și la noi asigurările asupra vieții ar avea să înceapă în condițiuni mai grele și cu prospecte mai puține. De început însă trebuie să se înceapă, căci cu cât se vor începe mai curând, cu atât mai iute se poate trece peste greutatea cheltuelilor de achiziție ale primilor ani de afaceri — și din parte-mi cred, Onor. Direcțiune, că în decurs de 9—10 ani greutatea începutului vor fi învinse și societatea va ajunge în epoca câștigului sigur și permanent. Căci iată de ex. presupunând că societatea ar izbuti să acvireze anual nu mai mult decât numai 2 milioane capital de asigurat și ar întrebuința, după acoperirea cheltuelilor de incasso și administrație, 10% a premiilor ei pentru amortizarea speselor de achiziție, atunci în decurs de 9 ani, s-ar ajunge la punctul, când cheltuelile societății — cu achizițiuni cu tot — ar putea fi acoperite din premiile afacerilor deja existente. Din tabloul de sub Nr. 8 se poate vedea, că societatea urmând astfel, deja în anul al 10-lea ar ajunge la un profit de 120 de mii cor., din care n-ar mai trebui substras decât provizia de incasso și cheltuelile de administrație, un profit care odată ajuns, se menține și crește an de an în proporția asigurărilor noi și a reducerii achizițiilor vechi.

Trebuie să amintesc la acest loc, Onor. Direcțiune, că sunt societăți, care și la ramura vieții arată dobânzi chiar și în primii ani de afaceri și cu tot dreptul, pentru că în sensul legii cheltuelile de achiziție

se pot repartiza pe 15 ani. Din parte-mi în combinațiunile ce am făcut n-am voit să urmez astfel, pentrucă e departe de mine intențiunea de a prezenta chestiunea în o lumină mai bună decât trebuie. În sfârșit, trebuie să amintesc și aceea, că în ce privește efectul reasigurărilor asupra venitului, și afacerile de viață cad sub aceeași considerație ca și cele de foc.

Cu acestea ași fi terminat expunerile mele cu privire la condițiunile și rezultatele, în care ar putea să lucreze la noi o societate de asigurare. Mai rămâne să amintesc, că pe lângă profitele combinate în cele premergătoare, societatea ar mai avea profit și din propriile sale capitale — profit care singur ar putea acoperi o modestă dividendă — apoi profit din fructificarea, respective suprafructificarea premiilor încasate și a rezervelor adunate.

Ba mai mult; la noi profitul societății de asigurare ar mai fi favorizat și garantat și de o seamă de împrejurări excepționale, pe care nu le putem trece cu vederea și la care în special am avea să contăm. Acestea sunt:

la noi, peste tot, capitalurile se pot fructifica cu mult mai bine și mai sigur, decât ale altor societăți similare;

cheltuielile societății, considerând organizația băncilor noastre, prin mijlocirea cărora s-ar putea înlocui cea mai mare parte a serviciului de achizițiune și incasso — ar fi cu mult mai reduse și mai mici ca la alte societăți. Căci, chiar azi de ex. cum se vede din tabloul statistic de sub Nr. 9, băncile noastre — când nu se ocupă sistematic cu afacerile de asigurări fără numai pentru siguranța pretensiunilor lor hipotecare — putem presupune că fac un incasso în ramura focului de aproape 80 de mii cor. pe seama societăților străine, dela care prea puține avantaje au. Apoi prin mijlocirea băncilor noastre s-ar putea face și lichidarea daunelor, care la societățile străine consumă sume foarte mari și în fine nu trebuie uitat nici faptul, că la noi mortalitatea e mai mică decât aceea pe baza căreia sunt redactate tabelele de mortalitate, o împrejurare care ar pune afacerile de viață în avans față de afacerile de același fel ale altor societăți.

Iată o seamă de împrejurări, care pot garanta și mai mult combinațiunile ce am făcut cu privire la venitul societății.

III

Trecând după acestea la a treia întrebare ce ne-am pus: chestiunea mijloacelor ce ne-ar sta la dispoziție pentru înființarea și susținerea unei astfel de societăți de asigurare, răspunsul nostru iarăși nu poate fi decât afirmativ.

Sub mijloacele de înființare înțelegem capitalul și forțele intelectuale, de care dispunem, ori mai bine zis am putea dispune.

După părerea noastră chestiunea capitalului n-ar avea să joace rolul, care din multe părți am văzut, că i-se atribue. La o societate de asigurare, bine condusă și care lucrează solid, e aproape exclusă posibilitatea ca să ajungă capitalul social cândva garanție faptică pentru angajamentele societății față de asigurați. Ar putea obveni, ce-i drept, cazul la asigurările elementare, dar numai în mod de tot excepțional și la mari nenorociri. Din contră, la asigurările de viață, dacă rezervele sunt exact calculate și sigur plasate și dacă societatea nu depășește cu cheltuelile ei primele comerciale, asigurații își găsesc deplină garanție în însăși rezervele lor.

Prin aceasta nu vrem să zicem că nu și-ar fi având capitalul importanța sa. E și el o garanție pentru societate. Niciodată o astfel de garanție pe care să creadă cineva că se poate răzima exclusiv totul. Nu atât de capital mare au trebuință societățile de asigurare, cât mai mult de garanție morală și de sprijinul publicului mare, iar când o societate românească va avea și una și alta, atunci capitalul poate fi și mai mic, existența și progresele ei vor fi asigurate.

Din aceste motive suntem de părere, că un capital de 600 de mii până la 1 milion cor. deplin vărsat, va fi suficient. Întrebarea este, că putea-s-ar aduna acest capital, pe care în prima linie ar fi să-l asigure băncile noastre și acele persoane, cari înțeleg misiunea și afacerile societăților de asigurare?

Scopul nostru nu e să facem speculă, ci să creăm o instituțiune de folos obștesc, o instituțiune, care — dacă e vorba să devină cu adevărat folositoare — va trebui ca mijloacele sale să și le folosească nu atât pentru acționarii săi, ci pentru întărirea sa. Și eu cred că, explicată și înțeleasă afacerea, capitalul se va putea subscrie, mai cu seamă dacă va fi bunăvoință, stăruință și însuflețire. Față de mijloacele lor, pentru ca să fie asigurat capitalul contemplat, băncile ar trebui să subscrie cam 3 — 4% a capitalurilor lor sociale, o sumă care pentru băncile mai mari și cu deosebire pentru cele care și de altfel vor fi având rezerve mai însemnate de efecte, va fi mai greu de suportat. Să sperăm însă că cu puțină bunăvoință prin o chibzuită procedură de a găsi mijloace în mobilizarea unei părți a pretensiunilor hipotecare, echilibrul se va putea stabili totuși și încercarea de a subscrie și aduna capitalul social contemplat va succede.

Ce se atinge de mijloacele intelectuale, oameni cu pregătiri și aptitudini pentru a se pune în serviciul unei societăți de asigurare, încă avem. Avem câțiva funcționari buni, funcționari superiori în branșa asigurărilor, avem și unele puteri care s-au ocupat special cu chestiunile matematice și tehnice ale afacerilor de asigurare și în fine avem oameni versați și destoinici pentru propagarea ideii și pentru acvirarea de afaceri. Iar, într-o cât aceștia n-ar fi de ajuns, timpul și praxa i-ar face mai curând decât s-ar crede.

Dar, Onorată Direcțiune, avem mai presus de toate o excelentă putere morală în organizația băncilor noastre, toate organe de încredere, care aproape fără cheltueli pot face pe mijlocitorii culanți între societate și publicul mare. Avem dar astfel de mijloace, încât în privința acestora stăm poate mai bine decât în privința oricărei alte dintre celelalte condițiuni necesare pentru înființarea băncii.

IV

Am ajuns acum la ultima și poate cea mai de căpetenie întrebare ce ne-am pus: cum ar trebui să întocmim societatea de asigurare, ca să corespundă cât mai bine intereselor noastre de tot felul.

Ori, scopul nostru este să întemeiem pe deoparte o instituțiune de folos obștesc, pe de altă parte să creăm o instituțiune, care să fie oarecum o completare a organismului nostru economic și social, o instituțiune care să închege și mai bine rândurile acestui organism.

După modesta noastră părere două sunt condițiunile, prin care scopul urmărit să poată fi ajuns și anume:

să întemeiem o astfel de societate pe acții, din care speculații interesele particulare, de orice natură ar fi ele, să fie excluse, ceea ce va fi cu puțință atunci când acțiunile vor fi deținute de bănci și de astfel de persoane, care să poată aprecia obiectiv chemarea societății și să fie pătrunși de scopurile ei și întreaga organizație de afaceri a acestei bănci să se întemeieze în prima linie pe acționarii săi, pe băncile noastre, care să livreze materialul de asigurat și căroră în schimb societatea să le acorde toate acele favoruri ce le poate acorda, așa încât ele să se simtă îndemnate la susținerea și continuarea legăturilor cu dânsa.

În cadrul acestor două condițiuni generale se poate discuta foarte mult. Nu intrăm în amănuntele lor, fără să constatăm numai că aceste sunt două favoruri mari, pe care nu le întâlnim orișunde și care măresc probabilitatea de reușită a întreprinderii la o aproape siguranță. Și dacă succede să se întrupeze sub aceste condițiuni o societate de asigurare, viitorul aceleia poate fi considerat de asigurat.

Cu acestea am terminat expunerile noastre cu privire la obiectul dela ordinea zilei și nu ne rămâne alta decât, că dacă Onorata Direcțiune acceptă vederile arătate în exposeul făcut, dacă e convinsă de

necesitatea unei societăți de asigurare proprii — după ce teren de activitate există și prospecte de reușită de asemenea sunt — să ne luăm voie a Vă face următoarea propunere ca proiect de decis:

Direcțiunea, pe baza expunerilor făcute și pe baza răspunsurilor primite dela peste 80 de bănci asociate, enunță, că află de necesară, posibilă și folositoare fondarea unei societăți de asigurare românești și, deoarece chestiunea acestei fondări nu mai poate suferi amânare, autorizează biroul „Solidarității” să facă pregătirile de trebuință pentru asigurarea capitalului contemplat, pentruca în felul acesta direcțiunea să poată lua dispozițiuni definitive relativ la fondarea societății proiectate.

Totodată membrii direcțiunii declară că atât personal cât și la institutele ce le reprezintă, vor da tot sprijinul lor moral și material proiectatei fondări și că vor stăruii ca și celelalte bănci aparținătoare „Solidarității” să participe la această fondare.

Orăștie, la 16 Decemvrie 1909.

TABLOUL Nr. 1

Asigurări, contra focului în comitatele cu populațiune românească:

COMITATUL	Totalitatea locuitorilor (în mii)	Locuitori români (în mii)	Locuitorii români reprezintă în %	Asigurări de foc în 1907 (în milioane)	Proporția asig. de foc față de Nr. locuitorilor români
Bihor	527	236	44,8	130,2	58,3
Maramurăș	310	75	24,2	34,9	8,4
Sătmar	341	118	34,6	88,5	30,6
Sălagiu	207	125	60,6	24,2	14,7
Ugocia	83	9	11,1	14,7	1,7
Arad	330	214	65,—	129,3	84,—
Cenad	140	14	10,—	35,2	3,5
Căras	443	329	74,2	96,6	71,7

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

COMITATUL	Totalitatea locuitorilor (în mii)	Locuitori români (în mii)	Locuitorii români reprezintă în %	Asigurări de foc în 1907 (în milioane)	Proporția asig. de foc față de Nr. locuitorilor români
Timiș	398	163	41 —	201,4	82,6
Torontal	590	88	14,9	143,3	21,4
Alba-de-jos	212	167.	78,8	26,8	21,2
Bistrița	119	82	69,2	27,5	19,—
Brașov	96	34	35,7	62,2	22,2
Ciuc	128	16	12,6	46,2	5,8
Făgăras	93	84	90.2	15,3	13,8
Treiscaune	137	20	14,3	36,8	5,3
Hunedoara	304	257	84,7	39,—	33,—
Târnava-mică	109	55	50,8	14,7	7,5
Cluj	204	140	68,6	77,4	53,1
Murășturda	178	66	36,8	57,7	21,2
Târnava-Mare	145	62	42,7	29,4	12,6
Sibiu	166	110	66.—	43,8	28,9
Solnoc-Dobâca	237	181	76,3	17,3	13,2
Turda-Arieș	161	117	72,9	15,2	11,1
	5.658	2.762		1407,7	644,7

Așa dară după statistică avem în cele 24 comitate cu populație românească un capital asigurat pentru asigurările contra focului: case și edificii economice (fabricile și instalațiunile industriale nu sunt considerate) de Cor. 1 miliard 407 milioane, din care pe baza raportului dintre populația totală și cea românească, asupra acestei din urmă ar veni 645 milioane capital asigurat.

Știut fiind că orașele dau contingent mare de asigurări și că ele sunt locuite cu deosebire de străini, dintre datele de mai sus am eliminat orașele cu municipiu.

TABLOUL Nr. 2

Locuitorii români în cele mai însemnate centre și cercuri din comitatele cu populațiune românească:

	<u>locuitori rom.</u>
Abrud-Roșia	24.600
Alba-Iulia-Ighiu	31.500
Arad	28.000
Bistrița Borgoprunduri	21.600
Baia-mare	28.500
Bocșa	27.200
Brad	28.000
Baia de Criș	20.300
Beiuș	38.600
Blaj	21.200
Brașov	20.000
Boroșineu	28.100
Buziaș	22.900
Caransebeș	32.400
Cluj	31.000

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

Cehul-Silv	26.100
Chișineu	27.300
Dej	27.000
Deva	29.200
Făget	19.400
Făgăraș	23.000
Hunedoara	21.500
Hațeg	40.200
Huedin	28.700
Jibou	21.900
Lipova	21.200
Lugoj	21.000
Mediaș-Ibașfalău	28.100
Năsăud	23.500
Oradea-Mare	21.500
Oravița	28.500
Orăștie	28.400
Radna	29.600
Reșița	24.600
Reghinul (două cercuri pretoriale)	40.800
Sibiiu	40.500
Sebeș	23.400

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

Șomcuța	23.900
Seini	29.600
Turda	23.600
Timișoara	22.800
Verșeț	19.100
Tășnad	21.900
Aiud	25.900
Hălmagiu	<u>18.200</u>
Total	1.184.300

Admițând că în fiecare din localitățile înșirate mai sus ar fi un contingent de asigurări elementare de foc, care să reprezinte capitale asigurate de câte 3 milioane, am avea pentru toate localitățile acestea și cercurile lor un capital asigurat de 135 milioane la o populațiune de 1,2 milioane.

TABLOUL Nr. 3
Date privitoare la asigurările asupra vieții

I

Conform statisticei regnicolare, în întreaga Ungarie au fost asigurați la finea anului 1907:

Pentru caz de moarte	71.694	persoane pe	257.047 mii de cor.
≈ ≈ ≈ viață	96.036	persoane pe	158.829 mii de cor.
≈ ambele cazuri	246.862	persoane pe	866.058 mii de cor.
≈ rente viagere	<u>1.315</u>	persoane pe	<u>977</u> mii de cor.
Total	415.907		1.282.911

Considerând că din întreaga populație a Ungariei de 16.838.255 locuitori, românii sunt 2.770.000, adică 16,4% ar urma că din proporția numărului lor, cea 68.000 asigurați și 210 milioane capital asigurat să fie dela români.

II

Luând de bază ținutul Orăștiei unde

17 avocați și medici	sunt asigurați pe Cor.	308.000	deci Cor.	18.000 pe unul
38 preoți	≈ ≈ ≈ ≈	81.000	≈ ≈	2.130 pe unul
47 învățători și notari	≈ ≈ ≈ ≈	30.000	≈ ≈	650 pe unul
40 funcționari	≈ ≈ ≈ ≈	113.000	≈ ≈	2.825 pe unul

Alți profesioniști (43% din întreg capitalul

asigurat prin alții)

	231.000	≈	≈	—
--	---------	---	---	---

urmează că cei

570 medici și avocați ar avea un capital asigurat de Cor.	10.260.000
3.590 preoți	7.648.000
4.520 învățători	2.938.000
530 funcționari	<u>1.497.000</u>

Total	22.343.000
+43% prin alți prof.	<u>9.607.000</u>
Suma totală	32.950.000

TABLOUL Nr. 4

Premile de asigurare în diferite ținuturi

După informațiunile primite dela singuraticele bănci se plătește ca premii de asigurare contra focului:

Mercurea	3, — ‰	Năsăud	8, — ‰
Dobra	2,3 ‰	Mănăstur	4,5 ‰
Sassebeș	5, — ‰	Roman-Petre	10, — ‰
Brad	5, — ‰	Oravița	5, — ‰
Alba-Iulia	8, — ‰	Bistrița	3,5 ‰
Fofeldea	4, — ‰	Bicaz	2,5 ‰
Cluj	1, — ‰	Șercaia	10, — ‰
Poiana	6, — ‰	Seliște	2, — ‰
Hunedoara	8, — ‰	Seini	7,5 ‰
Cohalm	5, — ‰	Sibiu	5, — ‰
Geoagiu	2,5 — ‰	Caransebeș	4,5 ‰

Mediu cca 5‰

TABLOUL Nr. 5

Pagubele la asigurările de foc în comitatele cu populațiune românească

Mărimea pagubelor față de capitalul asigurat:

	<u>mii de cor.</u>	<u>Cate ‰</u>
Bihor	130.211	318 = 2,4‰
Maramurăș	34.887	119 = 3,4‰
Sătmar	88.634	113 = 1,3‰
Selagiu	24.227	31 = 1,3‰
Ugocia	14.734	21 = 1,4‰
Arad	129.331	203 = 1,6‰
Cenad	35.180	109 = 3,1‰
Căras	96.596	148 = 1,5‰
Timiș	201,420	207 = 1, ‰
Torontal	143.334	326 = 2,3‰
Alba-de-jos	26.811	39 = 1,5‰
Bistrița	27.466	93 = 3,4‰
Brașov	62.236	39 = 0,6‰
Ciuc	46.226	121 = 2,6‰
Făgăraș	15.304	45 = 2,9‰
Treiscaune	36.812	59 = 1,6‰
Hunedoara	39.001	152 = 3,9‰
Târnava-mică	14.718	36 = 2,4‰

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

Cluj	77.381	50=0,6‰
Murăș-Turda	57.713	137=2,4‰
Târnava-mare	29.412	29=1, ‰
Sibiu	43.769	26=0,6‰
Solnoc-Doboca	17.276	36 = 2,1‰
Turda-Aries	15.195	<u>36=2,3‰</u>
		47,2 ‰

În mediu pagubele fac aproape 2‰ a capitalului asigurat.

Nu ni-a fost cu putință să facem o statistică a premiilor în % după comitate. În țara întreagă însă, la finea anului 1907 au fost asigurări contra focului 10 miliarde 110 milioane pentru care s-a plătit premii 35 milioane 839 de mii cor., deci în mediu 3,5‰, iar pagubele au fost de 21 milioane 78 mii adică 2,07‰ sau 58% a premiilor.

TABLOUL Nr. 6

Pagubele de foc ale celor mai însemnate societăți de asigurare din Ungaria

	<u>Incasso brut</u>	<u>Cont propriu</u>	<u>Pagube</u>	
Generali	29.180.816	19.034.342	10.761.361	58%
Adria	25.833.422	15.182.648	8.972.614	61%
Elso-Magyar	17.021.547	10.669.599	5.960.594	56%
Fonciere	8.969.315	5.620.983	3.277.641	60%
Vieneza	11.004.021	6.144.509	3.974.405	66%
Austriaca	5.869.341	3.602.792	2.391.826	71%
Reuniunea Econ	1.335.619	827.092	339.793	40%

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

Croația	772.757	384.262	140.669	37%
Transilvania	370.456	250.500	113.456	46%
Phonix	20.620.710	6.789.838	4.080.725	62%
Dunărea	8.732.574	4.975.647	3.002.604	60%
Ungaro-Franceză	4.982.541	1.642.495	967.209	61%
Hazai (Patria)	2.601.330	501.443	255.415	52%

Pagubele față de încasările în cont propriu în 1907 la cele 13 societăți mai însemnate indigene și străine la ramul asigurărilor de foc au variat între 37—71%, în mediu 56%.

TABLOUL Nr. 7

Afacerile reasigurate ale societăților de asigurare mai însemnate

Pe baza datelor din tabloul Nr. 6 diferența între incasso brut și incasso în cont propriu adică *polițele reasigurate* au fost în 1907 la

Generali	35%
Adria	41 %
Elsó Magyar	37%
Fonciere	37%
Vieneza	44%
Austriaca	38%
Soc. Economiilor	38%
Croația	50%
Transylvania	32%

Phonix	68%
Dunărea	43%
Ungaro-Franceză	67%
Hazai	80%

TABLOUL Nr. 8

Amortizarea speșelor de acviziție la asigurări asupra vieții

<u>Capit. asig. anual</u>	<u>Contingentul. asig.</u>	<u>Premii</u>	<u>Achiziții</u>	<u>Amort. (+) sunt pro fil</u>
2.000.000	2.000.000	80.000	40.000	8.000
2.000.000	4.000.000	160.000	40.000	16.000
2.000.000	6.000.000	240.000	40.000	24.000
2.000.000	8.000.000	320.000	40.000	32.000
2.000.000	8.000.000	400.000	40.000	40.000
2.000.000	12.000.000	480.000	40.000	48.000
2.000.000	14.000.000	560.000	40.000	56.000
2.000.000	16.000.000	640.000	40.000	64.000
2.000.000	18.000.000	720.000	40.000	72.000
2.000.000	20.000.000	800.000	40.000	+ 120.000
2.000.000	22.000.000	880.000	40.000	+ 136.000
2.000.000	24.000.000	960.000	40.000	+ 152.000

Presupunând că contingentul asigurărilor s-ar înmulți an de an cu câte 2 milioane, ca premiile s-ar plăti 4% din capitalul asigurat și că din capitalul de nou acvirit spre asigurare 50% a premiilor încasate după acest capital nou acvirit ar fi cheltueli de acviziție, atunci dacă diferența între premiul

brut și neto e 20% și dacă 10% a întregului incasso se întrebuițează pentru amortizarea proviziunilor de acviziție, societatea deja în anul al 10-lea intră în epoca câștigului sigur și permanent.

TABLOUL Nr. 9

Premii de asigurare contra focului prin bănci române.

Sebeșana (Caransebeș)	420
Albina	11.100
Ardeleana	5.700
Sătmăreana	1.125
Casa de păstrare (Săliște)	1.270
Bistrițeană	700
Nădlăcana ⁶	2.000
Concordia (Uzdin)	4
Casa de împrumut (Bicaz)	60
Zlagneana	100
Coroana (Bistrița)	2.000
Țibleșana	114
Oraviciană	3.300
Steaua	1.300
Corvineana	162
Mielul	137

⁶ Cu agentură.

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

Sentinelă	300	
Riureana	90	
Mercur	880	
Geogeană	50	
Economia	206	
Piatra	200	
Nera	2.000	
Vatra	4	
Cordiana	144	
Iulia	400	
Crișana	621	
Sebeșana (Sassebeș)	1.723	
Grănițerul	500	
Casa de păstrare (Mercurea)	<u>600</u>	
Total		37.210
Bănci, la cari incasso s-a putut combina		<u>8.500</u>
Cor.		45.710

Au răspuns 34 de bănci, cari au un incasso de Cor. 45.710. Pretensiunile hipotecare ale acestor bănci fac 24 milioane 835 mii față de totalitatea pretensiunilor hipotecare a tuturor băncilor noastre de 44 milioane 910 mii cor. Admițând că celelalte bănci ar plăti același incasso, am avea un *incasso anual de 77000 cor.*

B)

PĂRERE ASUPRA ÎNFIINȚĂRII UNEI SOCIETĂȚI ANONIME ROMÂNE DE ASIGURARE ÎN UNGARIA

Prezentată de Dr. Aurel Onciul

Băncile române din Ungaria ventilează proiectul înființării unei societăți române pe acțiuni pentru asigurarea pe viață și contra focului. A-mi exprima părerea asupra proiectului acestuia mi-i întrucâtva penibil, deoarece ideea înființării unei societăți de asigurare coincide – din întâmplare și rivalizează cu proiectul înființării unei „Bănci Centrale Române” propagat de mine, iar coincidența și rivalitatea asta zdruncină încrederea în obiectivitatea judecății mele. Căci, oridecâte ori ași accentua voința mea fermă de a rămâne obiectiv, totuși nu mi s-ar crede, fiind eu interesat în chestie. Ca să întâmpin bănuiala neobiectivității, nu-mi rămâne deci alta, decât pe de o parte să probez competența mea în chestie, pe de altă parte să produc date autentice, din care fiecare să-și poată trage însuși consecințele.

Spre a proba competența mea, mă văd silit a aminti, că sunt docent privat pentru Dreptul de asigurare, după ce am publicat un comentariu la Legea asigurării în caz de boală și un sistem al Dreptului privat de asigurare, considerat de critica specială ca op fundamental în materia aceasta și totodată am trecut examenul din matematică de asigurare, devenind pe baza lui „actuar autorizat”. Cunoștințele acestea le-am fructificat și în praxă, funcționând prin trei ani ca referent în departamentul de asigurare al Ministerului i. r. de interne și prin șase ani ca director general al Institutelor Provinciale din Moravia de asigurare pe viață și pentru vite, înființate de mine. Ca să produc date autentice, recurg la rapoartele oficiale ale Ministerului de Interne, care sub titlul „Die privaten Versicherungsunternehmungen in den im Reichsrat vertretenen Königreichen” a publicat opt ani consecutivi (1898 până la 1905) în mod autentic rezultatele principale ale gestiunii tuturor institutelor de asigurare din Austria. Deși datele respective nu se referă la Ungaria, ele totuși admit concluziuni prin analogie, pentru că cultura economică mai puțin dezvoltată în Ungaria, decât în Austria rezultă cu necesitate, că dacă terenul în

Austria nu este favorabil pentru înființarea unor institute noi de asigurare, el trebuie să fie și mai nefavorabil în Ungaria și în deosebi la Românii din Ungaria.

Încep cu specialitatea asigurării pe viață. În Austria cultivă asigurarea pe viață pe lângă 19 societăți străine, 22 de societăți indigene, dintre care 11 sunt mutuale și 11 sunt societăți pe acțiuni. Proiectându-se pentru Românii din Ungaria o societate pe acțiuni, mă voi ocupa numai cu categoria din urmă. Din societățile austriace indigene de asigurare pe viață fondate pe acțiuni, „Assicurazioni Generali” s-a înființat la 1831, „Riunione Adriatica di Sicurta” la 1854, „Anker” la 1858, „Donau” la 1867, „Wiener Lebens- und Rentenversicherungs-Gesellschaft” la 1881, „Phonix” la 1882, „Allianz” la 1890, „Universale” la 1896, „Globus” la 1898, „Erste Bohmische Allgemeine Lebens-Versicherungs-Aktiengesellschaft” la 1898 și „Atlas” la 1899. Dintre societățile acestea, cele mai vechi și anume Generali, Riunione, Anker, Donau și Wiener nu se potrivesc pentru o comparare, pentru că dela timpul său au profitat fie de o parte din lipsa unei concurențe simțitoare, de tarife urcate, pe de altă parte de puțința de a fructifica cu dobânzi relativ mari capitalurile lor. În urma acestor referințe favorabile, ele din capul locului au fost în stare să adune rezerve respectabile. Astfel Generali dispune de suprarezerve de 15.588.000, Riunione de 8.295.000, Anker de 7.276.000 și Wiener de 996.000 coroane, pe lângă rezerva normală de prime. Rezervele acestea însă, cu care operează ele, le dau un plus oarecare față de fiecare societate nouă. În lipsa plusului acestuia, sortii unui institut nou, nu se pot asemăna cu sortii acestor societăți mai vechi.

Din aceeași cauză nu se potrivesc pentru o comparare societățile Phonix Allianz, Universale, și Atlas, pentru că ele, deși par fondate mult mai târziu, nu sunt decât rezultatul fuziunii, sau transformării altor societăți mai vechi de asigurare (precum: Azienda, Austria, Militärdienstversicherungs-Gesellschaft, etc.) și astfel sub formă nouă cuprind un fond în realitate vechiu. Rămân deci ca societăți într-adevăr noi și drept aceea instructive pentru aprecierea sortilor de reușită ale unui institut nou de asigurare numai societățile pe acții Globus și Erste Bohmische Allgemeine Lebensversicherungs-

Gesellschaft fondate ambele la 1898 cu câte un capital de acțiuni de 2.000.000 coroane. Evoluțiunea acestor două societăți apare din tabela următoare:

Ambele societăți deci, dela înființarea lor până la finea anului 1905, au avut constant pierderi și anume a pierdut Globus Cor. 502.428, iar Erste Bohmische cor. 480.000 din interese. Globus cor. 443.583, iar Erste Bohmische 372.723 cor. din capital.

Rezultatul evoluțiunii acesteia a fost, că Globus pe baza conclusului adunării generale din 12 Martie 1906 a fuzionat cu Wiener Lebens-und Rentenversicherungsanstalt, iar Erste Bohmische Allgemeine Lebensversicherungs-Anstalt pe baza conclusului adunării generale din 30 Aprilie 1906, a redus valoarea acțiunilor ei dela 400 la 200 cor. și a emis 5000 acțiuni noi de 200 cor. cu cursul de 275 cor. Societățile nou înființate în Austria deci n-au reușit de fel și drept aceea prognosa pentru o fondațiune nouă română în Ungaria nu poate fi favorabilă, dacă condițiunile pentru existența ei nu sunt mai favorabile, decât pentru cele două societăți numite. Cum se prezintă acum condițiunile de existență?

Societatea Globus a operat în întreaga Austro-Ungarie cu 40 milioane de locuitori, iar Erste Bohmische, înființată și sprijinită de puternica societate de asigurare Generali, în Boemia, Moravia și Silezia cu o populațiune ceasă de 7 milioane de locuitori. Atât populațiunea în părțile nemțești ale Austriei, cât și în cele cehe, este economic relativ bine școlită și din cauza aceasta mai accesibilă afacerii complicate a asigurării pe vieață, care combină economia normală de bani cu momentul duratei traiului omenesc și din cauza aceasta recere o inteligență economică cu mult mai înaltă, decât economia prin depuneri la bănci. Societatea română proiectată n-ar avea clientelă, decât la Românii din Ungaria și Bucovina, deci la o populațiune de aproximativ 3 milioane, care afară de aceea că în marea ei parte aparține țărănimii, nu este de fel școlită pentru asigurare și probabil cu privire la ocupațiunea și averea ei nici nu se va școli pentru ea, decât în multe decenii. Sub referințele acestea, societății române trebuie să i se facă o prognoză încă cu mult mai tristă decât întreprinderilor nemțești și cehe de felul societăților Globus și Erste Bohmische.

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

GESTIUNEA	Societății	pe anul						
		1-VI 1898 7-XIII 1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905
Suma tuturor asigurărilor în milioane la finea anului	Globus I. Bohmische	6.0	6.5 2.0	6.5 4.0	9 6.1	10.9 8.8	13.3 12.1	15.0 16.6
Venitul total din prime, din interese și din adm.	Globus I. Bohmische	1.571.729	467.819 158.362	365.782 171.731	490.845 225.203	798.681 291.341	751.833 389.761	915.327 527.767
Cheltueli totale ale achiziției	Globus I. Bohmische	74.038	118.449 107.430	73.936 70.266	79.966 52.788	105.452 44.051	94.301 96.564	110.708 139.452
Cheltueli de regie	Globus I. Bohmische	137.065	132.180 38.096	117.509 34.444	159.092 49.611	123.724 71.370	147.171 92.546	170.229 93.819
Suma cheltuelilor de achiziție și de regie	Globus I. Bohmische	211.103	250.629 145.426	193.445 104.710	239.058 102.399	229.176 115.412	235.472 189.110	2809.37 233.265
Câștigul (Pierderea)	Globus I. Bohmische	57.572	88.285 104.351	42.155 14.514	55.063 36.922	84.808 22.615	71.441 82.026	101.831 122.295
Față de interesele de 80.000 cor. ale capitalului resultă o pierdere	Globus I. Bohmische	22.428	168.285 184.351	122.155 94.514	135.063 116.922	164.808 102.615	151.441 162.026	181.831 202.295

După experiențele societăților acestora mă încumăt să susțin cu absolută siguranță, că societatea română nu numai că nu va aduce prin decenii nici o dividendă, ci că în cel mai târziu 10 până în 15 ani

Își va fi consumat întregul ei capital de acții. Dacă băncile române fondatoare reflectează la un câștig din înființarea societății proiectate de asigure, sau cel puțin la dobânzile normale ale capitalului de acțiune, nu pot decât să le declar, că orice speranță de felul acesta este o iluziune și că din contră, sigură este pierderea capitalului de acțiuni. Dacă însă ele doresc realizarea din motive de prestigiu național, spre a se emancipa de institutele străine, trebuie să le fac atente, că scopul acesta se poate realiza cu jertfe mult mai mici, sau chiar fără jertfe. Este de ajuns ca ele să încheie un cartel cu o societate de asigurare din România, precum este Dacia-România, astfel că aceasta să le deie o proviziune de 2 — 2,5% ale capitalurilor asigurate, drept echivalent pentru achiziția în favorul lor. Cu banii aceștia și cu ajutorul aparatului ce-l au deja, ele pot organiza fără oareșicare risc propagarea asigurării în cercurile clienților lor și abia atunci, când vor fi reușit a achiziționa pe an la Românii din Ungaria asigurări pe viață de 10 — 15 milioane, este dat momentul în care se poate discuta înființarea unei societăți proprii de asigurare

În privința celorlalte două ramuri de asigurare, pot să fiu scurt.

Asigurarea în contra focului dă atât în Ungaria, cât și în Austria, din cauza primelor colosal de reduse, în urma concurenței pierderi atât de simțitoare, încât societățile de asigurare din Imperiu cu greu pot dobândi o reasigurare în străinătate. Chiar institutul provincial de asigurare în contra focului al arhi-ducaturii Austria de jos, sprijinit mereu de factorii oficiali și înzestrat cu stocul imens de riscuri bune în Viena, are an de an lipsă de o subvenție însemnată din fondul țării. Asigurarea în contra grindinei în urmă este o afacere de hazard, la care în Austria societățile de asigurare trebuiesc de-a dreptul silite de guvern. Un singur an rău cu pagubele sale incomensurabile din cauza grindinei, poate răsturna și o societate puternică. Numai institute cu rezerve colosale, ca cele moravo-sileze, își pot permite luxul unei atari asigurări, nu însă o societate abia înființată.

Din motivele acestea, nu pot da băncilor interesate, decât sfatul să se ferească mereu de proiectul înființării unei societăți române de asigurare pentru Ungaria.

C)

RAPORTUL CONTINUATIV AL SECRETARULUI „SOLIDARITĂȚII”

Prezentat Direcțiunii în Ședința plenară dela 5 Iunie 1910

Onorată Direcțiune,

În legătură cu raportul meu relativ la chestiunea Băncii de Asigurare, prezentat în ședința noastră din 19 Decembrie a. tr. și în conformitate cu hotărîrea adusă în acea ședință, hotărîre prin care am fost încredințat să continui studiile cu privire la înființarea băncii de asigurare și special să cercetez cauzele, pentru care anumite întreprinderi de acest fel n-au fost în stare să progreseze, — în cele următoare îmi iau voie a Vă prezenta rezultatul cercetărilor făcute, rezultat care cred că ne va pune în situație să aducem o hotărîre definitivă asupra obiectului dela ordinea zilei.

Onorată Direcțiune,

Pentru a lămuri cât mai bine chestiunea ce ne preocupă, mi-am extins cercetările nu numai asupra momentelor indicate de d-voastră, în urma observărilor d-lui Dr. Aurel Onciul, ci și asupra altor două chestiuni, cu care se vor întregi și confirma și mai mult concluziunile deduse în primul meu raport.

Astfel :

am cercetat înainte de toate cauzele, care au împiedicat în dezvoltare și progres pe acele institute de asigurare, înființate în timpul mai nou, care au fost nevoite să fuzioneze sau să lichideze;

în legătură cu aceasta am supus unei amănunțite cercetări observările și datele prezentate prin d-l Aurel Onciul;

am cercetat baza și dezvoltarea și a acelor institute de asigurare, care și-au putut afirma puterea de viață și

am căutat să aflu și opinia altor bărbați de specialitate asupra fondărilor soc. de asigurare peste tot și asupra proiectatei noastre fondări în special.

Cu aceste noi cercetări, așa cred, chestiunea va fi din toate punctele de vedere lămurită.

|

Ce privește cauzele, care au împiedicat în dezvoltare și progres pe unele institute de asigurare, silindu-le să fuzioneze și lichideze, —aceste cauze, după cum m-am convins din cercetările făcute și din declarațiile tuturor bărbaților de specialitate, cu care am discutat, se reduc la următoarele:

lipsa de pricepere și pregătire specială a conducătorilor;

ușurătatea, lipsa de scrupuli și conștiință a organelor chemate să administreze averea societăților pierdute și nu arareori fondările insolide și concurența, care nu îngăduie decât acțiunile conștiente și serioase.

Acestea sunt, Onorată Direcțiune, cauzele care au făcut ca, în Ungaria, aproape 80% din institutele de asigurare, fondate în ultima jumătate de veac, să sucombe. Ar trebui să Vă fac aci un istoric întreg, pentru a Vă dovedi aceasta. Fie-mi permis însă a Vă aminti numai unele cazuri,, cu care să ilustrez cele zise mai sus și pentru a căror veritate iau toată răspunderea.

Astfel din cauza conducerii nepricepute și ușuratice au sucombat:

„Hunia” înființată la 1864 în Pojon cu 3.000.000 fl. capital, care din cauza cheltuelilor, stornărilor și pagubelor cauzate de afacerile nesolide, la 1869 a trebuit să lichideze și afacerile să le predea societății „Victoria”, înființată la 1865 în Cluj. Și la aceasta însă calitatea inferioară a afacerilor, a provocat criză, care s-a sfârșit prin lichidarea dela 1877. E de remarcat că portofoliul de vieață al acestei societăți întru atât a fost de slab, încât societatea „Wiener Vaterländische Versicherungs-Anstalt” nu l-a preluat decât numai pe lângă mari reduceri.

Tot din cauza lipsei de precauțiune în alegerea materialului a sucombat și „Hazai”, care a mai făcut și greșeala a se lansa și în fondări nouă: „Hunia” și „Nemzeti”, fondări cari i-au grăbit lichidarea și cari au încetat odată cu institutul fondator.

Portofoliul societății „Hazai” a fost preluat de soc. „Tisza”, dar fiind acest portofoliu insolid, a dus-o și pe aceasta la lichidare. Și ca o dovadă, cât de insolide au fost afacerile acestor societăți, amintesc faptul că nu s-a găsit nici o societate, care să preia portofoliul dela institutul „Tisza”.

În sfârșit tot la categoria acestor societăți trebuie să înșir și cazul soc. Austria”, care la 1897 și-a predat afacerile soc. „Universala”, afaceri la a căror revizuire s-a aflat la rezerve o lipsă de 50%.

Dar, Onorată Direcțiune, și mai numeroase sunt cazurile unde sucombările au fost provocate de ușurătatea, cu care au fost administrate averile societăților. Așa de pildă „Nemzetkozi biz. Intézet” din Budapesta a falimentat din cauza manipulațiilor frauduloase ale directorilor ei, ajunși ambii în închisoare. Tot asemenea la „Orszāgos Magyar kolcsonos biztosito” s-au descoperit neorândueli și abuzuri, pe care au trebuit să le acopere membrii reuniunii cu cotizații de peste 100% a cotelor și angajamentelor lor. În sfârșit la Soc. „Unio Catolica”, din cauza marilor abuzuri, a trebuit să intervină organele statului.

La falimentul acestor și altor institute de asigurare a contribuit — ce-i drept — și concurența societăților bine fondate. Concurența însă nu ca factor primordial, pentru că avem destule cazuri în care — oricât de mare a fost concurența — societăți tinere și-au putut afirma existența, ba chiar și societăți trecute prin însemnate crize, dacă s-au recules și reorganizat, au dat neîndoioasă dovadă că pot progresa. Așa avem de pildă cazurile societăților „Hazai” și „Magyar Francia”. Pe ambele râvna de afaceri cu orice preț, lipsa de scrupuli și abuzurile conducătorilor le-au împins aproape la faliment. Îndată ce însă aceste societăți au fost date pe mâna unor oameni pricepuți și onești, cari au avut tăria să înlătore ce-i rău și păgubitor, ele au trecut într-un nou stadiu de progres normal, care se menține și astăzi.

Concurența singură, Onorată Direcțiune, n-a cauzat nicicând dezastre. Ea a putut cauza cel mult greutăți, dar nicicând falimente. E un fapt acesta, care se confirmă prin toți oamenii de specialitate și pe care voiu avea prilej să vi-l dovedesc și cu expunerile mele de mai târziu.

Cauzele nesuccesului singuraticelor soc. de asigurare sunt aproape exclusiv numai cele amintite mai înainte, cauze care se confirmă chiar și la cazurile invocate de d-l Dr. Aurel Onciul și cunoscutele sale observări. Să vedem:

II

Onorată Direcțiune își reamintește de sigur cum, în ședința trecută, d-l Dr. Aurel Onciul, bazat pe experiențele a două societăți de asigurare austriace: „Globus” și „Erste Bohmische Versicherungs-Anstalt” a căutat să ne demonstreze că înființarea unei societăți de asigurare române — pentru împrejurările noastre — e neoportună și că peste tot dacă, din motive de prestigiu și interes național voim să înființăm o societate de asigurare, atunci deocamdată să ne mărginim cu reprezentanța vreunui institut existent și numai când am ajunge la o producțiune de 10 milioane anual, numai atunci să înființăm un institut propriu.

E un avertisment acesta, pe care l-am considerat foarte serios, mai cu seamă că eu sunt acela care iau în prima linie răspunderea morală pentru noua întreprindere. Tocmai de aceea am cercetat cât se poate de conștiincios cazurile indicate de d-l Dr. Onciul precum și altele și convingerea ce mi-am făcut este că nu se pot generaliza cazurile indicate, și nici nu pot forma motive de precedențe pentru noile fondări.

Înainte de a Vă arăta aceasta, permiteți-mi o mică digresiune. D-l Dr. Onciul ne arată că în Austria operează ca soc. pe acții, 11 institute de asigurare indigene. Dintre acestea pe cinci și anume pe Generali, Riunione-Adriatica, Anker, Donau și Wiener Lebens- und Renten-Versicherungs-Anstalt nu le supune cercetărilor sale din motiv, că — cum spune dânsul — fiind înființate în timpuri bune și fără concurență, au izbutit să-și adune astfel de rezerve proprii, încât acestea le pun la adăpostul oricărei griji. Ei bine, am căutat să văd, care sunt rezervele proprii a acestor societăți și am aflat că la finea anului 1909 au avut:

Generali	23,8 mil
Riunione	6,7 mil
Anker	8,5 mil
Donau	1,8 mil
Wiener Lebens-R.-V.-A	1,05 mil

Față cu aceste cifre, așa cred că pentru cele dintâi trei institute se poate admite raționamentul d-lui Dr. Onciul de a le scoate din cadrul cercetărilor sale. Pentru celelalte două însă, în special pentru cea din urmă, care s-a înființat abia la 1882, și care atunci când s-a înființat „Globus” și „Erste Bohmische avea o rezervă proprie de cca 300.000 cor., raționamentul d-lui Dr. Onciul nu se poate admite. O rezervă proprie de 300.000 cor. însemnează în cazul cel mai bun un venit anual, liber de orice sarcină, de cel mult 15.000 cor., o sumă în care n-a stat și nu va sta nici când existența unei societăți de asigurare. După părerea mea această societate, care și-a afirmat existența cu destul succes, nu trebuia omisă din cercetările noastre. Și tot asemenea nu trebuiau omise nici celelalte patru societăți și anume „Universala”, „Alianz”, „Phonix” și „Atlas”, pe care d-l Dr. Onciul încă nu le considera pe motivul că, deși înființate în timpul mai nou, totuși, preluând afacerile altor societăți, ele nu sunt decât niște întreprinderi vechi sub o formă nouă. Și aici trebuie să observăm, că motivul acesta nu justifică. E drept că aceste societăți au preluat afaceri existente, dar nicicând afaceri așa de multe și bune, încât acestea să le poată pune la adăpostul greutăților, cu care se întâlnesc societățile ce nu preiau astfel de afaceri. Așa de pildă „Atlas”, deși a preluat afacerile institutului „Ersten Österr. Verdienst-Vers.-Anstalt”, totuși la finea anului prim de afaceri cu propria sa producție cu tot, n-a avut capital asigurat peste 11,5 mil. „Universala” a preluat afacerile soc. „Austria”, despre care am făcut amintire și mai sus și la rezervele căreia — am spus — s-a aflat un manco de 50%. Alianz a preluat afacerile soc. „Nemzeti” din Budapesta, afacerile asigurărilor pentru caz de boală, afaceri, care pe baza opțiunii date, au fost reluate la câțiva ani iarăși de „Nemzeti”.

Singură care a preluat afaceri mai multe și mai de seamă este „Phonix”, despre care se poate zice că da, e o întreprindere nouă cu un fond vechiu.

Am ținut, Onor. Direcțiune, să Vă amintesc acestea pentru ca să cunoașteți motivele pentru care d–l Dr. Onciul din 11 societăți austriace singur numai pe două din ele le face obiect al cercetărilor sale. Nu am dreptul să mă îndoiesc în sinceritatea intențiilor d–lui Dr. Onciul. Susțin însă că motivele, pe baza cărora lasă din combinațiunile sale pe cele 9 societăți amintite mai sus, nu pot fi acceptate fără rezervă. Procedura d–lui Dr. Onciul rămâne să o apreciați d–voastră și eu îmi permit să Vă amintesc numai, că pe d–l Dr. Aurel Onciul, care în ședința noastră din 19 Decembrie a. cr. ne–a avertizat să nu fondăm institutul de asigurare, îl găsim semnat ca fondator pe prospectul emis în Mai a. cr. de inițiativa luată în Timișoara pentru fondarea unei bănci de asigurare, inițiativă dela care mai târziu s–a abstat total.

Cu acestea trec la principalul obiect al cercetărilor mele, la analiza societăților „Globus” și „Erste Bohmische”, dintre care cea dintâi a fuzionat în 1907 cu „Wiener Lebens– und Renten–Versicherungs–Anstalt”, iar cea de a doua, după o reorganizare temeinică, există și astăzi în deplină prosperitate.

În analiza celor două societăți, d–l Dr. Onciul pune față de încasările brute cheltuelile lor de achiziție și regie și arată, — cu excepțiunea unui singur an — deficite permanente pentru fiecare din aceste societăți, deși după bilanțurile lor se poate constata — cu excepția anului ultim — anumite excedente.

Onorată Direcțiune! Venitele unei societăți de asigurare constau din prime și din veniturile capitalurilor proprii. Din contră îndatoririle lor constau, pe lângă cheltuelile de achiziție și regie, și din pagubele provocate din riscurile luate, precum și din rezervele ce trebuiesc puse deoparte pe seama asiguraților. Așa fiind urmează în mod de tot natural, că deficitele pot fi cauzate și de alți factori, nu numai de regie și achiziție, ci și de pagubele ce trec măsura normală, stabilită prin probabilitatea riscurilor.

Se naște acum întrebarea: prin ce s-au produs pagubele la societățile analizate de d-l Dr. Onciul; dacă în adevăr ele există ? Prin cheltuelile exagerate de regie și achiziție sau prin pagubele anormale cauzate de riscurile luate?

Să vedem!

Din bilanțurile și calculările speciale făcute asupra soc. „Globus” pe cari Vi le prezint în alăturat⁷, se poate vedea că la această societate în decursul celor 7 ani de activitate:

regia și achiziția au făcut 37% a venitului general;

venitul brut din asigurări a fost de 9% față de prime, iar pagubele cauzate de riscuri au atins exagerata cifră de 39% a primelor.

Dacă comparăm acum aceste cifre cu rezultatul altor societăți similare, societăți conduse cu pricepere, cum e bunăoară „Gazdák Biztosító Szövetkezete”, care s-a înființat aproape în același timp cu „Globus”, precum și cu calculele specialiștilor vedem că dacă la „Globus” achiziția și regia au făcut 37 % a venitului general, pe atunci și la alte societăți proporția rămâne aceeași, cum e de ex. la „Gazdák” cu 35%. Din contră însă pe când venitul brut la asigurări la „Globus” a fost numai de 9% a primelor, pe atunci la alte societăți acest venit variază între 30 —34%, deoarece pagubele la riscuri la „Globus” s-au urcat la neobișnuita cifră de 39% a primelor, în vreme ce, între împrejurări normale, ele nu trec peste 10 — 12%, ba la „Gazdák” au rămas chiar numai la 7,3% în mediu.

Exprimate aceste raporturi în cifre reiese că „Globus” a avut aproape de șase ori atâtea pagube câte ar fi trebuit să aibă la riscuri normale, adică a avut pagube de cor. 992.451 față de cor. 172.864, deci cu cor. 819.587 mai mult decât ar fi trebuit. Tot asemenea reiese că „Globus” a avut un venit brut de asigurări numai de cor. 342.569 față de cor. 1.294.142 cât ar fi trebuit să aibă, deci cu cor. 951,573 mai puțin.

⁷ Tablourile de care se amintește în acest raport, nu se publică, din lipsă de spațiu.

Din aceste cifre reiese în mod neîndoios, Onor. Direcțiune, că nesuccesul soc. „Globus” n-a fost cauzat atât de cheltuelile mari de regie și achiziție, care ce-i drept s-ar mai fi putut reduce, ci de pagubele mari survenite prin riscurile anormale luate de acest institut, pagube care dau un deficit 8 — 900 de mii de cor. adică atât cam cât arată și d-l Dr. Onciul.

Același lucru și la „Erste Bohmische” cu singura deosebire că conducătorii acestei bănci s-au recules și reorganizat la vreme, așa că azi institutul lor e în continuu progres. Aș putea dovedi aceasta în tot momentul pe baza bilanțurilor alăturate. Cred de prisos. Cazul soc. „Globus” e destul de elocvent. El dovedește fidel ceea ce am spus la începutul acestui raport, că nesuccesele soc. de asigurare au a se atribui mai totdeauna lipsei de seriozitate și scrupuli în conducerea institutelor. La „Globus” întocmai ca la alte societăți dacă materialul de asigurat, adică riscurile, ar fi fost conștiincios ales, pagubele n-ar fi survenit în măsură așa neobișnuită și astfel — lichidarea s-ar fi putut înconjura.

Astfel stând lucrurile așa cred, că avertismentul d-lui Dr. Onciul pentru noi numai atunci ar avea loc, când înființându-ne noastră societate ar cădea în greșelile societății „Globus” sau peste tot în greșelile arătate mai sus. Altcum nu! Ba din contră, dacă societatea va fi condusă cu seriozitatea și precauțiunea care caracterizează acțiunile noastre de bancă, — bazat pe temeiul sigur al afacerilor de asigurări, precum și pe experiența altor societăți conduse solid și cu pricepere, am ferma convingere că noua întreprindere va progresa și va deveni un factor însemnat în vieța socială și economică a poporului nostru.

Și ca să Vă pot dovedi aceasta — acum după ce am arătat cauzele nesuccesului societăților pierdute — permiteți-mi să trec la a treia parte a raportului meu, să Vă înfățișez baza de dezvoltare a acelor societăți de asigurare, care și-au putut afirma existența.

II

În raportul meu anterior, am amintit că afacerile de asigurare au o bază atât de reală, încât dacă ele sunt făcute cu pricepere și seriozitate și dacă sunt împreunate cu o corespunzătoare politică de reasigurare, nu pot să nu producă rezultat.

Ne dovedește aceasta mulțime de cazuri. Ne-o dovedește, cum am arătat mai sus, societatea „Magyar–Francia” și „Hazai”, ne-o dovedește soc. „Universala” „Atlas”, „Alianz”, apoi „Nemzeti Baleset Biztosító”, „Croația ” și „Dnester”, toate societăți tinere și în prosperitate deplină.

Între acestea însă acea societate, care ar putea servi de model și care și în ce privește condițiunile de fondare prezintă oarecare analogie cu proiectata noastră înființare, este societatea „Gazdák Biztosító Szövetkezete” înființată la 1898, cu un capital efectiv de 911.540 cor. Această societate mi-a fost recomandată spre studiere de toți factorii de seamă în ramura de asigurări. Am și căutat să o cunosc cât mai bine și din tabloul afacerilor acestei societăți, alăturat raportului prezent⁸, se poate convinge ori și cine de baza solidă pe care s-a dezvoltat. După nouă ani de activitate această societate, care cultivă afacerile incendiu și grindină, iar din 1903 și cele de vieață, — deși aceste din urmă abia numai în anul acesta au trecut peste anii de pierderi — totuși a ajuns să plătească an de an 5% după capitalul social, maximul permis de statute și și-a format fonduri de rezervă proprii, libere de orice sarcini de 403.000 cor. Dacă considerăm greutatea începutului pentru orice societate de asigurare, rezultatul ajuns de „Gazdák Biztosító” trebuie să ne mulțumească în toate privințele. El însemnează pe lângă rentabilitatea de 5% a capitalului social, și un venit net rezervat de aproape 40% a capitalului social.

M-am întrebat, cum s-a putut produce acest rezultat? Răspunsul ce l-am primit a fost că această societate a căutat să facă totdeauna afaceri cât se poate de puține, dar bune și sigure, un principiu pe care se bazează progresul oricărei instituțiuni de asigurare. Și în adevăr, dacă cercetăm cifrele acestei

⁸ Din lipsă de spațiu, nu se publică.

societăți, vedem că acest principiu e urmărit cu multă stăruință. Astfel la afacerile de asigurări elementare s-au început cu un modest incasso de cor. 197.731 la incediu și cu cor. 248.375 în grindină, incasso care la finea anului 1909 a ajuns pentru cele dintâi la cor. 2.399.625 iar pentru cele de al doilea la cor. 852.570, realizând în contul acestor afaceri an de an profite mulțumitoare și anume pentru anul:

1901	de cor.	103.564
1902	≈ ≈	85.299
1903	≈ ≈	139.679
1904	≈ ≈	109.278
1905	≈ ≈	100.708
1906	≈ ≈	83.846
1907	≈ ≈	61.243
1908	≈ ≈	94.592
1909	≈ ≈	<u>129.329</u>
	Total cor.	907.538

Și mai intuitivă este activitatea acestei societăți pe terenul afacerilor de asigurări asupra vieții.

În raportul meu anterior am arătat că la asigurările de viață, societățile de regulă, din cauza marilor cheltueli de achiziție, în cei dintâi 10 ani încheie cu pagubă și numai după ce spesele de achiziție ajung să se acopere din excedentul de premii, numai atunci se începe epoca de câștig.

Societatea, de care vorbim, a început a cultiva afacerile de asigurări asupra vieții în 1903 și astăzi după 7 ani de activitate a ajuns a-și încheia bilanțul cu un excedent activ, deși producțiunea nu i-a fost nici când mare.

Rezultatul gestiunii de afaceri — după socotirea exactă a rezervelor, a primelor reportate, a pagubelor și cheltuelilor, a fost în

Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu, la împlinirea vârstei de 60 de ani

1903	cap. asig	1.583.400	cu	- 22.104	
1904	cap. asig	2.197.900	cu	- 13.514	- 35.618
1905	cap. asig	3.406.400	cu	- 4.669	- 40.287
1906	cap. asig	5.435.942	cu	+ 395	- 39.892
1907	cap. asig	6.311.687	cu	+ 14.266	- 25.626
1908	cap. asig	7.443.470	cu	+ 9.238	- 16.388
1909	cap. asig	8.214.854	cu	+ 17.380	+ 992

Dar, Onor. Direcțiune, câștigul cel mai de valoare al acestei societăți nu e nici dividendul plătit, nici rezervele proprii adunate, ci baza solidă ce și-a construit, pe care se va putea desvolta și mai mult în viitor.

Ar fi greșit a se crede, că acesta e un caz sporadic. Nu, e un rezultat care s-a ajuns și prin alte societăți (Croatia, Dnester) și care se poate ajunge de orice societate condusă cu pricepere și precauțiune. Aceasta o confirmă nu numai practica, ci și toți cei versați în afacerile de asigurări.

IV

Onorată Direcțiune!

Am fost și înainte de a face cercetările, despre care Vă refer, de convingerea că la noi Români poate prospera numai o societate de asigurare cu pricepere și seriozitate condusă. Prin cercetările făcute, convingerea aceasta mi s-a întărit și mai mult. Am avut prilej să discut cu unii specialiști în materie, ca Dr. Ioan Wagner⁹ actuarul soc. „Nemzeti Baleset Biztosító”, Rado Bela, directorul Reuniunii reg. pentru asig. funcț. de bancă, Bernát Iványi, directorul revistei „Econom” din Viena, apoi cu persoane conducătoare din jurul societăților „Elsó Magyar” și „Donau” și Vă mai mărturisesc, că nici unul nu s-a găsit, care să nu fie convins de reușita sigură a întreprinderilor de asigurare, dacă sunt bine și solid conduse. Iar ce privește, în special, fondarea noastră — după ce au fost puși în curent cu împrejurările și cu felul cum am pregătit chestiunea — au recunoscut cu toții — afară de unul singur, care nu admite întreprindere cu caracter național — că e o fondare din toate punctele de vedere îndreptățită și cu viitor, cu un viitor chiar cu mai multe perspective, decât V-am arătat în raportul meu precedent. Și ca Onorata Direcțiune să vadă, cum fac alții prognoza întreprinderilor de asigurare, îmi permit să Vă prezint aci două elaborate a doi bărbați de specialitate, relativ la două fondări, mai mult sau mai puțin analoage cu cea proiectată de noi. Unul e elaboratul d-lui Dr. Ioan Wagner, relativ la o societate de asigurare ce ar fi să înființeze Slovacia și altul e elaboratul d-lui Rado Bela relativ la o societate de asigurare ce se proiectase a se înființa cu ajutorul băncilor din provincie.

Cel dintâi combinează, ca în anul prim- de afaceri, venitele din asigurări să acopere toate speșele, în anul al doilea să dea un excedent de 75.000 cor., iar în anul al treilea de 81.000, cor. lângă care firește ar mai veni și venitele capitalului social proiectat la 1,5 mil. Socotind veniturile acestui capital

⁹ Era slovac de naționalitate. Se ocupa cu ideea de a fonda și pentru Slovacia din Ungaria o Soc. de asigurări. După fondarea Statului cehoslovac a avut rol important în organizarea institutelor de asigurări din Republica vecină.

cu 4,5%, am avea pentru anul I profit total 67.500; anual II profit total 142.500, anul III profit total 148.500, deci cu mult mai mult decât combinasem eu.

Și mai optimiste sunt însă combinațiile d-lui Rado Bela. Acesta de altcum presupune și o producție cu mult mai mare. El arată, cum se vede din expozeul alăturat,

pentru	anul I	un venit de c.	96.750
≈	≈ II	≈ ≈	141.525
≈	≈ III	≈ ≈	217.680
≈	≈ IV	≈ ≈	304.837
≈	≈ V	≈ ≈	349.152
și adică tot la un capital social de 1 ^{1/2}			mil. cor.

Din parte-mi nu voiesc să fac noi combinațiuni asupra rentabilității proiectatei noastre întreprinderi. Rămân la combinațiunile rezervate, făcute în primul meu raport și sunt deplin mulțumit că critica și asemănările altor specialiști le-au aflat de prea reduse. Sunt mulțumit, și din motivul că felul, cum am pregătit noi chestiunea, a fost astfel apreciat, încât cum se vede din scrisorile și telegramele aci alăturate —Slovacii — ba vă pot spune că și o parte din cercurile financiare ungurești, caută astăzi bază de cooperare cu noi.

Cu acestea am terminat și nu-mi rămâne decât să vă propun ca: după ce prin raportul din ședința trecută am dovedit necesitatea înființării unei societăți de asigurare, care la noi ar avea atât teren de activitate cât și prospecte de reușită;

după ce raportul nostru trecut și intențiunea de a fonda o bancă de asigurare a aflat viu răsunet în rândurile poporului nostru, ceea ce se poate vedea în parte și din scrisorile aci alăturate și după ce prin raportul meu de azi am arătat, cum cauzele nesuccesului unor societăți de asigurare și special a

celor indicate de d-l Dr. Aurel Onciul, nu sunt de natură a insufla îngrijorări pentru întreprinderile serios conduse;

după ce practica dovedește că întreprinderile serioase pot exista și progresa spre binele și folosul societății, direcțiunea „Solidarității” să inițieze și ducă la îndeplinire fondarea unei societăți de asigurare cu un capital de un mii. coroane, care să se acopere prin subscripțiune publică, iar ce ar rămânea nesubscris, să se repartizeze asupra băncilor asociate, în proporția capitalului lor.

Această hotărîre e a se aduce și la cunoștința proximei adunări generale a „Solidarității”.

Cu executarea acestei propuneri, cu pregătirea proiectului de statute și a celorlalte lucrări necesare pentru fondarea societății se încredințează biroul „Solidarității”.

DIMITRIE BRAHARU: Ion Al. Lăpedatu ca nuvelist istoric

Cine urmărește activitatea literară și națională a lui Ion Al. Lăpedatu, harnicul profesor al Școlilor române din Brașovul veacului trecut, poate cu ușurință constata că la început (1866 —1868) el scrie numai poezie. Din 1868 până la 1874, în timpul și după studiile din Franța și Belgia, preocuparea poetică, de natură lirică și romantică, ce-o observăm în prima fază a activității sale, este treptat înlocuită cu poezia patriotică, drama cu motive naționale și proza cu caracter cultural și educativ.

În anii 1874 și 1875, ca prim colaborator la ziarul „Orientul Latin” din Brașov, Ion Al. Lăpedatu desfășură o activitate de neobosit luptător pe teren politic și național, pentru a ridica poporul ardelean și pe conducătorii lui din amorțire. Această activitate este însă brusc întreruptă prin intervenția autorităților ungurești. După un an de pauză pe teren publicistic, ultima fază a activității lui Ion Al. Lăpedatu — în afară de activitatea ca profesor la liceul din Brașov — e cea dela „Albina Carpaților”, când ni se prezintă cu preocupări literare de natură istorică. Este faza dintre 1877— 1878, când el se distinge ca nuvelist istoric. În studiul ce urmează ne-am propus să ne ocupăm în deosebi de această din urmă fază a activității sale.

Înainte de a cerceta nuvela istorică a lui Ion Al. Lăpedatu, este nevoie însă de o scurtă privire asupra nuvelei istorice a veacului trecut în literatura celorlalte provincii românești. Din această scurtă privire, valoarea literară a lui Ion Al. Lăpedatu, ca nuvelist istoric, va ieși – credem – mai bine la iveală și locul lui în literatura română a veacului trecut va putea fi mai cu înlesnire fixat.

Nuvela istorică în Moldova și Muntenia în secolul xix

Nuvela istorică s-a dezvoltat mai întâi în Moldova, sub influența romantismului francez, influență ce ne-a venit direct prin autorii francezi, ori indirect prin reprezentanții ruși ai acestui puternic curent¹⁰. Deși primii nuveliști istorici moldoveni: Asachi, Kogălniceanu și Negruzzi au scris în același timp, *Gh. Asachi* (1788 — 1869) este socotit ca primul nuvelist istoric român.

Nuvelele istorice ale lui Asachi sunt în număr de nouă: „Dragoș”, „Alexandru cel Bun”, „Svidrighelo”, „Elena Moldovei”, „Valea Albă”, „Bogdan”, „Petru Rareș”, „Mazeppa în Moldova” și „Ruxanda Doamna”. Aceste nuvele s-au publicat în volum în anii 1859 și 1868 în limba franceză, iar în 1867 au apărut cu o autobiografie a autorului în limba română. Edițiile în limba franceză au fost publicate de autor cu scopul de „a da la străini o idee despre istoria țării (Moldovei)”.

D-I P. V. Haneș, în studiul său introductiv la nuvelele istorice ale lui Asachi¹¹, după ce dă câte un scurt rezumat al nuvelilor amintite, stabilește că prima nuvelă a lui Asachi a apărut în anul 1841, mai târziu cu un an dela apariția nuvelei istorice „Alexandru Lăpușneanu” a lui C. Negruzzi. În concluzie, d-se este de părere că nu Asachi, ci Negruzzi este creatorul nuvelei istorice. Ia noi. Apoi faptul că Asachi nu evoluează, ci rămâne același în toate nuvelele, îl face pe d-I Haneș să creadă că el n-a vrut să scrie

¹⁰ În Franța, la începutul veacului XIX, s'a dezvoltat, sub influența romantismului, istoria romantică. Chateaubriand (1768—1848) a scris «*Les Martyrs*», iar Jules Michelet (1798—1874) a scris o lungă poemă istorică, plină de imaginație: «*Histoire de France*». Scopul urmărit de romantismul istoric era să facă pe cetitor a și simți trecutul, nu numai a-l înțelege.

La Ruși, istoria romantică se manifestă prin Nicolae Karamzin, care a scris în zeci de volume o istorie a Rusiei. E probabil că l-a avut ca model pe Chateaubriand. L-a continuat apoi elevul său Kaidanov.

La începutul veacului trecut, Chateaubriand era citit de către Români în original ori în traduceri. Karamzin și Kaidanov servesc ca inspiratori lui Kogălniceanu și Asachi, iar Pușkin, alt romantic rus, inspiră pe C. Negruzzi. Era tocmai momentul când în Moldova se lucra cu ardoare ca sentimentul național adormit să fie trezit, ca istoria națională să fie simțită, nu numai înțeleasă. Istoricii noștri din acel timp se adresează deci mai mult inimii decât minții. Fiind nevoie de a dramatiza trecutul, s-au ales însă de unii scriitori numai momentele palpitate ale istoriei naționale, unde fantezia putea avea joc liber. Faptele au fost grupate în jurul figurilor istorice și s-a ajuns astfel la o trecere dela istoria romantică, la acele crâmpene independente care devin nuvele istorice. (C. Damianovici, *Istoria și nuvela istorică*, în revista «*Vieața Nouă*», An. I, București, 1906, pp. 175—181).

¹¹ Gh. Asachi, *Nuvele istorice*, Ed. «Minerva» București, 1915, pp. X—LIX.

nuvelă istorică, ci istorie atractivă, intitulând opera sa „nuvelă” în lipsă de alt termen. Elementele literare, întâlnite în „istoria atractivă” a lui Asachi, trebuiesc considerate numai accesorii.

Asupra nuvelor istorice scrise de Asachi, nuvele care, înainte de a apărea în volum, s-au publicat mai întâi în „Albina românească” și în „Calendarele” sale, mai avem păreri d-lor: E. Lovinescu, C. Damianovici, N. Iorga și Ovid Densușianu.

D-l N. Iorga spune că aceste „Nuvele istorice a României „cum le intitulează autorul, n-au putere de emoție, limba e lipsită de mlădiere și sunt încărcate cu note de erudiție. Ca valoare literară sunt mai slabe decât cea mai slabă nuvelă istorică a lui C. Negruzzi, „Sobieschi și Români”. Le atribuie însă meritul însemnat de a fi cele dintâi încercări de nuvelă istorică¹².

D-l Ovid Densușianu e mai crud în aprecieri față de nuvelele istorice ale lui Asachi. După d-sa sunt mai mult o compilație ce vrea să fie literară, un fel de istorie diluată¹³.

D-l E. Lovinescu, ocupându-se și d-sa cu nuvelele istorice ale lui Asachi, îl găsește mult mai rodnic și mai felurit decât Negruzzi, dar nu s-a putut ridica până la artă. Fiind lipsit de imaginație creatoare, a rămas robul izvoarelor istorice și legendare, nuvelele istorice ale sale fiind rezultatul unui romantism străin de concepția sănătoasă a istoriei¹⁴. Asachi, după d-sa, este veriga de trecere dela istorie la artă, dela cronicari la C. Negruzzi. Prin concepție, toate nuvelele istorice ale lui Asachi sunt romantice și poartă marile scăderi ale literaturii romantice.

După ce constată — cu drept cuvânt — că nuvelele istorice ale lui Asachi se pot descompune în mai multe mici narațiuni și episoade, fiind cu totul lipsite de concentrare, d. C. Damianovici se ocupă și de izvoarele de inspirație ale lui Asachi. D-sa constată că Asachi și-a adunat materialul din cronicari și legende din popor, iar subiectele străine le-a adunat din istoria popoarelor învecinate (Rusii și Polonii) și din baladele populare ale acestora. Nuvela „Mazeppa” este inspirată de poemul cu același nume al

¹² N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul XIX*, voi. III, București, 1909, p. 125.

¹³ O. Densușianu, *Literatura română modernă*, voi. I, București, 1920, p. 162.

¹⁴ E. Lovinescu, Gh. Asachi — *Nuvele* — în revista «*Convorbiri Literare*», An. XLVII, Nr. 4 și 5, p. 394 — 400 și 519 — 521.

lui Byron. Ca și d-l N. Iorga, d-sa consideră pe Asachi ca începătorul nuvelei istorice, influențat de romantismul ce era la modă în vremea lui¹⁵.

Costache Negruzzi (1808 — 1868) a scris nuvelele sale istorice odată cu Asachi. D-l E. Lovinescu, în monografia despre C. Negruzzi, se ocupă și cu cele trei nuvele istorice ale acestuia: „Riga Poloniei și Domnul Moldovei”, „Alexandru Lăpușneanu” și „Sobieschi și Românii”. Prima nuvelă a fost publicată mai întâiu în „Albina Românească” a lui Asachi, în 24 Decembrie 1839, iar subiectul este o transcriere literară din Voltaire (Charles XII) și din cronica lui Nicolae Costin și nu prezintă niciun interes narativ. În această nuvelă este vorba de întâlnirea lui Nicolae Mavrocordat, Domnul Moldovei (1709 — 1710 și 1711 — 1715), cu Stanislas Leszcinski, când acesta — sub numele de maiorul Haran din oastea lui Carol XII — a trecut în Moldova și a fost prins în ținutul Bacăului. Dus în fața prințului Mavrocordat, acesta îl recunoaște că este regele Poloniei. Această nuvelă — spune d-l E. Lovinescu — nu poate fi privită ca o lucrare originală.

Nuvela „Alexandru Lăpușneanu” a fost publicată mai întâiu în „Dacia Literară” a lui M. Kogălniceanu (1840) și e cea mai bună nuvelă istorică a lui Negruzzi. S-a inspirat din cronicarii Gr. Ureche și Nicolae Costin, pe care desigur că i-a cunoscut în manuscris la M. Kogălniceanu, care a publicat „Letopisețele” abia în 1852. Abaterile dela izvor sunt numeroase. Astfel, Doamna Ruxanda, — de care cronicarii nu se ocupă — e o creație a lui C. Negruzzi, iar Moțoc, Veveriță, Spancioac și Stroici muriseră de mult în Polonia, odată cu Tomșa, care fugise în Liov, după ce domnise în Moldova cinci săptămâni. În nuvelă îi găsim în viață până la urmă, lăsați anume de autor „pentru a da — spune d-l Lovinescu — un relief și mai puternic tabloului măcelului și la urmă sumbrului sfârșit al lui Lăpușneanu”. Scena revoluției din capitolul „Vrem capul lui Moțoc” este complet inventată de autor. În concluzie, nuvela istorică „Alexandru Lăpușneanu” este socotită de d-l E. Lovinescu „adevărată dramă în 4 acte”. Poate „sluji” drept model de felul cum poate fi transformat un izvor istoric într-o creație proprie.

¹⁵ C. Damianovici, *Nuveliști istorici în literatura noastră*, în revista «*Vieața Nouă*», An. III, București, 1908, pp. 108 — 113.

„Sobieschi și Români”, ultima nuvelă istorică a lui C. Negruzzi, a fost publicată mai întâi în „Calendarul pentru toți Români” de M. Kogălniceanu (1845 — 1846). Această nuvelă nu se ridică la înălțimea nuvelei „Alexandru Lăpușneanu”, dar, cu toate acestea, subiectul prezintă destulă originalitate. E vorba în nuvelă de asediul Cetății Neamțului de către Sobieschi și lupta cu cei 18 plăieși, în timpul domniei lui Constantin Cantemir¹⁶.

D-I Ovid Densusianu, în cursul d-sale de literatură, se ocupă numai de ultimele două nuvele ale lui C. Negruzzi. Nuvela „Alexandru Lăpușneanu” — spune d-sa — nu este numai o încercare palidă de a deriva în literatură pagini de letopisețe, cum face Asachi, ci redarea vie a unui episod din trecutul Moldovei. Povestirea este străbătută de un dramatism puternic, în care vorbesc cruzimea, răzbunarea, viclenia și înduioșarea. Arhaismele întrebuintate de C. Negruzzi nu apar ca intrusiuni pedante, provincialismele sunt strecurate cu discreție, iar neologismele nu aduc notă discordantă. „Sobieschi și Români” este considerată de d-I Ovid Densusianu numai ca o intenție de nuvelă istorică¹⁷.

D-I C. Damianovici, în studiul d-sale privitor la nuveliștii istorici¹⁸, se ocupă numai de nuvela „Alexandru Lăpușneanu” și, analizând-o, încheie cu aprecierea că C. Negruzzi a reușit să împrăspăteze, viu și luminos, un moment puternic din istoria patriei. Nuvela a produs efect în generația autorului; a rămas și va rămâne model de *artă* pentru generațiile următoare.

Cea dintâi biografie a lui C. Negruzzi a fost publicată de Ion Al. Lăpedatu în revista „Albina Carpaților”, An. II, 1878, p. 265. Atât d-I O. Densusianu, cât și d-I E. Lovinescu, stabilind data nașterii lui C. Negruzzi și cunoștințele de limbă franceză ale acestuia, se referă la biografia lui Ion Al. Lăpedatu, care pentru dâșii este „anonimul biograf”. Se știe însă, încă din 1898, dela Andrei Bârseanu, că în

¹⁶ E. Lovinescu, *Viața și opera lui C. Negruzzi*, București, 1924, pp. 174 — 200.

¹⁷ O. Densusianu, *Literatura română modernă*, Voi. III, București, 1933, pp. 61 — 62.

¹⁸ Revista «*Vieața Nouă*», An. IV, București, 1909, pp. 112 — 117.

revista sa, Ion Al. Lăpedatu a publicat — pe lângă nuvelele sale istorice — și biografiile câtorva din bărbații noștri cei mai însemnați, mai cu seamă scriitori¹⁹.

Apreciind opera poetică și proza lui Negruzzi, Ion Al. Lăpedatu spune că „mai presus de versuri, Constantin Negruzzi se deosebește prin proza sa frumoasă, limpede și bogată în închipuire”, iar despre nuvelele istorice spune că „au avut mulți imitatori, dar nimeni nu a izbutit a scrie o proză așa cuprinzătoare, scurtă și frumoasă ca dânsul²⁰...”

Ca titlu de curiozitate amintim că de nuvela „Alexandru Lăpușneanu” s-a ocupat și d-l George Marinescu²¹, care însă o numește, în loc de nuvelă istorică, „nuvelă patetică”.

Ultimele două nuvele istorice ale lui C. Negruzi au inspirat pe *D. Bolintineanu*, *Samson Bodnărescu* și *Vasile Alecsandri*. Astfel, după „Alexandru Lăpușneanu”, Bolintineanu a scris o dramă în trei acte, cu același nume, iar Samson Bodnărescu o tragedie în cinci acte, în versuri, intitulată „Lăpușneanu Vodă”. După „Sobieschi și Românii”, a scris Alecsandri drama istorică în trei acte „Cetatea Neamțului sau Sobieschi și Românii”.

Mihail Kogălniceanu, cunoscut în general ca istoric și orator, este și nuvelist istoric prin o singură nuvelă neterminată și intitulată „Trei zile din istoria Moldovei”. A publicat-o la 1844, în revista sa „Propășirea” și, din cele trei părți proiectate a fi cuprinse în nuvelă: răpirea Bucovinei, uciderea lui Grigore Ghica și uciderea boierilor trădători Manolache Bogdan și spătarul Ioan Cuza, au apărut numai primele două părți, revista fiind suprimată de Ruși chiar în anul apariției. Întâmplările de mai târziu nu i-au permis lui Kogălniceanu să se ocupe de unica sa nuvelă. Izvorul de inspirație al ei este un „Stih asupra Domnului Grigore Ghica Vodă” și „Stihuri asupra peirii lui Manolache Bogdan vel Vornic și Ioan Cuza biv vel Spătar”, pe care Kogălniceanu le avea în manuscris și pe care le-a publicat apoi în

¹⁹ A. Bârseanu, *Ion Al. Lăpedatu*, în *Anuarul XXXIV*, din 1897 — 98, al Lic. gr.-or. român din Brașov, p. 64.

²⁰ C. Negruzzi, în «*Albina Carpaților*», An. II, Sibiu, 1878, pp. 265 — 266.

²¹ George Marinescu, *Nuvela în literatura română*, București, 1928, pp. 49 — 58.

„Letopisețe” (voi. III, Buc. 1874, pp. 275 — 295). Stihurile sunt atribuite de M. Kogălniceanu ca fiind ale cronicarului Enachi Kogălniceanu.

De această nuvelă s-a ocupat d-nii C. Damianovici și N. Iorga. D-l Damianovici o socotește ca fiind lipsită de unitate, deși această lipsă de unitate credem că a fost în însăși intenția autorului. Sufletul personajilor e bine prins, dialogul dă viață narațiunii, vorbirea are caracterul specific moldovenesc²².

Vorbind despre dezvoltarea studiilor istorice în legătură cu revista „Propășirea”, d-l N. Iorga amintește și de „povestirea întreită” pe care Kogălniceanu o numește simplu „Trei zile din istoria Moldovei”, dar pe care n-a avut prilejul s-o termine. Despre primul tablou al povestirii — uciderea lui Grigore Ghica — d-l N. Iorga spune că „numai un om cu superior talent literar putea să învie cu atâta adevăr tragic fapta de omor săvârșită la Beilicul din Iași”. Avem în nuvela istorică a lui Kogălniceanu „descrieri curat literare, așternute pe un fond de adevăr istoric²³”.

Ultimul nuvelist moldovean din veacul trecut este *Nicolac Gane*. El a scris două nuvele istorice, care tratează — cu mici deosebiri — aceleași subiecte și poartă același titlu ca și nuvelele lui Asachi „Ruxanda Doamna” și „Petru Rareș”. Aceasta din urmă a fost publicată mai întâi în „Convorbiri Literare” din 1 Nov. 1877. Identitatea de fond și, pe unele locuri, și de formă a fost remarcată de d-l Vasile V. Haneș²⁴. Meritul lui N. Gane este că a tratat subiectele lui G. Asachi cu mai mult talent literar. Gane este original în „Stejarul din Borzești”, în care legenda se amestecă cu realitatea, dar această narațiune este mai mult o schiță decât o nuvelă istorică. „Andrei Florea Curcanul” este nuvela istorică care i-a fost inspirată autorului de războiul din 1877 — 78. A fost publicată în „Convorbiri Literare” din 1878.

D-l C. Damianovici spune că N. Gane ca nuvelist istoric se prezintă într-un stadiu când scrie sub influența romantismului și în altul când scrie într-un stil al realității vii²⁵. În primele nuvele, prelucrate

²² C. Damianovici, *Nuveliști istorici în literatura noastră*, M. Kogălniceanu, în revista «*Vieața Nouă*», An. III, București, 1908, pp. 320 — 325.

²³ N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul XIX*, voi. II, București, 1908, p. 114.

²⁴ V. V. Haneș, *N. Gane și Gh. Asachi* în revista «*Vieața Nouă*», An. III, București, 1908, pp. 135—140.

²⁵ C. Damianovici, *N. Gane*, în «*Vieața Nouă*», An. IV, București, 1909, pp. 434 — 439.

după Asachi, N. Gane este — cum observă d-l C. Damianovici — sub influența romantismului, iar în ultimele două nuvele, prezintă evoluția spre realism.

În Muntenia, nuvela istorică începe la 1857, sub influența nuveliștilor istorici moldoveni. Cea dintâi nuvelă istorică este „Mihnea Vodă cel Rău” a lui *Alexandru Odobescu*, publicată în ziarul „Românul” al lui C. A. Rosetti și scoasă în broșură separată în acelaș an, broșură ce nu se mai găsește. A doua nuvelă istorică „Doamna Chiajna”, tot a lui Alexandru Odobescu, a fost mai întâi tipărită în „Revista Carpaților” din 1860 (An. I, p. 9 și 265 și An. II, p. 97). Ambele nuvele au apărut apoi în volum tipărit cu chirilice și intitulat „Scene istorice din cronicile românești: — Mihnea Vodă — Doamna Chiajna”, în București la 1860. În prefața acestei ediții, Odobescu arată că „fieșcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a lui C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație — spune Odobescu — încercările mele sunt negreșit cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, precât s-a putut, formele și limba letopisețelor naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos țara Moldovei: să adun datine, numiri și cuvinte bătrânești din cronicile vechi... Cei ce pot mult — încheie cu modestie Odobescu prefața — izbutesc a caracteriza într asemenea scrieri ușoare o epohă sau o nație; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac —ca mine — încercări”!

Din prefața aceasta, în afară de modestia autorului, vedem și scopul urmărit și anume de a caracteriza o „epohă”, adunând datine, numiri și cuvinte bătrânești. Acestui fapt — adunarea de datini și cuvinte bătrânești — se datorește poate lipsa de unitate ce o întâlnim în nuvelele istorice ale lui Odobescu. Descrierile de locuri și portrete se pot detașa fără ca nuvela să se resimtă, iar aceste portrete și descrieri sunt zugrăvite cu o copleșitoare bogăție de vorbe. Sunt aceste nuvele un caleidoscop literar ca și opera sa de mai târziu „Pseudochinegheticos”, apărută în 1874. A scris sub înrâurirea romantismului literar al lui Alecsandri și Bolintineanu, care erau la modă în vremea aceea, iar izvorul istoric principal pe care l-a utilizat este „Cronica lui Constantin Căpitanul Filipescu”. Epoca asupra căreia

s-a fixat Odobescu este veacul al XVI, cu luptele dintre urmașii Basarabilor și ai Drăculeștilor pentru tronul Țării Românești.

Mihnea cel Rău (1.508—1510), urcat pe tron, vrea să distrugă pe toți Basarabeștii și sfârșește prin a fi ucis. Cadrul acțiunii este mic. Autorul vorbește mult și frumos, dar eroul stă locului. Desno-dământul este nemotivat, ca și în cronicar. După modelul lui Negruzzi, acțiunea se împarte în patru tablouri: a) *Mănești*, cu motto „Să n-aibi milă”; b) *Curtea de Argeș* cu „Nu-i așa c-avuțiile-s amăgitoare?”; c) *Cotmeana* cu „Fuga e rușinoasă, dar e sănătoasă...”; d) *Sibiu*, cu motto: „Să știe tot omul că am omorât pe Mihnea Vodă !”.

Doamna Chiajna (1560—1568), femeia cu îndrăzneală bărbătească, care, la moartea soțului său Mircea Ciobanul, vrea să păstreze tronul fiilor ei, își mărită fetele cu doi Cantacuzini. Fata cea mai mică, Anca, iubește însă pe Radu Socol, al cărui tată fusese ucis de Mircea Ciobanul. Radu răpește pe domnița Anca din brațele mirelui grec, dar e urmărit, prins și ucis. Anca înnebunește, iar Chiajna cade ucisă de boerul Dumbravă din partea adversă. În nuvela aceasta observăm o acțiune care se sprijină pe adevărul istoric și anume lupta Chiajnei pentru domnie și o alta creată de imaginația lui Odobescu: idila dintre Anca și Radu. Are patru părți, fără motto, intitulate: a) *Mormântul*; b) *Nunta*; c). *Fuga*; d) *Pustnica*. Epoca evocată e clar și puternic descrisă, avem zugrăvită cu un talent neîntrecut o iarnă, scene de vânătoare, alaiu. Ca limbă, în această nuvelă Odobescu e un maestru al stilului. Întrebuințează arhaismele, pentru ca noțiuni dispărute să fie exprimate prin cuvinte dispărute.²⁶

Despre prima nuvelă a lui Odobescu, d-l N. Iorga spune că se deosebește prin stilul ei curat și prin frumoasele tablouri istorice. Priveliști ale naturii „sunt prinse în fraze scurte, neobișnuit de luminoase”. Iar despre „Doamna Chiajna” afirmă că frumusețea acestei nuvele istorice stă, înainte de orice, în frumusețea desăvârșită a stilului, meșteșugit lucrat, care cuprinde în el toată puterea de expresie, tot coloritul, elasticitatea și nevinovăția graiului popular. O însușire comună ambelor nuvele

26 C. Damianovici, Al. Odobescu, în «Vieța Nouă» IV, 1909, pp. 207—214.

— o însușire de căpetenie — e adevărul căpătat prin îndelungate studii răbdătoare, cum nu le făcuse, în cuprinsul vieții noastre culturale, un altul până la Odobescu. Negruzzi, a cărei frumoasă nuvelă istorică „Alexandru Lăpușneanu” îl îndemnase pe Odobescu a scrie nuvele istorice, este — crede d-l N. Iorga — cu mult întrecut. Elementele romantice nu lipsesc nuvelilor lui Odobescu, dar aceste „flori străine” nu alterează urzeala solidă, făcută după datina țării din elemente pe care timpul nu le poate atinge²⁷.

D-l G. Marinescu, în analiza făcută nuvelei „Alexandru Lăpușneanu” a lui Negruzzi, amintește și de Odobescu și de nuvela „Doamna Chiajna” pe care pe nedrept o apreciază că ar fi o palidă imitație a nuvelei „Alexandru Lăpușneanu”²⁸.

* * *

Din aprecierile ce s-au făcut nuvelilor istorice apărute în veacul trecut în Moldova și Muntenia, aprecieri pe care le-am înșirat mai sus, se poate vedea că Gh. Asachi rămâne cu meritul de a fi un precursor, M. Kogălniceanu a început, dar n-a terminat o nuvelă istorică, iar N. Gane rămâne original în ultimele două nuvele: „Stejarul din Borzești” — socotită mai mult schiță istorică — și „Andrei Florea Curcanul”. Aprecieri unanime de a fi cel mai bun nuvelist istoric, o are *Costache Negruzzi* pentru ultimele două nuvele: „Alexandru Lăpușneanu” și „Sobieschi și Români”. Lui îi rămâne și meritul de a fi inspirat și pe *Al. Odobescu*, unicul nuvelist istoric muntean, dar care s-a ridicat la înălțimea modelului său cu cele două nuvele istorice: „Mihnea Vodă cel Rău” și „Doamna Chiajna”. În amândouă Principatele,

27 N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul XIX*, voi. III, Vălenii de Munte 1909, pp. 304—307.

28 George Marinescu, *Nuvela în literatura română*, București, 1928, p. 58.

nuvela istorică s-a dezvoltat sub influența romantismului, iar izvorul de inspirație, au fost cronicile. Dela apariția nuvelei istorice în Moldova (1839—1840) până la nuvelele istorice ale lui Al. Odobescu (1857—1860) au trecut aproape două decenii. Acelaș timp s-a scurs dela nuvelele istorice ale lui Odobescu din Muntenia, până ce a apărut nuvela istorică în literatura română transilvăneană (1877—1878) prin I. Al. Lăpedatu, cel mai de seamă reprezentant al genului dincoace de Carpați.

Nuvela istorică în literatură Română transilvană —Ion Al. Lăpedatu

Activitatea literară a Românilor din Transilvania era concentrată, la începutul și mijlocul secolului XIX, la câteva ziare și reviste ce apăreau la Pesta, Brașov, Sibiu, Blaj și Oradea. Până la apariția revistei „Albina Carpaților”, avem în Brașov „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, întemeiată de G. Barițiu la 1838 (Iulie), care, cu o mică întrerupere la 1850, apare până la 1865. Nu știm să fi publicat nuvele istorice.

La Budapesta, la 1864, apare o foaie literară intitulată „Aurora Română” la care colaborau și Bucovinenii (V, Bumbac). La această revistă, spune d-l N. Iorga²⁹, se încearcă din când în când vreo nuvelă istorică după modelul lui Odobescu, dar cea mai mare parte dintre colaboratori sunt poeți a căror nume n-au rămas în literatura noastră.

Revista „Familia” a lui *Iosif Vulcan*, care apare mai întâi la Budapesta în 1865 și apoi în Oradea, a publicat, pe lângă poezii și proză ușoară și nuvele, dar nu s-a relevat nici la această revistă vreun nuvelist istoric al cărui nume să stăruiască.

Nuvela istorică sănătoasă și care a răzbătut prin atâtea zeci de ani până la noi, a apărut în Transilvania odată cu revista „Albina Carpaților”, editată în Sibiu de *Visarion Roman* și redactată de *Ion Al. Lăpedatu*, profesor la liceul din Brașov.

²⁹ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, în veacul XIX, voi. III, Vălenii-de-Munte, 1909, p. 337.

Numele lui Ion Al. Lăpedatu era cunoscut Românilor din Ardeal dela revista „Familia” unde a debutat, scriind poezii foarte apreciate în vremea aceea. Scria după modelul lui D. Bolintineanu și V. Alecsandri. Tot în „Familia” a publicat el și drama istorică „Tribunul”, pe care a compus-o la Paris, în timpul când era la studii, trimițând-o în părți pe adresa lui Francisc Hossu Longin, prietenul său, colaborator și el la „Familia”, căruia îi comunica regulat impresii din capitala Franței lui Napoleon III. De pe atunci și poate chiar și mai dinainte, Ion AL Lăpedatu avea conștiința valorii literaturii naționale ca formă superioară de manifestare a sufletului unui popor. Într-una din scrisori (1 Dec. 1869), indignat de nepăsarea publicului românesc pentru literatură, spunea: *„Popoarele care nu voiesc literatură, nu voiesc viitor și prin urmare nu voiesc viața...”*.

În aceste cuvinte avem programul de activitatea viitoare a lui Ion Al. Lăpedatu: *ridicarea națiunii prin literatură*. Dar ridicarea națiunii nu se poate face prin orice fel de literatură. Literatura necesară națiunii române trebuia să fie conformă cu idealul panromânesc ce anima generația acelei vremi. Acest ideal al generației sale, îl găsim exprimat de Ion Al. Lăpedatu într-o altă scrisoare, trimisă tot din Paris lui Francisc Hossu Longin (27 Sept. 1869) prin cuvintele: *„Junimea (generația tânără) să nu înceteze niciodată a fi dacoromanistică, ea trebuie să crească nutrită de sucul acestei idei, să se întărească intrupând-o în ea, astfel ideea va trebui să se realizeze³⁰ ...”*. Și când, spre a servi acest ideal, s-a hotărât să publice o revistă, i-a pus titlul „Albina Daciei”, titlu care în sine era un program. Dar acest titlu, tocmai din acest motiv, a fost interzis de Unguri și revista a apărut sub numele de „Albina Carpaților”, în 18 August 1877.

„În ce privește felul cum a înțeles Ion Al. Lăpedatu să se încadreze prin această revistă în preocupările literare și lingvistice ale timpului, avem propria sa mărturisire din prefața la „încercări în literatură” (Brașov 1874) unde spune: *„Atât în versuri, cât și în proză, m-am silit a observa corecțiunea limbei; dorința mi-a fost de a nu mă lua nici după acei cărturari ai noștri cari prea purifică, nici după ceilalți cari evită cu totul orice înoire... M-am silit a înconjura provincialismele și a imita mai vârtos*

³⁰ Scrisorile originale ale lui *Ion Al. Lăpedatu* către *Francisc Hossu Longin* se află în păstrarea Bibliotecii Universității din Cluj.

graiul scriitorilor de peste Carpați. Noi cei de dincoace suntem cam aspri, cam greoi la limbă; trebuie dar să ne mutăm rostul după exemplele celor ce grăiesc și scriu mai bine și mai frumos, dacă vrem să fim cetiți. Asupra ortografiei am încercat să împac principiul etimologic cu cel fonetic...”

Această inovație este observată de *M. Eminescu*, care o subliniază în ziarul „Curierul de Iași” cu cuvintele: „Noi ne bucurăm de propășirea fonetismului în Transilvania. Acesta este un puternic mijloc de a păstra vechea noastră avere națională: *unitatea de limbă și o normă unică în pronunție*³¹”.

* * *

În „Albina Carpaților” și-a publicat mai întâi Ion Al. Lăpedatu nuvelele sale istorice, în numerele 1–3 din 1877 a apărut nuvela „Amor și răzbunare”, în care tratează un subiect din timpul domniei lui Vlad Țepeș. Chiar din primele rânduri, narațiunea ne deșteaptă un viu interes:

„Era o zi de vară din cele mai frumoase. Domnul Țării muntenești Vlad Voevod, poreclit Țepeș, sedea la o fereastră despre curtea palatului său din Târgoviște. Sta rezimat pe cotul dela mână stângă, iar cu mâna dreaptă își răsucea din când în când mustățile cele dese și lungi. Privirile sale rătăceau fără nici o țintă între cer și pământ...”. Și povestirea se deapănă în ritm vioi, autorul făcând un portret al voevodului, care în acea zi și în acel moment era cu totul în afară de obiceiul lui, căci „fața lui exprima un fel de duioșie și blândețe”, în timp ce în curte „țepelușii” spălau armele ori se întreceau la luptă. Câteva căpetenii stăteau de vorbă în grup și nu se puteau mira îndestul, văzând pe Țepeș într-o astfel de stare neobișnuită. Începe apoi dialogul, care alternează cu povestirea faptelor, dând viață tabloului prim: *Curtea dela Târgoviște a lui Țepeș*.

— „Ce va fi având Măria Sa, de stă pe gânduri? întrebă o căpetenie din grup.

³¹ Ion Mateiu, *Figuri reprezentative dela noi: Ion Al. Lăpedatu*, în Biblioteca ziaristică Nr. 2, Cluj, 1933, pp. 30—32.

— „Poate că se căiește de faptele, sale răspunse altul. Pe semne îl va fi muștrând cugetul pentru boierii trași în țeapă”.

Al treilea, intervenind, rectifică: „Nu că-i pare rău de boierii înțepați, ci, din contră, se va fi gândind pe câți să mai înțepe ...”.

În acel moment Vodă Țepeș strigă: „Corbene!” și unul din țepeluși — vătavul lor și favoritul voevodului — apucă spre scări și intră în casa cea mică a palatului. Din convorbirea lui Corbeanu cu Țepeș, aflăm tot secretul schimbării cruntului Domn:

— „Măi Corbene! Mai deunăzi, când ne înturnam dela vânătoare, trecurăm pela casele Stanciului celui orb. Ți-aduci aminte că fata boierului a fost șezând cu furca pe prispă. Știi că i-am cerut apă să beau. Mi s-a părut de tot frumoasă acea copilă a Stanciului...”

— „Ai dreptate, Măria Ta—răspunse Corbeanu — vor mai fi fete de boier în țară, dar fată ca a Stanciului, ba”.

Și Vodă, hotărât să ia în căsătorie pe frumoasa fată, trimite pe Corbeanu să anunțe pe boier „că Domnul țerii a hotărât să și-l aleagă socru” și deci să se gătească de nuntă.

Casele Stanciului celui orb— tabloul al doilea— sunt lângă Târgoviște, la țară. Sunt case bătrânești clădite din lemn, dar „lemnul păreților era cioplit cu multă măiestrie, iar coperișul de șindrilă imită solzii peștelui”. Intrarea în casă se făcea printr-o prispă sprijinită de patru stâlpi de stejar. Curtea caselor era împrejmuțată cu un zid primitiv de bolovani. Țarini mănoase se întind în vecinătate pe care pasc cirezi de vite. Aici stă boierul Stanciu cel orb, care se trăgea din neamul Domnilor bătrâni. Prin „Domnii bătrâni” desigur că autorul înțelege pe Basarabi. Intre Țepeș și Stanciu e dușmănie veche, boierul fiind cu credința că l-au orbit oamenii Domnului, spre a-l înlătura de-a pretinde domnia.

Stanciu orbul are pe lume numai pe Păuna, „ființă drăgălașă, chip îngeresc”. Autorul ne descrie pe Păuna în felul în care poporul a idealizat pe ciobanul moldovean din balada populară „Miorița”: „Trupușorul ei, tras ca prin inel, se mlădia în cele mai perfecte forme, se clătina ca trestia pe baltă. Fața

ei blândă, gingașe și grațioasă, era o comoară de toate misterele frumuseții femeiești. În ochii ei scânteia acel foc magic și răpitor, care a fost în stare să străbată și într-o inimă cum era a lui Țepeș. Era îmbrăcată într-o rochiță albă, lungă până la călcâie, cusută cu fir și semănată cu fluturei de aur, împodobită la mâneci, la guler și la piept cu tot felul de broderii. Mijlocul îl curma un brâu ornat cu pietri scumpe, iar la grumazi purta salbă de mărgele. Părul, mai mult blond decât negru, era împletit în două coșițe lungi, care i se coborau când pe spate când pe sân”.

Din această plastică descriere a frumuseții Păunii avem motivată dragostea lui Țepeș și de aci începe conflictul, căci Păuna e menită a fi soția lui Vintilă, fiu de boier, tânăr abia trecut de 20 ani. Stanciu cel orb, cu Vintilă, viitorul ginere și alți boieri din partida adversă, caută prilej să ucidă pe Țepeș. Complotul îl urzește Stanciu și Vintilă:

„Țara trebuie scăpată de acest neom! exclamă Stanciu, ridicându-și capul în sus. Abia s-a așezat în scaunul domniei vărsătorul de sânge și iată că Târgoviștea se umple de stârvuri...”.

Vătaful de „țepeluși” Corbeanu, ajuns la casa Stanciului, îi comunică acestuia dorința și cinstea ce vrea să i-o facă Țepeș, dar Stanciu refuză categoric cererea Domnului:

„Fie cum va fi! Eu nu am fată pentru Măria Sa; fata mea e promisă unui fecior de boier. Mergi, Corbene, de spune Domnului că, atunci când îmi va da înapoi lumina ochilor, atunci și eu voiu să-i dau pe fiica mea soție, mai curând nu”.

Vintilă, plecat pentru pregătirea complotului, dispăru dând călcâie calului, dar „inima lui rămase la Păuna și ochii Păunei se duceau după el”. În drumul său, Vintilă întâlnește, în noapte, pe un străin, care-l informă că-i boier de către Olt în drum spre Târgoviște și că rătăcise drumul. Dar străinul era în realitate însăși Țepeș, care plecase singur călare, în strae de boier, spre a nu fi cunoscut. Cruntul Domn plecase cu scopul ca să descopere pe răufăcătorii numeroși oploșiți chiar în jurul capitalei. Spre a justifica fapta de curaj a lui Țepeș, care pleacă singur noaptea, autorul descrie pe scurt firea acestui Domn: „Era îndrăzneț afară din cale; se expunea orbește pericolului; el de Dumnezeu se temea, dar de oameni ba”.

Îmbrăcămintea de boier a lui Țepeș era neaoș românească, căci pe atunci — spune autorul — boierii nu apucaseră încă a adopta costumul oriental”. Este părerea vremii. Eminescu, în „Scrisoarea” a treia, ne prezintă pe Mircea ca fiind simplu și la vorbă și la port și de sigur și cu scări de lemn la cal, ca și ostașii săi, creați de imaginația poetului. În realitate, curtea Domnilor Țării Românești era o curte care dela început a stat la acelaș nivel cu orice curte din Apus și Răsărit. Descoperirile dela Argeș, și tabloul votiv dela Cozia, rectifică o părere greșită. Un boier pe vremea lui Țepeș — spune autorul — se îmbrăca cu pantaloni albi de lână, ciobote cu turecii scurți, tunică albastră, brâu de mătăasă, mantie albă și căciulă mișoasă. Purta sabie strâmbă turcească și buzdugan. Așa era îmbrăcat Vlad Țepeș când, în noapte, dându-se drept boier din părțile Oltului, a întâlnit pe Vintilă.

Acest al treilea tablou — *întâlnirea în noapte cu Vintilă*,—este descris de Ion Al. Lăpedatu în mod impresionant:

„Era întunec de nu se zărea drumul nici la zece pași; cerul se acoperea din toate părțile cu nori și nici o steluță nu mai lumina. Stradele orașului erau stăpânite de o tăcere adâncă. Vlad cutreieră în pas câteva părți ale Capitalei, apoi ieși afară, la câmp. El mâna calul când mai iute când mai încet; acum ținea drumul drept înaintea, acum iarăși apuca de-a curmezișul și uneori cale întoarsă. În jurul său totul era pustiu; abia se auzea câte un câne lătrând, câte un chiot de cioban, câte un sunet de bucium și murmurul lin al pâraielor...”.

Întâlnirea e vioi prezentată printr-un dialog care face să ne crească interesul pentru desfășurarea întâmplărilor următoare. Din dialog, vedem că Vintilă cade în cursa întinsă de pretinsul boier de către Olt care se arătase și el nemulțumit de Țepeș și devenit complotist — fixează împreună locul de întâlnire pentru seara următoare :

„Mâne seară, după ce va întuneca bine, să te afli prin locurile acestea. Colea în dreapta e o cruce de piatră. Să aștepți lângă acea cruce, că eu voi trimite om...”.

A doua zi, fără a bănui nimic că complotul se urzea chiar de Stanciu și Vintilă, Țepeș se duce în persoană ca să ceară în căsătorie pe Păuna. Vintilă era acolo, aflate de cererea Domnului și toți rămaseră încremeniți la apariția lui Vodă:

„Păuna tremura cum tremură plăpândul firicel de iarbă, când suflă crivățul cu turbare”. Apoi, ca în nuvela lui C. Negruzzi, când Lăpușeanu le spune boierilor că „dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau „, așa Țepeș, ducându-se drept la Stanciu, îl ia de mână și-i zice: „Dumneata, boier Stanciule, n-ai dat pela mine; iată că am venit eu la dumneata”. Dar și la cererea ce Țepeș o face Stanciului în persoană, ca și atunci când ceruse pe Păuna prin Corbeanu, este refuzat. De aci hotărîrea de răzbunare a lui Țepeș, hotărîre ascunsă după „un surâs plin de favoare și blândețe”. De altfel Stanciu îl cunoștea bine: „Pe Țepeș când l-ai vorbind mai cu blândețe, atunci trebuie să te temi de dânsul mai mult!”. Așa-i spunea lui Vintilă, după plecarea Domnului. La mănăstirea din apropiere se aude tocând. Stanciu, condus de un servitor, se duce să se închine, iar Vintilă, după ce hotărîse că Țepeș nu trebuie să mai trăiască, plecă la casa părintească.

Seara, după cum se înțeleseseră, Țepeș se duce la crucea de piatră, schimbat în haine de boier așa cum fusese când s-a întâlnit cu Vintilă. De data aceasta Domnul era urmat la distanță de Corbeanu și douăzeci din cei mai voinici copii de casă. În acest timp — la casa Stanciului — se adunau boieri din toate părțile, însoțiți de câte un argat. Țepeș, dela crucea de piatră, urmează pe omul trimis de Vintilă și în drum se lămurește că au apucat spre casele Stanciului celui orb. Garda de voinici îl urmează de aproape. Intrat în casa Stanciului, Țepeș ascultă cu groază în tindă cuvintele unui conjurat ce tocmai atunci vorbea în camera învecinată: „Să omorâm pe Vodă, boieri dumnevoastră: dar știți că numai la vânătoare vom putea pune mâna pe dânsul!”. Ceilalți boieri n-au sfârșit „cu o gură” răspunsul: „Bine zici, să-l omorâm la vânătoare”, când Țepeș, mai sălbatec decât o fiară, dete ușei o lovitură cu piciorul de sări din țâțâni, scoase sabia și o luptă scurtă urmă între Domn și răsculați, în urma căreia trei din conjurați căzură cu capetele despicate în două. Țepelușii, sosiți în grabă, ar fi măcelărit pe toți ceilalți,

dacă Țepeș n-ar fi strigat: „Lăsați-i, că nu sunt demni să moară de sabie, ci merită să fie trași în țeapă!”.

Ultimul tablou ne înfățișează *răzbunarea lui Țepeș*, așa cum izvoarele istorice ne arată răzbunările cruntului Domn. Au fost trași în țeapă pe șesul din apropierea Târgoviștei cincisprezece boieri, în timp ce Țepeș și copiii de casă se ospătau. În sunete de clopote, Stanciu e adus pe câmpie în cortegiu de înmormântare, spre a fi îngropat de viu. Moare însă de groază, în timp ce Țepeș îi strigă în auzul mulțimii: „lerte-ți Dumnezeu, Stanciule și ceea ce eu n-am putut să-ți iert!”. Oprind apoi la sine pe Vintilă și Păuna, cărora le promisese a le fi naș, când se dusesse în persoană la casa Standului, le zise:

„V-am promis să vă fiu naș; ei bine voi eu să vă și cunun îndată. Pe tine, Păuno, te cunun cu Christos: de azi înainte tu ai să fii călugăriță. Dacă nu te-a lăsat inima să mă iubești pe mine, apoi să nu mai iubești nici pe alt muritor în lumea aceasta. Iară pe tine, Vintilă, te cunun cu o țeapă, căci altă mireasă nu meriți să aibi”. Apoi țepelușii, smulgând dintr-o țeapă cadavrul unui boier, traseră în loc pe Vintilă, iar Păuna fu trimisă la schitul cel mai apropiat.

Și în timp ce poporul, martor la aceste grozăvii, se retrăgea înspăimântat, ospățul între cadavre se continua, iar Corbeanu, luând o cupă de vin, închină în sănătatea stăpânului său, zicând: „Să trăiești. Măria Ta, ca să mai poți milui pe boieri³²!”

³² Iosif Popescu, în 1902, a publicat un volum de trei nuvele istorice: *Petre Cazacul, Zina și Daniel*.

Acest volum a fost recenzat de studentul universității din Budapesta I. Lupaș în «*Luceafărul*», An. I, 1902, pp. 172—175, recenzie care se termină cu observarea că «prima nuvelă (Petre Cazacul) e o reminiscență din «*Albina Carpaților*» în ale cărei coloane a văzut pentru întâia oară lumina. În această revistă se pot citi nuvelele istorice ale lui I. Al. Lăpedatu; cu acestea vor fi având nuvelele de față multe însușiri comune. Nouă ne-a bătut la ochi — spunea studentul Lupaș — asemănarea chiar prea mare a ideii fundamentale din «*Petre Cazacul*» și «*Amor și răzbunare*» a lui Lăpedatu (Alb. Carp. I, 1—3). Aceleași motive: amor și răzbunare, aproape aceleași persoane, numai cu rol și cu nume schimbat. . . Ideea ambelor nuvele e identică, urzeala pânzăturii lor e perfect aceeași, numai în băteală s’au întretesut câteva fire, care împeștrăcesc același fond și cărora autorul le poate mulțumi că coloritul general al primei sale nuvele diferă totuși de acela al nuvelei «*Amor și răzbunare*» de I. Al. Lăpedatu».

Nuvela „Amor și răzbunare” — prima nuvelă istorică a lui Ion Al. Lăpedatu — îndeplinește întru totul condițiile unei nuvele bune. Prezintă o perfectă unitate de acțiune. În *expozițiune*, autorul ne-a descris locul: palatul dela Târgoviște și Casa Standului celui orb. Apoi persoanele: Țepeș, Corbeanu, Stanciu, Vintilă și Păuna. La loc și persoane a adăogat și geneza conflictului și anume ura dintre partida lui Stanciu, care se trăgea din familia Domnilor bătrâni (Dănești), și Țepeș, reprezentantul Drăculeștilor, ură mărită de credința Stanciului că fusese orbit de Țepeș. În *nodul* povestirii, autorul ne-a prezentat ciocnirea năzuințelor, dându-ne, în mod natural, o situație neașteptată: descoperirea complotului urzit de ura boerilor din partida adversă lui Țepeș. Elementele descriptive pe care le-am întâlnit în expozițiune, n-au lipsit nici în cuprinsul (nodul) narațiunii. Astfel ieșirea în noapte a lui Țepeș și costumul boieresc pe care-l purta sunt descrieri care pot sta cu cinste alături de descrierile din nuvelele lui Odobescu. Alături de expunerea curat narativă, avem intercalat *dialogul*. Stilul devine astfel atrăgător și ajungem cu interes crescând la ultima parte a nuvelei, *desnodământul*, când cel mai crud domnitor român se răzbună în felul lui obișnuit de a se răzbuna.

Fondul istoric al nuvelei îl formează Vlad Țepeș, al cărui portret, fizic și sufletesc, ni-l prezentat conform cu izvoarele istorice. Ion Al. Lăpedatu ne înfățișează pe Țepeș, în nuvela sa, așa cum a fost în realitate și cum îl găsim descris la *Șincai* și *Engel*: „crunt tiran și monstru al omenirii” și în *M. Kogălniceanu* : (Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie, Berlin 1837) unde este prezentat tot ca un monstru al umanității. Kogălniceanu spune că nici Tiberiu, nici Domițian, Neron și Ivan cel Groasnic nu l-au întrecut în cruzime și barbarie. Spectacolul său favorit era de a vedea trăgând în țeapă și cea mai mare plăcere a sa era de a mânca cu întreagă curtea sub țepile în care erau înfipti Turcii. *E sigur că aceste izvoare i-au fost cunoscute lui Ion Al. Lăpedatu.*

Idila cu Păuna și Vintilă, amorul lui Vlad față de fata Stanciului celui orb, sunt creațiuni romantice ale autorului și talentul său literar îl vedem în măsura în care a știut să dea viață acestor creațiuni. Amintim aci că mai târziu unii istorici, între care *Al. Xenopol* și *Gr. Tocilescu*, după ce mai înainte începuse *Ion Ileliade Rădulescu* și *Aug. Treboniu Laurian*, au prezentat în mod indulgent pe Vlad Țepeș,

pentru ca apoi la *Eminescu* să-l aflăm un adevărat erou național. Ion Al. Lăpedatu ni-l prezintă pe Țepeș așa cum era, crud și răzbunător, tiran căruia numai iubirea îi adusese un început de înnobilitate sufletească.

Deși Ion Al. Lăpedatu a cunoscut nuvelele istorice ale lui C. Negruzzi și Al. Odobescu, el nu imită. Atât subiectul cât și construcția nuvelei sale se prezintă cu totul original. O apropiere putem însă să facem. Găsim și aici patru unități, care sunt bine încheiate între ele: Curtea dela Târgoviște, casa Stanciului, unde se petrece acțiunea principală, întâlnirea în noapte a lui Țepeș cu Vintilă și complotul, apoi răzbunarea. El se inspiră din evenimentele sec. al XV-lea, dar, ca și la Odobescu în „Mihnea Vodă cel Rău”, găsim tema rivalității între Dănești (Stanciu cel orb) și Drăculești (Vlad Țepeș), iar Vlad Țepeș se caracterizează prin cruzime ca și Mihnea Vodă și Alexandru Lăpușeanu din nuvelele cu același nume ale lui C. Negruzzi și Odobescu. O modestie excesivă îl caracterizează și pe Ion Al. Lăpedatu ca și pe Al. Odobescu. Ambii își prezintă opera sub numele de „încercări”. E adevărat că Ion Al. Lăpedatu vorbește de „încercări” la volumul „încercări în literatură”, tipărit la Brașov în 1874, unde avea numai poeziile, pe când Odobescu prezintă ca încercări nuvelele.

Ion Al. Lăpedatu n-a trăit, ca să-și publice singur în volum nuvelele. Au trebuit să treacă 27 ani (1905) dela publicarea lor în revista „Albina Carpaților” pentru ca aceste nuvele: „Amor și răzbunare” de care ne-am ocupat mai sus, „O tragedie din zilele bătrâne”, „Moartea lui Asan” și „O dușmănie cu bun sfârșit” să apară, prin grija lui Andrei Bârseanu, în două volume de popularizare foarte îngrijite. Cea din urmă nuvelă, „O dușmănie cu bun sfârșit”, a apărut numai în ediția din 1906, împreună cu „Moartea lui Asan”. Limba în care este scrisă nuvela „Amor și răzbunare” ca și celelalte nuvele ale sale, este o limbă românească curată, este limba în care a scris și Eminescu și contemporanii săi din țara veche. Este o limbă clară, fără arhaisme, doar câteva provincialisme ca „fătul meu”, „oblu” (Stanciu sări oblu în sus), „încătrău”, „grumaz”. Neologisme nu întâlnim în această nuvelă. Putem conchide că este scrisă într-o limbă curată românească, cum nu se obișnuia deloc la intelectualii din Ardeal în vremea lui

Ion Al. Lăpedatu, robiți de etimologismul ciparian care a făcut victime și în ținuturile de dincolo de munți.

Încheiem aceste aprecieri asupra nuvelei „Amor și răzbunare” și cu părerea că Ion Al. Lăpedatu a urmărit popularizarea în masele mari ale publicului românesc din Ardeal, a figurii crudului domnitor al Tării Românești Vlad Țepeș, precum în celelalte nuvele a căutat să popularizeze în rândurile aceluiași popor ardelenesc, pe Movilești, Asănești și Cantacuzini, încheind un ciclu de figuri reprezentative din ținuturile românești de dincolo de Carpați. Pentru acest public mare ardelenesc și cu acest scop scosese doar revista sa de familie. Nuvelele pot fi citite și înțelese cu ușurință de orice cetitor. Prin această însușire importantă, Ion Al. Lăpedatu se deosebește de ceilalți nuveliști istorici, cari în nuvelele lor se adresează unui public mai restrâns. Calitatea aceasta o au doar nuvelele lui C. Negruzzi și ultimele nuvele ale lui N. Gane: „Stejarul din Borzești” și „Andrei Florea Curcanul”.

„O tragedie din zilele bătrâne”, narațiune istorică, cum îi zice Ion Al. Lăpedatu, a fost publicată în Nr. 4 și 5, anul 1877, din „Albina Carpaților”.

În această narațiune istorică, e vorba de Movilești. Eremia Movilă ajunge Domn cu ajutorul Polonilor și domnește în Moldova dela 1595—1608, fiind vasal și Turcilor și Polonilor. Deși Miron Costin îl arată a fi fost „nerăpitor”, totuși a strâns avere mare. Moare la 1608 și rămân după el trei feciori și trei fete. Fetele s-au măritat toate cu nobili poloni. Urmaș în domnie a fost lăsat de Eremia Movilă fiul său Constantin, iar tutore al familiei sale este lăsat Simeon Movilă, fratele său. „Pusese — spune autorul — fără să știe, un lup cioban la oi”. În adevăr, Simeon ia domnia pentru el, iar boerii și țara se închină, căci „erau mai bucuroși de domn bătrân, cu minte coaptă și cu iscusință”. Turcii s-au împăcat cu situația, „iară Leșii n-aveau încătrău”. Însușindu-și expresii din cronicari, Ion Al Lăpedatu ne arată că

— dacă toți se împăcase cu situația — „nemulțumită era Elisabeta văduva Eremiei...” care voia să vadă pe fiul ei domn. Astfel începe rivalitatea dintre casa lui Eremia Movilă și cea a lui Simeon, care avea și el cinci feciori: pe Mihăilaș, Gavriil, Moise, Ioan și Petrașcu.

După ce în 1608 Simeon moare, otrăvit, se spune, de cumnată-sa Elisabeta, începu „a se juca” în Moldova o tragedie din cele mai grozave și mai sângeroase. Boierii s-au împărțit în două partide, sprijinind unii pe Constantin Movilă, alții pe Mihăilaș. Cumnații poloni ai lui Constantin Movilă intervin și ei și se dă o luptă la Ștefănești, în care învinge Constantin Movilă, și luă domnia. În realitate însă domnia era în mâna Elisabetei, iar veniturile țării se împărțeau nobililor poloni, rudele Doamnei, fapt care supără pe Turci. Poarta dă domnia lui Ștefan Tomșa la 1612 și acesta, cu oaste de Turci și Tătari, se înscăunează. Elisabeta, fiii și ginerii ei fug în Polonia și, organizând oaste, năvălesc în Moldova. Lupta se dă la Cornul lui Sas, pe Prut, Tomșa ieșind învingător. Și au văzut astfel ginerii poloni ai Elisabetei „că nu sunt în toate zilele Paștele, cum zic Moldovenii”. Constantin Movilă, prins de niște Tătari, era dus Hanului, dar când treceau Niprul cu o barcă, — s-a scornit vântul — zice Miron Costin — și s-a umplut luntrea de apă și acolo s-a înecat Constantin Vodă, în Nipru”.

„Bătrâna Moviloae”, cu toate nenorocirile, nu se liniștește și pregătește răzburarea contra lui Tomșa, care, în Iași, ucidea pe boierii partizani ai Movileștilor, prinși în luptele dela Cornul lui Sas. Între cei uciși a fost și Vasile Stroici. Boierii, urându-l pe Tomșa, au complotat, vrând să-l răstoarne, dar sunt descoperiți. Un nou măcel urmează, dar cei cari au putut fugi se duc și unii se pun în serviciul Elisabetei Movilă. Se organizează deci o nouă oaste, lupta cu Tomșa se dă la Tătăreni, acesta e învins și fuge în Muntenia (1615), iar tânărul Alexandru Movilă intră cu triumf în Iași. Numai că — ne spune Ion Al. Lăpedatu — „palatul domnesc din Iași devenise un fel de otel, în care Domnii trăgeau numai ca niște pasageri, ținându-se totdeauna gata de plecare”. Elisabeta, înconjurându-se de străini, iar pe boierii de țară — afară de Nestor Ureche — neluându-i în seamă, nu și-a putut consolida nici de data aceasta Domnia. „Sărmană țară! Sărmani locuitori! — spune autorul — moșia Românilor era la dispozițiunea veneticilor; sudorile și sângele poporului n-avea cine să le cruțe, n-avea cui să-i fie milă de ele !”.

După o serie de noi lupte între Tomșa și Movilești, se întâmplă ca Movileștii să fie mai puternici, iar Tomșa să cadă în disgrația Turcilor. Turcii pun însă Domn în Moldova pe Radu Mihnea, iar Moviloaia e prinsă și trimisă la Constantinopol, unde s-a turcit împreună cu fiii ei Alexandru și Bogdan.

Și astfel s-au terminat frământările din țara Moldovei produse de ambiția văduvei lui Eremia Movilă, care a sfârșit prin a se turci. „Iată — spune autorul — în ce prăpastie a fost prăvălită casa lui Eremia Movilă — prin nebuniile văduvei Elisabeta! Apoi nenorocirile țării mai înșira-le-vom oare?”

„O tragedie din zile bătrâne” nu este o nuvelă istorică, ci sunt însăși pagini de istorie, în care ne sunt prezentate cele mai sbruciumate vremuri din trecutul Moldovei. Autorul le-a pătruns și le-a expus într-o limbă limpede și atrăgătoare, intercalând, din loc în loc, aprecierile sale asupra faptelor. Câteva provincialisme ca modru, încătrău, detunată, ori expresii ca „i-ar fi succes”, „de lipsă”, precum și puținele neologisme și latinisme, ca consternată, rezolută (Elisabeta era rezolută), nu aduc nicio scădere stilului, care rămâne clar. Sentimentul patriotic se desprinde din ultimele rânduri ale narațiunii, când autorul, condamnând ambiția necugetată a Moviloaiei, lasă să ne închipuim jalea și nenorocirile țării: „Să le treacă condeii nostri, căci de și sunt atât de depărtate, totuși ar putea să stoarcă lacrimi din ochii cetitorilor!”

Izvoarele istorice ale narațiunii sunt indicate de însăși autorul. Ele sunt: „Cronica Românilor” de *G. Șincai*, „Letopisețul Țării Moldovei” de *Miron Costin* și „Tezaur de monumente istorice” de *Al. Papiu Ilarianu*.

* * *

Nuvela „Moartea lui Asan”, publicată în Nr. 8—10/1877 din „Albina Carpaților”, tratează un subiect din viața Românilor din Balcani. E cea dintâi nuvelă istorică cu subiect din viața politică a acestei ramuri de Români. Pentru ca cetitorii „Albinei Carpaților” să fie orientați, Ion Al. Lăpedatu a scris un

scurt istoric al Imperiului româno-bulgar sub titlul „Românii și Bulgarii” (în Nr. 6, pp. 68—70), care a precedat apariția nuvelei.

Fondul îl formează luptele dintre Asănești și Bizantini, care se termină cu autonomia Româno-Bulgarilor. Pe acest fond, Ion Al. Lăpedatu a depănat o intrigă între Asan și Ivancu, vărul său. Un rol important în această intrigă îl are sevastocratorul Isaaciu, ginerele lui Alexiu Anghel, împăratul uzurpator din Bizanț. Prins în luptă, Isaaciu era dus de către Ivancu la Târnova, ca prizonier. În Târnova, Ivancu urma să se căsătorească cu Luciana, cumnata lui Asan, pe care o iubea și a cărei mână o obținuse dela vărul său.

„Aștepta voinicul cu multă nerăbdare ziua aceea fericită, când avea să se reîntoarne la Târnova, spre a revedea pe Luciana, pe viitoarea lui soție. Dar — spune autorul — acea zi i se părea că tot fuge de dânsul. Inchipuiți-vă un călător alergând într-un suflet către acel loc, care e unica țintă a dorințelor sale; cu cât înaintează în cale, cu atât i se pare că se mai depărtează de dânsa. Ceea ce e pentru călător spațiul, aceea era timpul pentru Ivancu. Nimic pe lume nu face depărtările în timp și în spațiu mai lungi decât un dor ce nu se poate potoli...”.

Această nobilă iubire, pe care Ion Al. Lăpedatu reușește să ne-o descrie cu atâta pătrundere, nu era să țină mult căci, în drumul până la Târnova, o intrigă ingenioasă a grecului prizonier, schimbă cu totul pe Ivancu.

— „Verii tăi — îi spune Isaaciu lui Ivancu — nu cutează a te face mai mare în vreun ținut al țării. Ei văd în tine niște însușiri nobile, care întrec pe ale lor; ei te știu și mai viteaz și mai cuminte și mai plăcut poporului...”.

Ivancu nu rămâne nesimțitor la insinuările captivului bizantin căci „acele vorbe nu era numai dulci ci — spune autorul — semănau cu acel vin tare și vechiu care ametește curând pe toți câți gustă dintr-însul”.

După ce ne descrie intrarea triumfală în Târnova a lui Asan și încoronarea sa ca rege al Româno-Bulgarilor, fapt care mărește ura și invidia lui Ivancu și întunecă cu totul iubirea față de Luciana, aflăm că grecul îi făgăduise, în cazul când va răsturna pe Asan luându-i locul, pe fiica sa Teodora.

Se pune la cale un complot. Mulți locuitori ai Târnovei se dau de partea conjuraților, dar Asan îl descopere și chiamă la sine pe Ivancu, care nu bănuște nimic. Urmează un dialog viu între cei doi veri, Ivancu își recunoaște vina și se aruncă la picioarele lui Asan zicând:

„Ți-am greșit, Asane, iartă-mă!”.

Dar rugămintea lui Ivancu a fost în zadar, căci Asan, înfuriat, puse mâna pe sabie. Urmă o luptă scurtă și un sfârșit dramatic. Ivancu doboară pe Asan care se prăbușește strigând:

„M-ai mâncat, Ivancule!”. În sală năvălesc familia și curtenii, iar Ivancu sare pe fereastră în uliță. Și în timp ce în castel e multă și sfâșietoare jale, în Târnova se încinge cea mai crâncenă luptă între partida lui Asan și a lui Ivancu.

* * *

Ultima nuvelă istorică a lui Ion Al. Lăpedatu este „O dușmănie cu bun sfârșit”, apărută și aceasta în „Albina Carpaților” Nr. 18—23/1877 –și 24/1878.

Nuvela e precedată de un *moto* scos din „Istoria Bălăcenească” care arată potrivirea dintre Grigorie Băleanul și Smaranda, fiica lui Șerban Cantacuzino:

... „Și i-au dat Șerban pe fiică-sa cari atât se potrivise, cât gura nu poate spune frumusețile lor și toți îi fericea...”. Cu toate că sfârșitul acestei nuvele e numai schițat, căci ca și N. Bălcescu, s-a silit să o ia înainte morții, pe care, grav bolnav, o presimțea aproape, „O dușmănie cu bun sfârșit” e cea mai bună dintre nuvelele istorice ale lui Ion Al. Lăpedatu.

În nuvelă este vorba de dușmănia dintre *Șerban Cantacuzino* și *Ivașcu Băleanul*. Șerban, vrând cu orice preț să ajungă domn în Țara Românească, se trudește să-și facă o partidă puternică pe care să se poată rezema în lupta ce o ducea pentru detronarea lui Duca Vodă. Pe Ivașcu Băleanul nu și-l putea apropia și are nevoie mare a-l avea de partea sa. Ivașcu este căpetenia boerilor pământeni și nu poate suferi pe venetici. În cele din urmă se face o apropiere prin intermediul sincerului și cinstitului Constantin Căpitanul Filipescu, vărul soției lui Ivașcu, care, rugat de Șerban Cantacuzino, convinge pe Băleni a-și da pe cel mai mare din copii — pe Grigore — să învețe rânduelile boierești la casa lui Șerban, acesta socotind ca la nevoie să întrebuițeze pe Grigore drept armă contra părintelui său, ceea ce s-a și întâmplat mai târziu.

După ce ni se descriu obiceiurile la ospete ale boierimii noastre de altă dată, care juca „grațioasa horă românească”, primul cerc formându-l jupâneșele, iar boerii formau un cerc mai larg „luând pe cocoanele la mijloc”, facem cunoștință cu bogata curte a boierului candidat la domnie, cu numeroși țigani sclavi, „maltratați” de arnăutul „cu biciușcă în trei plesne” și argați de toate naționalitățile, până și arabi.

Pe tânărul Grigore Băleanu îl va învăța limba elină Aristides, grec țarigrădean, care avea fața „provăzută” cu un nas cât un castravete de cei mari, dar care cunoștea cu temei literatura grecească, elenică și bizantină, și avea praxă de 30 de ani.

Șerban are o fiică, pe Smaranda. Intre Grigore și Smaranda se naște o simpatie adâncă, dar o simpatie „împreunată cu naivitatea și dubla nevinovăție”.

În 1678, Duca Vodă era în Ucraina împreună cu vizirul Kara Mustafa Pașa. Acum găsește Șerban Cantacuzino că-i momentul potrivit să-l răstoarne. Partizanii lui Șerban pribegesc unii prin Ardeal, alții cu Șerban la Rusciuc. Pe Grigore Băleanul l-a luat Șerban cu el, căci tatăl său Ivașcu Băleanul se afla la țară și nici bănuia de fuga Cantacuzinilor.

După ce Șerban reușește a lua domnia cu intrigi și bani grei, Duca Vodă este pentru a doua oară numit domn în Moldova. Urând neamul Grecilor, Ivașcu Băleanu, după ce își lasă casa, moșia și copilul

zălogit în seama lui Constantin Căpitanul Filipescu, pribegi cu toată familia și cu unii partizani în Moldova, de unde nu se va mai întoarce. El moare de dorul lui Grigore, care — reușind să fugă dela curtea lui Șerban — va ajunge la Iași chiar în ziua înmormântării tatălui său.

După o nouă și ultimă pribegie, de astădată cu Grigore, rămas capul familiei — pribegie petrecută în Ardeal la curtea din Elisabetopol a lui Apafi — familia lui Ivașcu Băleanul se întoarce în țară, iar Grigore se căsătorește cu Smaranda. Nunta a fost dintre cele mai strălucite; între oaspeți se aflau și reprezentanți dela prințul Apafi și dela Domnul Moldovei.

„Iată cum — închee Ion Al. Lăpedatu ultima sa nuvelă — s-a sfârșit dușmănia lui Șerban Cantacuzino cu casa lui Ivașcu Băleanul!...”. Faptele istorice le-a luat autorul din *G. Șincai*, „Domnia lui Duca și a lui Șerban Cantacuzino”.

Din nuvela „O dușmănie cu bun sfârșit” se desprinde bine conturată figura lui Șerban Cantacuzino, ambițios și șiret, bun la începutul domniei și tiran spre sfârșit, cu planuri imperiale, înclinat spre politica creștină, cu dorința de a scoate pe Turci din Europa. Ivașcu Băleanul — boier de țară — ne apare intransigent față de venetici și caracter integru. Intre iubirea pătimașă față de fiul său rămas în cele din urmă zălog la Șerban și credințele sale politice, preferă să rămână și să moară, chinuit de dorul copilului iubit, pe linia tradiției familiei Bălenilor. „De-aș ști că toată casa mi se risipește, totuși în țara mea nu mă voi întoarce până vei fi Măria Ta Domn!” — scria Ivașcu ca răspuns la chemarea ce i-o făcuse Șerban Cantacuzino, de a se reîntoarce în țară.

* * *

După cum am amintit mai sus, meritul de-a fi publicat în volum, pentru întâia oară, nuvelele istorice ale lui Ion Al. Lăpedatu, îl are fostul președinte al „Asociațiunii” *Andrei Bârseanu*, care l-a avut profesor în Brașov pe vrednicul cărturar ardelean. Timp de 27 ani, spre paguba publicului cetitor din

Transilvania, aceste reușite creațiuni literare au stat uitate în paginile „Albinei Carpaților”, revistă ce n-a putut supraviețui celui care-i dăduse toată viața sa. Cât au fost de gustate și de răspândite nuvele istorice ale lui Ion Al. Lăpedatu, atunci în 1877/78, e destul să amintim că, epuizându-se toate numerile apărute din revista „Albina Carpaților” și fiind cereri multe, s-au retipărit numere din revistă în a doua ediție, cuprinzând numai nuvelele și foarte puțin din materialul publicat în prima ediție. Nevoia de a se reedita revista s-a simțit dela Nr. 20 în care, la p. 236, găsim anunțat că, pentru a mulțumi pe domnii abonați noi, cărora nu li se pot trimite numerii din 1877, s-a scos un număr suplimentar (20 a) care conține toată acea parte a nuvelei „O dușmănie cu bun sfârșit” câtă se publicase în numerile 18, 19 și 20 din 1877.

Andrei Bârseanu a publicat nuvelele în două volume. Primul, apărut în 1905, la Sibiu, în editura „Asociațiunii”, formează Nr. 21 din Biblioteca populară a acesteia și-i intitulat „Nuvele istorice” cu subtitlul „Amor și răzbunare” și „O tragedie din zile bătrâne” de Ion Al. Lăpedatu (1844—1878) și are o notiță biografică, portretul autorului și o prefață. Al doilea volum a apărut în 1906, în aceeași editură, formând Nr. 22 din „Biblioteca populară a Asociațiunii” și conține nuvelele „Moartea lui Asan” și „O dușmănie cu bun sfârșit”.

În prefața ce însoțește primul volum al nuvelilor, Andrei Bârseanu spune că Ion Al. Lăpedatu a fost „unul din puținii noștri scriitori buni din generația trecută”. Intr-un timp când cei mai mulți scriitori ardeleni „scriau într-un stil greoi, încărcat de latinisme și de diferite expresiuni străine firei limbei românești, pe atunci Lăpedatu purta cu măiestrie condeiul, grăind cetitorilor săi într-o limbră frumoasă românească, cu o țesătură firească și originală. ”. Datorită faptului că Ion Al. Lăpedatu a înțeles să scrie după exemplul celor mai de frunte scriitori din țara veche „a ajuns unul dintre cei mai iubiți și mai cinstiți autori din Ardeal”...

Despre nuvelele istorice, Andrei Bârseanu spune că în ele Ion Al. Lăpedatu „ne înfățișează niște tablouri din trecutul poporului nostru scrise în prima linie pe temeiul amintirilor păstrate de bătrânii noștri cronicari...” și „oferă o lectură interesantă, făcând pe cetitor cunoscut cu trecutul poporului

nostru din diferitele țări în care soarta l-a împărțit, cu felul de viață și cu obiceiurile de mai de mult, precum și cu câteva din figurile cele mai marcante din timpurile de odinioară”.

„În orice caz — încheie Andrei Bârseanu prefața, — ele oferă o lectură sănătoasă, potrivită atât pentru tineri, cât și pentru bătrâni, pentru bărbați ca și pentru femei și acesta a fost motivul de căpetenie care m-a îndemnat a le introduce în șirul publicațiilor cuprinse în Biblioteca populară a „Asociațiunii”.

Cu prilejul primei ediții a nuvelor istorice ale lui Ion Al. Lăpedatu, în Iulie 1906, d-l *N. Iorga*, sub titlul „O personalitate culturală din Ardeal: Ion Lăpedatu” scria: „Asociația ardeleană” a tipărit din nou, pentru cetirea poporului, în două volume îngrijite de d-l Andrei Bârseanu, „Nuvelele istorice” ale lui Ion Lăpedatu, unul dintre cei mai buni profesori pe cari i-a avut buna școală românească înaltă a Brașovului. Cărticelele vor pătrunde desigur; ele vor fi citite cu plăcere, căci spun lămurit, limpede, foarte răspicat și cuminte, pe înțelesul oricui aproape, despre vechi lucruri românești pe care, puțin supus schimbărilor, cum a fost, poporul le înțelege, le prețuește și e în stare a le iubi cu mult mai mult decât atâția dintre cărturarii foarte moderni din zilele noastre...”.

„Când începură la noi studiile istorice pe urma edițiilor și lucrărilor d-lui Hasdeu, ca și sub înrâurirea, astfel întărită, a publicatorilor de izvoare din anii 40, Bălcescu, Kogălniceanu, scriitorul ardelean se inspiră și (în nuvelele sale) el a dat rost, mișcare și chiar oarecare culoare vieții trecute a neamului în țările cu Domni dela Dunăre sau în împărăția de păstori aromâni a Balcanilor. *Nuvelele acestea din vremea lui Țepeș, a Asăneștilor, a Movileștilor, a luptelor pentru stăpânire date de Cantacuzini, vor rămânea desigur. Subiectul e foarte bine studiat, eroii vorbesc frumos românește, după datina vremii lor. Lăpedatu ghicește așa de bine tonul, încât uneori ți se pare a ceti un vechi răvaș domnesc; ici și colo ei se mișcă vio³³. Despre persoana autorului d-l N. Iorga scrie că „Lăpedatu n-a fost un om ambițios; el nu s-a gândit poate niciodată la prețuirea, la iubirea care-l înconjura, la*

³³ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, voi. I, București, 1934, pp., 171, 175 și 176.

sentimentele cu totul deosebite pe care le avea față de dânsul; el nu și-a dat seama de faptul că era mai bine pregătit decât cei mai mulți pentru sarcina de a fi un bun îndrumător, nu numai al școlii, ci și al culturii poporului nostru de peste munți³⁴.

În adevăr, răsfoind ziarele și revistele contemporane, găsim aprecieri care ne prezintă pe Ion Al. Lăpedatu ca pe un om excepțional. Ziarul „Telegraful Român” din 28 Martie 1878, scrie cu prilejul morții lui că „nimic nu poate fi pentru o națiune ce se află încă în periodul reînvierii și consolidării sale, mai dureros decât când moartea crudă rărește șirul acelor puțin bărbați cari și-au destinat viața lor pentru binele națiunii...”.

Despre revista sa spune că „este un adevăr mai presus de orice îndoială că Românii nici dincoace nici dincolo de Carpați n-au avut încă o foaie beletristică care atât în formă cât și în cuprins să corespundă astfel ca „Albina Carpaților”. Ion Al. Lăpedatu — spune autorul necrologului din „Telegraful Român” — a ajuns cu „Albina Carpaților” pe adevăratul teren al activității sale literare și pierderea ce o suferă foaia în deosebi și jurnalistică în deobște este astăzi ireparabilă. Prin moartea lui Ion Al. Lăpedatu națiunea a pierdut un zelos luptător, școala un brav profesor și jurnalistică o pană dexteră”.

Preotul *Bartolomeu Baiulescu* din Brașov spunea, din ușa altarului, la înmormântarea lui I. Al. Lăpedatu: „când cumpănim jertfele și foloasele care le-a adus el națiunii române numai în 6—7 ani, să ne închipuim ce ar fi putut face, ce jertfe și foloase ar fi putut aduce acest bărbat literat într-o viață de om³⁵...”

În „Familia” din 2/14 Aprilie 1878 (An. XIV Nr. 27, p. 161), prietenul său *Iosif Vulcan* scrie: „în lacrămile mele înmouiu condeiu când scriu aceste șire. Unul din iubiții mei amici, un coleg sincer, Ion Lăpedatu, nu mai este! Națiunea română devine mai săracă cu un fiu devotat, literatura națională pierde un lucrător eminent... Este așa de mic numărul acelor cari vin a-și dedica talentul și studiile lor în folosul literaturii și artelor naționale! Și când vedem că și din numărul acesta se frânge câte o columnă,

³⁴ Idem, p. 172.

³⁵ Iosif Popescu, *înmormântarea lui Ion Al. Lăpedatu* în «Albina Carpaților», An. II, Nr. 34, 1878, pp. 402—404.

inima căruia Român nu se umple de jale? Plângi dar națiune română, căci repausatul este vrednic de lacrimile tale!...”.

Tot în revista „Familia” (Nr. 33, p. 209, din 1878) Iosif Vulcan publică biografia și portretul lui Ioan Al. Lăpedatu, spunând că : „Lăpedatu a fost unu din membrii cei mai talentați și mai studiați ai generațiunii noi, literatura noastră putea să spera la dânsul multe produse prețioase... Golul lăsat de el în literatura noastră dincoace de Carpați va fi simțit, căci el a fost un zelos și conștiincios lucrător al ei”.

B. P. Hasdeu, într-o scrisoare de condoleanțe ce-i scria lui Ion Al. Lăpedatu cu prilejul morții primei soții, îi spunea: ...”Să nu uiți însă, că ceea ce s-a făcut nu se mai poate întoarce. și conservând scumpa memorie, silește-te a năbuși întristarea, căci societatea și Românii mai au trebuință de activitatea d-tale³⁶”.

În anul 1883 — după 5 ani — sub titlul: „La mormântul lui Al. Lăpedatu” fostul profesor din Năsăud *Dr. A. P. Alexi*³⁷, scria în revista „Noua Bibliotecă Română „, (Brașov, 1882—83, tom. Nr. 1, pp. 6—9): „*Lăpedat a fost una dintre raritățile generațiunii nouă, un bărbat care a întrunit fericit un talent eminent și productiv, un spirit ager și serios, o judecată obiectivă, o inimă nobilă, o modestie exemplară, un model de credință și cunoștințe frumoase...*

„Lăpedat nu a scris din ambiția de a fi literat ci numai din ambiția de a fi contribuit și dânsul cât de puțin la edificiul literaturii române... ”.

Un prieten al său care semnează *L. (Bonifaciu Florescu?)*, publicându-i biografia urmată de poezia „Apel la unire”, spune în ziarul „Iredenta Română” din 27 Noemvrie 1893, că Ion Al. Lăpedatu este „eșit din popor, el nu datoră decât lui însuși toată considerațiunea de care cu drept cuvânt s-a bucurat atât dincolo (în Ardeal) cât și la noi...”.

³⁶ Scrisoarea se află în păstrarea d-lui Al. Lăpedatu.

³⁷ Dr. Artemiu Publiu Alexi a fost profesor de științe naturale la Liceul din Năsăud și a trăit între anii 1847—1896.

Despre activitatea la „Orientul Latin” spune că „fu destul de însemnată, pentru ca Ungurii să-l silească a opta între catedra sa și ziar. Fu nevoit astfel a retrage numele său. Câtva timp în urmă „Orientul latin” trebui să înceteze”...

Despre patriotismul înflăcărat al lui Ion Al. Lăpedatu spune:

„Înainte de toate, Lăpedat e un patriot și această calitate nu este de trecut cu vederea în acest timp... În aceste momente de lupte naționale în care ne aflăm (era în timpul procesului Memorandului) am crezut folositor să reproducem acest frățesc „Apel la unire”.

Despre „Albina Carpaților” spune că este singura revistă de gust ce a avut „Transilvania”. Iar în încheiere spune că moartea lui Ion Al. Lăpedatu „a răpit literaturii române o mare speranță”.

Septimiu Albini, în articolul „Direcția nouă în Ardeal”, vorbind de activitatea lui Ion Al. Lăpedatu la „Albina Carpaților”, spune despre dânsul, că era „bărbat de cultură superioară, câștigată la universitățile din Franța și Belgia, avea și un remarcabil talent poetic și era astfel cel mai chemat dintre scriitorii tineri din Ardeal, ca să încetățenească noua direcție literară (fonetismul și ideile literare ale „Convorbirilor”) peste munți³⁸...”.

* * *

Așa au apreciat contemporanii și urmașii personalitatea și opera lui Ion Al. Lăpedatu. Și acum, după câte s-au spus despre dânsul, revenind la nuvelele sale istorice, putem încheia articolul nostru cu părerea că *Ion Al. Lăpedatu— ca nuvelist istoric — stă alături de Constantin Negruzzi și Alexandru Odobescu. Prin nuvelele sale el a completat un gol, pe care nimeni până atunci nu reușise să-l împlinească în literatura română din Transilvania*. El este deci reprezentantul nuvelei istorice în

³⁸ Septimiu Albini, - *Direcția nouă în Ardeal*, constatări și amintiri. În «*Lui Ion Bianu*», *Amintire*, București, 1916, p. 24.

Transilvania, iar nuvelele sale, ca și ale predecesorilor săi C. Negruzzi și Al. Odobescu, au originalitate, au fost inspirate din scrierile bătrânilor cronicari și au fost scrise sub influența romantismului încă la modă în vremea aceea.

Dar, prin poeziile sale patriotice cât și prin nuvelele sale istorice, *Ion Al. Lăpedatu a urmărit — în afară de propășirea literaturii românești — întărirea simțământului de unitate de neam în păturile largi ale poporului român din Transilvania, ținând în seamă mereu idealul dacoromanistic, pentru care milita generația sa.* Prin această însușire de înflăcărat apostol al românismului, prin vădita tendință de a se preocupa tot mai mult de istoria națională, apoi prin activitatea atât de prodigioasă față de sfârșitul așa de timpuriu (33 de ani) cât și lipsurile materiale în care s-a sbătut la sfârșitul vieții (a murit sărac și a fost înmormântat prin contribuția bănească a corpului profesoral dela liceul din Brașov), Ion Al. Lăpedatu poate fi comparat cu marele patriot Nicolae Bălcescu, care a fost doborât de aceeași boală, la aceeași vârstă ca Lăpedatu, cu 26 de ani înainte, la Palermo în Sicilia.

Această apropiere n-o facem noi pentru prima dată, ci a fost făcută cu mulți ani înainte — în 25 Martie 1898 — de către Andrei Bârseanu. Atunci și-a încheiat el discursul comemorativ de 20 ani dela moartea lui Ion Al. Lăpedatu cu cuvintele: „*dacă ași voi să asemăn (pe I. Al. L.) cu vreunul din oamenii mari de mai înainte ai neamului nostru, nu l-aș putea asemăna mai bine decât cu Nicolae Bălcescu.* Aceeaș simțire vie și curată, acelaș entusiasm pentru mărirea neamului românesc, acelaș interes față de trecutul poporului nostru, aceeaș iubire față de țăranul român, aceeași activitate neobosită, aceeași măiestrie de a mânuși condeiul. Afară de aceea amândoi și-au încheiat cursul vieții la vârsta de 33 ani³⁹”.

Nu greșim deci afirmând că, dacă Ion Al. Lăpedatu ar fi trăit mai mult, ar fi ajuns cu siguranță — prin cultura și puterea sa de muncă — conducătorul spiritual al Românilor ardeleni. De aceea, cel mai

³⁹ A. Bârseanu, *Ion Al Lăpedatu*, în *Anuarul XXXIV* din 1897—98 al Liceului gr.-or. român din Brașov, p. 65.

potrivit cuvânt de sfârșit nu poate fi decât cel spus încă din 1883 de A. P. Alexi în articolul citat mai înainte:

“Cetitorule! Când vei trece prin Brașov, nu întrelăsa a pune o cunună la mormântul lui Ion Al. Lăpedatu, căci dacă nu mai mult, această pomenire o merită!”

ȘTEFAN CACOVEANU: Amintiri din viața studentescă⁴⁰

La 1866 cu începutul lunii Octomvrie, mergând eu la Sibiu la Academia de Drept de acolo, prima oară am făcut cunoștință cu regretatul Ion Al. Lăpedatu, care era atunci student în a VII-a clasă gimnazială la gimnaziul romano-catolic, aflând acolo și pe vechiul meu prieten dela Blaj Nicolae Densușan, student la Academia de Drepturi din acel oraș. Cu câteva zile mai înainte, trecând Eminescu, tânărul poet, dela Blaj prin Sibiu, spre a se duce în București, a fost primit frățește de amintiții doi tineri studenți și regretatul Ion Al. Lăpedatu i-a servit de mentor, cât timp a zăbovit acolo, conducându-l pe la locurile demne de văzut în oraș și în vecinătate, între altele vizitând și mormântul lui Gheorghe Lazăr dela Avrig.

Sosind eu la Sibiu, Nicolae Densușan îmi povestea dragostea cea mare dintre cei doi tineri poeți, cari debutaseră cu câte o lucrare literară în revista „Familia” din Budapesta. Ambii poeți, știind perfect limba germană și cunoscând bine poezia literaturii germane, să-i fi tot ascultat întrecerea celor doi poeți citind și declamând cele mai frumoase locuri din poezii germani. Ion Al. Lăpedatu, regretatul d-voastră părinte, să fi fost pe vremea aceea în vârstă de 19—20 de ani, abia mijându-i un pic de mustață blondă; la trup bine făcut, drept, de o statură athletică, tânăr de o bunătate rară, la toată lumea drag. Cine ar fi zis atunci, că acest atlet în așa scurtă vreme va fi doborât de strajnica și neîndurata moarte?

După anii 1848 gimnaziul romano-catolic din Sibiu, cu limba de propunere germană atrăgea la sine multă tinerime română din tot Ardealul, parte pentru că avea profesori buni și neșoviniști, parte că introducându-se absolutismul austriac în Transilvania, era lipsă mare de limba germană introdusă la toate autoritățile până și la secretariatele comunale din satele cele mai mici și mai depărtate din munți. Acest gimnaziu era parte mare populat de studenții români, dintre cari foarte mulți au excelat, atât cu

⁴⁰ Aceste amintiri au fost împărtășite d-lui Al. Lăpedatu, sub forma unei scrisori, din Alba Iulia, 27.III.1926, de nonagenarul scriitor.

talentul cât și cu aplicarea la învățătură, așa încât unii au rămas de pomenire până în vremile mai proaspete, pe cari le-am apucat și noi, cum a fost Ioan Paul, unchiul lui Ioan Paul profesorul din Cluj, mort de curând și regretat de toată lumea ce l-a cunoscut. Marele Andrei Șaguna, mitropolitul din Sibiu, invitat la examenele acestui gimnaziu, la cari lua parte cu multă plăcere, avea nespusă plăcere văzând atâți pui de Români excelând și întrecând pe cei de alte naționalități atât cu talentul cât și cu devotamentul la învățătură. Unul din acești studenți, ce era fala mitropolitului Șaguna la examene, era și studentul Ion Al. Lăpedatu.

După cum am arătat mai pe larg în amintirile mele despre poetul Eminescu, apărute în „Luceafărul” din Sibiu, înființându-se la București „Societatea Transilvania” cu scopul de a se aduna fonduri, din care să se trimită tineri ardeleni talentați pentru studiu la universitățile din Apus; în anul 1868, iarna, se publicase un concurs cu scopul de a se alege din tinerimea ardeleană cei mai buni pentru a fi trimiși la universitățile din Apus. La acest concurs s-a prezentat și regretatul Ion Al. Lăpedatu, absolvent al gimnaziului romano-catolic din Sibiu și alți mulți studenți dela diverse institute de învățământ din Transilvania, între cari eram și eu. Înainte de a se decide asupra concursului, tinerii studenți au ținut să se prezinte în persoană la membrii mai marcați ai numitei Societăți, deci împreună cu Ion Al. Lăpedatu, regretatul d-voastre părinte, ne-am prezentat și noi la Papiu Ilarian, sufletul acelei societăți; acolo am aflat pe Iosif Hodoș, membru al Societății Academice Române și ceva rudenie a lui Papiu Ilarian și când ne-am recomandat lor, Iosif Hodoș, a întrebat pe tânărul Ion Al. Lăpedatu: „Dumneata ești studentul Lăpedatu din Sibiu? Am aflat frumoase lucruri dela mitropolitul Șaguna despre dumneata”... și întoreându-se către Papiu Ilarian îi zise: „Ziua bună se cunoaște de dimineață”. Urmarea a fost că tânărul absolvent dela Sibiu Ion Al. Lăpedatu, într-atâta tinerime ce concurase, a fost desemnat pentru universitatea din Paris.

Până în ziua când s-a decis asupra concursului Societății Transilvania Ion Al. Lăpedatu funcționa ca profesor în casa lui Niculae Romanescu la un fiu de 10—11 ani al acestuia, boer foarte văzut și în legătură de prietenie cu Rosetti și cu marele I. C. Brătianu. Era uzanță atunci, ca să se primească tineri

transilvăneni ca meditatori la copii din case bune. Familia Romanescu își avea casele în vecinătatea nemijlocită cu biserica Mihai-Vodă din București, aproape de Dealul Spirii, așa încât ferestrele casei dădeau în curtea acestei biserici. De atunci vor fi urmat transformări mari la străzi și edificii. Familia Romanescu consta din d-nul și d-na Romanescu, trei fiice din care două crescute la Paris, iar a treia va fi fost de 12—13 ani, un fiu pe care-l instruia Ion Al. Lăpedatu și o soră a d-nei Romanescu.

Cum că scumpul meu prieten Ioan Al. Lăpedatu a fost ales pentru universitatea din Paris, dela dânsul am aflat mai întâi, întâlnindu-ne pe stradă.

Student din Transilvania să fi fost trimis să studieze la universitatea din Paris, pe atunci nu s-a mai pomenit, deci își poate închipui oricine bucuria tânărului entusiast și cu înalte aspirațiuni și a noastră a tuturor, numai în familia Romanescu, în primul moment produse oarecare consternare, văzând că-și pierde profesorul iubit, dar curând se reculeseră și începură a-l felicita și toți a-l ruga să le recomande în locul său pe altul, având într-însul toată încrederea, iar el m-a recomandat pe mine. Ne-am prezentat amândoi și m-a recomandat familiei Romanescu și el și-a luat rămas bun.

A fost o scenă frumoasă, că-și câștigase în scurtă vreme încrederea și dragostea întregii familii. El a plecat din București spre a se găti de plecare la Paris, fără să se poată întâlni cu Eminescu, care numai târziu toamna s-a înapoiat din provincie la București, fiind dus cu o trupă de teatraliști. Eu am rămas în București ca student la litere. Soarta tirană a voit ca de atunci să nu mai pot da față cu iubitul meu prieten Ion Al. Lăpedatu, căci mi-am avut odiseia mea și eu, cu multe peripeții încât nu ne-am mai putut căuta unul pe altul.

† Ep. NICOLAE COLAN: Vraja liceului ortodox din Brașov

Sunt treizeci de ani de când — într-o zi de toamnă — bunul meu tată mă așeza în căruță, ca să mă ducă la colegiul reformat din Sf. Gheorghe. N-o făcea din proprie porneală, ci la stăruitoarele îndemnuri ale preotului și învățătorului ungur din satul meu natal, cari l-au asigurat, că statornicia silințelor mele verificate în școala primară îmi va deschide puțința unui studiu fără prea multă cheltuială, și în liceu.

Cea dintâi iarnă de școală liceală a trecut destul de bine și destul de repede. Se apropia sfârșitul anului școlar, când — într-o zi de primăvară — tata se-nfățișă la direcțiune pentru a achita jumătate din taxa de întreținere în internat (de cealaltă jumătate eram scutit). După ce a stat de vorbă — destul de pe -ndelete — cu directorul colegiului, interesându-se de purtarea mea, în pauză a coborât în curte, unde îl așteptam. M-a luat de mână — și, după câțiva pași făcuți în tăcere, mi-a spus cu oarecare gravitate: „Domnul director m-a asigurat că anul viitor n-o să mai am nici o cheltuială”.

Eu am izbucnit în plâns, parc-aș fi avut o tragică presimțire. Tata m-a înțeleș și m-a mângâiat cu vorbele: „Nu plânge, dragul tatii; tu știi că eu n-am copil de vânzare... Și de-oi ști de bine c-o să trebuească să-mi trag dela gură ultima bucățică de pâine — și tot te duc la toamnă la gimnaziul românesc din Brașov!”. Spunând aceste vorbe își împinse căciula de pe-o parte a capului pe cealaltă, iar din traista de piele care-i atârna la șold scoase două mere aduse de-acasă și mi le întinse învăluindu-mă într-o privire caldă, pe care n-o s-o uit niciodată...

Astfel în toamna anului 1907 tata m-a dus la Brașov și m-a înscris la liceul ortodox de aici.

Din această clipă școala românească din Groaverii Brașovului a devenit a doua mea casă părintească. Ea m-a înzestrat cu cea dintâi armură științifică pentru lupta vieții; ea mi-a aprins în inimă flacăra sfântă a iubirii de neam și ea mi-a adâncit în suflet credința ortodoxă, întru care fusesem crescut și până atunci de grija iubiților mei părinți. Ea mi-a tras hotărâtoarele linii ale stilului de viață creștinească și românească, pe care aveam să-l desăvârșesc numai în restul vieții mele.

Iată neasemănat de prețioasa zestre sufletească, pe care am dus-o cu mine când am plecat de la liceul șagunian de sub Tâmpa Brașovului — și pe care au dus-o de sigur toți acei fii ai neamului, cari au avut norocul să se adape la izvorul de lumină al acestui Ierusalim al culturii românești de dincoace de Carpați.

Puterea de *vrajă* educativă a liceului din Brașov nu e o taină cu neputință de deslegat. Nu. Ea se explică prin factorii, cari au dus la întemeierea acestei înalte școli naționale și ortodoxe — ca și prin cei ce au susținut atât de rodnică ei viețuire de peste opt decenii.

Mai întâiu, pentru durarea unui asemenea așezământ nu se putea alege un loc mai potrivit decât Brașovul. Aici era o veche și puternică tradiție de viață ortodoxă, culturală, națională și economică. Tradiția ortodoxă o fixase cucernicul voevod Neagoe Basarab prin ctitorirea bisericii Sf. Nicolae din Șchei și o întărise marea oaste brașoveană de apărători de mai târziu ai legii strămoșești; cea culturală a purces a se înfiripa pe urma tipograficeștii osârdii a istețului diacon Coresi, sporindu-se prin lucrarea unor aleși cărturari de mai târziu, cum au fost protopopul Mihai din veacul XVI—ziditorul școlii de piatră de la 1597 — și fiul său: protopopul Vasilie, autorul celei dintâi cronici brașovene scrisă în limba românească înainte de anul 1633 și continuată apoi în veacul următor de către vestitul protopop Radu Tempea. În viața Brașovului românesc din veacul XIX strălucește figura senină de luptător neînduplecat a protopopului Ioan Popasu, alături de acelea ale unor gazetari de talia lui Gh. Bariț, Iacob, Andrei și Aurel Murășanu. Tradiția vieții naționale — nu numai ardelenesti, ci integral românești — s-a zămislit în chip firesc și din împrejurarea, că Brașovul așezat în nemijlocita vecinătate a Țării Românești era orașul ardelean asupra căruia se răsfângeau — peste crestele Carpaților — primele raze de căldură și lumină românească ale soarelui care răsărea la București. Iar tradiția unei frumoase vieți economice românești se statornicise aici mai ales prin hărnicia fără seamăn a acelei oști de neguțători macedoneni, cari alcătuiau mândria Brașovului românesc până acum nici o sută de ani.

Elanul și jertfelnicia cu care harnicii negustori brașoveni și obștia românească din câteva sate ale Țării Bârsei au purces la întemeierea gimnaziului ortodox din Brașov nu s-a stins și nu s-a micșorat

niciodată în sufletul urmașilor lor, ci a trecut la aceștia sporit, cum trecea dintr-o mână în alta torța lampadoforilor din antichitate.

Directori înțelepți și devotați ca neuitații G. Munteanu, Dr. I. Meșota și V. Onițiu — cu neadormita povătuire a vlădicilor dela Sibiu — au condus destinele acestei școli spre tot mai multă strălucire, având în ajutorul lor profesori temeinic pregătiți pe la cele mai renumite universități străine din Europa, mulți din ei fiind „pedepsiți” — cum s-ar spune în vechea limbă — și cu creștineasca învățătură a Institutelor noastre teologice.

Cu asemenea directori, cu asemenea profesori și cu asemenea îndrumare din partea autorității bisericești, nu e de mirare că dorința Mitropolitului Șaguna s-a împlinit: „Gimnaziul de legea noastră ortodoxă” a ajuns „coroana întregii trebi școlare din Ardeal”. El era cercetat nu numai de tinerii însetați de lumină de dincoace de Carpați, ci și de mulți fii ai neamului nostru din Principate. Dovada strălucitei situații pe care și-a câștigat-o în scurtă vreme această școală o face și faptul, că înșiși „comisarii” guvernului dela Budapesta au fost constrânși să mărturisească în mai multe rânduri, că liceul ortodox din Brașov este printre cele mai bune licee din întreaga țară.

De sigur, existau licee românești și mai vechi decât cel din Brașov. De nici unul n-a fost întrecut însă acesta — nici în strădanii, nici în roduri.

Chiar școala similară din Blaj este mai veche decât liceul șagunian. Dar, câtă vreme dascălii școalei din orășelul dela îmbinarea Târnavelor se mulțumeau cu contemplarea *originii* noastre romane și erau foarte fericiți cu limba și ortografia cipariană — profesorii dela liceul ortodox din Brașov colaborau la „Convorbiri Literare”, iar la societatea de lectură a „studenților” brașoveni se discuta în limba dela „Junimea” din Iași (nu degeaba trecuse T. Maiorescu pe la liceul șagunian).

Aerul ce străbătea printre munți „de dincolo” făcea ca plămânii dascălilor și ucenicilor liceului din Brașov să respire mai adânc și inimile lor să bată în ritm bucureștean, iar mormântul din Groaveri al poetului A. Mureșanu — care a zămislit „Deșteaptă-te Române” — le îndrepta privirea spre *viitorul* neamului, spre toate aspirațiile lui naționale.

De sigur, școala ortodoxă dela Brașov încă s-a însuflețit de mărețul trecut al neamului; dar ea n-a încremenit nici odată în contemplarea lui, fiindcă dascălii acestei școli știau că *nimeni punând mâna pe plug nu se uită înapoi* (Luca 9, 62). Împlântând plugul strădaniei lor în ogorul duhovnicesc al neamului — au căutat, cu privire ageră și cu o neîmpuștinată pasiune, veșnic drumul care avea să ducă la praznicul unității noastre naționale.

Acest dinamism național alcătuește nota esențială în caracterul liceului ortodox din Brașov. Și dacă în cartea „Faptelor” (2, 13) se spune despre ucenicii Domnului că lumea „îi cunoștea pe dânșii că— cu Isus fuseseră”, noi putem spune aproape despre orice fiu al neamului, care a trecut prin gimnaziul din Groaveri: „Rumânul ăsta a cercetat liceul din Brașov!”.

Slavă acestui liceu — și slavă Bisericii care-i chivernisește destinul!

D. I. HERȚIA: organizare financiar–economică la Români din Transilvania înainte de Unire

I

În epoca modernă o colectivitate poate prezenta serioase garanții de viabilitate și normală dezvoltare, numai dacă și în măsura în care dispune de dreptul și puterea de a hotărî singură și liberă de soarta sa, dacă are la dispoziție un organ politic propriu de guvernare, adică dacă este investită cu acea suveranitate națională, care presupune în chip necesar încadrarea ei într-un stat. Evoluția popoarelor a demonstrat că suveranitatea aceasta este un atribut esențial al statului sau, mai exact, că suveranitatea, ca voință de a trăi a unui popor, nu se poate concretiza mai fericit, decât sub această formă de organizare politică a statului independent.

Numai în cadrele unui stat, care este expresiunea tendințelor și aspirațiilor unui popor, se poate organiza viața sub toate aspectele ei, numai în această formă, cel puțin pe treapta de civilizație la care omenirea a reușit să ajungă — o colectivitate, un neam, poate să dea întregă măsura facultăților și energiilor sale. Altfel, aceste facultăți și energii se irosează în mare parte tocmai pentru a crea, cu infinit mai mare greutate, formele de viață colectivă pe care statul național, prin însăși existența sa, le garantează.

Pe tărâm politic, social sau economic, pentru orice manifestare colectivă, cea mai puternică cheazășie de progres o prezintă statul.

O societate care se simte caracterizată ca o unitate, diferențiată de rest prin limbă, credință, obiceiuri și alte însușiri comune, dacă nu va fi reușit să–și dea această organizare politică, sau dacă va fi strânsă într-un stat cu tendințe străine, antagoniste, se va găsi mereu într-o situație de vădită inferioritate, va fi ca un corp, în care circulația sângelui se face la întâmplare.

La Români care înainte de 1918 se găseau sub stăpânirea coroanei ungare, conștiința națională ajunsese factor determinant al vieții lor colective. Iși dădeau tot mai bine seama că locul lor nu este sub acel sceptru regal străin, ci alături de ceilalți Români, într-un stat național. Ei adoptaseră de mult o atitudine de negare a suveranității de stat ungar, sub care trebuiau să trăiască.

Statul maghiar nu numai că nu era expresiunea tendințelor și aspirațiilor tuturor cetățenilor săi, dar lipsea chiar de la îndatoririle sale elementare, în interesul său propriu, de protejare a dezvoltării celei mai însemnate părți din populația care îl compunea. Statul maghiar era dușman al propriilor săi supuși români.

Consecința necesară a acestei atitudini a fost, din partea Românilor, dezvoltarea unei activități politice naționaliste, independentă de stat.

În această situație, Români au știut totuși să dea vieții lor colective tipare proprii, prin continue eforturi, printr-o activitate urmărită cu uimitoare perseverență, trasată în mod conștient de mari personalități și — ceea ce e caracteristic, mărturisind o excepțională vigoare — susținută prin adeziunea în faptă, în mod concret, de întreaga colectivitate.

Se poate observa în istoria Transilvaniei subjugate, pe ultima jumătate de veac, o tendință permanentă de a crea instituții și organisme, care să suplinească, în măsura posibilităților, funcțiunea suveranității politice.

Este elocvent sub acest raport că Biserica ortodoxă a ajuns să se organizeze în Transilvania în mod autonom, pe temelii atât de largi și de solide, cum nu a reușit cea din Regatul vechiu, încât, pe de o parte, a putut să țină piept tuturor încercărilor de surpare pornite de la Budapesta, iar de altă parte, să cârmuească, prin susținerea școlilor, prin educația ce da preoților și învățătorilor săi, prin îndemnuri și prin sacrificii de ordin material, aproape întreaga viață românească a Transilvaniei. Organizația bisericească oferea Românilor un veritabil parlament cu un însemnat rol cultural, social-economic și politic.

„Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român” era în realitate o instituțiune cu un scop politic vădit: păstrarea întregă, neștirbită a ființei Românilor ca neam.

Iar când, mai târziu, viața economică ajunge la un grad de dezvoltare mai înaintat, se înființează acea foarte importantă instituțiune a „Solidarității”, asociațiunea băncilor românești din Transilvania, care devine curând organ diriguitor al întregii vieți economice, nu numai prin faptul că organizează activitatea de strictă specialitate a acestor bănci, dar mai ales prin directivele ce impune sub raport național. „Solidaritatea” a fost pentru Românii ardeleni ceea ce un consiliu economic tinde a fi într-un stal modern bine chivernisit.

Și toată activitatea Românilor, pe orice tărâm, apare caracterizată de această supremă preocupare. Orice instituțiune mai importantă se întemeia, trebuia să poarte pecete națională. Pretutindeni se observă grija de a nu lăsa pe individ singur în fața statului, dușman. Ce alt sens ar putea să aibe apariția în ultimii cincizeci de ani, cari au precedat războiul, a atâtor societăți și reuniuni de tot felul în orașele și satele Transilvaniei, cum nicăiri în altă parte a teritoriului locuit de Români nu au răsărit?

Era Neamul care își organiza rezistența!

Numai așa s-a putut realiza miracolul că anul 1918 a găsit Transilvania întregă pulsând de puternică viață românească.

II

Despre o „organizare” economică propriu zisă nu se poate vorbi înainte de a șasea decadă a secolului al XIX-lea. Emanciparea țăranilor este opera anului 1848, iar libertatea comerțului și a meseriilor s-a decretat la 1851, prin abolirea privilegiilor breslelor și s-a reglementat apoi mai amplu în anul 1859.

Prin aceste două opere legislative se fixează vieții economice un cadru destul de larg pentru ca, cu toată apăsarea politică, Românii să poată lua inițiative rodnice.

Conducătorii de atunci, în frunte cu providențialul mitropolit Șaguna, sesizează importanța epocală a nouilor libertăți, își dau seama de drumul ce trebuie urmat la această răspântie a istoriei Românilor ardeleni. Șaguna comunică credincioșilor săi nouile ordonanțe, îndrumă preoții și protopopii să vorbească poporului despre „binecuvântatele foloase ce aduc meșteșugurile și neguțătoria”. Îndeamnă el însuși pe credincioși să îmbrățișeze aceste ramuri de activitate, „care să-i înmulțească și susțină economia națională”, fiindcă numai așa își vor putea asigura viitorul⁴¹.

Îndemnurile acestea repetate au avut urmări binefăcătoare. S-a constituit un șir întreg de reuniuni, cu menirea de a sprijini pe meseriași și comercianți. Peste tot se observă un suflu nou de viață.

În calea progresului râvnit se puneă însă, amenințătoare, o grea piedecă: lipsa de capital național, care să poată fi pus în slujba nouilor orientări. Popor asuprit, sărac, în cea mai mare parte abia scăpat de iobăgie, Românii nu ar fi putut deveni — fără acele minunate instrumente de credit, care au ajuns a fi cu timpul băncile românești — un combatant serios în fața Ungurilor, susținuți de guvern și a Sașilor, cu vechi și înfloritoare așezări.

Prima bancă românească se înființează la 1872 cu scopul mărturisit, de a procura poporului român peste tot, dar *mai ales poporului țăran agricol* capitalul și creditul necesar pentru cumpărări de pământ și pentru perfecționarea utilajului agricol și de a deștepta spiritul de economie în toate straturile sociale. Visarion Roman și cei cari l-au ajutat să întemeieze banca „Albina” din Sibiu nu s-au gândit, decât în mod secundar, să formeze o întreprindere lucrativă pentru acționari. Preocuparea covârșitoare, care a prezidat la înființarea acestei bănci, ca și la aproape toate celelalte, care i-au urmat, în număr de peste una sută, în cei treizeci de ani următori, răspundea acelei tendințe amintite, de a organiza

⁴¹ Dr. Ioan Lupaș, Mitropolitul Andrei Șaguna, ed. II-a, Sibiu 1911, pp. 175—76.

românismul. Din toată rodnică activitate a băncilor românești din Transilvania se desprinde în mod luminos această preocupare. O însemnată parte a venitului realizat de ele se cheltuea pentru susținerea școlilor și sprijinirea tuturor inițiativelor de ordin național.

E uimitor și reconfortant să descoperim astăzi, cum în secolul liberalismului, aproape unanim admis, conducătorii noștri au reușit să se smulgă de sub influența tuturor teoriilor aplicate pe glob, care se rezumau în faimosul „laissez faire, laissez passer” și au știut să subordoneze ostelile individuale marelui tot, ridicării bune stări a poporului, organizând, sub acest raport, o adevărată „conomie dirijată” înainte ca termenul tehnic să fi fost descoperit.

Marele număr al băncilor înființate, având toate la temelie același gând și conducându-se după aceleași principii, inspirate din centrul economic al Transilvaniei, care era Sibiu, acoperind în întregime nevoile de credit ale populației românești, dovedește cât de rodnică a fost activitatea începută la 1872 și continuată cu perseverență până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

La începutul secolului al XX-lea se putea considera astfel ca înfăptuită organizarea financiară a Românilor din Transilvania. Pentru consolidarea ei și pentru a realiza, în și mai mare măsură, o unitate de acțiune pe terenul economic și financiar, se convoacă, pentru prima oară la 25 Iunie 1898, de Partenie Cosma, directorul băncii „Albina” la Sibiu, „conferința directorilor de bancă”, care se întrunește apoi periodic până la 1906, când se înființează ca instituțiune cu caracter permanent federala băncilor românești „Solidaritatea”, inițiată sub autoritatea necontestată a lui Partenie Cosma și realizată în deosebi cu concursul și stăruințele neobosite ale lui Ioan I. Lapedatu.

Rolul acestei instituțiuni, puse în serviciul exclusiv al intereselor generale și naționale, este din cele mai importante. Sub direcția d-lui Ioan I. Lapedatu, prin controlul ce exercita asupra tuturor băncilor, prin conferențiarile săi și prin „Revista Economică”, punând în discuție și dând lămuriri asupra tuturor problemelor de ordin economic, „Solidaritatea” devine factor de căpetenie al vieții și activității economice românești din Transilvania.

Pentru a învedera concepțiile largi și absolut moderne, care călăuzeau viața economică și financiară a Transilvaniei românești dinaintea războiului, e destul să amintim că toate băncile afiliate „Solidarității” s-au supus în mod obligatoriu, unui control din afară, exercitat prin delegați ai „Solidarității” asupra tuturor operațiunilor acelor bănci. Era o idee, care a fost reținută și comentată elogios nu numai în presa economică din Ungaria, ci și din străinătate; idee, pe care abia acum recent încearcă să o realizeze la noi Consiliul superior bancar.

În conferința sa din 22 Iunie 1913, la adunarea „Solidarității” ținută în Sebeș, d-l Ioan I. Lapedatu preconizează, pe aceeași linie, pentru a asigura viitorul acestor bănci și a le feri de consecințele dezastruoase ale unei eventuale crize, să se înființeze „un concordat al băncilor”, la care să participe fiecare bancă cu o cotă-parte a depunerilor, în scrisuri lombardate la Banca Austro-Ungară, „în scopul de ajutorare reciprocă pentru cazuri dificile de plăți în depuneri și reescont”. Măsură merită a întări și mai mult situațiunea băncilor românești și încrederea ce lumea avea în ele.

În acest fel se putea considera încheiată, înainte de izbucnirea războiului mondial, opera de reformă și consolidare a organizației noastre bancare și financiare.

Dar odată cu terminarea acestei acțiuni, gândul care preocupa pe conducătorii noștri de atunci era să întrească organizația financiară și cu alte instituțiuni necesare vieții și activității economice a poporului român din această parte a țării. Din inițiativa „Solidarității” s-a studiat problema înființării unei societăți românești de asigurare. După cercetări și studii amănunțite, temeinice și conștiincioase, s-a înființat, la 1911, noua întreprindere sub denumirea de „Banca Generală de Asigurare”, care își afirmă dreptul la existență și dezvoltare sigură încă din primul an al funcționării sale.

Pentru a vedea că „Banca de asigurare” nu era în concepția fondatorilor ei o întreprindere oarecare, ci i se atribuia un rol național, e destul să cităm următoarea sugestivă frază dintr-un articol apărut în „Revista Economică” din 27 Iulie 1913, scris de un autor, care se ascunde sub pseudonimul Moș Neagu: „Banca aceasta de asigurare nu s-a fondat numai pentru a administra afaceri de asigurare, ci și pentru a face educațiune economică și a înfăptui reforme cuminți în viața poporului nostru”.

III

Firește că tot ce s-a realizat pe teren financiar, nu putea fi altfel considerat de autori, decât ca un început necesar, ca o temelie, pe care să se poată clădi mai departe. Băncile românești administrau un capital de peste 180 milioane coroane aur, dar plasamentele lor în întreprinderi comerciale și industriale erau destul de modeste; aceste întreprinderi continuau a fi deținute de străini.

Că problema îndrumării spre industrie a poporului român forma obiectul unei vii și active preocupări a conducătorilor ardeleni, o dovedește o serie de articole din „Revista Economică”, scrise în mare parte de d-l Ioan I. Lapedatu, dar mai ales o scrisoare ce d-sa a adresat frunțașilor vieții noastre economice în calitate de director al „Solidarității”, la 14 Noembrie 1913, din care extragem următorul elocvent pasaj introductiv: „Tot ce avem este o brumă de organizație pe terenul financiar. Întreprinderile productive, pe care și cu care ar avea să se întocmească vieța noastră economică, specific românească, nu numai că ne lipsesc, dar sunt ținute în mână aproape exclusiv de străini. Iar fără întreprinderi comerciale, industriale și tehnice potrivite împrejurărilor noastre nu ne vom putea emancipa cum trebuie în activitatea noastră economică, ceea ce de sigur este contra intereselor și aspirațiilor noastre. Se impune deci ca *o necesitate de ordin național* să ne afirmăm și pe alte terene de activitate economică”.

După ce arată felul, în care d-sa vedea posibilitățile de organizare, prin crearea de specialiști, sub egida și cu ajutorul direct al „Solidarității”, care să reție în acest scop o cotă-parte din fondurile de binefacere ale băncilor afiliate, autorul scrisorii, care se afla în centrul de elaborare a tuturor proiectelor de ordin economic din acel timp, cere acestor frunțași să-i comunice punctul lor de vedere, pentru a putea proceda la o operă de coordonare.

În altă serie de articole se relevă problema pauperismului la poporul nostru, se studiază cauzele și se propun sisteme pentru combaterea lui. Se insistă în special asupra necesității de a se procura capitalurile trebuincioase pentru intensificarea campaniei de achizițiuni de imobile rurale productive.

Organizarea de bănci populare și cooperative sătești a fost de asemenea obiect de lungi discuțiuni, din care însă nu s-a putut realiza aproape nimic.

În urma unei donațiuni făcute de Vasile Stroescu, în valoare de 50.000 coroane, pentru a se „urni și promova mai cu succes chestia cooperativă la poporul nostru”, asociațiunea culturală dela Sibiu „Astra”, angajează un conferențiar pentru propagandă, adresează îndemnuri, hotărăște să publice broșuri, însă din felul cum se discută, reiese că chestiunea era încă în faza de elaborare chiar și pentru inițiatori. Un acord încă nu se realizase în această privință între „Astra” și „Solidaritatea”, care nu vedea oportună înființarea băncilor populare, deoarece băncile noastre aveau un caracter foarte apropiat de ele și erau suficient de numeroase.

Războiul și apoi Unirea au oprit aceste gânduri în calea lor spre cristalizare.

Scrisoarea care urmează poate fi considerată ca expresiunea cea mai elocventă a preocupărilor ce frământau creierul conducătorilor noștri. Ea oglindește în mod clar grija Românilor ardeleni de a realiza o organizare socială și economică adecuată ritmului vremii și corespunzătoare aspirațiilor naționale. Este adresată d-lui Ioan I. Lapedatu, la 12 Iunie 1913, de răposatul Dr. Ioan Mișu, unul din frunțașii cei mai proeminenți ai Transilvaniei, dinainte de războiu, întemeietor al frunțașei bănci „Ardeleana” dela Orăștie, ctitor al Fundațiunii pentru ajutorarea ziaristilor români din Transilvania și Banat și al Fundațiunii culturale Dr. Ioan Mișu, constituită din întreaga sa avere, foarte importantă, testată Bisericii ortodoxe din Transilvania. O redăm în întregime.

Stimate Domnule Lapedatu,

La întâlnirea din urmă, venind vorba despre chestiile economice, mi-ai solicitat o părere cu privire la problemele noastre de acest ordin.

Am stat pe gânduri dacă pot să urmez invitații d-tale, altcum în orice caz prea îndatoritoare și anume iată pentru ce?

Țin că a lansa proiecte, fără a fi în situația de a coopera la inițierea și înlăptuirea lor, nu prea are rost.

Ori, la mine tocmai acesta este cazul dat, căci, spre regretul meu, nu mai sunt nici destul de tânăr, nici destul de sănătos pentru a mă avânta la lucruri mari.

Iar rolul de a face pe „unchiul sfătos”, la dreptul vorbind, nu-mi convine, deci nici nu-l pot ambiționa.

Văzând însă că în una din scrisorile d-tale insiști în dorința d-tale, nu-mi rămâne decât să caut a Ți-o împlini, cel puțin în măsura, cât pot să o fac, și anume: pentru a Te pune în curent cu vederile mele.

La început îngădue-mi, Te rog, câteva cuvinte asupra *băncilor noastre* astăzi în ființă.

Oricât ar fi de criticate din partea unor oameni, și de unele organe publicistice, mai mult sau mai puțin competente, și în un admirabil acord cu presa străină șovinistă și cu cercurile financiare concurente, rămâne totuși fapt cert, că băncile noastre au adus și aduc și în prezent, *mult bine poporului nostru*.

Nu e vorba, vor fi ele și scăderi în conducerea unora sau altora, dar de aci nu urmează pentru nimenea îndreptățirea de a le vorbi de rău și a le discredita în public, aruncând în popor vorbe nesocotite împotriva lor, ci sanarea eventualelor rele sau neajunsuri trebuie căutată acolo unde e locul său, adică la organele legale și statutare competente.

Admit și aceea că unele dintre băncile noastre nu au tot dreptul la o existență proprie, fiind financiar și intelectual prea slăbuțe și lipsite de orice putere proprie de rezistență în vremuri cât și cât anormale.

În asemenea cazuri, evident că ar fi bine și folositor, ca atare bănci să renunțe la o viață proprie irațională și să fuzioneze cu altele mai mari și mai bine consolidate.

Sanarea relelor în conducere — unde se vor afla — precum și chestiunea de fuzionare, fără îndoială, aparține direcțiilor și adunărilor generale competente; cu toate acestea cred, că în acest scop pot face foarte mult „Solidaritatea” și „Albina”, cea dintâi făcând o selecționare severă și primind sau mai ales reținând în organizarea sa exclusiv numai bănci in excepționabile din punct de vedere al solidității și conducerii raționale, iar cea de a doua oferind credit de reescont exclusiv băncilor cu drept de existență proprie și consolidate.

Iată deci două probleme de actualitate, mici la aparență, dar nespuse de importante și prea ușor de realizat.

Desigur, nu-ți spun nimic nou, susținând că organizarea noastră financiară, câtă brumă o avem, nu e completă — și că organizarea comercială — economică ne lipsește de-a binelea.

În acest respect avem deci un larg și mănos teren de activitate, fiind multe de făcut.

Problema aceasta însă fiind vastă și complexă, nu-mi trece prin gând să o tratez în întregul ei, tot ce doresc și pot să fac, e să-ți arăt părerile mele cu privire la patru chestiuni de acest ordin, anume: Băncile sătești, Cooperativele sătești, Banca română centrală și Secția pentru asigurarea copiilor.

I. Băncile sătești

Băncile ce le avem, întărindu-se tot mai mult, după mine, pot să satisfacă mulțumitor trebuințele de credit ale sătenilor noștri, ce privește împrumuturile mai mari și productive. Din acest punct de vedere citez deci să susțin, că nu am avea nici o lipsă reală să forțăm înființarea de bănci sătești.

Băncile sătești sunt însă necesare pentru alte motive și cu alt rost bine determinat. Țin adică, că ar fi un mare bine pentru oamenii noștri dela sate, dacă trebuințele lor pentru împrumuturile mici le-ar putea satisface la ei acasă și dacă micile lor economii le-ar putea plasa spre fructificare la o instituție

din satul lor, căci în chipul acesta s-ar putea cruța multe speze și zile pierdute pe la orașe, ceea ce în prezent aduce fatal cu sine, că împrumuturile mici, fără îndoială, sunt prea scumpe pentru săteni.

Ținute strict în limitele afacerilor mici de credit ale sătenilor și puse dela început pe baze altruiste, băncile sătești vor umplea un gol simțit în organizarea noastră de credit; merită deci solitudinea tuturor factorilor noștri competenți și oamenilor noștri de bine.

Proiectele referitoare însă, ce au rezultat din diferitele d-voastră anchete și discuții publice, spun drept că nu mi se par ducătoare la scopul dorit, fiind cam încurcate și mult prea platonice.

A aștepta serios, ca băncile în ființă la orașe să doteze cu mijloace materiale suficiente băncile dela sate, este a pretinde o imposibilitate financiară, pentru că nimănui nu i se poate cere ca el însuși cu mijloacele proprii și cu riscul existenței proprii să-și creieze o concurență insuportabilă.

Tot atât de naiv și iluzoriu, e a crede că o societate literară-culturală, lipsită de fondurile necesare și fără oameni specializați, va putea să ducă la bun sfârșit o organizare regnicolară temeinică de importanța băncilor și cooperativelor sătești. Așa ceva e ne mai pomenit în lumea economică, și a stăruii în direcția apucată, — *sit venia verbo*, dar după mine — e o curată aberație economică.

Instituțiile economice, desigur, încă își au legile lor de fier, a căror nesocotire întotdeauna se răsbună, drept aceea, neorientați cum suntem în doctrinele economice, câtă vreme nu putem să pătrundem în firea acelor legi, va fi necesar și folositor să ne povățuim din pildele altora.

Să vedem deci, ce ne spun pildele altora?

Toate pildele din lume ne spun, că organizarea creditelor dela sate s-a făcut prin organe financiar-economice bine și prevăzător fondate în acest scop, — cel puțin eu nu cunosc caz, ca undeva vreoa asociație literară să-și fi asumat asemenea grea însărcinare.

Privind în lumea mai apropiată, vedem că băncile sătești din Ungaria s-au înființat, se susțin și se dotează după trebuință de către Országos Központi Hitelszövetkezet; cele ale compatrioților sași de

către Genossenschaft der landischen Sparcassen; în fine cele din România, încât știu, sunt formate și susținute prin un organism central, format prin legislația țării.

Va să zică: în toate aceste cazuri vedem, că organizarea băncilor sătești a fost pornită și este pusă în mâna unor organe competente, provăzute cu oameni specializați și cu mijloace materiale suficiente.

Tot astfel trebuie să se purceadă și la noi, căci altcum umblăm pe o cale rătăcită, concluzia mea e deci:

Dacă este să facem un început serios și trainic, în ce privește întemeierea și susținerea de bănci sătești, la primul loc avem să ne gândim la organizarea unei centrale puternice, iar încât aceea în prezent nu o am putea face, cum trebuie făcută, — deocamdată să ne mărginim la pregătirea rațională a unei asemenea instituții indispensabile în vederea scopului ce se urmărește, căci dacă undeva, desigur, aicea e locul să ne călăuzim după dictonul german: „langsam, aber sicher”.

II. Cooperativele sătești și comerțul rural

În urma faptului, că vinderea superplusului produselor noastre agricole de o parte, iar procurarea articolelor de consum de prima necesitate de altă parte, la noi nu sunt de loc organizate, — întreg traficul reciproc se face, aproape pe de-a-ntregul, prin intermediator străin. Astfel, zi de zi, scăpându-ne din mâini sute și iar sute de mii, în această privință ne aflăm în o neobișnuită față de străini.

Pentru aceste cuvinte, țin că organizarea comerțului nostru dela sate este una dintre problemele noastre economice cele mai mari, mai arzătoare și poate mai rentabile. Pe acest tărâm se află domeniul larg neexploatat, unde micii comercianți dela sate și Cooperativele sătești pot să-și afle locul nimerit, lucrând cu folos spre binele lor și al sătenilor noștri.

Pe această temă s-ar putea spune multe de toate; nu voesc însă să lungesc vorba mai ales, fiindcă nu stăm în fața unei înfăptuiri concrete imediate. Mă mărginesc deci să spun că, — ținând seamă de rezultatele salutare obținute pe acest tărâm de „Hangya” și „Mezőgazdák Országos Szövetkezet” dela noi, — prima necesitate ce se impune și cu privire la organizarea comerțului rural și al Cooperativelor noastre rurale este tot formarea sau pregătirea unei centrale, chemate să facă pe îndrumătorul și intermediatorul între producenții și consumatorii dela sate.

În lipsa unei asemenea centrale e fără rost, mai mult — după mine — e chiar periculos a îndemna lumea noastră la formarea de cooperative, căci, altfel prea ușor putem compromite o idee în sine, fără îndoială, bună și de mare folos.

III. Banca Centrală

Poporul nostru se formează aproape exclusiv din mici agricultori, cari țin la ocupația și obiceiurile erezite din moși strămoși.

Această stare a lucrurilor din punct de vedere economic, desigur, nu e mulțumitoare, căci populația se înmulțește an de an, pământul roditor, ce se află în folosința sa, rămâne același și se pulverizează tot mai mult. Urmează deci că pauperismul va trebui să crească zi de zi, dacă nu vom îndrepta o parte a poporului spre alte îndeletniciri lucrative, și dacă nu ne vom îngriji de noi procurări de pământ pe seama sa.

Nu e vorba, s-a lucrat și până acum în această direcție atât cât s-a putut, dar cu mijloace materiale mici și mai mult întâmplător.

În viitor vom avea neapărată trebuință de o lucrare mai sistematică și în deosebi de mijloace materiale mai suficiente, dacă este să preîntâmpinăm un mare pericol social-economic ce se poate prevedea.

Întemeiat pe aceste considerente, cred eu că este necesar să se fondeze o mare bancă, cu un capital de 10—20 milioane cor. și cu menirea dublă, dar exclusivă, de a face cumpărări și vinderi de pământ — și de a cultiva ramul de reescont, atunci când are mijloace disponibile.

Problema aceasta, desigur, e mare și grea, dar e în același timp și vrednică de preocuparea conducătorilor noștri în treburile economice.

IV. Asigurarea copiilor minori

Sătenii noștri, în prevalență mici agricultori, în cele mai multe cazuri sunt binecuvântați cu mulți copii.

Urmând ca proprietatea lor de pământ, în sine mică, să se împartă între cei mai mulți erezi, cu timpul întru atâta se pulverizează, încât cultivarea ci în loc să fie rentabilă, devine direct păgubitoare.

Pentru a împiedeca acest proces firesc dar păgubitor, nu e alt mijloc, decât ca țăranii noștri să-și trimită mai mult copiii la meserii, la fabrici, sau alte ocupații folositoare din orașe. — și să îngrijească din vreme ca unul dintre copiii lor să fie pus în situația materială de a escontenta în bani pe frații lor, porniți pe alte cariere.

Pentru aceste și foarte multe alte motive importante, cred că ar fi de dorit să familiarizăm țăranimea noastră cu ideea asigurării copiilor lor pentru o anumită etate, sau anumite cazuri, cum e spre pildă căsătoria fetelor, etc.

În această privință îi revine o frumoasă îndatorire, dar totodată și un mănos câmp de activitate, în special Băncii noastre de asigurare, pusă sub îngrijirea d-voastră.

* * *

În cele premerse am căutat să răspund la întrebarea ce mi-ai făcut, — în cele ce urmează doresc să previn o altă întrebare din partea d-tale.

D-ta știi că eu sunt un optimist incorigibil, drept aceea n-are să te surprindă, dacă spun că eu țin realizabile toate proiectele mai sus schițate.

Nu văd absolut nici o greutate ca „Solidaritatea” și „Albina” să înfăptuească cele ce le-am spus cu privire la băncile noastre existente, iar Banca de asigurare să cultive cu toată insistența asigurarea copiilor minori ai țăranilor!

Nu văd greutate de neînving nici în cele ce privește cele două centrale pentru băncile sătești și pentru cooperativele sătești, căci n-avem decât să ne povățuim din pilda noastră, de când cu pregătirea și înfăptuirea băncii de asigurare.

Adică și în acest caz trebuie să ia „Solidaritatea” chestiunea în mână, să o studieze temeinic, să-și pregătească personalul trebuitor și în urmă să facă cele de lipsă pentru asigurarea capitalului necesar.

Și eu cred că, fiind lucrul bine pregătit, capitalul necesar se va subscrie întocmai ca la Banca de asigurare!

Fără îndoială sunt cu mult mai mari greutățile, ce stau în calea unei bănci mari cu un capital de 10—20 milioane coroane, fiind evident că acest capital în prezent nu-l putem acuira dela noi.

Dacă cu toate acestea voim să înființăm această bancă, nu ne rămâne decât să facem și noi ce face statul, municipiile și băncile mari din Capitală, în asemenea cazuri, adică să căutăm capitalul acolo unde îl găsim, fie chiar și pe piețele afară din Ungaria, dacă ni se oferă în condiții admisibile, căci așa se face în toată lumea!

Ajuns la sfârșitul scrisorii mele, scuză te rog, lungimea ei și fii asigurat că m-aș bucura mult, dacă ai afla în ea fie și numai un grăunte roditor sau vreun îndemn bun!

Ce privește chestiunea cealaltă sulevată de d-ta, cred că lucrul ar trebui inițiat din partea „Albinei”.

În fine primește, te rog, încredințarea stimei și considerațiunii mele.

Vinerea 12 Iunie, 1913

ss. Dr. IOAN MIHU

Această scrisoare constituie, desigur, un interesant și caracteristic document al epocii, conținând gânduri ce ar fi și astăzi actuale și care merită să fie cunoscute și discutate.

C. LACEA: Brașovul între anii 1871 și 1878

Un fericit concurs de împrejurări a contribuit ca Brașovul, în tot cursul istoriei, să fie într-o continuă și febrilă activitate economică, culturală, socială și politică. Așezat la drumurile mari comerciale, în nemijlocita apropiere a Munteniei, fiind factorul principal de legătură de orice categorie între apus și răsărit, adăpostind în diferite timpuri Domni, boieri pribegi, darnici și negustori harnici, nu numai că a ținut în totdeauna pas cu progresul economic, cultural și social, dar a realizat lucruri admirabile și a dat mereu directive pe toate terenele.

Epoca scurtă, de care ne ocupăm, dela 1871, când învățatul tânăr Ion A. Lăpedatu, — tatăl fraților Alex. și I. I. Lăpedatu — a fost numit profesor la „școalele centrale române gr. or. din Brașov”, până la 1878, când Brașovul întreg și tot neamul românesc deplângea moartea mult prea timpurie a distinsului profesor, a talentatului scriitor și a bunului Român, asistând la tragedia familiară, care i-a zguduit pe toți, cuprinde evenimente care ies din comun.

Fiind vorba despre un profesor, e firesc să începem expunerea noastră cu analizarea învățământului din acest interval. Aproape toți profesorii dela școalele din Brașov, colegi cu I. A. Lăpedatu, își făcuseră studiile la Universități din Germania și Austria. Chiar distinsul director al școalelor, Dr. Ioan Meșotă, studiasse la Viena și Bonn. Lăpedatu e cel dintâiu care vine cu studii făcute la Universități franceze. Doi am mai târziu, fu numit profesor prietenul și colegul său de Universitate, Dr. Ioan Bozoceanu, care își făcuse ca și el studiile la Paris și Bruxelles. Divergența de opinii ce exista între școala franceză, de care se ținea Lăpedatu, și între cea germană la care aparțineau cei mai mulți dintre colegii lui, credea academicianul Andreiu Bârseanu, nepotul directorului Ioan Meșotă și biograful bine informat al lui Ion A. Lăpedatu, „că a fost cauza unor conflicte între profesorul Lăpedatu și colegii săi, conflicte care însă se reduceau la chestiuni de principii și care niciodată n-au turburat bunele relațiuni colegiale dintre profesori”. Lăpedatu aducea o notă nouă, de spirit latin, care își făcea intrarea în institutul de cultură condus de oameni crescuți în atmosferă germană.

Nici faptul că la școalele din Brașov funcționau pe atunci, ca și mai târziu, profesori veniți din toate colțurile locuite de Români — pe timpul lui Lăpedatu erau între alții și doi Bucovineni — n-a provocat desbinări între ei. Din contră contactul zilnic, intim între frați din diferite regiuni întărea în sufletul fiecăruia conștiința apartenenței la un neam viguros. Același proces moral se petrecea și în sufletele fragede ale elevilor. În epoca de care ne ocupăm, numărul elevilor de peste Carpați era anual de 40—50.

În ce privește învățământul, studiul limbilor clasice se menține și în epoca aceasta la înălțime. Limba latină se predă în câte 7 ore pe săptămână în clasele I-a și a II-a, în câte 6 în clasele III-a și a VI-a și în câte 5 ore în clasele VII-a și a VIII-a, iar studiul limbii române se predă și mai intensiv decât până atunci. Începând cu anul școlar 1874/75 se introduse ortografia fonetică a societății „Junimea” în locul celei etimologice, întrebuintate mai înainte. Limba franceză se introduce ca materie facultativă la liceu.

La propășirea învățământului contribuiau foarte mult și următoarele întocmiri. Conducerea liceului, a școlii comerciale și a școlii reale, înființate în această perioadă, precum și inspecția școlilor primare, cuprinse toate în actualul edificiu al liceului „Șaguna”, completat la forma și extensiunea de astăzi în vara anului 1872, le avea directorul Dr. Ioan Meșotă, care era asistat în această funcțiune de un „conector”, iar profesorii dela toate aceste școli se întruneau în conferințe comune, în care discutau chestiunile privitoare la disciplină și învățământ. Afară de aceasta, era o strânsă legătură de prietenie și de colaborare între profesorii noștri și învățătorii dela școalele primare din Brașov și din împrejurime. Aveau și conferințe comune, în care discutau diferite chestiuni didactice, fixarea terminilor gramaticali și științifici, ortografia, etc.

În legătură cu această colaborare vom aminti și de legăturile mai strânse între școalele noastre și gimnaziile din Brad și Năsăud. Ba între anii 1872 și 1874, la inițiativa directorului Meșotă, a acelui eminent om al școlii, și a unuia dintre cei mai distinși membri ai corpului profesoral dela liceul din Blaj, s-a făcut încercarea de a se organiza niște conferințe comune ale tuturor profesorilor dela școalele secundare române din Transilvania, cu scopul de a discuta chestiuni didactice și literare. Explicația

acestei încercări de colaborare — care nu se știe din ce cauză nu s-a putut realiza — trebuie căutată în nevoia, motivată psihologic, a unui neam menit să lupte contra unui asupritor comun, de a se uni frățeste pentru a putea înfrunța piedicile ce i se puneau în calea dezvoltării sale naționale și culturale.

Activitatea extrașcolară a profesorilor de la școlile din Brașov a fost remarcată în toate timpurile. Și în timpul acesta ca și mai înainte ei erau cheagul care lega diferite realizări culturale, sociale și politice ale Românilor brașoveni. Elementul cel mai activ și de multe ori cu rol de conducători, în multe din reuniunile brașovene, îl formau ei.

Localul în care puteau discuta neșpionați, mai ales chestiunile politice, era Casina română, cea înfăptuire cu tâlc a marilor negustori brașoveni, a cărei nevoie socială, dar mai ales politică, din puținele scripte rămase, nu se poate stabili, dar se afirma la toate ocaziile de importanță istorică, cum au fost revoluția din 1848 sau războiul pentru independență, despre care vom vorbi mai la vale.

În mâna acestor fel de dascăli își încredințau Românii din toate părțile copiii lor, știind că la Brașov vor învăța carte și vor avea ocazie, ca la nici un alt liceu, să învețe maniere, să-și formeze și să-și întărească conștiința națională. Noi, care am văzut elevi de ai noștri sărutând pământul sau îmbrățișând sentinela română, când treceam cu ei în excursii Predealul, ne putem închipui ce se va fi petrecut în sufletele profesorilor și elevilor care au fost martori ai vizitei ce au binevoit a o face școlile noastre, bisericii Sf. Nicolae și altor instituții publice din Brașov, în ziua de 16/28 August 1873, Măriile Lor Principele și Principesa României Carol și Elisabeta, cu ocazia întoarcerii Mărilor Lor dintr-o călătorie la Viena.

„Societatea de lectură” a elevilor din clasele superioare, condusă cu pricepere și cu mult entuziasm, în această epocă, mai întâiu de profesorul Ioan Tacit, iar mai apoi de Ion Lăpedatu, da membrilor ei posibilitatea de a se ocupa și mai intens decât în orele de clasă cu literatura și istoria noastră, de a aprecia literatura populară și folklorul, de a culege produse de ale poporului în aceste domenii și de a-și încerca talentul de scriitori, declamatori sau cântăreți, îndemnul pornit din această societate avem să-i mulțumim, desigur, apariția colecției de poezie populară făcută de un fost membru

al acestei societăți pe atunci, Andreiu Bârseanu, în colaborare cu Urban Jarnik. Tot aici se trezea în școlari cultul oamenilor mari. Astfel în ședința publică ținută în Ianuarie 1877 societatea de lectură aranjează un festival în onoarea episcopului Caransebeșului, Ioan Popazu, fondatorul intelectual al școalelor noastre, al cărui nume avea să-l poarte societatea mai târziu.

Între profesori ca și între școlari domnea un spirit de colegialitate, susținut prin întruniri și petreceri colegiale, prin preumblări și excursii, care duceau uneori la manifestări mișcătoare. Astfel dela moartea lui Ion Lăpedatu până la sfârșitul anului școlar colegii lui suplinesc gratuit — cu tot salariul lor de mizerie — catedra rămasă vacantă, în beneficiul gemenilor rămași orfani de tată și pentru acoperirea speselor de înmormântare.

Autonomia școalelor din Brașov se vede la începutul epocii de care ne ocupăm dintr-odată amenințată de dușmănosul guvern dela Budapesta. În anul 1871, Dieta ungară hotărî ca ajutorul de 4000 fl., pe care-l primeau școalele noastre dela Stat din anul 1862, să se dea de acum înainte numai cu condițiunea ca pe viitor guvernul să ia parte la numirea profesorilor în proporție cu subvențiunea acordată, iar, în caz de vacanță, el să numească pe titularii catedrelor respective.

Eforia și Delegațiunile școlare nu putură primi această condițiune incompatibilă cu autonomia bisericii și cu dreptul de proprietate al întemeietorilor școalelor. Urmarea a fost că, începând cu toamna anului 1871, gimnaziul din Brașov nu mai primea nici o subvenție dela Statul maghiar. Această lovitură, pe care dușmanii noștri o considerau fatală pentru școala românească și, natural, pentru întreg neamul românesc din Transilvania, fu simțită de administrația școalelor cu atât mai dureros, cu cât cu doi ani înainte deschisese și școala reală și cea comercială, și totodată se constatase necesitatea imperativă de a mări clădirea, ceea ce s-a și împlinit în anul 1872.

Izvorul cel mai însemnat de venit pe seama școalelor din Brașov îi forma, pe vremea aceea, ajutorul dat din vistieria Statului Român, care, la insistențele Brașovenilor și la îndemnul unor bărbați înțeleghători puși la cârma tânărului Stat, se fixă în Martie 1873 la suma de 15.000 lei, care sumă apoi

se introduse permanent în bugetul Statului român, prin lege specială, votată în Adunarea deputaților în 31 Ianuarie, iară în Senat în Martie 1875.

Atunci presa dela Budapesta dete alarma, aruncând cele mai grave acuze de iredentism la adresa conducătorilor școalelor din Brașov. La aceste acuze cumpănitul director al școalelor, Dr. Ioan Meșotă, dete un răspuns scris cu multă logică, demnitate, bogăție de argumente și conștiință națională.

Pentru a înțelege nivelul intelectual la care se găsea societatea brașoveană și spiritul de jertfă care mai domnea în această societate, amintim că „Reuniunea femeilor române”, care a fost totdeauna între factorii cei mai activi ai vieții brașovene, hotărî în 1873 înființarea pe lângă cele 4 clase primare de fete existente până atunci, la susținerea cărora ea contribuia cu o sumă importantă pentru timpurile acelea, să mai dea o sumă egală, tot de 400 fl., ca subvenție anuală, pentru înființarea clasei a cincea, iar, pentru ajutorarea elevilor săraci, — și de aceștia erau atunci foarte mulți ca și astăzi — comercianții Dimitrie Ionciovici și inimosul Diamandi Manole luptă pentru alimentarea fondului constituit cu acest scop încă din anul 1869. Dar cel mai mare binefăcător al școalelor noastre a fost căpitanul Gheorghe Cristureanu care lăsa în anul 1874 aproape întreaga sa avere pentru întemeierea unui internat, de care au beneficiat mulți foști elevi, ajunși mai târziu, grație acestui așezământ umanitar, la funcțiuni înalte.

O mare pierdere morală au suferit, în această epocă, școalele din Brașov prin moartea ctitorului lor, a Mitropolitului Șaguna, întâmplată în 16/28 Iunie 1873.

O viață socială intensă, menținută mai ales prin bunăstarea materială a negustorilor brașoveni, și prin aportul intelectual pe care-l aduceau profesorii, dădea societății românești brașovene o înfățișare de elită. Nu lipseau baluri elegante, nici petreceri cu muzică și dans, numite „reuniuni”, excursii, etc. Era nevoie de astfel de manifestații naționale, deoarece unele familii de frunte începuseră, din snobism, a-și trimite fetele pe la școli germane și a întrebuița în conversație limba germană. Se înțelege că astfel de alunecări nu scăpau nebicuite de pana unui bun român ca Ion A. Lăpedatu.

Brașovul e și în epoca de care ne ocupăm în fruntea orașelor comerciale din Ardeal. Ne găsim înaintea războiului vamal cu Țara Românească și în preajma deschiderii căii ferate pe la Predeal. Pentru

consolidarea clasei mijlocii se ivi din nou între frunțașii români din Brașov ideea de a înființa o școală reală și una comercială, ceea ce se și duse la îndeplinire. În anul 1874 școala comercială superioară română gr. or. din Brașov, înființată deja în 1869, ca cea dintâi școală de acest fel în întreaga fostă Ungarie, primește dreptul de publicitate. Afară de aceasta profesorii țin cursuri regulate cu ucenicii dela meserii Dumineca, după ieșirea din biserică, și Miercuri seara. Tot atunci se întemeiază „Asociațiunea pentru sprijinirea învățăceilor și sodalilor români dela meserii”, condusă multă vreme cu mult devotament de protopopul Bartolomeiu Baiulescu.

Și presa era bine reprezentată în Brașov în timpul acesta. Pe lângă „Gazeta Transilvaniei”, cu conduita ei neșovăitoare, apare la 23 Februarie 1874 cel dintâiu număr al „Orientului Latin”, având ca redactor responsabil pe Teofil Frâncu, iar pe Lăpedatu „colaborator primar”. Tot în Brașov se redacta revista literară ilustrată „Albina Carpaților” de Ion A. Lăpedatu, având ca director pe Visarion Roman, care o tipărea în Sibiu. Ce a însemnat Ion Lăpedatu pentru această revistă, se poate vedea foarte bine din următorul comunicat pe care-l publică Visarion Roman în Nr. 40 din 1878 al revistei, p. 476: „Către onorabilul public! Fiindcă în urma reposării regretatului Ion Al. Lăpedatu, toată stăruința de a afla alt redactor, care să țină foaia aceasta la înălțimea ei, au rămas fără rezultat, mă văd necesitat cu multă părere de rău a întrerupe cu numărul prezent edarea „Albinei Carpaților”, până când se va găsi un redactor, care să poată corespunde așteptărilor”.

Deși aceste organe de publicitate, afară de „Gazeta Transilvaniei” n-au avut nici unul o viață lungă, totuși intransigența națională a inspirat cetitorilor lor încredere în viitorul neamului nostru și guvernului dela Budapesta teamă.

În politica militantă, când se duceau discuțiile în jurul chestiunii dacă e bine ca Românii să intre în activitate sau să rămână pasivi, Brașovenii erau primii printre „activiști”.

Dar ceea ce a sguudit mai tare ca orice, în această epocă, sufletul neamului nostru a fost evenimentul istoric care s-a deslănțuit spre sfârșitul acestei perioade, războiul pentru independență. Era firesc ca orașele mărginașe, ca Brașovul și Sibiu, să se resimtă mai de grabă și mai adânc de acest

cutremur decât restul celorlalte ținuturi românești din afara frontierelor Țării Românești, deși toți Românii din toate părțile se simțeau una cu aceia care trecuseră Dunărea pentru a câștiga independența țărișoarei lor.

Brașovenii, prin legăturile lor comerciale, prin rudele și prietenii pe care-i aveau în „Țară”, din scrisori și din gazete, dar mai ales dela persoane care treceau munții pe potecile bine bătute, primeau cei dintâi știri despre toate evenimentele care se desfășurau dincolo de Dunăre, și le transmiteau mai departe în interiorul țării. Bătrâni, tineri, femei și copii erau într-o continuă agitație.

La Brașov, presa nu mai era reprezentată decât prin „Gazeta Transilvaniei” și „Albina Carpaților”. Frații Aron și Nicolae Densusianu, directorii ziarului „Orientul Latin”, lovit de guvernul maghiar, care amenința cu sancțiuni școalele din Brașov, dacă Ion A. Lăpedatu, „colaboratorul primar” al ziarului nu va înceta acțiunea de agitație împotriva Statului, se văzură siliți să se resemneze și să primească demisia lui Lăpedatu, dictată în primul rând de prudență națională, din funcțiunea pe care o deținuse dela apariția ziarului până în Martie 1875. La șase luni după această schimbare în conducerea ziarului, acesta trebui să apună.

„Timidul Mitropolit Miron”, scrie Pușcariu (o. c. 11) „crezu oportun să publice în „Telegraful Român” (Nr. 2) un „înalt circulariu” în care Românii erau admonestați ca, în legătură cu mișcările din vecinătatea monarhiei, să rămână liniștiți, spre a evita înăsprirea raporturilor cu Ungurii. Acest îndemn produse cea mai rea impresie, și Brașovenii trimiseră Mitropolitului un memoriu cu 101 de iscălituri, pe care-l publicară în „Gazeta Transilvaniei” (Nr. din 20 Febr.). În el se dă Arhierelui să înțeleagă inoportunitatea actului său și i se recomandă să lase politica pe seama altora... De aci înainte aproape toate manifestările românești în legătură cu războiul aveau să plece dela Brașoveni.

Circulau liste de subscripție având în frunte pe marii negustori Stănescu cu 2000 lei și pe Diamandi Manole cu 1000 lei, pe atunci sume însemnate. „Dar nu aceste ofrande”, zice Pușcariu (o. c. 20), „sunt cele mai impresionante, ci din listele publicate în. „Gazeta Transilvaniei” ne ating deosebit contribuțiile multe ale celor ce dau din sărăcia lor câte 10, 5 și 2 creițari”.

Femeile adună ofrande dela toate familiile românești și scame pentru răniți. Interdicțiile venite din partea autorităților maghiare nu fac decât să animeze și mai mult pe Români și să-i strângă laolaltă.

Puvoiul manifestărilor de bucurie, de încredere în virtutea armatei române și de mândrie națională s-a pornit și mai năvalnic după căderea Plevnei (28 Noemvrie 1877). „Când, în sfârșit, după chinuitoare așteptări”, scrie mai departe Pușcariu (p. 24), „vestea mult dorită sosi, însuflețirea în Ardeal era de nedescris. Cu toate opreliștele și uneori sub ochii pânditori și bănuitori ai autorităților maghiare, manifestările de bucurie și de mândrie națională luau din ce în ce forme mai concrete. La Brașov, cetățenii români, în frunte cu negustorii și profesorii liceului se întruneau în fiecare seară la restaurantul „Grivița” sau la „Versailles”, unde Sașii sărbătoriseră victoriile germane din 1.870. Petrecerile se țineau lanț. Elevii cântau toate acele cântări ce preamăreau victoriile armatei române, cântări cu care am crescut și cei din generațiile următoare. În casele românești, până în cele mai îndepărtate sate, pătrunseseră portretele viteazului Domnitor Carol, al Doamnei Elisabeta, ale cărei fapte de adevărată mamă a răniților stârniseră venerația generală, al lui Ion Brătianu, care întrupa politica de demnitate națională, precum și acele gravuri, adesea în colorii, care prindeau faptele vitejești ale ostașilor români. Colorile naționale ajunseră la mare cinste în Ardeal”.

„Albina Carpaților” a lui Ion Al. Lăpedatu publică articole elogioase la adresa armatei române și a Domnitorului Carol, dând fotografia Domnului și a Doamnei Elisabeta, reproduce pasagii din scrisoarea unui soldat român, apoi poeziile lui Alecsandri: Odă ostașilor români, Peneș Curcanul, Căpitanul Romano, Frații Jderi, ș. a.

În sufletul oamenilor profetici care depășesc generația din care fac parte, fiind convinși de dreptul națiunilor la o viață independentă, strălucita victorie a armatei române trezește aspirații spre revendicări juste, spre ceasul cel mare, spre unirea tuturor Românilor. „Ion A. Lăpedatu plutea pe aripile supremului ideal național”, zice Mateiu (o. c., p. 34). „Copleșit de strălucirea halucinantă, el prinde în versuri inedite fermecătoarea inspirație profetică, adresată lui Ion Brătianu:

Ai noștri sunt Carpații,

Deci pasă și împlântă

Stindardu –n fruntea lor!

În acest cadru de scurtă durată, dar plin de frământări pe toate terenele, care formează un interesant capitol din trecutul Brașovului, și-a dat Ion Al. Lăpedatu valoroasa contribuție ca profesor, ca membru activ al atâtor societăți culturale și ca ziarist. Nu a fost intenția noastră de a arăta în amănunte cât de intensă și cât de rodnică a fost această contribuție. Doar ici și colea am amintit câte ceva din activitatea acestui uriaș al gândirii și al muncii. Nu e nimic exagerat în această caracterizare. Așa l-au cunoscut și așa ni-l descriau părinții noștri. De doi dintre profesorii din această epocă ne vorbeau cu o deosebită admirație, de directorul școalelor Dr. Ioan Meșotă, profesor cu multă învățătură, grav, și de Ion Lăpedatu, tot atât de învățat, dar mai cald, mai apropiat de școlari și de popor, și de o activitate uimitoare. Până noaptea târziu ardea lampa în camera de lucru a neobositului profesor, când, pe lângă grijile școlii, își așternea pe hârtie articolele sale pline de idei nouă, de îndrumări și de câte o observație usturătoare referitoare la unele păcate ale societății românești de atunci. Care va fi fost contribuția directă a acestui apostol al neamului la desfășurarea evenimentelor mari din acest interval, numai în parte s-ar putea reconstrui din scrisul lui sau al altora. Vorba lui caldă, convingătoare, plină de entuziasm, auzită de elevi în clasă și mai ales la societatea lor de lectură, discuțiile avute la întrunirile intime de unde nu putea transpira nimic în afară, acelea constituiau desigur contribuția fără etichetă, anonimă, dar cu atât mai valoroasă a lui Ion Al. Lăpedatu, la toate înfăptuirile care le-am relevat din această epocă de însemnătate istorică pentru neamul nostru.

BIBLIOGRAFIE:

“Albina Carpaților”, 18 August 1877—30 Septembrie 1879.

BARTOLOMEIU BAIULESCU: Monografia Comunei bisericesti gr. or. române a Sfintei Adormiri din Cetatea Brașovului. Brașov 1898.

3. ANDREIU BÂRSEANU: Ioan Lăpedatu (1884—1878). Discurs comemorativ. Brașov, 1898.

4. ANDREIU BÂRSEANU: Istoria școalelor centrale române gr. or. din Brașov scrisă de... din incidentul jubileului de 50 ani al gimnaziului. Brașov, 1902.

5. IOSIF BLAGA Dr.: Anuarul liceului ortodox român „Andrei Șaguna” din Brașov (LX și LXI). Anul jubilar: 1924—1925. Publicat de... Brașov, 1925.

6. *Casina Română* (1835—1935). Brașov, 1935.

7. N. V. G. GOLOGAN: Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov. București, 1928.

8. ION MATEIU: Lăpedatu (1884—1878). Sindicatul presei române din Ardeal și Banat. Biblioteca ziaristică, 2, 1934.

9. SEXTIL PUȘCARIU: Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal. Conferință ținută la „Ateneul Român” în 1 Aprilie 1927. Cartea Românească. București, 1927.

IOAN MOȚA: Români din Orăștie înainte de războiu

Înainte de războiu Orăștia ajunsese a avea, în vieța de obște și în sforțările pentru eluțarea drepturilor ce se cuveneau poporului românesc în Transilvania, Bănat și Crișana, o însemnătate de mâna întâi. Ajunsese a fi o vatră luminoasă, de–asupra căreia se zărea plutind o lampă electrică destul de puternică, ale cărei raze se resfirau până departe, departe. Români ardeleni și bănățeni vedeau la Orăștie un mândru steag național, fâlfâit de brațele hotărâte ale fraților lor de aci, steag care însuflețea și chema!

Astăzi Orăștia nu mai are importanța dinainte de războiu. Și n–o mai are, nu pentru că ar fi slăbit și ar fi scăzut în strălucirea sa, ci pentru că a fost întrecută de alte orașe și centre din același Ardeal, Bănat și Crișana, cari înainte de războiu, copleșite fiind de neamurile străine, Români se pierdeau în ele.

După războiu însă, prin rosturile la care Români au ajuns în România mărită, neamul nostru s–a ridicat în ele la mare importanță culturală, economică, administrativă și de tot felul, încât acele orașe s–au prefăcut în uriașe vetre de foc și de lumină românească, în globuri mari electrice, a căror lumină se vede până departe, departe, peste ținuturi, peste țară — și printre acelea „becul” nostru electric dela Orăștie, apare astăzi... mic. Nu că am fi scăzut noi în volumul luminii ce arde aci, căci — prin puternicele așezăminte culturale noi: liceu dintr–una complet, gimnaziu de fete, școli primare duble, armată și celelalte, suntem îndoit și întreit de sporiți și tari față de trecut, — dar celelalte centre s–au încincit și înzecit în putere și strălucire românească, și așa ne–au întrecut, — pentru ce laudat fie Domnul!

Totuși, Orăștia dinainte de războiu fiind un fel de „înainte–mergător” care propoveduia puternic: „întăriți–vă credința și sufletul, Români, căci se apropie „împărăția” cea dorită de inimile noastre!”, — și strigarea ei îndrăzneată nefiind glas ce a răsunit în pustiu, ci chiar ca drept prorocitor răsunset fiind primit, până ce „împărăția” inimilor românești veni, — nu va fi fără rost și fără folos a face o privire în trecutul ei, spre a vedea, cine a avut mai mare parte de vrednicie în acel frumos trecut al ei? Pentru că

Orăștia cu al ei istoric, e un „microcosmos” nu numai al Românilor din aceste părți, ci precum se oglindește soarele în picurul de rouă, așa se oglindește toată vieața și dezvoltarea Românilor din întreg Ardealul și Banatul, în sfortările după zile mai bune ale Românilor dela Orăștie.

* * *

Orăștia, pe vremuri, fusese o puternică cetate săsească, în care în cei dintâi 300 de ani dela venirea și așezarea Sașilor aci, Români nu erau îngăduiți și primiți de loc. Doar ca lucrători pe pământuri ziua, iar seara să se întoarcă la colibe lor de prin satele sărace din ținut. Abia pe la 1600 se găsesc în Orăștie vreo 30 de familii de Români, — vădit din cei primiți de „stăpânii” sași ca ajutoare la economie. Cu cât însă bunăstarea — ca să nu-i zicem îmbuibarea — Sașilor creștea, ei chemau tot mai mulți „Valahi” la lucrările cele mai grele ale economiei lor de câmp și de vite, și cum o parte a acelor se opreau și își durau câte-un adăpost foarte modest aci pe de lături, numărul Românilor sporea, pe nesimțite, în oraș. Peste 100 de ani, pe la 1700, se vorbește despre 200 de familii de Români în Orăștie, suferite „extra muros”, în afara „cetății” mândre a lor, a Sașilor. În veacul următor (1700—1800) Români sporesc simțitor în oraș ca număr, dar fără altă însemnătate decât aceea de brațe de muncă, încolo nefiind primiți nici la meserii, nici la negoț, la nimic ce i-ar ridica și ca însemnătate intelectuală. În veacul următor, după 1800, până la 1848, Români prind noi puteri în oraș, își zidesc tot mai multe case — tot acolo pe la margini — cumpără, fără zgomot, bucată cu bucată pământuri și prind rădăcini. La 1848 revoluția răstoarnă vechea așezare a lucrurilor. Români se simt și ei alți oameni. Ba vin vremuri chiar prielnice pentru ei: absolutismul austriac în luptă cu Ungurii înfrânți în acea revoluție. Viena nu mai oprimă pe Români, le e uneori chiar favorabilă. Și ei încep a îndrăzni să pășească și pe alte terene de vieață, decât cel al agriculturii și de slugi ale Sașilor. Se ivesc întâiu în meserii, în număr mic chiar în negoț, — dar se fac tot mai simțiți în oraș. Deschizându-li-se drumul în școli și deschizându-și și ei școli, se ridică dintre ei cărturari români, câțiva avocați. Aceștia, ajutați de oamenii

bisericii și ai școlii, încep să imite organizarea economică și culturală, pe care o vedeau la Sași și la Unguri. Pe la anii 1875—80 se găsesc în Orăștie câțiva bărbați de seamă cu înaltă învățătură. Ei dau tot sprijinul școalei și bisericii românești, prin care venea poporului tot binele. Apoi văzând că Sașii și-au înființat la 1870 și o bancă săsească, iar la 1872 Ungurii una ungurească, — cărturarii români se întrebară de n-ar fi datori să întemeieze și ei o bancă *românească* aci. Seva sporită în organismul neamului românesc zvâcnea și ea izbucni în înființarea, la 15 ani după banca săsească, a unei bănci românești aci: „*Ardeleana*”.

Fu bucurie mare în grădina săracă a românismului. Tuturor le părea că s-a sădit un pom scump, care în curând va începe să dea roade *românești!*

Lumini curate purtau în mâinile lor cărturarii cari o întemeiară și o botezară... Ei știau, că un progres în toate: în școală, în biserică, în cultură, nu poți realiza decât încet, de nu vei avea sub picioarele tale o *bază economică*, „*nervus rerum*”. Prin bancă socotiră ei, — și bine socotiră, — că pun *piatră de temelie* năzuințelor și muncii lor viitoare, în toate direcțiile.

Înființarea „*Ardelenei*” fu ca ridicarea unui stindard chemător al inimilor românești, la muncă izbăvitoare, — chemare care fu în chip atât de pilduitor ascultată și atât de rodnică. Speranțele legate de banca „*Ardeleana*” le împlini Dumnezeu din belșug, pentru că ea a avut dintru început în fruntea ei, ca directori, trei bărbați cu adevărat superiori, conducători luminați și fără greș, ai băncii, ca și ai tuturor așezămintelor de bine obștesc, răsărite din ea sau prin ea. Acești trei primi directori au fost: *Dr. Ioan Mișu, Dr. Aurel Vlad și Ion I. Lapedatu*. Iată, pe scurt, fericita lor activitate în mijlocul și în fruntea Românilor dela Orăștie:

1. *Dr. Ioan Mișu*, principalul fondator al „*Ardelenei*”, e Românul cu mare vază și clară viziune a viitorului care, chiar dintru început, imprimă băncii caracterul de așezământ nu numai economic, ci mai mult decât toate: cel de izvor de ajutoare pentru scopurile culturale și naționale!

În cei dintâi 2 ani, stăruie să prindă puteri tânăra înființare ca să poată sta „*copăcel*”, pe picioarele sale. Dar încă din anul al 3-lea, grădinarul iubitor avu grijă, ca pe crengile altoii sale dragi, să crească

roduri cari s-o facă iubită poporului român de aici. În acest scop puse în statutele băncii un articol, care glăsuea, că jumătate din veniturile fondului de rezervă al băncii, să fie dat an de an bisericii ortodoxe române de aici, pentru susținerea școlii sale în stare independentă! Iar alte 5% fură menite de statute, pentru alte scopuri de binefaceri și culturale, de prin comunele din jur, prin cari lucra banca. La fiecare sfârșit de an arăta că: am dat ajutoare bisericilor de colo și colo, atât și atât (cât îngăduia venitul), școlii cutari atât, pentru alt scop cultural atât și atât! și dragostea poporului pentru bancă și faptele bune ale ei, sporea și pe ea cu iubire o încunjura.

Zece ani, pe cei dintâi, așa-i trăi „Ardeleana” sub foarte precauta conducere a lui Dr. Mișu, de a trezi pe Români tot mai mult să-și iubească așezămintele lor naționale și să se apropie cu inima tot mai tare de banca lor cea aievea românească, dela Orăștie. În acest scop, de câte ori avea prilej, mai atârna câte un rod nou, plăcut, strălucitor, pe crengile altoii voinice, care se desvolta frumos.

El stăruia ca interesele (cametele) pe care le lua „Ardeleana” dela datorașii săi, să nu fie mai mari, ci chiar mai mici decât cele luate de băncile străine din oraș, ca să simță poporul, că asta-i bancă de-un sânge și de-o inimă eu el!

Din vreme-n vreme, o mai împodobeă cu câte-o măsură de binefacere: când muri membrul în direcția băncii Samoilă Pop și altul Pamfilie Mihăilă (țăran), la propunerea directorului Dr. Mișu, banca înființă „Fondul de pomenire al răposașilor binemeritați”, din care să se dea burse la câte un tânăr sau doi ce merg la *școli comerciale*.

Dr. Mișu se preocupa de un plan mare: să creeze în jurul băncii, prin sate, o rețea de case de păstrare sau bănci populare sistem cooperativ, cu rost atât de mare !... S-a și făcut un început, înființând: „Șiboteana” în Șibot, și „Balomireana” în Balomir, care erau fala acestor comune, până la războiu. Ele se alimentau cu credit dela „Ardeleana” și făceau mult bine satelor lor. Păcat că acest început nu s-a continuat.

La 10 ani de viață, în loc de banchete și parăzi, înființară un fond de 10.000 lei, pentru o „Reuniune Economică” și de „Meseriași români”, reuniune care să aducă pentru economi altoi nobile de

pomi, împărțind primăvara și toamna mii și mii, aproape gratis, apoi semințe alese și de soiu, mașini agricole, ș. a. Toate foarte de folos.

Ajuta simțitor, din cota de binefacere, „Societatea Femeilor Române” care întreținea un atelier de țesătorie fină, al cărui bun nume se dusese departe pentru minunatele costume și obiecte casnice ce pregătea. Atelierul îl adăpostea gratuit în casele băncii.

Întemeie fond pentru „Casina Română”, locul de întâlnire plăcută a intelectualilor din oraș, prilejuind bune schimburi de păreri între ei.

Dădea sprijin și gazetăriei, ajutând editarea primelor foi culturale economice de aici.

Începu a cumpăra moșii străine (săsești și ungurești), pe care le împărți între țăranii români din partea locului.

Sub directoratul lui Dr. Miha, „Ardeleana” „exproprie” în felul său și câțiva sași și unguri din oraș, cumpărându-le casele, ca d. e. cel dintâiu hotel din oraș „Hot. Széchenyi”, pe care-l prefăcu în local propriu de bancă (unde e până azi); alt loc pe care își zidi Hotelul cel nou „Central”, cel mai frumos în oraș.

Pomul cel frumos „Ardeleana”, crescu și se întări bine în cei dintâi 16 ani, cât fu condus de bărbatul luminat și cu țeluri superioare în toate lucrările sale, care a fost Dr. Ioan Miha. Dar nu numai banca spori în importanță și în vază în acest timp în oraș și în ținut, ci și vaza noastră a Românilor, ca popor, ca neam!

2. *Dr. Aurel Vlad*, În vara anului 1901 Dr. Ioan Miha se retrase din postul de director al băncii căci, spunea, institutul are nevoie de un director care să fie un funcționar stând regulat la slujba lui și supraveghind întreg mersul lucrărilor. Primi să fie însă președintele direcțiunii. În toamna acestui an fu invitat și rugat să primească postul de director al „Ardelenei” Dr. Aurel Vlad, pe atunci avocat, tânăr în Deva, unde în scurtă vreme se distinsese deosebit prin luminile cu cari pleda în procese. Pentru acest

bun nume, câștigat atât de repede, fu poftit la Orăștie, să țină locul onorat de Dr. Ioan Mihailescu timp de 16 ani.

Dr. Vlad, primind postul, totdeauna în bună înțelegere cu președintele consiliului Dr. Mihailescu, — dete un nou avânt băncii „Ardeleana”, care progresase îmbucurător, întrecând chiar băncile mai vechi de pe piață, pe cea săsească și pe cea ungurească.

Pentru a-i da un nou avânt, noul director se adresează Băncii Austro-Ungare, arătându-i starea solidă și înfloritoare a băncii, și cerându-i să-i dea și „Ardelenei” reescompt (favor la care nu ajunseseră încă decât 3 — 4 bănci românești din tot Ardealul și Bănatul). Și Banca Austro-Ungară află, că „Ardeleana” e vrednică a-i da reescompt și i-l deschise, pentru o sumă potrivită. Tot atunci câteva bănci mari din Budapesta, cărora Dr. Vlad le trimisese aceleași date și lămuriri asupra situației băncii de aici, îi oferiră și ele reescompt destul de ieftin.

Ajunsă astfel „Ardeleana” la bani cât mai ieftini pentru acele zile, vesti pe datorișii săi, — aproape numai Români de prin comunele din acest ținut, — că le scade de bunăvoie, fără a i-o fi cerut ei, carnetele după împrumuturile lor. Era acum „Ardeleana” cea mai ieftină bancă pe piață. Poporul se bucură și se alipi și mai mult cu inima de banca sa românească, — țintă pe care tocmai o urmărea și o dorea Dr. Aurel Vlad, noul director. Căci având încrederea poporului, o, câte bune poți face cu el! Și afacerile băncii s-au dezvoltat frumos înainte.

Dar Dr. A. Vlad nu era omul, care să stea închis numai între pereții băncii, ci, fire de luptător național pe toate terenurile vieții de obște, nepot al lui Gheorghe Barițiu, — în afară de oficiul său la bancă, timpul liber și-l dedica pentru pregătirea unei alte munci: pentru chemarea poporului nostru la altă luptă națională, mai vie, mai răsunătoare și răscolitoare a forțelor neamului, căci „pasivitatea” noastră, practică acum de mult față de alegerile parlamentare dela Pesta, o socotea a fi o tactică ce a durat prea îndelung și care a trecut în amorțire forțele națiunii. De aceea dă să simți în sine îndemnul a-și aduna contemporanii, soții de școală și de idei, și cu ei într-un tineresc avânt, să facă o chemare către poporul român din Ardeal și Bănat, ca să părăsească înlemnita pasivitate și să se ridice la luptă

de înviorătoare activitate și față de alegerile pentru parlamentul din Budapesta. Las- să se audă și acolo iarăși glasul, acum mai dârz ca oricând, al poporului român din Ardeal și Bănat. Pentru pregătirea curentului de acest fel, Dr. Vlad participă, cu 27 de soți de credință, la întemeierea foii politice activiste „Libertatea” dela Orăștie, începu lupta pentru noul curent deocamdată prin ziar, — iar în 1903, îmbiindu-i-se prilej de a cerca în practică aplicarea ideii, căci veni sub alegere cercul Dobra, — Dr. Vlad se aruncă, cu tot focul tinereții și al nădejzii sale fanatice, în luptă, însoțit de toți prietenii de idei, — și bătu guvernul, ieșind ales deputat în parlamentul maghiar din Pesta.

Biruința stârni un val uriaș de bucurie și însuflețire națională, — pe care ținuta celui ales, de neînfricat, chiar temerar luptător pentru drepturile poporului român în marea de deputați unguri, îl crescură nebănuit de mult în ochii poporului nostru de pretutindeni.

În această situație entusiastă, nici banca „Ardeleana”, al cărui director era Dr. Vlad, nu mai părea o simplă cetate economică, ci o *fortăreață națională* spre care se simțea atras tot sufletul românesc. Pentru că *așa și era* „Ardeleana”. Nu numai directorul, ci și cel din urmă funcționar al ei era un neînfricat luptător pentru neam. Românii trăgeau acum la „Ardeleana”, ca la casa sufletului lor, iubind-o, prețuind-o, ajutând-o în toate năzuințele ei și urmându-i chemările.

Valul acesta de însuflețire pentru tânărul director al „Ardelenei” își avu urmările sale și asupra vieții, și desvoltării băncii. De departe începură a-i veni cereri, cari păreau a zice: „Ardeleano bravă, fă-ți un cuib și la noi, și la noi!” Și ea le asculta și cu înțeleaptă prevedere le și împlinea.

Românii de pe valea Geoagiului (peste Murăș dela Orăștie) o chemară, și ea le ajută de-și înființară o bancă deosebită a lor, „*Geogeană*” în Geoagiul de Jos, spre ușurarea mare a poporului nostru de pe acolo.

Iar urmând pildele înaintașe: banca dete mai departe burse pentru tinerii duși la meserii; burse pentru plugari tineri și isteți, trimiși la școlile de agricultură, ca să se întoarcă de acolo, ca plugari luminați.

Se urmă apoi cumpărarea, la prilejurile ce se îmbiau, de moșii dela streini, pentru a fi împărțite între plugarii români, — o lentă expropriere a străinilor de printre noi — și altele.

Iată dară, roduri noi și de preț, atârinate pe pomul viguros al „Ardelenei”, care creștea și din rădăcinile sale arunca vlăstare până departe prin pământul românesc.

Dar în anul 1905, Dr. Vlad, simțind că ocupațiile sale în afară de bancă, cum erau: participarea la debaterile parlamentului din Pesta, alergarea pe la adunările și mișcările politice naționale cari tot sporeau și se îndârjeau, — dar mai ales faptul, că banca a luat un avânt așa de îmbucurător, încât directorul, ca prim funcționar, era cu totul necesar să stea aci, în scaunul său diriguitor al lucrărilor, — propuse și direcțiunea află de bine, să-i dea un „secretar” de bancă, cu care să împartă cea mai mare parte a lucrărilor și chiar a răspunderii. Să fie acel „secretar” un om cu pregătire superioară bancară. Ochii cercetătorilor după omul dorit, se opriră asupra secretarului II al „Asociațiunii culturale” dela Sibiu, d-I Ion I. Lapedatu. D-I Lapedatu, bărbat tânăr, cu pregătire de profesor de școli comerciale superioare, deci cu cunoștințe foarte folositoare conducerii unei bănci, primi invitarea, dar înainte de a veni la postul important creat de „Ardeleana”, se duse ½ an pentru a se desăvârși în tehnica bancară, și cercetă bănci mari din Sibiu, Cluj și Budapesta, — iar apoi, bine înzestrat cu bogate cunoștințe practice, veni și luă loc, în toamna anului 1905, lângă Dr. A. Vlad, la conducerea „Ardelenei” și a muncii celei de multe feluri, ce se desvolta și se ramifica de aci până departe.

După 4 ani de muncă la bancă, Dr. A. Vlad, simțindu-se cerut tot mai mult de activitatea sa politică națională și banca desvoltându-se tot mai puternic, și ca atare reclamând prezența directorului său zilnic aci, — se retrase dela direcția „Ardelenei”, lăsând să-i urmeze cel mai chemat și mai înzestrat pentru postul de muncă și răspundere al directorului. În chip firesc toți aflară, că secretarul băncii, d-I Ion I. Lapedatu, e cel mai chemat a urca în scaunul de director, pe care Dr. Miha și Dr. Vlad îl ilustraseră. Dr. Vlad se mută la Budapesta pe un timp, iar Dr. Miha rămase în consiliul de administrație al băncii, fiind chiar președintele lui. Așa apoi:

3. *Ion I. Lapedatu* luă în toamna anului 1906 conducerea băncii „Ardeleana” pe care, după ce-i fusese un an de zile secretar, o cunoștea în toate tainele ei. Noul director, văzând că banca își cere tot mai larg loc sub soare, — animă pe conducătorii și pe acționarii ei, să se avânte la o nouă probă a puterilor economice a Românilor din ținut, hotărînd să-și mărească instituția prin o nouă sporire de capital la tocmai îndoitul celui de atunci: dela 500.000, dintr-una la *un milion* coroane aur, sumă mare și încercare chiar îndrăznească pentru acele vremi. Dar ea reuși deplin, deși acțiunile fuseseră emise cu mult peste valoarea lor nominală. Intr-un an de zile pomul dătător de atât de bune roduri își avea coroana îndoit de mare și de înălțată în soare. Era prima mare bucurie a noului director.

A doua însemnată măsură luată, de noua conducere, fu una de consolidare a operațiunilor băncii. Prin ea se puse ordine în chestia marelui împrumut acordat de ani de zile întreprinderii electrice R. Kaes, care dădea luminatul electric orașului, dar care mergea cam șchiopătând, neputându-și acoperi la timp cheltuelile și interesele după împrumut. Noul director făcu ordine prin măsuri energice și practice, salvând interesele băncii și aducându-i prin aceasta o prețioasă consolidare.

Văzând apoi că operațiunile băncii se largesc în măsură mare, d-sa purcese la o separare a lucrărilor administrative, care să aducă o ușurare și o evidență mai clară a situațiilor, înființând la bancă o secție nouă, cea „hipotecară”, cu însărcinări speciale.

Îmbrățișând ideea de a împodobi activitatea „Ardelenei” cu o nouă faptă de interes public național: de a pregăti înălțarea unei „Case Naționale” care să dea adăpost tuturor societăților culturale și economice, luă măsuri să se pregătească de un arhitect român schițe pentru dorita casă.

Continuă politica liniștită, dar cu mare tâlc, a cumpărării de moșii străine, parcelându-le între plugarii români.

Bunul nume al băncii „Ardeleana” făcându-și mereu drum, Românii dela Vințul de Jos au cerut să le înființeze și lor o filială, ceea ce se și făcu. A fost o mare binefacere pentru zecile de sate românești din acest ținut, în care tocmai atunci se produsese și un însemnat reviriment național și politic prin alegerea ca deputat a d-lui Iuliu Maniu. Tot asemenea Românii dela Uioara (jud. Alba) îi cer să le trimită

și lor o filială. Direcția băncii le răspunde, că bucuros le dă tot ajutorul său, dar o filială fiindu-i prea peste mână, nu le poate da, ci le ajută în mod efectiv să-și înființeze ei o bancă a lor acolo, cu ajutorul și sub paza localnicilor. Și cu ajutorul „Ardelenei” se înființă la Uioara banca „Șoimul”, contribuind „Ardeleana” cu jumătate din capitalul societar. Astfel cresc mult mândria și încrederea în sine a Românilor din Uioara, oraș cu peste jumătate locuitori unguri și alți străini. Folosul băncii dela Uioara se vâdi fără întârziere. În curând ea avu prilej, și-i folosi, de a cumpăra câteva moșii mijlocii dela moșieri unguri, scăpătați, pe care le împărți între plugarii români, spre bucuria și sporirea dragostei acestora pentru instituțiile românești, cari le fac bine.

Românii din Petroșeni cer și ei „Ardelenei” să le trimită o filială. Acestora (fiind în județ) li s-a și trimis. Și ii s-a putut trimite, fiindcă Banca Austro-Ungară, văzând soliditatea băncii dela Orăștie, la cererea direcțiunii ei, îi spori în mod excepțional creditul de reescompt.

Se apropia împlinirea unui sfert de veac de activitate al băncii „Ardeleana”. Directorul ei se preocupa de ideea de a lega de acest moment însemnat, o faptă mai mare și rămâitoare, de interes obștesc național. Nu putea una mai frumoasă ca înălțarea „Casei Naționale” cea cu așa de multilateral rost aci! Dar aceea reclama un capital, care nu-i stătea încă băncii la dispoziție. De aceea directorul și direcția conduseră lucrările așa, ca, de data asta să realizeze măcar o parte din acel plan. Văzând că Sașii au o sală mare la hotelul lor, pentru întruniri și spectacole, (teatre, concerte, etc.), iar Ungurii la casina lor, numai Românii, la nevoie trebuie să umble cerând pe a altora, expuși a fi refuzați când au mai mare trebuință, —; conducerea „Ardelenei”, la propunerea directorului ei, hotărî, ca drept monument rămâitor dela jubileul de 25 de ani al „Ardelenei”, să se zidească, în legătură cu hotelul central deocamdată sala mare de întruniri și spectacole. Și s-a zidit frumoasa sală dela Hotelul Central (proprietatea băncii), și de atunci au și Românii sala lor de întruniri și de producții, mai frumoasă ca celelalte din oraș, și pe care o și folosesc mai des decât alții, în sporitele lor manifestațiuni culturale și naționale.

Dar Ion I. Lapedatu purta la inimă, ca și înaintașii d-sale în directorat, mare grijă de școala românească din Orăștie, școală primară zisă capitală, cu 4 învățători și un azil de copii, susținută de biserică, cu caracter curat românesc și creștin. Biserica însă o putea susține așa, numai cu ajutorul celui primea an de an dela banca „Ardeleana” în acest scop. Ca să-i asigure acest ajutor fără discuție și în viitor, directorul făcu să se modifice articolul din statutele băncii, în baza căruia se dădea acest ajutor școlii, în felul următor: fondul general de rezervă al băncii, ajungând la cifra de 300.000 cor. Încetează a mai crește; se fructifică cu 2% și aceste procente se dau în întregime bisericii române ortodoxe din Orăștie, pentru susținerea școlii sale și pentru nevoi culturale.

Viitorul școlii fu prin aceasta deplin asigurat, venitul numitului fond fiind suficient pentru toate nevoile ei (câte erau pe acel timp). Ba din acel venit biserica mai putu înființa un *fond al corului*, condus de un învățător, apoi un *fond al elevilor săraci*, ajutați cu cărți, cu hăinuțe sau încălțăminte, — ba și alte fonduri de binefacere, — toate mărturii despre înțeleaptă îngrijire a „Ardelenei” de școala și biserica română în zilele primilor ei trei directori...

Sub întâiul ei director, Dr. Ioan Mișu, „Ardeleana” s-a dezvoltat încetitor, cu multă precauțiune la fiecare pas, cu grija începătorului ; sub al doilea director, Dr. Vlad, ea luă un avânt mai viu, mai doritor de larg, își întinse bazele și își sporise izvoarele cari să reverse în jur de ea binele pentru popor; al 3-lea director, Ion I. Lapedatu, primind-o ieșită din adolescență, o saltă puternic, o duce la pași bărbătești, cari se oglindesc în rezultatele pe care le-a atins cu ea în cei 6 ani cât a stat în fruntea ei: a luat-o în primire cu un capital de 500.000 coroane și o lasă cu capitalul urcat la dublu: un milion (în acele vremi, bani mulți!); avea un fond special de rezervă (afară de cel „general” de 144.000 cor. și o lasă **cu fondul împărțit la 1/2 milion; o primește având profit** net lei 90.000, și o lasă cu el dublat la 180.000; avea o participație și mai adaogă încă una și două filiale; o găsește având numai ideea unei „Case Naționale” și o lasă având realizată partea cea mai importantă a aceleia: sala mare de spectacole și întruniri; ajutorul pentru școală sistemizat și asigurat; ajutoarele celelalte pentru toate scopurile de

binefacere și culturale, sporite și cu mână largă împărțite, — înălțând prin toate tot mai fericit bunul nume al institutului.

Ochiul bine observator va remarca cu plăcere, că spiritul acesta de a revărsa în jurul băncii „Ardeleana” fapte de bine, creștinești și românești, a însoțit activitatea ei dintru început dela primul ei director, — așa că mâna lui Dr. Mihaela și spiritul lui superior, par-că se simte planând mereu peste activitatea băncii și sub următorii directori, cari s-au dovedit vrednici înțelegători și următori ai aceluiași duh luminat. Pentru aceea banca a pășit din succes în succes, și poporul românesc din acest ținut a avut totdeauna real folos de lucrarea ei în mijlocul lui.

Așa a ajuns „Ardeleana” a-și elupta locul al 3-lea între băncile românești din toată Transilvania și tot Bănatul. Apoi în vremea lui I. I. Lapedatu, ajunse — alături de „Albina” și „Victoria” — membră a reuniunii regnicolare — pe toată țara — a băncilor din Ungaria, fapt ce iarăși o onora.

* * *

Dar Ion I. Lapedatu, spirit năzuitor spre tot mai înalte, nu era mulțumit numai cu conducerea unei bănci, fie și de însemnătatea „Ardelenei”, ci își frământa gândul cu pregătirea de alte așezăminte economice naționale cu rosturi superioare. Între altele:

Colaboră efectiv la înființarea asociației băncilor române din Transilvania și Bănat, zisă „*Solidaritatea*”, care să reguleze și uniformizeze funcționarea băncilor românești, asigurându-le bunul mers și printr-un control al unor delegați experți ai acestei instituții. Dânsul e ales membru în consiliul de administrație al „Solidarității” dintru început. Iar, fiind om de peană, colabora regulat la organul îndrumător al băncilor românești „*Revista Economică*”, a cărei redactare îi fu încredințată în acel timp.

Dorind apoi neamului nostru și alte așezăminte economice superioare proprii, plănuiește și reușește să înființeze, în colaborare cu alți bărbați înțelegători, prima societate românească *de asigurări* contra

pagubelor de foc și asigurări pe viață, la Sibiu, care să mai abată revărsarea banilor românești dela atâtea institute străine, la unul românesc. Ba în legătură cu aceasta, chibzui și o secție pentru asigurarea proprietarilor de vite, adică a poporului nostru, care întreg e proprietar de vite, — împotriva pagubelor în vite, lucru de uriaș folos pentru țărănime.

Dar aceste noi așezăminte naționale, îl reclamau acolo, la conducerea lor. Și atunci, în anul 1911, Ion I. Lapedatu se retrase dela „Ardeleana” trecând la rosturile acelea mai înalte la Sibiu.

La Orăștie însă, a lăsat după d-sa, cele mai prețioase urme ale unei activități economice și culturale din cele mai sănătoase, pe care o purtase nu numai cu multă competență și ca distins specialist, ci în care pusese și toată dragostea unei inimi românești, pe care o moștenise dela fericitul său părinte poetul Ion Al. Lapedatu, fost profesor la vestitele școli ortodoxe ale Brașovului... Orăștia s-a despărțit greu de d-sa și-i păstrează și azi cele mai plăcute amintiri.

* * *

Dar nu vom uita a aminti aci că, în vreme ce Ion I. Lapedatu, era atât de activ acolo unde vocațiunea și inima sa doritoare de progres îl chema, — nu mai puțin neuitată a rămas la Orăștie activitatea de albină harnică a prea vrednicei sale soții Veturia, cât am avut norocul a o avea aici.

Era una din cele mai active membre ale „Reuniunii Femeilor Române” din acest oraș, propunătoare și animatoare a tot felul de manifestații culturale, economice și naționale ale acestei reuniuni, stăruind și organizând în scopuri de binefacere și culturale, conveniri și producții totdeauna bine reușite, ajutând din veniturile lor pe cei lipsiți, dând premii școlarelor, îmbrăcăminte celor sărmani și altele.

Cum societatea avea și un atelier de țesătorie și cusături artistice naționale, o adevărată școală pentru țesătoarele din popor, — atelier al cărui nume se dusesse până departe, — răposata Veturia I. Lapedatu stătea cu toate puterile în ajutor și acestui atelier, supraveghind, povățuind, îndrumând, în

tot felul ajutând. Nu mică a fost părerea de rău printre membrele acestei Reuniuni, la plecarea ei de aici.

* * *

Dar, dacă despre București spunea cântecul, că:

Dâmboviță, apă dulce,

Cin te bea, nu se mai duce,

par-că și Orăștia noastră ar putea avea un cântec al său asemănător. Nici Orăștia noastră nu o prea părăsesc cei ce au venit și s-au așezat în ea. Și cari mai pleacă, nu o prea pot uita. Le intră în inimă.

Așa a fost și cu Ion I. Lapedatu și cu scumpa sa tovarășe de viață. Au mers dela noi, dar le-a rămas o bună parte din inimă la noi. Unde numai întâlneau cunoscuți orăștieni, li se înseninau fețele și cu atâta plăcere îi întrebau de câte toate dela Orăștie...

Prea grăitoare dovezi am avut, repetite din partea lui I. I. Lapedatu despre noi. Unde numai a putut, binele ni l-a făcut. Ni-l face și azi, mai mare și mai nobil decât i l-am fi putut cere: și banca „Ardeleana”, și biserica dela Orăștie, cele pe care le-a iubit, sunt generos sprijinite în năzuințele lor spre bine. Și, dacă Dumnezeu ne va ajuta să avem în curând o biserică nouă, frumoasă și vrednică de noi, la Orăștie, — apoi covârșitor este meritul lui Ion I. Lapedatu, care nu ne-a uitat, ci puternic ajutor întru aceasta ne-a dat. Nu-l uităm nici noi, ci în cea mai aleasă amintire și în inimă îl purtăm.

Orăștie, în Mai 1936.

D. ST. PETRUȚIU: O contribuție la istoria teatrului românesc din Transilvania

Zăbava apariției unui studiu amplu și temeinic de istorie literară ardeleană menține încă figura poetului Ion Al. Lăpedatu în rândul celor câțiva nedreptățiți. Cercetarea monografică a d-lui I. Mateiu⁴² a așezat în dreaptă prețuire vrednicia gazetarului — una din ramurile importante ale activității, sale — i-a lămurit diferitele aspecte ale strădaniei sale pentru mobilizarea culturală a neamului și i-a desprins cu măiestrie liniile programatice ale crezului său de luptă pentru unitatea spiritualității românești și pentru izbândirea destinului ei.

Prezentarea însuflețită și judicioasă a d-lui I. Matei va trebui odată întregită cu un studiu temeinic al plâsmuirilor sale literare — proză și poezie — ca să putem avea portretul împlinit al acestei personalități de autentică valoare.

Chiar dacă producția poetică a lui Ion Al. Lăpedatu ține astăzi mai mult de domeniul istoriei literare, se cuvine totuși ca ea să fie cumpănită și așezată la locul ce-l merită. Căci pentru epoca sa e incontestabil că acest loc e de prim plan. Alături de Z. Boiu, I. Al. Lăpedatu este figura cea mai reliefată a liricei ardelenе până la Coșbuc. Lipsit de didacticismul lui Z. Boiu și având mai multă vibrație și sinceritate a simțămintelor, I. Al. Lăpedatu e chiar superior acestuia.

Când se va lămuri pe deplin istoria mișcării sibiene pentru statornicirea în Transilvania a limbii de peste Carpați, abia atunci se va putea aprecia pe deplin și meritul de luptător pretribunist, care a militat stăruitor pentru unitatea graiului cărturăresc.

⁴² Figuri reprezentative dela noi: Ion Al. Lăpedatu, în *Biblioteca ziaristică* Nr. 2, Cluj, 1933.

În cele ce urmează vom însemna câteva note privitoare la contribuția lui la mișcarea teatrală din Transilvania. Ii revine poetului meritul de a fi miruit pruncia dramaturgiei ardelene, căci — după cum vom vedea mai jos — I. Al. Lăpedatu poate fi considerat ca inițiatorul dramei ardelene.

Activitatea și legăturile lui cu teatrul fac parte din perioada tinereții, epoca studenției.

La 1 Aug. 1869, Iosif Vulcan lansa prin revista sa „Familia”, ideea care avea să pasioneze câteva decenii intelectualitatea ardeleană, ideea fondării unui teatru național. Curând după această dată, directorul revistei își informează cetitorii (Nr. din 29 Aug.) despre entuziasmul cu care publicul a primit proiectul său și sprijinul material care i s-a promis din mai multe părți. În special ținea să salute cu bucurie pe „eminentul” său „colaborator”, I. Lăpedatu, care i-a trimis articole în favorul acestei idei. Se pare că este prima chestiune de interes obștesc abordată de I. Al. Lăpedatu. Până acum activitatea lui se mărginise numai la domeniul poetic. Din monografia d-lui I. Mateiu cunoaștem istețimea și ardoarea cu care ziaristul de mai târziu pleda pentru o mobilizare culturală, pentru care a și preconizat metodele cele mai eficace, între altele: cursurile de adulți, societățile de lectură, expozițiile și bibliotecile populare, salvarea comorilor de artă populară, păstrarea datinelor ș. a. Nu se putea ca mintea pătrunzătoare și mai ales inima lui simțitoare la lipsurile neamului să rămână indiferentă față de o problemă așa de importantă. Era primul scriitor, care, deși departe (era la Paris, unde-și trăia primul an de studenție, fiind primul cărturar de cultură franceză al Transilvaniei) ținea să dea o mână de ajutor lui Iosif Vulcan, să indice anumite sugestii care i se păreau potrivite pentru sporirea fondului material destinat teatrului⁴³.

În articolul „Reuniunile literare și chestiunea teatrală⁴⁴” I. A. Lăpedatu propunea — după exemplul francez — înjgheburile de reuniuni literare cu ședințe publice, la care să se perceapă o taxă benevolă, destinată fondului de teatru. Expunând foloasele unor asemenea reuniuni, remarcă printre altele că e

⁴³ Printre cei cari au susținut cu idei și sfaturi această acțiune trebuie pomenit și marele prieten al poetului, M. Eminescu, care curând după această dată a fixat dogmele de totdeauna ale unui repertoriu românesc. *Familia*, 1870 p. 25.

⁴⁴ *Familia*, Nr. 34 1869.

mai bine pentru publicul nostru „să asculte o disertațiune în limba dulce a părinților noștri, decât să–si golească punga în casetele teatrelor străine, unde uită această limbă conservată prin sânge și se dedă cu obiceiurile străinilor”. Mai departe, pledând pentru înființarea cât mai repede a teatrului, ținea să însemne că „a sosit timpul ca să scoatem trecutul nostru din paginile istoriei și să–l întrupăm pe scenă. Câte figuri uriașe ne–ar entusiasma patriotismul văzându–le reînviolate sub masca actorului. Obiceiurile noastre românești și dulcea noastră limbă națională prin scenă vor deveni mai mult proprietatea noastră. Poezia dramatică și muzica vor înflori pe altarul unei Thalii curat românești”. Tot ca un mijloc pentru sporirea fondului de teatru propunea⁴⁵ editarea unui almanah al scriitorilor ardeleni, care le–ar servi întâi scriitorilor ca scop literar, remarcând între altele că „ar fi bine ca cei de peste Carpați să fie cunoscuți mai de aproape de noi, precum și ai noștri de dânsii. Cine nu admite că limba noastră trebuie să se frece mai mult de a lor pentru a deveni mai armonioasă. Ei ne vor stâmpăra latinomania sau cel puțin ne–o vor mai româniza ; noi le–am dovedi că nu le stă bine să se franțuzească”.

„Românizarea” limbii a fost una din ideile scumpe pentru care milita⁴⁶. Surprinzător prin perspicacitatea cu care intuia miezul problemelor noului așezământ de cultură, e însă articolul pe care–l publică în anul următor, după înființarea Societății pentru fond de teatru românesc⁴⁷. Trei decenii de–a–rândul această societate și–a risipit elanul ostenind cu strângerea de bani pentru a înălța zidurile Thaliei ardeleni. Abia la 1900, mintea limpede a lui Vasile Goldiș, secretarul societății, reușește să desmeticească și să îndrume activitatea societății spre obiectivele principale: crearea literaturii dramatice și creșterea unei generații de actori⁴⁸. Trebuie să subliniem că aceste vederi juste au fost intuite cu 30 de ani înainte, de inteligența pătrunzătoare a lui I. Al. Lăpedatu. Susținea răspicat că atunci „când e vorba de teatru, trebuie să distingem bine partea materială de partea morală. Pentru ca un teatru

⁴⁵ Articolul «Publicațiuni literare și chestiunea teatrală». *Familia*, 1869 Nr. 42.

⁴⁶ Confuziunea limbistică. *Familia*, 27 Dec. 1870. Vezi și prefața volumului său de versuri.

⁴⁷ «Ne trebuiesc două fonduri pentru înființarea teatrului național». *Familia*, Nr. 31 1870.

⁴⁸ V. Vasile Goldiș, «Idei referitoare la înființarea teatrului nostru, în *Anuarul IV al Societății pentru crearea unui fond de teatru românesc pe anul 1900/1901*.

să fie național, nu e de ajuns ca edificiul să fie ridicat de națiune. Ce folos, dacă noi vom înființa scena și o vom decora, și dacă sufletul acestei scene nu va fi românesc? Bucureștii și-au zidit un teatru și l-au numit Teatru Național; dar de unde și până unde acest teatru e național când nu se reprezintă într-însul nicio piesă națională. Va zice cineva, că prin limbă se naționalizează piesele străine; nicidecum. O scenă națională trebuie să interpreteze mai întâi de toate cugetarea și moravurile națiunii. Românii voind să aibă un teatru românesc, trebuie dar să se îngrijească de crearea literaturii dramatice... Pe lângă fondul material pentru înființarea teatrului, ne trebuie un fond moral pentru ridicarea demnității naționale a acestui teatru”.

Propunerile sale concrete erau: 1) stimularea emulației și gustului pentru literatura dramatică, prin acordarea de premii anuale pentru drame și comedii; 2) îngrijirea pentru creșterea unui mănunchiu de actori, instruiți la școala românească a lui Millo, Pascaly, Velescu..., adică exact așa cum s-a realizat după 30 de ani, la propunerile lui Vasile Goldiș.

În afară de interesul viu ce-l purta problemelor de teatru, I. Al. Lăpedatu a fost cel dintâiu care a contribuit la ridicarea demnității naționale a acestui teatru, plăzmuind primele încercări serioase de dramă. Căci nesocotind Ecloga pastorală a lui Cipariu sau lucrarea lui Alexandru Gavra⁴⁹, nu avem până la el, după câte știm, alte încercări fie cât de modeste. Repertoriul singurului nostru teatru, cel de diletanți, era alimentat exclusiv din lucrările lui V. Alecsandri și C. Negruzzi. Foiletoanele gazetelor noastre rar, când publicau asemenea produse literare, reproduceau numai din scriitorii de peste Carpați. Revista *Familia*, care a dat mai multă atenție răspândirii acestui gen literar, nu a publicat în primii 4 ani decât o dramă de Hașdeu⁵⁰ și o comedie de V. A. Ureche⁵¹. Seria comedioarelor lui Iosif Vulcan apare după 1870. Cele două scenete ale lui Vulcan, *Ciorobor pentru un topor* și *Din revoluția lui Horia*, care s-au jucat la Cluj (vezi mai jos) ne sunt necunoscute. Probabil că au fost încercări prea

⁴⁹ «Șincai și Clain în Câmpii Elisului» în Monumentul Șincai-Klainian... Buda, 1841.

⁵⁰ «Domnița Ruxandra», dramă în trei acte. *Familia* 1868, p. 267 și urm.

⁵¹ «Odă la Elisa», comedie într'un act. *Familia*. 1869, Nr. 9.

modeste și autorul n-a ținut să le mai lase posterității (despre prima avem o vagă indicație că ar fi apărut în calendarul „Gura satului”. Ne-a fost până acum cu neputință să verificăm acest lucru).

Apariția dramei lui I. Al. Lăpedatu, *Tribunul*, a fost precedată de publicarea schiței dramatice într-un act „Fântâna de piatră”⁵². E o încercare cu scăderile inerente începătorului: o schiță întemeiată pe situații dramatice și stări psihologice neverosimile. Drama se reduce la o nenorocire crâncenă, provocată de o confuzie, în urma căreia o mamă orbită de patima geloziei își omoară din greșală fiul, la Fântâna de piatră. De menționat e faptul, că acțiunea nu se petrece în Transilvania, ci la un conac boieresc în munții Severinului, cu personajii principale din lumea boierilor olteni. Explicația e următoarea: concepția schiței pretindea personajii din această clasă socială. Cum în Transilvania asemenea vlăstare erau, în bună parte, frânte de trunchiul neamului, autorul a fost silit să transplanteze acțiunea în mediul de peste Carpați.

Prăpastia sufletească a nobilimei noastre renegate avea să formeze motivul principal din drama în trei acte, „Tribunul”, pe care o lucrase în același an la Paris, stimulat de mișcarea teatrală amintită. La 27 Septembrie 1869, Ion Al. Lăpedatu scria lui Francisc Hossu-Longin⁵³, redactorul Familiei: „în zilele acestea am finit o dramă în trei acte „Tribunul” sau „Fiica renegatului” ; o-am fost scris mai demult — o am sfârticat, dar încurajat prin ideea teatrului național o am rechemat iară în viață. Cred că ar fi interesantă pentru *Familia*, căci tratează despre evenimentele anului 1848...”. La 15 Februarie 1870, trimițând primul act, Ion Al. Lăpedatu bănuia că piesa o să le pară cam îndrăzneată, de aceea ținea să-i asigure că celelalte două „sunt mai frumoase, dar nu sunt mai revoluționare”. Din scrisoarea delă 11 Aprilie 1870, reese că redacția revistei se temea „a păți una nepățită” publicând o astfel de lucrare. Din cauza aceasta, probabil, piesa apare fără subtitlu⁵⁴. Piesa nu este propriu zis o dramă istorică. Acțiunea ei nu e țesută din întâmplări care ar reda succesiunea evenimentelor delă 1848 și nici nu avem de-a

⁵² *Familia*, 1869, p. 159.

⁵³ Corespondență păstrată la Biblioteca Universității din Cluj.

⁵⁴ *Familia*, 1870, p. 145 și urm. și retipărită în 1874 în voi. *Încercări în literatură*, Brașov 1874.

face cu personajii și locuri care ar putea fi identificate cu realitatea istorică. Răzmirița dela 1848 este folosită numai drept cadru, în care autorul dezvoltă motivul universal omenesc: sbaterea eroului, tribunul Teodor, prins în cleștele celor două porunci, a neamului și îndemnurile inimii, și motivul național, răfuiala cu asupritorii, conflict în care autorul atacă cu un curaj uimitor pentru vremurile acelea, problema renegaților. Situația acestor elemente desrădăcinate constituia unul din punctele cele mai dureroase ale vieții naționale ardelen. I. Al. Lăpedatu, care prin articolele sale de îndrumare a mișcării noastre teatrale stăruia pentru abordarea subiectelor desprinse din viața noastră, a ținut să dea însuși un curajos exemplu, desprinzând din trecutul nostru un fragment dureros, pe care l-a prezentat în cadrul cel mai acut, cel al revoluției.

Acțiunea dramei se petrece într-un oraș ardelean și în ținuturile din jur, cu următoarele personaje principale: Laszlo, prefect; Maria, soția sa; Terezia, fica lor; Teodor, secretarul lui Laszlo; Vilmoș, conte ungar, iar ca personaje secundare: Dan, prietenul lui Teodor; Matei și Ferenz, servitori. Teodor, fiul unui iobag român, este secretarul lui Laszlo, care l-a crescut de mic copil, crezând că va putea face din el un renegat. Teodor e însă un Român întreg, căpetenia tăinuită a iobagilor din județ.

La începutul piesei asistăm la întâlnirea lui Teodor cu prietenul său Dan. Amândoi iau ultimile măsuri pentru înarmarea pe sub ascuns a iobagilor. La despărțire, Teodor împărtășește prietenului taina inimii sale, dragostea pentru Terezia. O umbră se așterne peste planurile lor. Dar iubirea Tereziei este tot așa de sinceră ca și a lui Teodor; nu o pot stăvili opreliștile sociale sau ale sângei, și atunci când contele Vilmoș — pe care prefectul și-l dorește ginere — descoperă uneltirile lui Teodor, ea este aceea care-l scapă deocamdată de furia Ungurilor, ajutându-i să fugă.

Actul II ne înfățișează sbuciumul cumplit al Tereziei, care nu-și poate înăbuși dragostea față de Teodor, și refuză cu îndârjire căsătoria cu Vilmoș. Intre timp Teodor a fost prins de oamenii lui Vilmoș și condamnat de prefect la moarte. E salvat însă de iobagi, cari fac prizonieri pe Laszlo și pe Vilmoș cu întreagă ceata lui. Mărinimia lui Teodor e fără margini. La stăruința ostașilor săi, el își eliberează

dușmanii. Terezia, desmoștenită, fuge de acasă și cu ajutorul lui Matei, servitorul credincios, care l-a crescut pe Teodor, ajunge în tabăra românească.

Actul III e împărțit în două tablouri. În primul tablou, prefectul, chinuit de remușcări cumplite, se spovedește soției sale, mărturisindu-și taina sângelui său românesc și se hotărăște să-și reprimească fika.

Tabloul II ni-l prezintă pe Vilmoș, uneltind mișelește să-și răpună rivalul, care i-a salvat odată vieța. Insinuind că tribunul vrea să ia în căsătorie o „unguroaică”, reușește să câștige câțiva oameni de-ai lui Teodor și înainte de a ieși adevărul la lumină, tribunul cade jertfă.

Construcția acestei piese suferă de unele scăderi de tehnică dramatică: mai multe faze ale acțiunii sunt tratate epic, ele nu se iscă și nu se consumă în scenă, ci sunt povestite sau proiectate ca acțiuni viitoare. De asemenea caracterele personajilor nu sunt îndeajuns de reliefate, iar ca dialog, replica e uneori prea întinsă și încărcată. Rămâne totuși, pentru istoria literară ardeleană întâia încercare dramatică importantă și merituosă, prima lucrare în care figurează conflictul ardelean rasiial și mai cu seamă acea îndrăzneță prezentare a problemei renegaților. Dar, mai presus de toate, rămâne această lucrare ca cel mai frumos model de graiu neaoș și limpede cum nu s-a scris în Transilvania până la acea epocă. Cităm o singură replică: „Trei zile și trei nopți am cutreerat comitatul dela un capăt până la celălalt; un singur cătun n-a rămas necolindat de mine și de amicii mei. În fiecare sat am ținut adunări pre subț ascuns cu preoții și cu frunțașii poporului; pretutindeni am împrăștiat ordinele tale și poporul în tot locul le-a primit cu cea mai mare însuflețire. Preoții mai ales, bravii preoți se află necurmat în mijlocul țăranilor și le predică libertatea. Cu evanghelia și cu crucea în mână îndeamnă pre oameni la luptă și oamenii ascultă cu mic cu mare. Fierul plugului s-a făcut lance și coasele se schimbă în săbii; entuziasmul nu mai cunoaște margini și învierșunarea crește pre zi ce merge. Cum vezi, Tribune, răsmerița fierbe din toate părțile ca un vulcan...” (p. 94-95).

Pentru istoria mișcării noastre teatrale, trebuie să menționăm un fapt nesemnlat încă. Această piesă n-a fost numai o bucată de lectură pentru cetitorii „Familiei”, ea a fost gustată și de spectatori,

fiind reprezentată la Cluj în ajunul zilei de 3/15 Mai 1874, de către trupa de teatru a „Studentilor” (elevii români din cursul superior dela liceul romano-catolic din Cluj).

Împrejurările care au prilejuit această faptă voinicească sunt legate de începuturile teatrului românesc în Cluj, pe care le amintim, folosind informațiile din periodicele timpului și amintirile fostului „director” al „primei societăți teatrale române ambulante din Transilvania”⁵⁵.

Inițiatorul înjghebării unei trupe de diletanți între „studentii” români din Cluj, a fost Ioan Baci, mai târziu preot în Șoimuș și redactorul „Revistei Ilustrate”; cel care a ostenit apoi toată viața pentru propășirea teatrului de diletanți la noi. În anul școlar 1868/69, Baci și câțiva colegi ai lui pregătesc sceneta „Ciorobor pentru un topor” de I. Vulcan, pe care o reprezintă în locuința lor din str. Turdei (azi str. Episcop N. Ivan). Improvizează apoi o scenă într-un șopron din curtea parohiei gr. ort. (locul spectatorilor era sub cerul liber) și joacă „Nunta țărănească” de V. **Alecsandri și comedia (?) „Din Revoluția lui Horia”** de I. Vulcan. La reprezentația aceasta a luat parte și public din societatea clujeană. Încurajați de succesul acestui început, în toamna anului 1869, tinerii fac în societatea lor de lectură o secțiune teatrală. Se mută într-o odaie mai spațioasă în locuința protopopului Gavril Pop, unde-și construiesc o scenă cu culise și cortină zugrăvite de I. Baci.

Societatea progresează uimitor, mai ales după trecerea lui M. Millo prin Cluj (1870), când diletanții au ocazia să cunoască interpretarea genială a tuturor rolurilor lui Millo din piesele lui Alecsandri, care formau și repertoriul lor. Efectul școalei lui Millo s-a resimțit imediat. Unii dintre diletanți ca Vasile Filip, cel mai talentat dintre ei, I. Baci și Maria Centea, imitau așa de bine jocul actorilor dela București, încât au stârnit uimirea spectatorilor. Reprezentațiile aveau loc aproape în fiecare lună. În cei vreo 7 ani cât a dăinuit societatea au făcut aproape *40 de spectacole*.

Societatea se organizase așa de bine, încât doi actori din trupa lui Pascaly, cari se aflau în 1871 a doua oară în turneu prin Transilvania, soții Alexandrescu, părăsesc trupa și intră în societatea tinerilor

⁵⁵ Vasile Podoabă, articolul cu titlul de mai sus, în *Anuarul* citat, p. 102.

din Cluj, cu care fac un turneu de o vară întreagă prin orașele Turda, Abrud, Brad, Deva, Hațeg. Aceste orașe vedeau întâia oară astfel de manifestațiuni artistice. În vara anului 1872 încă mai fac un turneu prin localitățile de nord: Gherla, Dej, Șomcuța, Lăpușul ungiuresc, Beclean și Năsăud. De data aceasta, însă, fără soții Alexandrescu.

Ultimele piese jucate în Cluj de acești inimoși diletanți, se pare că sunt piesele lui I. Al. Lăpedatu, reprezentate în 2/14 Mai 1874 (Tribunul) și 4/16 Mai 1874 (Fântâna de piatră). După această dată, ziarele nu mai pomenesc nimic despre „Societatea de teatru din Cluj”.

Din singura dare de seamă despre reprezentarea „Tribunului”, aflată în ziarul „Albina”⁵⁶ desprindem câteva pasagii care confirmă rostul teatrului conceput în sens etic și naționalist așa cum l-a preconizat și l-a realizat Ioan Al. Lăpedatu.

„Societatea diletantă a studenților români din Cluj”, precum în tot anul dela înființarea ei, așa și estu-timpu, a serbat ziua „de 3/15 Mai” în mod cât se poate de splendid, reprezentând în **presară** acestei zile *Tribunul*, de d-l Ioan Lăpedatu cedând venitul curat în favoarea școalei populare române din loc. Această piesă, într-adevăr e un tablou fidel al furtunosului an 1848.

Bravii diletanți, — **cari numai adese** au ocazionat plăcere Românilor, ci au atras asupra-i atențiunea străinilor, în cele trei excursiuni întreprinse prin diferitele părți ale Transilvaniei locuite de Români (Turda, Abrud, Brad, Hațeg, Gherla, Dej, Șomcuța, Năsăud), prin dexteritatea lor, manifestată în executarea rolurilor și prin alegerea pieselor celor mai naționale, lucrate în cea mai bună limbă românească,— merită interesarea și sprijinirea tuturor Românilor de inimă, căci ei lucră neobosiți pentru a da înșiși și a mișca și pre cei ce asista la producțiunile lor, să dea semne de vieață românească, în mijlocul nepăsării, căreia căzurăm sacrificii noi Români, prin intrigile neprietenilor noștri de moarte.

În „Tribunul” a excelat d-l Vasiliu Filip, în rolul său de renegat. În tot decursul producțiunii, d-l Filip atinse marginile perfecțiunii, era însă sublim și mișca inimile tuturor privitorilor, când, ca renegat,

⁵⁶ 1874, Nr. 41

Își cunosc rătăcirea și-și mărturisesc ticăloșia și-și blestema trecutul. Te cuprindeau fiori, când auzai și recunoștea adevărul mărturisirii sale, și jura fiecare privitor în sufletul său credință neclintită către națiunea română.

Tot astfel trebuie să mă exprim și despre d-ra Maria Centea, care încă și-au interpretat rolul foarte bine. Asemenea d-lui Gheție, ca damă, arăta nu puțin dibaciu în executarea rolului său. Domnia lui are multă abilitate, întru a produce roluri femeiești. Nu pot a trece cu vederea, căci ar fi o mare nejustiție, să nu amintesc, că d-nii Tanțiu, I. Găvrășiu, Basiliu Pop (Octavan), I. Harogosiu, B. Popu (Sestan), Ioan Popovici, care încă avură roluri în „Tribunul”, au corespuns pe deplin așteptării publicului participante, carele își manifesta îndestulirea, față de debutanți, prin dese și inimoasele lor aplause.

... D-l Filip are un talent eminent nedisputat, și s-ar putea califica de artist excelent, însă... Însă unde-s mărinimoșii, cari să scape de pieire un adevărat talent. Cei chemați să vină să ajutore pe d-l Filip, ca să poată face un studiu sistematic pe această carieră, în care se vede că și-a aflat elementul.

... Pre lângă intențiuni naționale, este însă de laudat în întreprinderile acestei societăți diletante și împrejurarea, că ea leagă de reprezentațiile sale foarte adese ajutoare de scopuri naționale pentru institute, studenți lipsiți de mijloace.

Aceste două seri fură adevărate momente de plăcere națională, pentru cei ce luară parte la reprezentațiuni”.

CONSTANTIN POPP: Un economist Român din Transilvania

S-au scurs peste trei decenii și jumătate, de când privirile conducătorilor tinerelor noastre instituțiuni bancare de pe vremuri și atențiunea acelora, cari activau pe atunci în ogorul abia deștelenit al vieții noastre economice-financiare din Transilvania, au fost ațintite pentru prima dată asupra unui tânăr, care în manifestațiunile sale publice: în conferințe și discursuri, și în cele publicistice: în ziare și reviste, a început să bătătorească căi noi, mai puțin umblate până atunci la noi Românii ardeleni și să activeze cu vioiciune, teoretic și practic, pe teren economic-financiar.

Tânărul acesta, robust ca fizic și cu maniere distinse, era Ion I. Lăpedatu, sexagenarul sărbătorit acum. Purtător al unui nume bine cunoscut la generația de atunci și mai veche, Ion I. Lăpedatu a primit moștenire dela tatăl său, prea de vreme decedatul profesor, poet și scriitor brașovean, Ioan Al. Lăpedatu (mort la 1878) o inteligență vie, profunzime de cugetare, agerime de pătrundere totdeauna în miezul lucrurilor și o putere de muncă extraordinară, calități pe care le-a pus încă din tinerețe și toată viața sa în serviciul neamului și al patriei sale. Aceste calități, formând totodată fușteii scării sale de înălțare în viața noastră publică, merită să fie cunoscute și apreciate după cuviință.

Chemat la 1904, după terminarea studiilor sale universitare, la Sibiu — pe atunci centrul vieții noastre politice, culturale, bisericesti și economice-financiare — și anume la postul de secretar al II-lea al „Astrei”, Ion, I. Lăpedatu a fost îmbrățișat cu multă căldură de întreaga societate sibiană, nu numai ca un om de ispravă, deja bine reputat, ci și ca predestinat om cu rol important în viața economică de apoi a neamului nostru.

Așteptările legate de persoana tânărului secretar al „Astrei” și profețiile, ce-i însoțeau activitatea, s-au împlinit întocmai.

În cadrele „Astrei”, unde a activat alături și sub conducerea binemeritatului prim-secretar de atunci, Dr. Cornel Diaconovich, — inițiatorul, animatorul și realizatorul atâtor înfăptuiri de valoare durabilă, neperitoare chiar, la bătrâna noastră societate culturală (Muzeul Etnografic, Prima

Enciclopedie Română, Casele de raport, etc.) — I. I. Lăpedatu a avut prilejul norocos de a face școala practică a unui birocrațism sănătos, rațional, pedant, însă lipsit de rigiditate, care birocrațism pare a-l fi păstrat și practicat cu folos toată viața sa ulterioară, chiar și în situațiile cele mai înalte la care i-a fost dat să se ridice.

Tot Sibiul și timpul petrecut în acest oraș i-au oferit lui I. I. Lăpedatu puțința și ocazia, fericită și pentru neamul nostru — precum s-a dovedit ulterior — să intre, pentru prima oară, în legături mai intime, să ia contact aproape zilnic, cu cercurile conducătoare; cu practicienii vieții noastre financiare-economice de atunci, concentrate în institutele noastre de bani și grupate în jurul băncii „Albina” din Sibiu.

Perspective noi și mai largi s-au deschis aici economistului în formațiune, vigilantului I. I. Lăpedatu, pentru cunoașterea mai temeinică și completă a structurii noastre economice-financiare de pe acele vremuri, și ea în formațiune și consolidare. Spiritul său ager și-a dat imediat seama de lacunele acestei importante organizațiuni naționale a noastre și de necesitățile ei imediate ori mai depărtate, cari să-i asigure existența și progresul din viitor, date fiind împrejurările vitrege în care trăia poporul românesc sub regimul unguresc, ostil năzuințelor sale de înaintare în toate domeniile vieții publice.

Se așterne aici cu tot elanul și vigoarea tinereții sale pe muncă serioasă de orientare; studiază și caută să aprofundeze împrejurări, oameni și fapte din trecutul și prezentul vieții noastre economice-financiare. Reia mai intensiv activitatea sa publicistică în organul băncilor noastre „Revista Economică”, la care începuse să colaboreze încă din anul 1900, al doilea an de existență al acestei publicațiuni și pe care mai târziu în 1906 o și conduce un an și cinci luni în calitate de director.

În același timp îl preocupă intensiv organizația ocazională a băncilor românești ardelene, ce luase ființă încă în lunie 1898, la inițiativa regretatului Dr. C. Diaconovich, având ca președinte pe directorul Partenie Cosma, dela banca „Albina”, organizație ce funcționa sub denumirea „Delegațiunea Băncilor Române”, precursora asociațiunii „Solidaritatea” de azi.

În baza activității și afirmării sale viguroase și în cadrele Delegațiunii Bancilor Române, precum și în general pe teren economic-financiar, I. I. Lăpedatu este chemat deja la 1905 la banca „Ardeleana” din Orăștie, întâiu la postul de secretar și după scurt timp la cel de director, posturi ce ocupă după studii practice de bancă făcute la bănci de frunte din Viena și Budapesta. La „Ardeleana”, timp de 6 ani, I. I. Lăpedatu dezvoltă asemenea o largă și rodnică activitate de organizare internă și de modernizare a băncii, care poartă și azi pecetea activității sale.

Dar și dela Orăștie continuă să activeze I. I. Lăpedatu în interesul și pentru desăvârșirea organizației băncilor ardelen. După trecerea lui Dr. Diaconovich la București, ca director general la „Casele Privelegiate de împrumut pe Amanet” (Muntele de Pietate), I. I. Lăpedatu ia asupra-și sarcina de secretar al Delegațiunii Bancilor Române. În această calitate compune statutele asociațiunii noastre „Solidaritatea”, care a putut lua ființă, în forma sa de azi, deja la 16 Iunie 1907, prezident rămânând Partenie Cosma și secretar Ioan I. Lăpedatu. Cu neînsemnate modificări statutele originale, opera lui Lăpedatu, sunt și azi în vigoare la „Solidaritatea”, pe care I. I. Lăpedatu o conduce în 1927-1928 ca președinte.

Aceste statute au impus pentru membrii „Solidarității” controlul obligator extern cel puțin tot la doi ani, prin revizorii experți ai Asociațiunii, numiți dintre cei mai experimentați specialiști dela băncile noastre.

De remarcat este că organizația băncilor noastre în Delegația Bancilor Române și mai târziu în „Solidaritatea” a fost prima înjghebare de acest fel, și băncile noastre, prin „Solidaritatea”, au fost cele dintâi în fosta Monarhie Austro-Ungară, care au introdus controlul obligator periodic autonom printre membrii săi. După modestele bănci românești a urmat organizarea în această direcție și a băncilor săsești și maghiare.

Era firesc ca I. I. Lăpedatu, în interesul unei mai bune orientări și mai rapide promovări și apărări a intereselor băncilor noastre, să caute legături și cu alte organizațiuni similare înființate mai târziu la Budapesta.

Astfel la 1909 I. I. Lăpedatu ia parte la adunarea generală de constituire a „Asociațiunii regnicolare a institutelor de bani diu Ungaria”, între membrii căreia, din motive de oportunitate, s-au înscris și câteva bănci de ale noastre. Alegerea președintelui „Solidarității” Partenie Cosma și a secretarului I. I. Lapedatu între membrii consiliului de administrație ai societății din Budapesta, precum și colaborarea „Solidarității” cu aceasta din urmă, s-au dovedit mai târziu de folos pentru băncile noastre în fața intenției și a tendinței factorilor din Budapesta de a anihila activitatea „Solidarității” prin absorbirea ei.

Se scurseseră aproape patru decenii dela primele începuturi de organizare a vieții noastre economice-financiare, inaugurată norocos prin fondarea băncii „Albina” din Sibiu la 1872. Un roiu întreg de alte bănci românești au luat ființă împrejurul și cu ajutorul „Albinei” în întreg cuprinsul Transilvaniei, activând, toate împreună, la emanciparea noastră economică de sub tutelă străină.

Organizațiunea noastră economică-financiară, în desvoltare și consolidare îmbucurătoare, prezenta însă o lacună. Continuum să fim încă tributarii străinilor pe terenul asigurărilor de tot felul. Ne lipsea — și lipsa era adânc simțită — o societate de asigurare a noastră proprie, fondată și condusă de noi înșine, pentru trebuințele și în folosul poporului nostru.

Lacuna **aceasta de importanță capitală pentru noi Românii a observat**-o și înțeles-o și I. I. Lapedatu de vreme. Înființarea unui institut de asigurare fusese luată de altfel în programa conferinții directorilor noștri de bancă, respective a Delegațiunii Băncilor Române încă la anul 1898. La anul 1908 stăruie pentru realizarea ei în două articole publicate în „Revista Economică” d-I Emanuil Comșa, atunci director la banca „Crișana”, din Brad, azi inspector general al Băncii Românești. Era însă așteptat realizatorul ideii. Reluând firul întrerupt al acestei chestiuni, I. I. Lapedatu o pune în discuțiunea locurilor în cădere, o studiază temeinic din toate punctele de vedere și pornește la realizarea ei.

Rețeaua băncilor existente forma un bun razim pentru înființarea noii societăți și o solidă bază pentru viitoarea ei desvoltare.

Ioan I. Lapedatu întreprinse o prealabilă acțiune de lămurire a opiniei publice românești, de propagandă intensă, cu graiul viu și prin presă, în interesul întemeierii primei noastre societăți de asigurare din Transilvania. Întocmai ca Visarion Roman pe vremuri, cu ocazia fondării „Albinei”, I. I. Lapedatu face adevărat apostolat. Necruțând nici osteneală, nici timp, cutreeră Transilvania de-a-lungul și de-a-latul. Cercetează la domiciliul lor toate căpeteniile noastre bisericești și pe toți ceilalți fruntași ai vieții noastre publice, băncile și diferitele noastre instituțiuni, reușind a-i câștiga și a-i anima pe toți pentru înfăptuirea acestei idei.

La 14 Mai 1911 noua societate de asigurare a putut lua ființă, cu capital social de 1.200.000 coroane, sub firma „Banca Generală de Asigurare”, cu sediul în Sibiu. Azi funcționează cu capital social de Lei 10.000.000, sub firma, modificată la 1921, în „Prima Ardeleană Societate Anonimă de Asigurări Generale” cu sediul în Cluj, având președinte și administrator-delegat pe realizatorul ei.

Această societate, azi recunoscută în țara întreagă și în străinătate ca una de primul rang, este rodul ostenețelor, opera lui I. I. Lapedatu, înfăptuită cu sprijinul înțelegător al intelectualilor noștri de pe vremuri, al băncilor și al diferitelor noastre corporațiuni bisericești și profane. Ea este titlu de mândrie pentru creatorul ei și pentru noi toți.

Trecut în 1911 la Sibiu, ca director general al noiei societăți de asigurare, Ioan I. Lapedatu a ajuns din nou în mediul mai prielnic preocupărilor sale. Iși continuă aici activitatea în cadrele „Solidarității” și a „Revistei Economice”, neîncetând a se interesa în același timp de tot ce privește viața noastră publică, în ogorul căreia câștigă tot mai mult teren de afirmare și-și sporește prestigiul.

La 1914 este ales — distincție rară pe acea vreme, considerând și vârsta sa relativ tână și însemnatul număr de aspiranți — membru în consiliul de administrație al băncii „Albina”, din Sibiu, ca o recunoaștere a aptitudinilor și a activității sale bogate pe teren economic-financiar.

În cadrele organului de conducere al primului și celui mai vechiu institut financiar al nostru devine imediat un factor de seamă și un consilier valoros, a cărui opinie competentă trăgea greu în cumpăna hotărârilor de luat cu multă prudență, în împrejurările excepțional de dificile, în care activau în timpul

războiului mondial băncile noastre, puse de guvernul unguresc sub controlul autorităților de stat, a poliției de graniță.

Cu acest prilej s-au dovedit de bun folos pentru „Albina” și pentru celelalte bănci ale noastre, puse aproape toate sub supravegherea statului, excelentele legături personale, ce și le crease I. I. Lapedatu de mai înainte în cercurile financiare din Budapesta.

După trecerea furtunei războiului mondial și a îmfăptuirii pe veci a Unirii Transilvaniei cu Vechiul Regat, câmpul de activitate și terenul de afirmare al lui I. I. Lapedatu s-a lărgit mult.

A fost chemat în anul 1918, ca cel mai indicat om al Ardealului, ca financiar reputat, în guvernul provizor al Ardealului, în Consiliul Dirigent, ca Secretar general la Resortul Finanțelor, post pe cât de important, pe atât de greu, când totul trebuia făcut ori refăcut din temelii, din nimic, pe ruinile lăsate de marele războiu al întregirii naționale.

A dezvoltat aici o muncă enormă cu organizarea finanțelor publice, a unificării monetare și lansarea împrumutului Ardealului etc. A activat în această calitate, cu desăvârșit succes, până la desființarea Consiliului Dirigent.

Chemat la 1921 ca profesor la Academia Comercială din Cluj, s-a distins și continuă a ilustra aici, și azi, catedra de științe financiare, apreciat și iubit de colegii, ca și de elevii săi, deopotrivă.

La 1926 este ales Director la Banca Națională a României, post pe care însă nu-l ocupă, ci intră în același an, în guvernul Averescu, ca Ministru al Finanțelor. Deține acest important portofoliu timp de un an, lăsând urme adânci și durabile ale activității și capacității sale pe terenul spinos al finanțelor publice. Demisionează din guvern din motive de demnitate pur personală, demisie, care i-a ridicat și mai mult prestigiul de care s-a bucurat și până atunci, prestigiu câștigat și binemeritat printr-o grea și destoinică muncă.

Din primăvara anului 1928 I. I. Lapedatu, acceptând chemarea înnoită a Băncii Naționale a României, funcționează ca Director al acestei înalte instituțiuni și, în ultimii ani, ca Administrator

Delegat. Face în această calitate băncii noastre de emisiune servicii mult apreciate de cei în drept, ca om de muncă și temeinic cunoscător al întregii structuri economice-financiare a țării, al oamenilor și instituțiilor diferite, precum și al nevoilor lor multiple.

Ion I. Lăpedatu a făcut parte din toate Corpurile legiuitoare ale României întregite ca deputat sau ca senator, până la trecerea sa ca Director la Banca Națională. În Cameră și în Senat a tratat numeroase probleme vitale pentru țară, de ordin economic și financiar și a rostit în aceste înalte corporațiuni o serie de luminoase discursuri, care au impus prin temeinicia argumentației și obiectivitatea formei, ca și a fondului.

Numeroase, importante și delicate misiuni și delegații în materie economică-financiară, în țară și în străinătate i-au fost încredințate lui Ion I. Lăpedatu încă din primii ani ai României întregite. Toate guvernele, fără deosebire de colorit politic, au apelat la bunele sale servicii, la capacitatea și competența sa incontestabilă, unanim recunoscută și apreciată.

Iată cele mai importante din aceste misiuni și delegații:

Delegat al României la conferința internațională financiară dela Bruxelles, 1920.

Președinte al comisiunii române de lichidare la Budapesta, 1921.

Delegat al României la Conferința Statelor successorale ale fostei Monarchii Austro-Ungare de la Roma, ținută în primăvara și vara anului 1921.

Delegat cu însărcinări speciale pe lângă Comisiunea de reparațiuni dela Paris în 1922.

Delegat al Statului român la tratativele dintre România și Ungaria, cu privire la punerea în aplicare a clauselor economice și financiare ale tratatului de pace dela Trianon.

Delegat al României la Conferința Statelor successorale ale fostei Monarchii Austro-Ungare, ținută la Praga în 1925.

Delegat al României la Berlin în 1928, pentru aranjarea diferendelor financiare cu Germania.

Membru în comisiunea specială economică pentru Transilvania și Bucovina pentru cereri de fondări noi și sporiri de capital, 1928.

Delegat al Băncii Naționale a României la Casa Autonomă a Monopolurilor, ca membru al consiliului și al comitetului de direcție.

Membru al Consiliului Economiei Naționale.

Numeroase institute bancare din Transilvania și din capitală au ținut a-l avea și l-au ales în consiliile lor de administrație, de unde s-a retras pentru motive de incompatibilitate, cu ocazia numirii sale ca ministru și mai târziu a alegerii sale ca director la Banca Națională.

Azi mai deține numai câteva locuri de membru în consiliile de administrație ale unor întreprinderi mari cu caracter industrial: „Societatea Națională de Gaz Metan”, unde este și președinte, și altele.

A împlinit toate misiunile, delegațiile și funcțiile sale totdeauna cu abilitate, cu mână norocoasă și în conformitate cu interesele superioare ale țării și ale instituțiilor, binemeritând și prin aceasta pentru economia privată.

I. I. Lăpedatu are la bogatul său activ și o vastă activitate de conferențiar și de publicist, începută încă din tinerețe. Fondator, alături de Aurel P. Bănuțiu, Octavian Goga, Ioan Lupaș și alții, al excelentei reviste literare „Luceafărul”, ce a început să apară în Budapesta în anul 1902, I. I. Lăpedatu a fost și un zelos colaborator al acestei reviste. A publicat numeroase articole de conținut economic-financiar în diferite ziare, dar mai ales în organul oficial al băncilor române ardeleni „Revista Economică” din Sibiu, revistă azi cu un trecut de aproape patru decenii.

Pentru prodigioasa sa activitate, desfășurată pe terenul literaturii economice-financiare, Academia Română a împărtășit pe I. I. Lăpedatu în ultima sa sesiune generală din Maiu 1936 cu distincția rară pentru economiști, de a-l numi membru onorar al ei.

Membru din 1923 al reprezentanței „Fundațiunii Emanuil Gojdu” pentru ajutorarea tinerimii școlare și universitare din cuprinsul Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei, fostul bursier I. I. Lăpedatu a

făcut acestei fundațiuni excelente servicii, cu inspectarea și controlarea repetată a administrării averii fundaționale aflătoare în Budapesta și ca membru în comisiunea, ce avea să reprezinte interesele Fundațiunii în tratativele dintre guvernul român și ungar.

Iar când, în urma acordului semnat la Paris în 1930, referitor la Fundațiunea Gojdu, au început tratative directe între guvernul român și ungar, I. I. Lăpedatu a fost numit de guvern președinte al delegațiunii române, care urma să trateze chestiunea cu delegațiunea guvernului ungar.

Tratativele sunt în curs și, mulțumită activității lui I. I. Lăpedatu. sunt speranțe, că se vor termina cu deplină recunoaștere a dreptului Fundațiunii Gojdu asupra întregii sale averi.

Mare merit și-a câștigat Ioan I. Lăpedatu și în chestiunea „Fundațiunii ziariștilor români din Ungaria”, întemeiată la 1910 de Dr. Ioan Mișu, marele mecenat dela Orăștie, prin o donațiune de 25.000 coroane. Suma respectabilă, la care s-a ridicat cu timpul această „Fundațiune” se datorește în bună parte stăruințelor necurmăte și activității lui I. I. Lăpedatu, membru în Epitropia Fundațiunii.

Tot Ion I. Lăpedatu a fost inițiatorul colectei „Solidarității” în favorul școalei comerciale superioare române din Brașov, în anul 1913, în vederea construirii unui nou edificiu școlar. Din această colectă au rezultat aproape 100.000 coroane aur.

Om integru în accepția adevărată a cuvântului, de o sobrietate rară, înzestrat cu voință și putere de muncă extraordinară, cumpătat și ponderat în vorbă, ca și în toate acțiunile sale, Ion I. Lăpedatu este astăzi una din personalitățile proeminente și reprezentative ale vieții noastre publice. Iar în baza prodigioasei activități, de practician și scriitor economic și financiar, desfășurată în curs de peste trei decenii este astăzi unanim considerat și recunoscut ca incontestabil cel mai mare economist, ce l-a dat vreodată Transilvania și de sigur ca unul din cei mai de seamă economiști ai țării întregi.

Sibiul, de acum trei decenii și jumătate, pentru sugestiile și indicațiile prețioase ce a dat tânărului său concetățean de atunci, își poate revendica, cu tot dreptul, o însemnată parte de merit pentru formarea și evoluarea excelentului economist Ion I. Lăpedatu, care, precum s-a văzut din cele de mai

sus, și-a pus toată puterea de muncă și vastele cunoștințe de specialitate, fără preget, în serviciul neamului și al țării.

Îndrăznesc să afirm, fără teamă de a putea fi contrazis din vreo parte, că popasul făcut la Sibiu a fost determinant pentru cariera atât de strălucită și pentru viitorul tânărului de pe atunci Ion I. Lăpedatu.

Fără acest norocos popas, formidabila energie umană acumulată în I. I. Lăpedatu s-ar fi irosit, poate, în cadrele învățământului nostru comercial, pentru care fusese pregătit. Aceasta la, acum trei și jumătate decenii, unica noastră școală superioară de comerț din Brașov sau la vreun institut similar din Vechiul Regat.

Steaua norocului nostru și al aceluia, căruia îi sunt închinată aceste pagini, drept omagiu, cu prilejul aniversării sale, i-au îndrumat însă altfel căile și i-a rezervat misiuni superioare, într-un câmp de activitate mai larg spre binele și progresul vieții noastre economice– financiare.

Ascensiunea lui I. I. Lăpedatu la cele mai înalte culmi ale vieții noastre publice și de stat poate servi tineretului român, de azi și de mâine, drept îndemn și exemplu viu de urmat. Te poți înălța în viață nu numai prin protecția, care cere adeseori umiliri, ci — dacă Cel de sus ți-a dăruit talent — și din puterea proprie, prin muncă, hărnicie și cinste!

O. PRIE: Pietrii de hotar. Amintiri

De pe malul drept al Oltului, din ascunzișul unui sân de pârâu, un sat privește spre vârful Negoiului, în fața căruia se află un sat mic și modest, cu foarte puține pretenții de a se afișa între celelalte sate, câte populează șesul acesta admirabil.

E Glâmboaca, satul lui Ion A. Lăpedatu, profesorul și poetul, care s-a stins din viață la cea mai frumoasă vârstă, în plină desfășurare a talentului său de scriitor.

Suntem vecini cu satele și ca atare voiu face amintire și despre o poveste din îndepărtatul trecut, ce se spune despre originea Glâmbocii. Se zice, că Glâmboaca forma odată o singură așezare cu Săcădatea noastră, de care s-a deslipit abia după îndelungate chibzuiuri ale bătrânilor conducători de sat, cari nu mai știau cum să se apere împotriva Cârțenilor. Hotarul Săcădății cuprindea pe atunci tot șesul Oltului până departe în apropierea Cârțenilor, ceea ce da acestora prilej de a năvăli mereu cu turmele lor în hotarul nostru și de a sfida orice încercare de apărare, ce se lua din partea Săcădățenilor.

Săcădatea a ales atunci, din tineretul său, ce avea mai viguros și a înjghebat o așezare nouă la marginea hotarului său dinspre răsărit, cinstind noului sat tot pământul arător și fânațele, pășunile și pădurile, cu toate drepturile și privilegiile până în vecii vecilor, dar cu îndatorirea să-și apere moștenirea împotriva oricărei invaziuni din afară.

Se prea poate ca toată povestea aceasta să ascundă forma veche a înființărilor de sate noi. În baza vechiului obicei românesc, ca în prisosul hotarului să fie așezată populația prisoselnică a generației mai tinere, pentru care se găsea mai mult pământ la margine, decât rămăsese în așezarea — mamei.

Am amintit aceasta pentru a remarca un lucru.

Glâmbocenii sunt oameni voinici, înalți de un stângen și tari de se feresc domnii din Sibiu, când dau cu ochii de ei. Cât era monarhia austro-ungară, Glâmbocenii erau recrutați la artilerie, căci nu se

găsea deal în județul Sibiului și nici tun atât de zdravăn nu avea armata împăratului, pe care artileria din Glâmboaca să nu-l târască după sine, cum trag copiii jucăriile.

Un argument mai mult, că se potrivesc uriașii de astăzi cu părinții lor de odinioară, cari buni flăcăi au ales pentru această așezare, ca să fie oaste zdravănă la răsărit și apărători ai pământului, ce din ceasul acela lor s-a dat pentru toate timpurile...

Întreg ținutul e un colț de rai. De-a-lungul șesului Oltului se înșirue Carpații Făgărașului până departe în zarea Brașovului, iar de-a dreapta Oltului într-o linie oablă sunt dealurile cari despart ținutul de valea Hârtibaciului, toate acoperite cu stejar și fag. La picioarele dealurilor se așează un alt șir de sate, al treilea ce a încăput pe acest șes încântător, cu luncile sale sănătoase de să plesnească de culoarea neagră de verde ce e. Și apoi câmpul, cu colorile sale veșnic schimbăcioase în galben, roșu și albastru, dealuri cu holde în pârgă, ce se îndoie ca talazurile bătute de vânturi obosite, ca lumea ce doarme pe vremea aceasta la umbra unui mănunchiu de fân dintr-o furcă împlântată în pământ, îmbie un pitoresc unic.

Ar fi toate atât de frumoase, dacă n-ar fi Oltul câte odată năstrușnic, să iasă din țărături și să apuce săbatec peste lunci. Ce prăpăd e atunci, ce jale, ce plâns! Căci toată existența oamenilor și tot avutul lor e în șesul Oltului și de câte ori n-au privit, neputincioși, cum apele sale vijelioase ridică de pe câmp clăile de grâu și recolta adunată a omului și o duce spre locuri necunoscute, lăsând sărăcia și disperarea în urmă-i.

Aici ar fi să fie un ochiu al cârmuirii românești, dacă nu din altă pricină, cel puțin din motivul, că nația aceasta e întregă românească, căreia nu i-a purtat nimeni de grijă niciodată...

Și acum ceva despre oameni. Pe aici e altă rânduială, dictată mai mult de puterea de voință a omului și de obiceiul pământului, decât de porunca stearpă a legii și a cârmuirii. Când sosește ziua căratului de grâu, e dator fiecare om, ca în aceeași zi să iasă cu carul la hotar și să-și aducă bucatele acasă. Aceași punctualitate o găsim la semănat, la slobozitul hotarului, precum și la executarea lucrărilor comunale, care se anunță prin bătaia clopotului bisericii.

Bucatele nu le prea vând oamenii, căci ceea ce prisosește le prinde bine la îngrășarea vitelor. Oamenii sunt în bună stare, deși rar se găsește gospodar să aibă 20 de jugăre, dar sub 10 sunt aproape 3 părți din sat.

Hotarul satului este ținut în bună rânduială, cu văile prinse în zăgazuri, cu poduri bune pentru trecerea carelor, cu pășunile curățite de spini și stufari... cu un cuvânt o gospodărie comunală pe care i-o dorim acestei țări, ca să mai zică lumea și bine despre noi Români, căci rău a zis destul.

Nu-mi îngăduie spațiul să intru în descrierea sărbătorilor populare de pe aici, obiceiurile de nuntă, înmormântări, anotimpuri (în Glâmboaca sărbătoresc și pe „Fratele Armindenului”) ca să se vadă mai de aproape pulsațiunea vieții din regiunea aceasta și să o știm aprecia în toată frumusețea ei naturală.

Acesta va fi fost unul dintre motivele, care a îndemnat și pe cei doi urmași ai lui Ion A. Lăpedatu, ca deși înstrăinați din copilărie dela locul obârșiei lor și crescuți la Brașov, să aștepte cu dor vacanțele, pentru a se transporta la Glâmboaca, unde aveau prilej de a hoinări pe acele câmpuri, a face bae în râul Porumbacului, al cărui izvor se vede cu ochiul liber pe o albie podită cu zăpadă dintre cele două coaste ale Negoiiului și a cunoaște o lume, pe care nu o găseau aiurea.

Pe aici pela Olt a fost cea dintâi întâlnire a celui ce scrie aceste rânduri cu fratele Ion I. Lăpedatu Fiul, el din Glâmboaca venind, iar eu din Săcădate. Ne întâlneam la sărbătorile obicinuite ale Astrei. Ia câte o vânătoare la munte, aranjată atât de bine de către omul de inimă, care a fost primarul de pe vremuri din Porumbac Lazăr Stoichiță.

Ne întâlneam și la Banca „Plugarul” din Săcădate, care a fost întemeiată înainte cu 40 ani, cu 10.000 coroane și a biruit cu cinste toate intemperiiile de sub stăpânirea ungurească, ca să întâmpine cu aceeași senitătate și pe cele din Țara Românească, iar astăzi să stea în fața lumii și să zică: „cel ce-a lucrat mai cu folos decât mine pentru obște, să se prezinte”.

Toate câte s-au făcut pe aici, prin noi înșine s-au făcut, fără nici un sprijin din partea nimănui, decât sprijinul moral, material și al brațelor pe cari ni le-a oferit nația noastră, infinit de alipită de noi și gata la orice jertfe, pe cari le ceream dela dânsa.

Ar trebui să vie lumea și să învețe cum s-au condus țăranii noștri, sprijiniți pe conducătorii lor, și ce roade neînchipuite a dat această colaborare izvorâtă din cea mai desăvârșită încredere. Când într-un sat neînsemnat ca Glâmboaca, s-au putut ridica două biserici românești de piatră și s-au putut înzestra cu cele de lipsă, când s-a clădit o școală frumoasă tot din contribuția nației, care a lucrat cu mâinile și cu carul și care a supravegheat facerea și arsul cărămizilor, și care a pus la dispoziție brațele pentru lucrările de zi și a dat banul, adunat tot din bucatele sale pentru plata meșteșugarilor, cari erau singuri plătiți în bani... sunt momente care privesc din depărtarea noastră, pot să ne umple de toată mândria și satisfacția.

Dar, când mana cerului se revarsă peste un ținut, ea vine cu belșug.

Aici în acest micuț colț s-au născut marii îndrumători, apostoli și gânditori din epoca deșteptării noastre naționale.

La vreo câțiva kilometri de Sibiu pe drumul către Turnul Roșu, pe o vale ascunsă la poalele munților sibieni, e comuna *Sadu*, locul de naștere al lui *Inochentie Micu Clain*, episcopul martir al Blajului, din veacul al XVIII-lea, care a fost surghiunit și a murit la Roma, pentru că a îndrăznit să-și apere poporul împotriva potențailor nemeși de pe vremea aceea.

Tot de aici din Sadu a plecat spre drumul său Samuil Micu, nepotul lui Inochentie, autorul gramaticii: „*Elementa Linguae Daco-Romanae sive Valachicae* și care prin studiile sale de limbă și istorie a dat marele impuls deșteptării noastre naționale dela sfârșitul veacului al XVIII-lea, ca pe urma activității sale îndrăznețe să se prăbușească rămășițele de încătușare slavonă în limba și literatura românească. Lui îi datorăm eliminarea alfabetului slavon și introducerea literelor latine în scrierea românească. Păcat, că până acum nu s-a găsit nimeni să inițieze ridicarea unui monument acestui modest călugăr, care în domeniul limbii românești s-a remarcat ca cel mai de seamă reformator.

La o mică depărtare de Sadu, dar acum pe valea Oltului, dăm de marea comună Avrig, locul natal al unui alt apostol, *Gheorghe Lazăr*, a cărui inscripție de pe piatra mormântului din progadia bisericii,

ne atrage din vreme atenția, că e sfânt pământul pe care stăm și neuitat omul, care a binemeritat pentru neamul său:

„Pe cum Hristos pe Lazăr din morți a înviat
Așa Tu Româניהa din somn ai deșteptat”.

Peste Olt dela Avrig e *Glâmboca*, sătulețul poetului și profesorului *Ion A. Lăpedatu*, despre a cărui activitate literară și națională se pomenește la alt loc al acestei cărți. Iar peste dealul Glâmbocii, în Valea Hârțibaciului dăm de comuna *Fofeldea*, locul de naștere al lui *Treboniu Laurian*, profesor și unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai curentului latinist.

În diminețile senine de vară, în direcția Brașovului se zărește uriașul deal al Codlei, în umbra căruia se vede sclipind vârful turnului din Șinca Veche, obârșia lui *Gheorghe Șincai de Șinca*.

„De aici din această boierime îndrăzneată și înstărită, scrie d-1 Nicolae Iorga, a plecat unul din cei mai mari cercetători, ai trecutului românesc, omul cu puteri neînfrânte și cu puteri neclintite, care a vrut să dea neamului „Hronicul” bogat al tuturor faptelor și suferințelor sale și a trecut prin viață cufundat în acest gând mare, aspru și neiertător față de oameni, până ce a căzut frânt pe o margine de drum, care era însuși locul răsleț merit să-i fie mormântul. În acest cimitir stropit de flori galbene, căzute din mănunchiul pe care ieri le-au adus femeile la biserică, în acest cimitir unde acest mucenic al credinței sale în idee nu s-a putut odihni lângă ai săi, mi se pare că văd rătăcind în singurătatea mândră chipul lui Gheorghe Șincai neînduplecat și neîmpăcat până dincolo de hotarele morții”.

Tot atâtea pietre de hotar, puse pe un drum mare. drumul națiunii noastre, care prin ei avea să iasă la lumină...

Când privesc astăzi în fața amintirilor trecutului, cum porneam la școală pe drumul Sibiului, ca să defilăm pe rând în fața acestor sate, să trecem pe la Avrigul lui Gheorghe Lazăr, pe lângă Sadu celor doi Micu Clain, iar în hotarul Șelimberului, pe un câmp larg, să privim mormântul uriaș rămas de pe vremuri, sub care zac eroii lui Mihai Viteazul, căzuți în luptele cu Andrei Báthori pentru cucerirea

Ardealului, cei dintâi înfăptuitori ai unirii tuturor Românilor... ce monumente erau acestea, care făceau zilnic educația unui popor pentru a-l întări în năzuințele sale...

Octavian Goga are un volum intitulat: „*Cântece fără țară*”. Putea să-i dea un titlu mai complet... „Poezii fără țară ale unui popor fără țară”, căci noi Românii ardeleni eram într-adevăr un popor fără țară. Omoram lumea cu groaznica noastră nepăsare. Autoritățile se căzneau să ne țină de scurt, dar nu aveau cu cine vorbi. Românul într-un singur caz avea de furcă cu statul, când trebuia să plătească dărilor. Încolo nu se mai sinchisea de nimic, nici chiar de vorbele mari ale prim-ministrului Tisza, care amenința cumplit din vârful Budapestei, că are să zdrobească naționalitățile. Tot atât de puțin ne interesa și pe noi „tinerimea studioasă”, ce se petrece în jurul cazanului șovinist din capitala Ungariei. Noi aveam să ne facem datoria la școală, să reținem din învățături ce era de reținut și la forță să răspundem cu forță, căci tocmai la școlile acestea străine am învățat să prețuim ce mare dar e puterea brațului. Câte chestiuni n-a rezolvat acela fără să se ajungă la soluții de multe ori prea complicate, pentru ca să poată împăca o situație. Iar în vacanță preocuparea noastră principală era să aranjăm petreceri. De câte ori n-am tremurat, ca Dumnezeu să nu ne strice cu o zdravănă ploaie petrecerea de Sfântu Ilie din grădina Bruckental, la care am invitat toate fetele frumoase din împrejurimi...

Așa era lumea pe vremea aceea: „tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”.

Iar în timp ce tinerimea își făcea cu zor și până în zori datoria în sala de dans, bătrânii profitau de ocazie și se retrăgeau într-un colț, pentru a discuta planurile lor de viitor.

Se pregătea înființarea unei noi bănci populare la Porumbac și se cântăreau toate perspectivele unor strălucite rezultate ale acesteia. În același timp domnul director Sever Sâlca, marele organizator economic al întregului ținut, îi bătea la cap pe toți, cu proiectul de statut în mână, în vederea înjghebării unei fabrici de bere cu numele „Surul”...

Când mă gândesc, ce multe lucruri folositoare s-ai-înfăptuit atunci, deși aveam așa de puțini bani, îmi vine să invidiez pe oamenii din lumea noastră de odinioară, pentru curajul ce au avut ca să ne facă o putere înfricoșată, de care să se teamă Sașii și Ungurii, că-i vom înghiți fără urmă.

În toamna anului 1901 cu fratele Ion Lăpedatu–Fiul ne-am întâlnit la universitatea din Budapesta, pentru un timp mai îndelungat. În vederea studiilor ce aveam de făcut acolo, eu la facultatea de litere, ca viitor profesor la Blaj, iar el la seminarul pentru pregătirea profesorilor dela școlile superioare de comerț de pe lângă aceeași universitate, ca viitor profesor la școala comercială din Brașov.

Eu am sosit mai din vreme, fiindcă trebuia să iau contact cu toți prietenii dela acea universitate, în vederea continuării unei lupte studentești, ce începuse în anul școlar expirat și pe care trebuia să o continuăm pe moarte și pe viață în anul următor.

Chestiunea era: cine să rămână stăpân pe societatea studentească română „Petru Maior” din Budapesta?... Lupta începuse cu un an înainte. Noi gruparea studenților „*democrați*” (democrați în sensul de Români intransigenți) învinuiam pe aceia ce erau în fruntea societății până aici, că nu se manifestă într-un mod mai românesc, ci se complac în a poza și a continua o viață de salon, care nu ne convenia. Noi eram pentru întronarea unui spirit mai agitat și provocator, ca să ia act lumea mai de grabă de existența noastră.

Adversarii noștri, *partidul domnișorilor*, nu s-au lăsat influențați de svârcolirile noastre, mai ales că ei formau majoritatea și se găseau destui printre ei bine situați, în contrazicere cu poporul nostru democrat, care în punctul acesta nu prea conta. (Le ziceam „domnișori” numai de dragul propagandei electorale, căci altcum erau tot atât de oameni ai datoriei și de Români buni, cum eram toți ceilalți).

În fruntea mișcării democratice se aflau Sibienii, iar de parte cealaltă erau Bănățenii. Restul studenților români se atașa de grupările date, pe cum îi chema puterea de convingere într-o direcție sau alta.

Trei luni a ținut lupta aceasta, care în anul acela s-a sfârșit cu înfrângerea democraților, o înfrângere care putea să conteze și ca biruință.

Ceea ce a fost important e, că agitațiile noastre studentești, certurile și vehemențele în oratorie au zguduit întreg tineretul, universitar român din Budapesta și a făcut și pe cei mai slăbănogi studenți, cari nu contau la societatea „Petru Maior”, să-și lepede incognitoul, să se înscrie membrii, să plătească

taxele și să ceară toate drepturile la alegerea președintelui. A fost un viriment de oameni, cum această societate n-a cunoscut până atunci. Mai înainte era un eveniment, când președintele în darea de seamă putea să anunțe că la „Petru Maior” s-au înscris 70 de studenți. În anul 1900 s-a ridicat aproape la 200 numărul lor.

Înfrângerea noastră ne-a făcut să ne retragem din toate comisiile societății și să ne resemnăm la critici și ironii, care de multe ori se puteau citi prin organele de publicitate. În schimb am agitat chestiunea mai departe, am ținut contactul strâns uii cu alții și ne pregăteam pentru o nouă luptă ce trebuia să se deschidă în toamna anului 1901.

Anul școlar 1901/2 trebuia să aducă o decizie în luptele noastre începute cu un an mai înainte. Agitațiile în jurul alegerii președintelui societății din anul precedent au mișcat din temelii somnolența tradițională de la Petru Maior și oamenii veniă cu forțe noi, pentru a relua firul bătăliei cu toată puterea.

Trebuia mai înainte să cădem de acord asupra unei persoane care să ne ofere garanțiile biruinței din toate punctele de vedere. Această persoană am găsit-o în *Ion I. Lăpedatu*, care nesusind încă la Budapesta nu putea ști ce-l așteaptă la „Petru Maior”. Cu atât mai puțin s-a așteptat la candidatura sa la președinție, pe care la început a și respins-o cu toată hotărârea.

Dar cum era să scape?... Toată lumea cerea să fie dusă la războiu, toată lumea era sigură de cea mai strălucită victorie, toată lumea voia să arate ce știe și ce poate. În fața unui asemenea avânt de a răsturna totul, de a urma orbiș pe șefi, ce putea să facă bietul om, pe care l-am luat cu toții în brațe și nu-l mai conteneam cu ura! vivat!

Eram constituiți, președinte aveam, iar tabăra sta la dispoziția președintelui cu tot fanatismul, pentru a duce steagul la biruință.

Din nou s-a pornit harța. Seara la orele 6 erau pline de studenți sălile societății Petru Maior din str. Molnár, care așteptau cu o vădită agitație să se deschidă ședința. Era destul, ca un glas să desaprobe ceva dintr-o parte sau cealaltă a sălii, ca în aceeași clipă să înceapă sgomotul, pe care președintele

încerca zadarnic să-l potolească. Toată lumea vorbea din cea mai largă putere a coardelor vocale și nimeni nu știa, ce este la ordinea zilei și ce ar trebui discutat. Atâta doar că la orele 10 din fiecare seară intra poliția în sală și ne evacua. Abia atunci se retrăgeau și spectatorii din ferestrele caselor vecine, edificați de ceea ce vedeau că se întâmplă la societatea noastră. Certurile studentești însă nu puteau să rămână izolate, ele avură răsunet neașteptat în Transilvania și Banat, de unde tineretul nostru de bună speranță zbura spre Budapesta pentru a îngroșa rândurile beligeranților și a asigura izbânda uneia sau celeilalte părți. Studenții noștri angajați în cancelariile advocațiale sau prin birourile notarilor comunali, pentru a face rost de parale la înscrieri, își părăseau cu degrabă posturile, se împrumutau cu bani și plecau cu cel dintâi tren spre Budapesta. Alții au părăsit universitatea din Cluj, grăbind spre capitala ungară, pentru a se înscrie la universitatea de acolo, ca să poată lua parte și ei la alegerea președintelui dela „Petru Maior”.

Chiar și bătrânii s-au molipsit de artagul nostru tineresc și la un moment dat găsim pe răposatul Ciocan, profesor de limba română la universitatea din Budapesta, că încerca să se amestece între cele două tabere beligerante pentru a împăca spiritele.

S-a constituit chiar o comisiune, din care făceau parte mai mulți consilieri români dela Curtea de Casație din Budapesta, cari au intervenit stăruitor să ne împăcăm. „Încetați odată pentru Dumnezeu, ziceau bătrânii, că ne facem de răs înaintea străinilor. Vedeți cum se bucură Ungurii, că ceea ce nu le-a reușit lor, să ne desbine și să ne învrăjbească, ați făcut voi cu mintea ușoară, care poate avea consecințe regretabile”. „Suntem gata de pace, răspundeau democrații, dar avem o condiție: D-lor să predea cheile dela „Petru Maior” și să plece”. „Auzi tu vorbă, se răsteau adversarii noștri, sărind de pe scaune, dar cine sunteți voi de îndrăzniți să fiți așa de necuvincioși? Ce vreți?...”.

Războiul nostru a molipsit și studențimea universitară maghiară, care avea și ea răfuelile sale proprii cu antisemiții și filosemiții, certându-se de ani de zile. Și, cum noi Românii am fost care am ajutat pe studenții maghiari creștini să iasă învingători la societatea lor ungurească, aceștia la rândul

lor dintr-un atașament firesc, ne arătau multă simpatie, îmbărbătându-ne și facându-ne și câteva poezii electorale ungurești⁵⁷.

⁵⁷ Propaganda pentru alegerea candidatului nostru, al democraților, luase proporții neobicinuite. În preajma alegerii ne adunam, aproape seară de seară, în câte un restaurant în care după cuvântări însuflețite, sfârșeam cu cântece electorale de ocazie. Din unul, compus de Oct. Goga, pe atunci student cu noi la universitatea din Budapesta, îmi reamintesc câteva strofe:

Astăzi la societate,
Sus cu steagul democrat!
Temeți-vă de dreptate
Căci răsună 'n orice parte
Să trăiască Lăpedat.

Jos sticluța de pomadă.
Jos României de paradă.
Jos cu ghetetele de lac,
Jos codițele de frac,
Sus cu steagul democrat!
Să trăiască Lăpedat!...

Iar dela studenții maghiari, care simpatizau cu mișcarea noastră primirăm parafrazăre a unui cântec popular unguresc care suna astfel:

Jaj be magas
Jaj be magas
Ez a vendég fogadó!
Van e benne
Van e benne
Lăpedat-ra szavazó?
Ha nincs benne
Lăpedat-ra szavazó
Düljön össze
Ez a vendég fogadó
Eljen, eljen, eljen Lăpedat
Ő lesz elnök a réz angyalát.”

În românește:

De-i înalt,

Sfârșitul a fost o biruință, cum dela Traian încioace nu s-a mai pomenit pe plaiurile acestea. Am ales pe Lăpedatu președinte și am rămas de pomină. Urmașii noștri de la societatea „Petru Maior” au luat în primire o situație sigură, pe care n-a mai putut-o altera nimeni până la războiu — când nu mai era nevoie de „Petru Maior” la Budapesta — căci la sfârșitul războiului s-a mutat societatea cu domiciliul la Cluj...

De atunci m-am gândit de multe ori, ce trainică e o prietenie, când ea s-a fost rostuit într-un mediu cu atâta farmec și atâtea învățături. Aceasta a fost, care ne-a adunat într-o tabără încă în plină tinerețe. Nu trebuia să mai capacităm pe nimeni, căci fiecare simțeam cum ne cheamă pământul și încotro ne cheamă.

Cetitorul va fi observat, că în loc să scriu la obiect, am alunecat pe un teren cu ramificații infinite de varii.

Dar nu am intrat în meritul chestiunii, fiindcă aceasta o vor face alții mai competenți decât mine. Pe de altă parte am remarcat particularitățile înșirate, fiindcă acestea sunt, care lasă urme adânci în viața și caracterul omului. Și dacă poetul și scriitorul Ion A. Lăpedatu și-a scris numele cu cinste în cartea neamului e, că la înălțimea, la dragostea de viață și muncă și la iubirea sa de neam, a contribuit

De-i înalt,
Acest făgădău.
Nu-i în el,
Nu-i în el,
Votant pentru Lăpedat?
Dacă nu-i în el
Votant pentru Lăpedat
Prăbușească-se acest făgădău.
Să trăiască, să trăiască, să trăiască Lăpedat
Jurăm să ne fie președinte.

și satul său cu elementele sale particulare, precum vor fi contribuit și oamenii din sat cu felul lor de a fi.

Mediul în care a trăit generația scriitorilor noștri din trecut a avut cadre înguste ca formă, dar infinit de adânci ca fond. Căci fond mai uriaș de inspirație decât sufletul necuprins al nației acesteia, unde s-ar găsi altul mai propriu? Iar acesta alimentat de tradițiile trecutului, de frumusețile naturii, care împodobesc satele, de bunul simț ce caracterizează într-un mod atât de fericit poporul, e ceea ce face să vibreze orice suflet ales, orice talent distins al acestei nații.

SOFRONIE ROȘCA: Între litere și finanțe

Multora li se va părea de ne înțeles încadrarea între *literatură* și *științele financiare* a numelui în deobște cunoscutului nostru om de finanțe Ion I. Lapedatu. Și aceasta cu atât mai mult azi, când fostul ministru de finanțe și actualul administrator–delegat al Institutului nostru de emisiune își poate număra, cu aceeași seninătate, — odată cu cei 60 de ani de etate — și cei aproape 40 de ani de muncă desfășurată exclusiv pe teren economic–financiar.

De aceea mă grăbesc să adaug imediat că, spre a înțelege apropierea numelui său de literatura propriu zisă, e necesar să încercăm a ne transpune — ca timp — cu aproximativ 38—40 de ani în urmă, iar — ca loc — la Brașov, în atmosfera de pe acea vreme a școalelor românești de acolo.

Vom putea vedea astfel pe profesorul și prin excelență practicianul financiar de azi, dublat de un tânăr visător și tăcut, care mânuia pe atunci aproape cu aceeași ușurință „lira”, pe cât de ușor se descurca în logaritmi. În același timp, dacă elevul de curs superior Ion I. Lapedatu deschidea adeseori discuțiuni interesante, în afară de programa școlii, cu profesorul de specialitate, la ora de Economie Politică, apoi tot dânsul aducea cele mai frumoase și mai bine închegate compoziții la limba română. Și în fine atracția spre literatură și remarcabilul tedenț de scriitor al fiului de profesor–poet se mai vădea, la acea epocă, și din contribuția sa la manifestațiunile artistice–literare ale „Societății de lectură” a elevilor din clasele superioare cu studii critice și analize literare și mai ales cu poezii originale foarte reușite și apreciate.

Dar predispoziția sa — se vede, oricum, mai pronunțată — spre științele economice–financiare și, poate, anume împrejurări de ordine mai generală de atunci, îl făcură pe tânărul bacalaureat al școlii superioare de comerț din Brașov să se decidă — în continuarea studiilor sale — pentru științele economice–financiare.

Și anume, iată ce fel de împrejurări credem că au putut contribui — fie și numai în cât de mică măsură — ca bacalaureatul de acum exact 38 de ani să fie aceea ce este astăzi, adică profesor și

consacrat practician în finanțe, iar nu profesor de limba română și, poate, un fruntaș între scriitorii noștri de literatură frumoasă.

Ne găseam în Transilvania înstrăinată dinainte de războiul de întregirea neamului nostru și Români de acolo se vedeau pe atunci obligați, de însăși nevoia conservării lor etnice, să-și pregătească *specialiști* în toate ramurile vieții naționale. Precum se străduiau să-și crească plugari harnici și pricepuți prin conferințe și publicațiuni populare cu conținut agricol și prin reuniuni agricole, expoziții, etc. și să-și formeze clasa burgheză de mici comercianți și meseriași prin înființarea și întreținerea de asociațiuni de breaslă, școale de ucenici ș. a., tot astfel simțeau nevoia și de specialiști cu pregătire *superioară* pentru locurile de conducători și îndrumători ale diferitelor lor instituțiuni culturale și ale școalelor *naționale*, ce le mai rămăseseră.

Printre acestea din urmă se găsea și „școala comercială superioară greco-ortodoxă română” din Brașov, școală întreținută și condusă de Biserica Ortodoxă Română din Transilvania.

Pentru această școală — *singura de acest fel în Transilvania și Banat* — trebuiau pregătiți profesori de specialitate. Tânărul de pe atunci Ion I. Lapedatu era să fie unul dintre acești profesori ai ei de mai târziu, la catedra de Economie Politică, sau la altă materie de acest fel. Spre aceasta era îndemnat și de profesorii săi, care îi cunoșteau aptitudinile.

Dar — cum e vorba—„omul propune și Dumnezeu dispune”!

Întors dela studii — din ce motive, nu interesează, poate era să fie numai o amânare — îl vedem pe Ion I. Lăpedatu, pentru scurt timp, secretar II (administrativ) al Asociațiunii Culturale „Astra” din Sibiu, apoi director de bancă, secretar al asociațiunii băncilor românești din Transilvania și Banat „Solidaritatea” și director al „Revistei Economice”, organul oficial al “Solidarității”. În timpul acesta studiază, pregătește și fondează — cu ajutorul băncilor românești — prima societate românească de asigurări generale din Transilvania și Banat, numită la început: “Banca Generală de Asigurare” (azi „Prima Ardeleană de Asigurări Generale”), al cărei prim director general a fost și rămas până la războiul mondial.

După războiu activitatea sa, trecută mai mult în domeniul public și — ca o consecință logică și naturală — ascensiunea sa până la cele mai înalte posturi de comandă și îndrumare în viața noastră economică și în politica economică-financiară a patriei întregite, sunt prea bine cunoscute.

Totuși, deoarece am apucat să vorbim, în treacăt, de cariera strălucită a lui Ion I. Lăpedatu în direcția pregătirii sale de specialitate (deși nu acesta era să fie, propriu zis, rostul acestor câtorva rânduri de amintire), ne vom permite să dăm și câteva „semne particulare” — așa cum le vedem noi — ale financiarului și omului de muncă pozitivă pe terenul destul de pustiu până eri — din lipsă de specialiști — și destul de încărcat azi de prea mulți „specialiști” de lume nouă, al economiei noastre naționale.

Nu ne gândim de sigur să facem de pe acum bilanțul unei activități practice în plină desfășurare. Nu vrem, pe de altă parte, nici măcar să înșirăm aici zecile de studii și lucrări publicate de Ion I. Lapedatu, începând cu: „Teoria asigurărilor asupra vieții”, „Studii de contabilitate”, „Efecte Publice”, „Politica de discount”, etc. de prin anii 1902—1905 și terminând cu cele de după războiu, menite să lămurească o seamă de probleme economice-financiare de extremă importanță și actualitate. Și în fine cu atât mai puțin am putea cântări și aprecia, cu această ocazie și în cadrul acestor puține rânduri, nenumăratele articole de ziar risipite de d—sa prin revistele noastre de specialitate.

Nu, nu ne gândim la aceasta! Ion I. Lăpedatu a făcut și mai face încă dovada unui dinamism puțin obicinuit la noi și este deci și din acest motiv greu de caracterizat, în afară — repetăm — de împrejurarea, că dela dânsul mai avem încă mult de așteptat de aici înainte.

Găsim însă — fără să vrem nici să-l măgulim cu afirmațiuni de circumstanță și nici să avem pretenția de a spune ultimul cuvânt de apreciere critică fie și numai a activității sale de până acum — că Ion I. Lăpedatu face parte dintre acei economiști și oameni de finanțe — foarte puțini nu numai la noi, ci și aiurea, — care țin și știu să armonizeze teoriile economice-financiare cu practica vieții de toate zilele. Dânsul nu *încearcă*, ci *aplică* teorii bine gândite!

Iar propriu zisele „semne particulare” — de care vorbeam mai sus—vădite în activitatea sa de până acum, sunt: *o neasemuită hărnicie și putere de muncă, ortodoxie și prudență în îndrumarea problemelor ce-și pune, sau i se pun, și probitate, fără gând rezervat, în executarea însărcinărilor ce-și ia asupra sa.*

De încheiere și odată cu urările noastre de noi realizări pe terenul economiei noastre naționale, am dori să-i sugerăm prietenului Ion I. Lapedatu ideea, ca atunci când și dacă-și va scrie amintirile, să nu uite de tânărul „poet” de acum 40 de ani, cu alte cuvinte să ia seama ca cifrele, conferințele, delegațiile- și în general preocupările de ordin economic-financiar să nu înnăbușească de tot sensibilitatea sa de cititor în suflet, sensibilitate, pe care cu atâta măiestrie și de atâta vreme *a trebuit* și a știut să și-o ascundă.

București, Februarie 1936.

Dr. CONSTANTIN STANCA: Suferințele unei mame române în timpul războiului mondial

1916. Început de iarnă. Pe toate fronturile războiul curgea din plin. La noi în Transilvania jale. Lumea românească supravegheată, cei mai de seamă intelectuali români în surghiun la Șopron, femeile în închisori, familiile risipite. Puține erau și bisericuțele noastre, în care se mai înălța câte o rugă spre ceriurile milostive, de cei ce se mai găseau pe la vetrele lor răvășite.

Temnițele Clujului erau în deosebi populate cu femeile păturei noastre intelectuale, aduse aci între cordoane de jandarmi, sub tot felul de acuzațiuni de ordin politic.

Mi s-a dat prilejul trist de-a vedea acest public îndurerat, rupt din căldura căminului și lăsat pradă desnădejdiei.

Ce paradox!? Mame ale atâtor băieți cari își făceau datoria către țară în tranșeele întroenite, soții ai căror bărbați știau să moară moarte de erou pentru idealuri străine sufletului lor, luate la goană.. .

Aici în „Clujul suferințelor”, între zidurile temnițelor ungurești, într-un colțișor al unei camere neîncălzite, am găsit încremenită de frig o figură de adevărată matroană romană: era *Amalia Lăpedatu*, adusă aci ca și celelalte consoarte ale ei, sub vina grea de a fi primit în casă și ospătat pe dorobanții români.

Am revăzut-o apoi în curând pe patul de suferință în clinica din Cluj; aci am avut ocaziunea să cunosc în adevărata amploare și lumină acest mare suflet românesc, toate virtuțile femeii române, conștiente de chemarea sfântă pe care o are față de neam.

În căldura camerei de spital am aflat tot tragicul acestei vieți sortită pentru zile mai bune în ceasurile bătrâneții, decât celula rece a tribunalului militar ce nu cunoaște iertare... — „Toată mângâierea mea îmi este speranța, că îmi voi revedea vreodată băieții, de cari destinul m-a despărțit în clipele cele mai grele ale vieții; sunt ai mei, dar ce folos? Azi când ar fi să mă sprijinesc pe brațul lor

vânjos, sunt departe... Unui pe drumul pribegiei în „Țara Românească” călcată de potopul armatelor dușmane, celălalt cutreeră prin Transilvania, supravegheat în fiecare clipă de agenți ai siguranței maghiare și caută să mă găsească... Dar în rugăciunile mele scaldate în lacrimile unei mame îndurerate, mă rog lui Dumnezeu să mi-o ocrotească pe amândoi, căci numai în ei îmi pot găsi mângâierea ultimelor mele zile.

Ceeace am făcut și pentru care sunt aci, cu dosarul trădării de patrie, am făcut-o din îndemnul curat al inimei mele de româncă și nu regret nici o clipă că soarta mi-a hărăzit și mie să pățimesc pentru ideia sfântă a înfrățirii.

Am rămas la casa mea din Săcele, când armata română cobora culmile spre comună. Multă lume a plecat înfrigurată de spaimă. Eu am rămas și am așteptat... Sublimă fericire și neuitată amintire va rămânea pentru mine clipa în care am zărit primul dorobanț român. Și steagul tricolor fâlfâia pe frontul casei mele și era atâta veselie în inima mea! Brațele mele s-au deschis și au primit pe cei ce veneau în șiruri lungi de luptători, pentru desrobire...

Dar zilele de bucurie au fost prea scurte. Revăd iarăși prin **intrarea** pânza amintirilor desfășurându-se marea tragedie a retragerii și în satul înmormântat într-o înfricoșătoare liniște a husarilor.

M-au denunțat vecinii. M-au arestat și purtată din post în post, flămândă, prin frig și ploaie, m-au adus aci sub grea învinuire: am trădat patria!

Nu știu dacă voi mai supraviețui războiul, dar, dacă-mi va fi dat să mor, ași vrea să adorm cu mulțumirea că s-a împlinit visul nostru de veacuri!”

Cu ochii ei blânzi și plini de-o bunătate caldă privea din patul ei de suferință, cu nostalgia unei ființe încătușate, la fulgii de zăpadă ce fluturau în bătaia vântului de iarnă.

Zilele se scurgeau unele după altele, fără evenimente, fără emoții, fără bucurii. Uitasem că mai este un for înalt, care ține pe această nobilă ființă în evidență, când monotonia vieții de spital fu turburată de un episod straniu.

Una dintre tovarășele de cameră adresând injurii grave armatei și țării românești, Amalia Lăpedatu a respins insultele cu un curaj neobișnuit pentru timpurile acelea, aducând totodată critice grave monarhiei, elogiind meritele și relevând suferințele Românilor subjugăți, cari luptau sacrificându-se pentru un ideal străin de sufletul lor, prorocind că nu va trece mult și ora dreptății supreme va bate întru desrobirea întregii suflări românești, când plaiurile aceste frumoase vor fi recucerite pentru totdeauna pe seama Românilor.

Camera întreagă s-a revoluționat și cerea arestarea.

Nimeni nu bănuia că bolnava era „sub stare de arest”.

Scoasă din anturajul acesta învrăjbit pe o temă atât de periculoasă, tovarășele de cameră s-au liniștit și după vreo trei zile evenimentul nu s-a mai comentat.

Trecuse iarna. Zăpada se topise și se simțea în aer unda vântului de primăvară.

Pe fețele tuturor se putea ceti bucuria reînvierii naturei, cu domoala căldură a soarelui de început de primăvară.

Numai Amalia Lăpedatu sta îngândurată, răzimată de geamul ce da spre grădină; pentru ea primăvara nu însemna bucurie, căci o aștepta o osândă, pe care i-o pregăteau judecătorii tribunalului militar.

Sosi apoi și ziua cea mare. Ridicată din spital în primele zile ale lui Maiu 1917 și dusă înaintea Consiliului de războiu, n-a fost cruțată; inimile judecătorilor nu s-au muiat în fața acestei venerabile matroane, care cu părul ei alb și cu fața-i senină sta neclintită la cetirea punctelor de acuzație, ce se înșirau unele după altele în dosarul comisarului regal. Și cum sta în fața președintelui neclintită, cu profilul ei de mamă romană, vedeam întruchipată virtutea, care a făcut cândva să se cutremure o lume

întreagă de respectul Romei glorioase și care, reflectându-i-se pe fața-i tristă, a trezit în sufletul celor de față pe vreo câteva clipe acel respect, care transforma preconizata ură într-o nevoită admirație, ca totuși să triumfe cruzimea prin care s-a pronunțat sentința de condamnare...

Azi când aștern aceste cuvinte pe hârtie ea de mult e dusă în sferele senine ale vecinicii.

Să ne închinăm cu pioasă evlavie la crucea acestei eroine, care n-a cunoscut șovăiala în clipele mari ale istoriei noastre în care se plămădea ființa noastră de stat unitar. Posteritatea va trebui să o așeze în șirul acelor mame, care prin virtuțile lor alese, de înaltă valoare morală, au încălzit și au dat viață trainică unui neam. Mormântul ei să fie, ca și al vrednicului său soț, prilej de reculegere sufletească în lupta pentru păstrarea patrimoniului câștigat prin atâtea vieți curate, jertfite pe altarul idealului de unitate națională.

AL. TZIGARA–SAMURCAȘ: Graiul obiectelor de artă țărănească

Monumentele de artă sunt, incontestabil, documentele cele mai sigure, mai sincere și mai lesne de tălmăcit. De superioritatea lor, față de dovezile scrise și orice alte însemnări de mână sau de tipar, nu se mai îndoiește nimeni. Operele de artă grăiesc pe înțelesul tuturor vremurilor. Toți cei cari au ochi și știu să vadă trebuie, fără alt mijlocitor, să înțeleagă orice operă de artă, să se pătrundă de valoarea nu numai estetică, dar și culturală a unei sculpturi faraonice, a unui bronz chinezesc sau a unei stampe japoneze, fără să fie nevoie să decifreze hieroglifele egiptene și să cunoască limba chineză sau japoneză.

Aceeași valoare de document viu și imprescriptibil îl au, pe lângă operele așa ziselor arte superioare, și cele ale umilei arte țărănești care, în neprefăcuta lor naivitate, ne destăinuiesc nu numai îndemânarea făuritorilor obiectelor casnice, dar și tainica lor mentalitate.

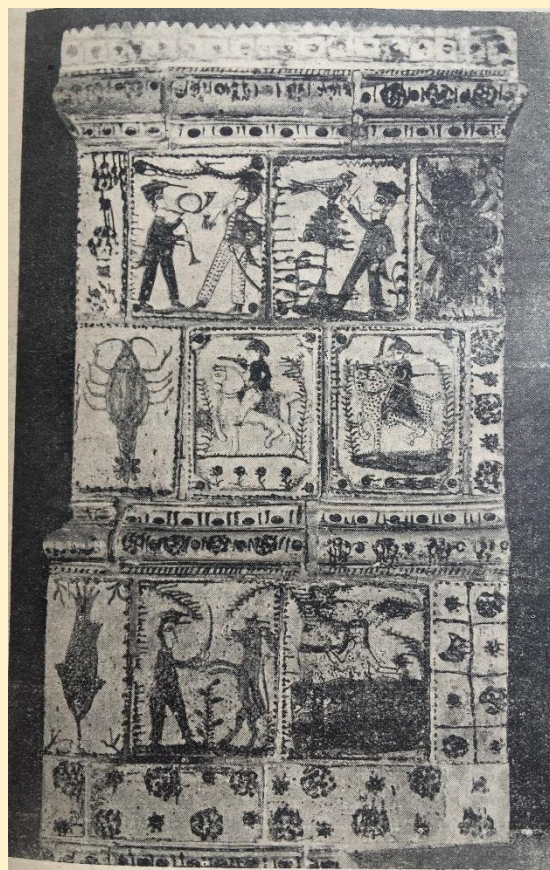
Am arătat aiurea, câte povestesc creștăturile furcilor ciobănești acelor cari știu să tălmăcească roțile, simbolizând soarele și luna, precum și nenumăratele încreștări redând miriadele de stele ale Căii robilor de pe bolta cerească, altfel familiară păstorilor decât târgoveților. De asemeni câte învățăminte nu putem trage, de pildă, din scoarța oltenească purtând întrețesută semnătura Smarandei, urmată de leatul 1861, din colecția Muzeului. Pe lângă cunoștințele botanice și dovezile de îndemânarea și de profundul simț de decorație al țărancii. inscripția cu slove chirilice alternând cu litere latine ne mai învață că, până și la țară, la acea epocă începuse să se răspândească alfabetul cel nou.

Și așa, la fel, orice lucrare de artă ne trădează gândul și destoinicia celui care l-a conceput și executat.

Dar sunt și manifestări de artă care, depășind cercul strâmt al preocupărilor făuritorilor lor, ne rezumă mentalitatea unei epoci întregi. Regăsim în ele ecoul gândirii generale a unei generații, oglindindu-ne faima eroilor preferiți ai unor anumite vremuri, întocmai ca în legendele și în cântecele populare.

Vatra din Straja. Fața veche, Padișahul.

Vatra din straja. Fața nouă, Napoleon.

Deși asemenea exemplare sunt mai rare, Muzeul de artă națională din București posedă, între altele, o splendidă dovadă a acestor specimene de artă țărănească. E vatra cu hornul de cahle cu desene colorate, ce a aparținut odinioară lui Vasile al lui Simion Păsăilă, din comuna Straja din Bucovina. E tipul obișnuit al vetrelor țărănești servind nu numai la încălzitul încăperii dar și la gătitul bucatelor, mai având și loc de culcuș între sobă și zidul împrejmuitoare. Un

exemplar la fel, deși mai puțin interesant, se află în „Museum

für österreichische Volkskunde” din Viena, unde e desemnat ca „Rumänischer Backofen aus der Bucovina”, înlăturându-se astfel orice dubiu asupra originii etnice a obiectului.

Vatra din Viena, de proveniență din Suceava, ca și cea din București sunt alcătuite, ambele, din cahle cu reprezentări figurale, unele reliefate, altele cu conturile incisate, colorate în verde, galben sau cărămiziu, pe fond gălbui. La exemplarul din Viena ca și la al nostru cahlele sunt din epoci diferite:

cele mai vechi, singurele ușor reliefate și pe fond mai închis, reprezintă, la noi, figura unui padișah călare. Trei cahle din rândul mijlociu al feții principale a sobei ne redau în costumul caracteristic, cu turban, pe un sultan călare. E figura simbolică a trufiei musulmane, sub teroarea căreia se aflau și ținuturile din jurul vechei capitale a lui Ștefan cel Mare înainte de răpirea Bucovinei sub dominația austriacă. După această dată, deci pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, o bună parte din cahle deteriorându-se au fost înlocuite prin cele noi, la care relieful nu mai există, conturile fiind incisate numai. Și colorile sunt mai vii la cahlele recente, care după costumul personajelor reprezentate pot fi datate din prima jumătate a veacului trecut. La această epocă însă urgia sultanilor se uitase, mai ales în Bucovina, aflată acum sub pajura austriacă. În locul Padișahului apare acum, pe două cahle din același rând ca sultanul, pe altă față a vetrii, reprezentarea noului erou popular al vremii, care era Napoleon cel Mare. Și el e înfățișat călare, purtând pe cap bicornul lui caracteristic.

Iată dar cum printre reprezentările unei sobe țărănești regăsim, unele după altele, figurile populare ale epocelor succesive din istoria ținutului bucovinean, căruia aparțin aceste obiecte. Interesante sunt celelalte figuri de vânători și țărani și de viețuitoare de tot felul ca cerbi, păsări, pești, raci, cari ornează suprafața vetrei.

Pe exemplarul nostru lipsește figura țăranului român, pe care-l recunoaștem după căciula lui caracteristică, pe soba din Viena; în schimb avem, la loc de cinste, reproducerea unei vechi biserici românești, de lemn, așa cum se găsesc în regiunea păduroasă din jurul Strajei.

Exemplul de față nu este singurul prin care, în chip așa de plastic, ni se redă ecoul eroilor populari ai țăranului român, din ținuturile cele mai retrase de înrâurirea orașelor.

Convins de adevărul tezei aci ilustrate, sărbătoritul de azi, profesorul Alexandru Lapedatu, nu s-a mulțumit numai cu însemnatele sale studii și opere de valoare, prin care a îmbogățit istoriografia patriei sale, nici cu importante servicii aduse în situațiile înalte ce a ocupat în politica țării; el a căutat să-și lege numele și de opere de artă, altfel neperitoare decât scrierile.

În calitate de președinte al comisiei monumentelor istorice din Transilvania, profesorului Al. Lapedatu îi revine marele merit de a fi scos la lumină, din tainicele ascunzișuri ale pământului, atâtea monumente ale trecutului nostru artistic și cultural. Ar fi destul să menționăm concursul neprecupețit, ce d-sa a dat descoperirilor de un așa palpitant interes din vechia Sarmisegetusă, pentru ca să arătăm meritele ce-i revin în redeșteptarea vremurilor de glorie ale adevăraților noștri băștinași.

Sub activa și priceputa sa președinție — contrastând cu lăncezeala altora — s-au putut da la lumină interesante descoperiri ale colegilor săi Em. Panaitescu și C. Daicovici din domeniul arheologiei daco-romane, și ale lui Silviu Dragomir sau V. Vătășianu, descoperitorii celor mai vechi zugrăviri bisericesti sau ale atâtor necunoscute străvechi locașuri de rugăciune.

Înainte de războiu d-sa a adunat, într-un frumos volum ilustrat, fragmente din principalele scrieri referitoare la „Monumentele noastre istorice”; în calitate de secretar al comisiei monumentelor istorice a scris prefața la albumul lui Stelian Petrescu cuprinzând „Odoarele dela Neamțu și Secu”; iar în 1913 ne-a redat, într-o amplificată și bogat ilustrată ediție românească, studiul mai vechiu al lui K. A. Romstorfer despre „Cetatea Sucevii”.

Toate aceste monumente de artă și atâtea altele, de care numele său este legat pe veci, vor repercuta din generație în generație meritele alese ale învățatului clujan, cel puțin tot atât cât și scrierile istorico-literare cu care a ilustrat specialitatea, ce cu atâta autoritate reprezintă în Academie și la Universitatea românească din Transilvania.

Căci mai lămurit și pe înțelesul nestingherit al oamenilor și al vremurilor grăiesc obiectele de artă.

SCRIERILE LUI ION AL. LAPEDATU

I. Publicate de autor în volum

1. Încercări în literatură Brasiou, Cu tiparul lui Römer și Kamner, 1874, în 16, 8 + 200 p. (Fără tablă de materii).

Cuprinsul: a) Versuri (pp. 1–89): Primăvara, Amorul târziu, Visul, Speranța, La îngerul libertății, Floarea amorului, La un oțel din anul 1848, Fericirea, Conversare cu-n amic, Cucul, O floare vestejită, La zefir, La providență, Dor de ducă, La mamă, Mormântul orfanei, Liliecii, Durerea, Sărutările, Apel la unire, Jalea Păstoritei, Frunza, Mirii, Inelul sătenei, Amăgirea, Orfanii, Ruga sclavului, La E..., Glasul străbunilor, Suspine, Domnița și păstorul, Floarea, Părul de aur, Fuga de griji, Dumnezeuul nostru Ghitara, Adorare (La Elena), Noaptea, Năframa Doamnei. b) Tribunalul. Dramă în trei acte. (Din întâmplările anului 1848), (pp. 91–198) Persoanele: Laslo, prefectul unui comitat în Ardeal; Maria, soția sa; Teresia fiica lor; Teodor, secretar la Laslo și tribun; Vilmoș, un june conte maghiar; Dan, tânăr român, amicul lui Teodor; Mateiu, bătrân servitor la Laslo; Ferez, servitorul lui Vilmos, vechiu husar; Români și Maghiari. Locul acțiunii: un oraș transilvan cu ținuturile de prin prejur.

Despre drama „Tribunul”, d-l N. Iorga în „Oameni cari au fost” (Buc. 1934, vol. I, p. 175) spune: „Din vieața ardeleană a anului 1848 el (I. Lapedatu) și-a scos drama „Tribunul”, lupta între iubirea pentru o femeie și simțirea pentru neam, care cuprinde, pe lângă un foarte frumos graiu, și unele scene puternice”.

2. A supra situațiunii. Articoli și foișore. Brasovu, Tiparul lui Römer Kamner, 1877 în 16, 4+196 p.

Tabla de materii: a) Poporul și vieța socială (pp. 1–74): Situațiunea și îndreptarea ei, Împoporarea orașelor, Moralizarea poporului, O literatură pentru popor, Espozițiuni pentru popor, Vieța în orașe, Musica națională. b) Școala și învățământul (p.p. 75--111): La chestiunca învățământului poporal, un cuvânt în interesul Învățământului și al educațiunii, La chestiunea conferințelor învățătoarești, Maghiarii și școalele române. c) Foișóre (pp. 112–193): Noi și părinții noștri, Servilismul, Educațiunea sexului frumos, Cum să fie mamele.

II. Publicate de „asociațiune”

3. Nuvele istorice: „Amor și răzbunare” și „O tragedie din zile bătrâne”. Cu o notiță biografică și cu portretul autorului. Prefață de Andrei Bârseanu. Sibiu, Ed. „Asociațiunii” 1905, în 16, 68 p. (Biblioteca poporală a „Asociațiunii”, Nr. 21).

4. Nuvele istorice: „Moartea lui Asan” și „O dușmănie cu bun sfârșit”. Sibiu, Ed. „Asociațiunii”, 1906, în 16, 116 p. (Biblioteca poporală a „Asociațiunii”, Nr. 22).

Ediția a II-a, Sibiu 1924, Vol. I, formează Nr. 134 iar Vol. II, formează Nr. 136 din Biblioteca poporală a Asociațiunii „Astra”. Ediția a III-a, Sibiu 1935, formează Nr. 224 și 225 ale aceleiași Biblioteci.

Cele două ediții din urmă se prezintă, atât ca material, cât și ca execuțiune grafică, mult inferioare primei ediții.

Materialul a fost inversat. În primul, volum, în care era prefața lui Andrei Bârseanu și biografia autorului, s-a pus numai nuvela „Moartea lui Asan” cu subtitlul povestire istorică. În al doilea volum, intitulat „Amor și răzbunare”, cu subtitlul povestiri istorice, se află și narațiunea „O tragedie din zile,

bătrâne”. Nuvela „O dușmănie cu bun sfârșit”, care forma, împreună cu „Moartea lui Asan”, vol. II al primei ediții, nu s-a mai publicat.

III. Publicate în „Biblioteca Copiilor”

5. „Mira fată de împărat”. În Biblioteca Copiilor și a Tinerimii, vol. 4, redactată de Adelina Olteanu Maior. Sibiu, Ed. revistei „Luceafarul” 1909, în 8, pp. 17—48,
6. „Mira fată de împărat”. Biblioteca Copiilor, Nr. 3. Cluj, Tip. Ardealul, (1922), în 8, pp. 3—25.

IV. Publicate de autor în diferite reviste si ziare

A) În „Familia”, foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni. Proprietar, redactor și editor Iosif Vulcanu. Budapesta, 1866—1878, An. II—XIV.

Proza : 7. Cum trebuie să ne instruim (1869, An. V, p. 98); 8. Femeia și rațiunea (1869, An. V, p. 139); 9. Femeia în sec. XIX (1869, An. V, p. 193, 392); 10. Reuniuni literare și chestiunea teatrală, (1869, An. V, p. 409); 11. Publicațiuni literare și chestiunea teatrală (1869, An. V, p. 493); 12. Biblioteci și cabinete de lectură (1869, An. V, p. 565); 13. Educațiunea fetelor (1870, An. VI, p. 217); 14. Scrisori dela Paris (1870, An. VI, p. 416); 15. Femeia română (1870, An. VI, p. 516); 16. Un june român mort în străinătate (Ștefan Catargiu, mort în vârsta de 21 ani, la Gand), (1871, An. VII, p. 128); 17. Amorțirea simțămintelor naționale (1872, An. VIII, p. 134); 18. Educațiunea sexului frumos (1877, An. XIII, p. 145 și 157).

La rubrica „Conversare cu cetitoarele”:

19. Chestiunea femeilor în Anglia, Societăți de emancipațiune, Discursul d-rei Lydda Becker (1869, An. V, pp. 176—177);

20. Sărbătoarea națională, Petrekerile de peste zi, iluminațiune și petrekerile de peste seară, etc. (1869, An. V, pp. 392—393);

21. Conversare cu cetitoarele (1870, An. VI, p. 488).

Articole semnate cu inițiala L, care după titlu și conținut sunt de Ion Al. Lapedatu:

22. Ce frizure aveau Romanele (1869, An. V, p. 260); **23.** Portul de par lung (1869, An. V, p. 284); **24.** Despre joc (1869, An. V, p. 344); **25.** Despre roze (1869, An. V, pp. 356 și 452); **26.** Despre femeie (1870, An. VI, p. 61).

Teatru: **27.** Fântâna de piatră. Schiță dramatică într-un act (1869, An. V, pp. 159—162 și 172—175).

Persoanele: Demetriu, un boier; Elena, consoarta lui; Dumitrașcu, fiul lor; Anastasia, fata de casă. Acțiunea se petrece într-un castel din munții Severinului.

28. Tribunalul. Dramă în trei acte din întâmplările anului 1848 (1870, An. VI, p. 151 și urm).

Poezie⁵⁸: 1866, An. II: **29.** Primăvara * (p. 140); 1867, An. III: **30.** Așteptarea (p. 361); 1868, An. IV; **31.** Adio (p. 158); **32.** Mirii * (p. 217); **33.** La o ruină (p. 313); **34.** La E... * (p. 376); **35.** Suspîn * (p. 395); **36.** Ghitara * (p. 493); 1869, An. V: **37.** La Elena (p. 134); **38.** Revederea (p. 267); **39.** Adorare (La

⁵⁸ Poeziile însemnate cu steluță au fost retiparite în volumul «Încercări în literatură».

Elena) * (p. 328); **40.** La mormânt * (p. 446); **41.** Răzbunarea (p. 446); **42.** Părul de aur * (p. 519); 1870, An. VI: **43.** Domnița și păstorul * (p. 3); **44.** Orfanii * (p. 54); **45.** Liliicii * (p. 412); 1871, An. VII: **46.** Inelul sătenei * (p. 2); **47.** Sărutările * (p. 170); **48.** Dumnezeuul nostru * (p. 291); **49.** La mama * (p. 423); **50.** Doine de lângă Sibiu — poezii populare — (p. 415 și 439); 1872, An. VIII: **51.** Amorul târziu * (p. 338); **52.** La inimă (p. 396); **53.** Amăgirea* (p. 482); **54.** La îngerul libertății * (p. 528); 1873, An. IX: **55.** La anul nou (p. 3); **56.** Junele (p. 97); **57.** La zefir (p. 216); **58.** Durerea p. 264); **59.** Visul rozei * (p. 325); **60.** Convertirea (p. 393); **61.** La rândunea (p. 433); 1874, An. X: **62.** Dumnezeuul nostru (p. 145); **63.** Glasul străbunilor * (p. 397); 1876, An. XII: **64.** La Andrei Mureșianu (p. 13); **65.** Pe gânduri (p. 77); **66.** Națiunea către fiii sai (p. 172); **67.** Despărțirea de rândunică (p. 386); 1877, An. XIII : **68.** La pahare (p. 15); **69.** La Ion Popasu (p. 39); **70.** Leul din Carpați (p. 76); 1878, An. XIV: **71.** Nu fiți (Reproducere după „Dorobanțul”) (p. 210).

B) În „Albina Pindului”. Litere, științe și arte, redactor Grigorie Haralamb Granda. București, 1868—1870, An. I—III.

Proza : 1868, An. I: **72.** Cavalerismul în evul mediu — Viața și poezia lui — (pp. 197—200); **73.** Despre Amicie (pp. 219 — 221); 1870, An. III: **74.** Valentina (episod), Scrisoare din Paris, semnată „Narcis” (neterminat) (Nr. din 1 Aprilie).

Poezie : 1868, An. I: **75.** Când ieșeam cu tine (p. 128); **76.** Țării mele; **77.** Nu fiți... ; **78.** Amurului; **79.** Suspine *, (pp. 151—152).

C) În „Traian”, diaru politicu, litteraru, științificu și industrialu. Director: B. P. Hasdeu. București, 1869, An. I.

Poezie: 1869, An. I: **80.** Vitejii Daciei (Nr. 18); **81.** Providenței * (Nr. 19); **82.** La Ardeleni (Nr. 22); **83.** Dumnezeuul nostru⁵⁹ (Nr. 35); **84.** Ruga sclavului * (Nr. 37); **85.** Glasul străbunilor (Nr. 65); **86.** Junimei române (Nr. 67).

Prima poezie este precedată de scrisoarea lui Ion Al. Lapedatu, student în litere la Paris (din 8 Iunie 1869), către B. P. Hasdeu, pe care am amintit-o mai sus.

Poezia „Vitejii Daciei” se afla publicată și în Actele Soc. Transilvania București, 1869, An. II, Cartea V—VI, pp. 77—79.

D) În „Orientulu Latinu”, diariu politic, literar, social și economic. Proprietar și editoru Arone Densuseanu. Redactoru responsabilu Teofilu Francu. Colaboratoru primaru I. Al. Lapedatu. Brașiovu, 1874—1875, An. I—II.

Aci a publicat în ordine cronologică următoarele articole semnate cu numele sau pseudonumele sale:

1874, An. I: **87.** Oamenii frasei (Nr. 1); **88.** Apel la Unire—poesie — (Nr. 1); **89.** Cum vom putea progresa ? (Nr. 1), (publicat și în broșura „Asupra situațiunii” sub titlul „Situația și îndreptarea ei”); **90.** Impoporarea orașelor (Nr. 2), (publicat și în broșura amintită); **91.** Moralizarea poporului (Nr. 3), (publicat și în broșură); **92.** Luptele Românilor pentru cultură (Nr. 7, 9, -10, 11, -12, 14, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 24, 25 și 27); **93.** Salonul boerului (semnat Nouras) (Nr. 8); **94.** Desparțirea de anul vechiu — poesie — (Nr. 8); **95.** La chestiunea învățământului poporal (Nr. 8), (publicat și în broșura amintită); **96.** Noi și părinții noștri, (semnat Nouras) (Nr. 11—12), (publicat și în broșura amintită); **97.** O vizită la fericitul D. Bolintineanu (Nr. 15); **98.** Calomniatorii națiunii române (semnat Nouras) (Nr. 21); **99.**

⁵⁹ Reprodusă în ziarul «Olteanul», foaie săptămânală, Făgăraș, 1914, Decembrie 14/27, An. VI, No. 50, în cadrul unui articol semnat «Uncheasul Gliița al bătrân», cu aprecierea: «Așa a glasuit și cântat acest mare și verde român . . . ».

Servilismul la noi (semnat Nouras) (Nr. 24), (adăugând și din Nr. 72 și 73, a alcătuit un articol publicat în broșura „Asupra situațiunii”); **100.** O literatură pentru popor (Nr. 25 și 26), (publicat și în broșura); **101.** La chestiunea conferințelor învățătoarești (Nr. 28 și 29), (publicat și în broșură); **102.** Musica națională (Nr. 30), (în broșură a apărut mai dezvoltat); **103.** Despre cultura poporului, discurs rostit la Adunarea generală a „Asociațiunii”, ținută la 10 și 11 August st. n. în Deva (Nr. 37, 38 și 39); **104.** Bătrânii cârtesc, tinerii bârfesc (semnat Nouras) (Nr. 40); **105.** Din viața socială, (Nr. 46), (publicat mai dezvoltat în broșura sub titlul „Viața la oras „); **106.** Maghiarii și școalele române (Nr. 49, 53 și 55), (publicat și în broșura); **107.** Expozițiuni pentru popor (Nr. 58), (publicat și în broșura); **108.** Ideale politice la Românii din Austro–Ungaria (semnat Nouras) (Nr. 65); **109.** Servilismul (semnat Nouras) (Nr. 72 și 73); **110.** Crăciunul la poporul român (Nr. 77, 78 și 1–1875); **111.** Un cuvânt în interesul învățământului și educațiunii. (Nr. 78), (publicat și în broșură).

1875, An. II: **112.** Educațiunea sexului frumos (semnat Narcis), (Nr. 6–7), (publicat și în broșura); **113.** Cum să fie mamele, (semnat Narcis), (Nr. 9–10), (publicat și în broșura); **114.** Istoria unui condei simbriaș (semnat Narcis), (Nr. 11); **115.** Patru luceferi (semnat Nouras), (Nr. 12); **116.** Scrisoare de încetare a colaborării, (Nr. 19).

Articole din „Orientul Latin” ce nu se află în broșura publicată de autor în 1877, iar în ziar nu sunt semnate cu numele ori cu pseudonumele Nouras și Narcis, dar care, după cuprins și stil. sunt ale lui Ion Al. Lapedatu:

1874, An. I: **117.** Desbinările noastre (Nr. 4); **118.** Asociațiunea transilvană romană (Nr. 23 și 24); **119.** Societățile de lectură (Nr. 34 și 35); **120.** Cu poporul și pentru popor (Nr. 57); **121.** Martiriul mitropolitului Sava Brancovici, (semnat „un drept credincios”; (Nr. 59), (identificat de d-l prof. I. Lupas

și reprodus în ziarul „Universul” din 21 Octomvrie 1933⁶⁰) ; 122. Să ne vedem de școale (Nr. 66); 123. Cursuri de adulți (Nr. 69); 124. Prelegeri publice (Nr. 70); 125. Traiul poporului dela țară (Nr. 71); 126. Un cuvânt în interesul învățământului și al educațiunii (Nr. 78).

1875, An. II: 127. Societățile studenților români în străinătate (Nr. 6).

Ziarul „Orientul Latin” a apărut în Brașov între 23 Februarie 1874 și 10 Septemvrie 1875. Ion Al. Lăpedatu a funcționat în calitate de colaborator primar al acestui ziar dela întemeiere până la 1 Martie 1875 când a fost silit a se retrage. Motivele retragerii dela ziar sunt justificate în scrisoarea publicată în Nr. 19 din 5 Martie 1875, și anume: atacul ziarelor maghiare contra liceului românesc din Brașov unde funcționa ca profesor și boala primei sale soții Victoria n. Verzea, care a și murit la câteva zile dela publicarea scrisorii.

E) În „Revista literară și științifică”. București, 1876 Februarie 15 — Maiu 15, An. I. Directori: B. P. Hasdeu și Dr. Brandza.

1876, An. I: 128. „Expatriatul” — poezie — (p. 122).

A fost reprodusă apoi în „*Reforma*” ziar politic comercial, agricol și literar, director–proprietar I. G. Valențineanu Buc. 1885, Oct. 13, An. XXVI, Nr. 4692, p. 4.

F) În „Albina Carpaților” foiă beletristică științifică și literară cu ilustrațiuni. Redactor I. Al. Lăpedat, editor Visarion Roman. Sibiu, 1877—1878, An. I—II, 476 p., cuprinzând 40 numere.

Revista, până la Nr. 25, a fost scrisă aproape în întregime de Ion Al. Lăpedatu. Aici a publicat nuvelele istorice, scoase apoi în volum și menționate mai sus.

⁶⁰ Articolul «Martiriul mitropolitului Sava Brancovici» se află reprodus și în cartea d-lui prof. I. Lupaș: *Cronicari și istorici români din Transilvania*. Voi. II, Craiova, 1934, pp. 290—295.

Proză, semnată de autor. *Nuvele istorice* : 129. Amor și răsbunare (Nr. 1, p. 1—4; Nr. 2, p. 13—15; Nr. 3, p. 25—27), 130. O tragedie din zile bătrâne (Nr. 4, p. 37—41; Nr. 5, p. 49—52), 131. Moartea lui Asan (Nr. 8, p. 85—87; Nr. 9, p. 97—102; Nr. 10, p. 109—112), 132. O dușmănie cu bun sfârșit (Nr. 18, p. 201—204; Nr. 19, p. 213—215; Nr. 20, p. 225—227; Nr. 21, p. 242—244; Nr. 22, p. 249—251; Nr. 23, p. 261—265; Nr. 24, p. 279—281). *Descrieri diferite*: 133. Herțegovinenii și Bosniacii (Nr. 2, pp. 16—20); 134. Bărăganul — din jurnalul meu de călătorie — (Nr. 3, pp. 28—32); 135. Muntenegrenii (Nr. 5, pp. 57—60); 136. Fata română (Nr. 7, pp. 82—84); 137. Pe Dunăre — din jurnalul meu de călătorie—, (Nr. 11, pp. 121—124) și Nr. 12, pp. 134—137).

Proză diferită nesemnată, dar scrisă de Ion Al. Lăpedatu: 138. Constantin Negri (Nr. 1, pp. 4—7); 139. Țarul Rusiei, Alexandru II (Nr. 2, pp. 15—16); 140. Bașibozucii (Nr. 2, p. 23); 141. Sultanul Abdul Hamid II, (Nr. 3, pp. 27—28); 142. Louis- Adolf Thiers (Nr. 4, pp. 42—43); 143. Armata română (Nr. 1, pp. 7—9, Nr. 2, pp. 20—22, Nr. 3, pp. 32—34, Nr. 4, pp. 43—44); 144. Marele Duce Nicolae Nicolaevici (Nr. 5, pp. 56 — 57); 145. Principele Alesandru Gorciacov (Nr. 7, pp. 78—79); 146. Carol I și Elisabeta Doamna (Nr. 8, pp. 87—90); 147. Arhiducele Rudolf (Nr. 6, pp. 67—68); 148. Românii și Bulgarii (pp. 68—70) (în acest articol face istoria pe scurt a imperiului româno-bulgar și a premers nuvelei istorice „Moartea lui Asan”); 149. Cerchezii (Nr. 9, pp. 105—108); 150. Șezătorile de fete, semnat „Un amic al datinelor din popor”, (Nr. 10, pp. 115—117); 151. Armata română (Nr. 11, pp. 131—132); 152. Ioan Maiorescu (Nr. 13, pp. 144—147); 153. Generalul Ignatieff (Nr. 14, pp. 157—158); 154. Diamantele — adevăr și poveste — (Nr. 15, pp. 165—166), (o amintire de când I. Al. L. era student la „Brusela”); 155. Osman Pașa (Nr. 16, p. 183); 156. Generalul Scobelef (Nr. 17, p. 194); 157. Cavalerul Constantin Stamati (Nr. 18, pp. 204—208); 158. Orașul Skutari (Nr. 19, p. 222); 159. Albanezii (Nr. 20, pp. 227—230); 160. Cartierul general rusesc dela Gornji-Studen (Nr. 20, pp. 231—232); 161. Crăciunul în mai multe țări (Nr. 20, p. 233); 162. Statuia lui Mihai Viteazul în București (Nr. 21, pp. 240—242); 163. Templul zeiței Isis în Egipt (Nr. 21, pp. 246—248); 164. Victor Emanuel (Nr. 22, pp. 251—255); 165. Constantin

Negruzzi (Nr. 23, pp. 265—266); **166.** Vasile Alecsandri (Nr. 24, pp. 277—279); **167.** Generalul Loris Melikoff (Nr. 24, pp. 283—284); **168.** Regele Humbert I (Nr. 25, pp. 290—291); **169.** Domnul și Doamna României în războiul din anul 1877—1878 (Nr. 27, pp. 300—302); **170.** Manevrele artileriei române la Calafat (Nr. 26, p. 306); **171.** Țiganii cu locuințe statornice în Transilvania (Nr. 28, pp. 329—330); **172.** Papa Pius IX (Nr. 29, pp. 336—342); **173.** Artista (Nr. 29, pp. 342—344); **174.** Femeile din harem (Nr. 30, pp. 354—355); **175.** Arhiducele Francisc Carol (Nr. 31, p. 365); **176.** Cripta familiei domnitoare în biserica Capușinilor din Viena (Nr. 31, pp. 365—366); **177.** Papa Leon XIII (Nr. 32, pp. 361—375).

Poezii : **178.** La griji, (Nr. 1, p. 4); **179.** Dorul, traducere liberă după Schiller, (Nr. 6, p. 68); **180.** Cântec, (Nr. 13, p. 149).

Poezii publicate după moartea autorului: **181.** Mărțișor și Viorea, (Nr. 36, p. 427); **182.** Speranța mea, (Nr. 39, p. 459);

183. Fata către turturică, (Nr. 39, p. 460).

Împrospătând memoria lui Ion Al. Lăpedatu, revista „Familia”, 1896 Februarie 25 (Martie 8), An. XXXII, Nr. 8, pp. 89—90, publică o scurtă biografie însoțită de fotografia poetului și nuvelistului.

Despre activitatea la revista „Albina Carpaților” se spune: „...Mai târziu fondă cu Visarion Roman o revistă literară „Albina Carpaților”, pe care nu numai o redactă, ci o și scrise aproape toată singur. ...”

În ziarul „*Dorobanțul*” București, 1877 Noembrie 15—1878 Mai 31, este reprodusă după „Albina Carpaților” nuvela istorică „Amor și război” (Nr. 18, 19, 20, 22, 23, 28 și 29). Din revista „Albina Pindului” se reproduc poeziile: „Țării mele” (Nr. 126) și „Nu fiți...” (Nr. 129), iar din volumul „Încercări în literatură” se publică — după moartea poetului — poeziile: „Primăvara” (Nr. 157), „La un oțel din 1848” (Nr. 159) și „Apel la unire” (Nr. 161).

G. În „Centenarul revoluțiunii române dela 1784 (Horia, Cloșca, Crișan)” — cu o fotografie — București, Tip. Modernă Gregorie Luis, 1884, în 4, p. 111.

184. Stejarul lui Horia — poezie — (pp. 39—40).

Poezia a fost trimisă de Amalia Lăpedatu—văduva lui Ion Al.Lăpedatu— împreună cu o scrisoare datată Brașov, 10 Sept. 1884 și tipărită înaintea versurilor în publicația de mai sus.

Ce au scris alții despre Ion Al. Lăpedatu

I. Contemporanii

Popescu (Iosif). În mormântarea lui Ion Al. Lăpedatu. *Albina Carpaților*, Sibiu, 1878, An. II, Nr. 34, pp. 402—404.

Vulcan (Iosif). Ion Lăpedatu (în chenar negru). *Familia*, Budapesta, 1878 Aprilie 1 / 14, An. XIV, Nr. 27, p. 161.

Vulcan (Iosif). Ion Al. Lăpedatu. *Familia*, Budapesta, 1878, An. XIV, Nr. 33, p. 209. (Biografia și portretul lui I. Al. L.).

Observatoriulu, diaru politicu național-economicu și literariu. Sibiu, 1878 Aprilie 10 st. n., An. I, Nr. 26, (Notă despre moartea lui I. Al. L.).

Gazeta Transilvaniei, Brasiovu, 1878 Aprilie 11, An. XLI, Nr. 25, p. 2. Dr. Ion Al. Lăpedatu.

Gazeta Transilvaniei, Brasiovu, 1878 Aprilie 11, An. XLI, Nr. 25, p. 4. [Înmormântarea prof. Lăpedatu],

Telegraful Român. Red. Aaron Florian. Sibiu, 1878, Martie 28, An. XXVI, Nr. 36. Dr. Ioan Al. Lăpedatu.

Românul, diariu politic, comercial, literar, Director: C. A. Rosetti, București 1878 Martie 30, An. XXII, p. 311. (Necrolog).

România Liberă. Director: D. Aug. Laurian. București, 1878 Martie 18, An. II, Nr. 257. (Necrolog la rubrica „Cronica zilei”).

Dorobanțul. București, 1878 Martie 28, An. II, Nr. 131, p. 3. Ion Al. Lăpedatu. (Necrolog).

Timpul. București, 1878 Aprilie 1, An. III, Nr. 73, p. 3. Ion Al. Lăpedatu.

Timpul. București, 1878 Aprilie 2, An. III, Nr. 74, p. 3. Ion Al. Lăpedatu. (Necrolog reprodus după *Telegraful Român*).

Alexi (Dr. A. P.). La mormântul lui I. Al. Lăpedat. *Noua bibliotecă română*. Brașov, 1882—1883, Tom. II, Nr. 1, pp. 6—9.

F. (Florescu Bonifaciu P.). Ion Lăpedatu (Biografia și aprecieri critice asupra operei poetice, urmate de poezia „Apel la Unire „). *Iridenta Română*, ziar săptămânal. București, 1893 Noembrie 27, An. I.

Densusianu (Aron). Ion A. Lăpedatu. În *Istoria limbei și literaturii române*. Ed. II, Iași, 1894, p. 304.

Bârseanu (Andrei). Ioan Lăpedatu. Discurs comemorativ ținut Miercuri în 25 Martie 1898 în sala festivă a școalelor centrale române gr. orientale din Brașov, însoțit de un portret al poetului. *Anuarul Gimnaziului mare public român din Brașov*, publicat de Virgil Oniliu, 1897—98, An. XXXIV, pp. 46—65 (și separat).

Familia, Oradea Mare, 1896, An. XXXII, Nr. 8, pp. 89—90. Ion Al. Lăpedatu.

Gazeta Transilvaniei, Brașov, 1898, An. LX., Nr. 68, pp. 2—3. În memoria profesorilor decedați dela școalele medii române din Brașov.

Bârseanu (Andrei). Dr. Ioan Lăpedatu. În *Istoria Școalelor centrale române gr. or. din Brașov*. Brașov, 1902, p. 586.

Bârseanu (Andrei). Ioan Al. Lăpedatu. Schiță biografică în edițiile din 1905, 1924 și 1935 a Nuvelor istorice ale lui I. A. L.

Panțu (I. C.) Amintiri din viața de student. *Conservatorul*, București, 1910, Februarie 18, An. X. (Vorbește și despre fostul său profesor de filologie clasică dela liceul din Brașov: ...”Când a ajuns să ne istorisească cum Achile biruitor a târât în jurul zidurilor Troiei trupul dușmanului său, lacrimi picau din ochii noștri...”).

Hodoș (E.) I. Al. Lăpedatu. În *Elemente de istoria literaturii*— Ediție Nouă — Nagyszeben (Sibiiu), 1912, p. 70.

Strajean (M). Dintr-un caiet de însemnări (amintiri despre I. L.) și Unui tânăr poet (versuri închinare memoriei lui I. Al. L.) *Tribuna*, București, 1916 Ianuarie 17, An. II, Nr. 2—3, pp. 31—33. (Versurile au fost publicate mai întâi într-un număr festiv al Secției craiovene a Ligii Culturale, la serbarea aniversării dela 24 Ianuarie 1893).

Albini (Septimiu). Direcția nouă în Ardeal. Constatări și amintiri. (În: Lui Ion Bianu, Amintire. București, Tip. C. Gobl, I. St. Rasidescu, 1916, în 8, p. 24).

II. Urmașii

Bianu (I). În răspunsul la Discursul de recepție al d-lui Alexandru Lăpedatu. București, Academia Română, 1923, în 8, pp. 37—38 (Discursuri de recepție LV).

Lupaș (I.). 50 ani dela moartea profesorului Ioan Lăpedatu. *Cuvântul Poporului*, Sibiiu, 1928 Martie 31, An. X.

Mocanu (I. G.). [I. Georgescu], Un poet de altă dată: Ion Lăpedatu. — La 50 de ani dela moartea lui—*Viitorul*, București, 1928 Decembrie 31.

Carpații, Brașov, 1928 Martie 25, An. VIII, Nr. 419. 50 de ani dela moartea profesorului Dr. Ion Lăpedatu.

Universul, București, 1928, Martie 26, An. XLVI, Nr. 72. 50 de ani dela moartea Prof. Dr. Ion Lăpedatu.

Iorga (N.). În: Oameni cari au fost, O personalitate culturală din Ardeal: Ion Lăpedatu, Voi. I. București, Tip. Fundației pentru literatură și artă Regele Carol II, 1934, în 8, pp. 171—177.

Mateiu (Ion). Figuri reprezentative dela noi. Ion Al. Lăpedatu 1844—1878, cu portretul scriitorului. Cluj, Sindicatul presei din Ardeal și Banat, 1934, în 8, 40 p. (Biblioteca ziaristică Nr. 2).

Tudoranu (Victor). Ion Al. Lăpedatu — poet, profesor și gazetar naționalist. 90 ani dela nașterea lui. *Prometeu*, Brașov, 1934, An. I, Nr. 3—4, pp. 23—31.

Iorga (N.). [Activitatea lui Ion Al. Lăpedatu la „Orientul Latin”]. (În: Istoria literaturii românești contemporane I. Crearea formei. București, Ed. „Adevărul”, 1934, în 8, pp. 115—117).

Lupaș (I.). Ioan A. Lapedatu despre luptele Românilor pentru cultură. În *Cronicari și istorici români din Transilvania* Vol. II, Craiova Editura Scrisul românesc, 1934, pp. 284—290.

Cardaș (G.). Poeții și prozatorii Ardealului până la unire: 1800—1918, București, Ed. Libr. Alcalay, 1935, în 8, pp. 199—215.

Vlădescu (Șt.). Un mare român și cărturar ardelean. Viața și opera lui Ion Lăpedatu. *Viitorul*, București, 1935 Februarie 25.

III. Biografii în enciclopedii

Szinnyei (József). Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1900, Tom. VII, pp. 790—791.

Diaconovich (Dr. C.). Enciclopedia Română. Sibiu, 1904, Tom. III, pp. 52—53.

Minerva Enciclopedie română. Cluj, 1929, p. 604.

Adamescu (G.) și Candrea fi. A.). Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”. București, 1931, p. 1721.

SCRIERILE LUI ALEXANDRU I. LAPEDATU

1. Periodice

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE. București, 1908—1916, An. I—IX, în 4, 9 volume.

ANUARUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE. București, Tom. I (1914), 140 p.; Tom. II (1915), 224 p.

ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ. CLUJ, Tom. I (1921—1922), XVI+434 p.; Tom. II (1923), XV+544 p.; Tom. III (1924—1925), X+1045 p.; Tom. IV (1926—1927), X+1000 p.; Tom. V (1928—1930), XII+793 p.; Tom. VI (1931—1935), XII+844 p. (Publicat împreună cu I. Lupaș).

2. Studii și cercetări istorice

CELE TREI FEȚE ISTORICE ALE UNIRII ROMÂNILOR. Conferință ținută la Societatea istorică a studenților în litere dela Universitatea din București, la 24 Ianuarie 1901. *Tribuna Poporului*, Arad, 1902 Aprilie 6/9, An. VI, Nr. 65, p. 4—5; Aprilie 13/26, Nr. 70, p. 6; Aprilie 20/Mai 13, Nr. 73, p. 4—5; Aprilie 27/Mai 10, Nr. 77, p. 4; Mai 4/17, Nr. 82, p. 4; Mai 11/24, Nr. 87, p. 4—5.

CÂTEVA IDEI CONDUCĂTOARE ÎN VIEAȚA NOASTRĂ ROMÂNEASCĂ. Conferință ținută la Societatea istorică a studenților în litere dela Universitatea din București: 25 Noemvrie 1901. Arad, Tip. „Tribuna Poporului”, 1902, în 16, 30 p. (Extras din *Tribuna Poporului*, 1902 Iulie 24 (August 6), An. VI, Nr. 135, p. 3; August 4/17, Nr. 143, p. 3).

RADUL CEL FRUMOS. (Iunie 1462—Ianuarie 1474). *Transilvania*, Sibiu, 1902, An. XXXIII, p. 13—39.

O CARTE DE PRIVILEGII PENTRU PREOȚII DELA BISERICA SF. NICOLAE DIN SCHEII BRAȘOVULUI. [1733], *Transilvania*, Sibiu, 1902, An. XXXIII, p. 133—134.

CÂTEVA DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA CATOLICISMULUI ÎN MOLDOVA. *Convorbiri Literare*, București, 1902, An. XXXVI, p. 947—952.

MARGHITA DOAMNA NEGRULUI-VOEVOD. O IPOTEZĂ ISTORICĂ. *Convorbiri Literare*, București, 1902, An. XXXVI, p. 1112—1121. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 5—15).

GHEORGHE BARIȚIU ȘI AMICII SĂI. [Scrisori și extrase din scrisorile adresate de diferite personalități lui Gheorghe Barițiu], *Tribuna Poporului*, Arad, 1902 Decembrie 1/14, An. VI, Nr. 223, p. 2—3 ; 1903 Aprilie 15/28, An. VII, Nr. 68, p. 1. (În colaborare cu Gh. Bogdan-Duică).

MORMINTELE DOMNEȘTI DELA MĂNĂSTIREA DEALULUI. *Convorbiri Literare*, București, 1903, An. XXXVII, p. 433—434.

VLAD-VODĂ CĂLUGĂRUL, 1482—1496. Monografie istorică. București, Tip. „I. V. Socec”, 1903, în 8, 77 p. (Extras din *Convorbiri Literare*, București, 1903, An. XXXVII, p. 417—432, 514—532, 609—625, 1046—1059, 1143—1154).

UN AGENT AL LUI BRÂNCOVEANU ÎMPOTRIVA UNIRII: PATER IANOȘ. (In: Prinos lui D. A. Sturdza. București, Tip. „C. Gobl”, 1903 în 8, p. 303—310. Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 16—22).

O LUCRARE NECUNOSCUTĂ A LUI CONSTANTIN NEGRUZZI [tălmăcirea în versuri a lui Memnon]. *Sămănătorul*, București, 1903, An. II, Voi. III, p. 593.

O PROCESIUNE RELIGIOASĂ ÎN BUCUREȘTI LA 1765. *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1904, An. XXVIII, p. 57—65. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 23—32).

LUPTELE LUI ȘTEFAN CEL MARE CU POLONII. *Luceafărul*, Budapesta, 1904, An. III, p. 238—241.

MANUSCRISELE DELA MONASTIREA Dălhăuți. *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1904, An. XXVIII, p. 539—545.

ȘTEFAN CEL MARE. București, Tip. „Carol Gobl” Sr. Ioan St. Rasidescu, 1904, în 16, 96 p. (Biblioteca Societății „Steaua”, Nr. 9).

CÂTEVA CUVINTE ASUPRA BISERICILOR SF. NICOLAE DOMNESC ȘI TREI IERARHI DIN IAȘI. București, „C. Gobl” Sr. I. St. Rasidescu, 1904, în 8, 59 p. (pL). (Administrațiunea Casei Bisericii). (Nesemnată).

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ DR. C. DIACONOVICH. Tom. III; Articolele istorice SEMNATE: A. L. Sibiu, Tip edit.– „W. Krafft”, 1904, în 8, p. dif.

UN CUVÂNT ASUPRA GRAMATICEI LUI IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU. *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1905, An. XXXVIII, p. 348—353. (Și in: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 33—36).

MANUSCRISELE DELA BISERICANI ȘI RAȘCA. Descriere, însemnări, NOTE ȘI ESCURSURI. București, Tip. „Cărțile Bisericești”, 1906, în 8, 56 p. (Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1904, An. XXVIII, p. 1142—1152; 1905, An. XXIX, p. 685—701, 770—787, 908—918).

UN MEMORIU AL LUI DAMASCHIN BOJINCA CU PRIVIRE LA STAREA ȘI REORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC LA MOLDOVA, ÎN 1849. *Revista Politică și Literară*, Blaj, 1906, An. I, p. 87—90, 104—107.

DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA BISERICII NOASTRE. [1773—1819], *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1906, An. XXX, p. 201—207.

SIGILIILE ROMANULUI ȘI CÂMPULUNGULUI MUNTEAN. *Convorbiri Literare*, București, 1906, An. XL, p. 1140—1142. (Și in:— Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 43—49).

O NOUĂ NARAȚIUNE A LUPTELOR DINTRE MOVILEȘTI (1606—1607). *Convorbiri Literare*, București, 1906, An. XL, p. 1143—1146. (Și in: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 37—42).

O NOUĂ NARAȚIUNE A LUPTELOR DINTRE MOVILEȘTI (1606—1607) ȘI SIGIILE ROMANULUI ȘI CÂMPULUNGULUI MUNTEAN. Comunicare. București, Tip. „C. Gobl-I. St. Rasidescu „, 1907, în 8, 13 p. (Extras din *Convorbiri Literare*, București, 1906, An. XL, p. 1140—1146).

DAMASCHIN EPISCOPUL ȘI DASCĂLUL, TRADUCĂTORUL CĂRȚILOR NOASTRE DE RITUAL. București, Tip. I. St. Rasidescu, 1906, în 8,, 21 p. (Extras din *Convorbiri Literare*, București, 1906, An. 40, p. 563—581).

ISTORIA CONTIMPORANĂ A ROMÂNILOR: I. RESTAURAȚIUNEA (1821—1866) ; II. ISTORIA ROMÂNIEI CONTEMPORANE ȘI A M. S. REGELUI CAROL I (1866—1.906). *Luceafărul*, Budapesta, 1906, An. V, p. 317—329. (Nesemnată).

Episcopia Strehaii și tradiția scaunului bănesc de acolo. Studiu ISTORIC. București, Tip. „I. St. Rasidescu”, 1906, în 8, 30 p.

REVOLUȚIA LUI HORIA. Ed. II. București, Tip. edit. „Minerva „, 1906, în 16", 64 p. (Biblioteca Populară „Minerva”, Nr. 14); Ed. III. București, Tip. edit. „Minerva”, 1908, în 16, 64 p. (Biblioteca Populară „Minerva”, Nr. 14). (Ed. I n-am putut-o vedea. Publicația e nesemnată).

RĂPIREA BUCOVINEI. Ed. II. București, Tip. edit. „Minerva”, 1907, în 16, 62 p. (Biblioteca Populară „Minerva”, Nr. 15). (Ed. I n-am putut-o vedea. Publicația e nesemnată).

LUPTĂ DELA NĂENI. *Albina*, București, 1907 Octomvrie 7, An. XI, p. 51—55 (pi.).

LUPTA DELA TELEAJIN. 20 OCTOMVRIE 1600. *Albina*, București, 1907 Octomvrie 28, An. XI, p. 159—162 (pl).

LUPTA DELA ARGEȘ. 25 NOEMVRIE 1600. *Albina*, București, 1907 Noemvrie 11, An. X, p. 209—212.

CĂLĂTORIA LUI MIHAI-VODĂ LA VIENA. DECEMVRIE 1600. *Albina*, București, 1907 Noemvrie 25, An. XI, p. 266—269.

ÎMPREJURĂRI ISTORICE ÎN ARDEAL PE VREMEA LUI MIHAI VITEAZUL. DELA OCTOMVRIE 1600 PANĂ LA FEBRUARIE 1601. *Albina*, București, 1907 Decemvrie 23—30, An. XI, p. 382—386.

DE MOARTEA LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL. *Albina*, București, 1908 Noemvrie 9, An. XII, p. 114—119.

NIC. BĂLCESCU, ROMÂNII SUB MIHAI-VODĂ VITEAZUL. Ediție nouă făcută pe seama tinerimii școlare și adausă cu XVI narațiuni istorice: Din zilele de cădere ale lui Mihai-Vodă Viteazul (18 Septemvrie 1600—19 August 1601—17 Iulie 1603). București, Tip. „C. Gobl-I. St. Rasidescu”, 1908, în 8, XV+380 +84 p.

DIN ZILELE DE CĂDERE ALE LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL. XVI NARAȚIUNI ISTORICE. București, Tip. „Carol Gobl-I. St. Rasideseu”, 1908, în 8”, 84 p. (1 pl.).

CATAGRAFIA BISERICILOR BUCUREȘTENE LA 1810. București, Tip. „Cărților Bisericești”, 1908, în 8, 59 p. (Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1907, An. XXXI, p. 597—604, 688—696, 805—813, 960—964, 1063—1072, 1135—1148).

NIC. BĂLCESCU. BIOGRAFII ISTORICE. Acum întâia oară adunate și împreună publicate de A[lex.] L[ăpedatu], București, Ed. Librăriei Leon Alcalay, [1908], în 16, 80 p. (“Biblioteca pentru toți”, Nr. 566).

MĂNĂSTIREA COMANA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 9—22 (fig.).

MĂNĂSTIREA HUREZII. NOTE ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 53—72 (fig.).

PORTRETELE MURALE DELA HUREZI. DESCRIERE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 73—78, 156—160 (fig.).

MĂNĂSTIREA CHILINCEA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 87—89 (fig.).

BISERICA CEA MARE A MĂNĂSTIRII COZIA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 92.

NOUI INSCRIȚII DELA COMANA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 93.

SCHITURILE ȘI METOAȘELE MĂNĂSTIRII BISTRIȚA DIN VĂLCEA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 94—95.

BISERICA DIN BĂLTENI. Note istorice. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 107—111 (fig.).

BISERICA DIN LUDEȘTI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 161—165 (fig.).

UN VECHIU EPITAF ȘI O NOUĂ INSCRIȚIE DELA PROBOTA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 166—167 (fig.).

MĂNĂSTIREA RADU-VODĂ ȘI BISERICA BUCUR DIN CAPITALĂ. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 189.

ÎNSEMNĂRILE UNUI SĂCELEAN (ION NICULAE ȚARCĂ) DESPRE ÎNTÂMPLĂRILE ANILOR 1848—1849. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1908 Iunie (număr jubilar), An. LXXI, p. 105.

DIN ZILELE DE CĂDERE ALE LUI MIHAI-VODĂ VITEAZUL. XVI NARAȚIUNI ISTORICE. București, Edit. Leon Alcalay, 1909, în 16, 171 p. („Biblioteca pentru toți”, Nr. 469—470).

CURTEA DE ARGEȘ ET SES MONUMENTS. București, [l. tip.], 1909, în 16, 14 p. (Administration de la Caisse de l’Eglise. Bureau de la Commission des Monuments Historiques). (Nesemnată).

DIN POSESIUNILE DOMNILOR NOȘTRI ÎN ARDEAL. VINȚUL ȘI VURPERUL. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1909, An. II, p. 40—44 (fig.) ; *Revista Politică și Literară*, Blaj, 1910, An. III, p. 19—21.

MĂNĂSTIREA LUI ARON-VODĂ DIN ȚARINA IAȘILOR. NOTE ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1909, An. II p. 5—19 (fig.).

ANTICHITĂȚILE DELA BAIA. NOTE ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1909, An. II, p. 53—64. (fig.)

DOUĂ NOI INSCRIȚII DELA COMANA. NOTIȚĂ EPIGRAFICĂ. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1909, An. II, p. 120—122 (Kg)

ÎNTÂIA REFORMĂ ȘCOLARĂ ÎN MOLDOVA. 1845—1846. *Revista Generală a învățământului*, București, 1909, An. V, p.* 493—504.

MEMORIU CU PRIVIRE LA STAREA ȘI ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC ÎN MOLDOVA LA 1845 de I. Albineț, fost profesor al Academiei Mihăilene. *Revista Generală a învățământului*, București, 1909, An. V, p. 674—680.

MEMORIU CU PRIVIRE LA PRICINILE CE-AU ÎMPIEDECAT PROPĂȘIREA ÎNVĂȚĂTURII PUBLICE (ÎN MOLDOVA) ȘI MIJLOACELE CELE MAI ÎNSUȘITE SPRE A SA ÎNDREPTARE, 1845 [DE A. COSTINESCU], *Revista Generală a învățământului*, București, 1909, An. V, p. 758—761.

MEMORIU CU PRIVIRE LA STAREA ȘI ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC ÎN MOLDOVA LA 1864 de TH. Stamatii. *Convorbiri Literare*, București, 1909, An. XLIII, p. 991—1000.

DIE ANTIQUITÄTEN VON BAIA. *Die Karpathen*, [Brașov=] Kronstadt, 1910, An. IV, p. 26—30, 58—60.

BAIA DOMNEASCĂ DIN TÂRGOVIȘTE. CÂTEVA ÎNSEMNĂRI ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 89—92 (fig.). (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107],

BISERICĂ A LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ. [Râmnicul-Sărat], *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 107—109 (fig.).

[RELAȚIUNE DESPRE CÂTEVA BISERICI ALE IAȘILOR LA 1672]. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 143.

BISERICA DIN VĂDENI. Note ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 162—163 (fig.).

DOUĂ VECHI CETĂȚI ROMÂNEȘTI, POENARII ȘI DÂMBOVIȚA. Schițe ISTORICE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 177—189 (fig.); *Albina*, București, 1912 Februarie 19, An. XV, p. 867—870.

CRONICA LUCRĂRILOR PREGĂTITOARE PENTRU ÎNTÂIA REFORMĂ ȘCOLARĂ ÎN MOLDOVA, 1844—1845. *Revista Generală a învățământului*, București, 1910, An. VI, p. 493—504. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 64—120).

CELE DINTÂI CAPITALE ALE ȚĂRILOR ROMÂNE: ARGEȘUL ȘI BAIA. *Calendarul Minervei*, București, 1910, în 8, p. 145—153.

PRETINSA MISTIFICARE A UNUI JURĂMÂNT ISTORIC ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ LA 1790. *Convorbiri Literare*, București, 1910, An. XLIV, voi. I, p. 401—405. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 50—55).

UN „BURG” TEUTON ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ. *Românul*, Arad, 1911, An. I, Nr. 17, p. 2—3.

CETATEA LUI ȚEPEȘ-VODĂ: POENARII. *Românul*, Arad, 1911, An. I, Nr. 36, p. 1—5.

INSCRIȚIA VECHEI CLOPOTNIȚE DELA MĂNĂSTIREA DEALUL. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1911, An. IV, p. 147—148

INSCRIȚII DELA BISERICA DIN POPEȘTI-VLAȘCA. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1911, An. IV, p. 148—149 (fig.).

INSCRIȚIILE BISERICII DIN BĂLINEȘTI. BUCUREȘTI, TIP. „GUTENBERG” I. Gobl S-sori, 1912, în 4, 10 p. (fig.). (Extras din *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1911, An. IV, p. 212—218).

MEȘTERII BISERICILOR MOLDOVENE DIN SEC. XVI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 23—29. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 125—139).

BISERICA SF. GHEORGHE DIN BOTOȘANI. ISTORIC. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 49—56 (fig.).

„AFACEREA” IOAN ZIDARUL LUI PETRU-VODĂ RAREȘ, 1536—1556. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 83—86. (Și in: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 140—148).

CÂT A COSTAT ZIDIREA BISERICII SF. SPIRIDON DIN IAȘI? *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 95.

ICOANELE LUI BARNOVSKI-VODĂ DELA MOSCOVA ȘI ZUGRAFII TREI IERARHILOR DIN IAȘI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 110—114. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice— [cf. Nr. 107], p. 149—158).

PORTRETELE CTITORICEȘTI DELA SF. NICOLAE DOMNESC DIN IAȘI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 130—132 (fig.).

MEȘTERII BISERICILOR DIN ȚARA ROMANEASCĂ ÎN SEC. XV ȘI XVI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1912, An. V, p. 177—183. (Și in: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 159—173).

NIC. DENSUȘIANU. DOMNII GLORIOȘI ȘI CĂPITANII CELEBRI AI ȚĂRILOR ROMÂNE. BREVIAR ISTORIC PENTRU RĂZBOAIELE MARI ȘI ÎNVINGERILE STRĂLUCITE ALE OȘTILOR ROMÂNE. Scriere postumă publicată din însărcinarea „Asociației pentru literatura română și cultura poporului român”. București, Tip. „C. Gobl-I. St. Rasidescu”, 1912, în 8, LXII +236 p.

ACTIVITATEA ISTORICĂ A LUI NIC. DENSUȘIANU. (1846—1911). București, Tip. „C. Gobl-I. St. Rasidescu”, 1912, în 8, 63 p.

UN SCRITOR BASARABEAN NECUNOSCUȚ: DIMITRIE BALICA COMISUL. *Convorbiri Literare* București, 1912, An. XLVI, p. 513—516. (Și în: Un mănunchiu de cercetări istorice [cf. Nr. 107], p. 121—124).

K. A. ROMSTORFER, CETATEA SUCEVII, DESCRISĂ PE TEMEIUL PROPRIILOR CERCETĂRI FĂCUTE ÎNTRE 1895 ȘI 1904. Publicată în românește cu o notiță istorică de Alex. Lăpedatu. București, Academia Română, în 4, LVI+112 p. (11 pi. fig. I).

GRAVURI ȘI VEDERI DELA CETATEA ALBĂ ȘI CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI ISTORICO-ARHEOLOGICE ASUPRA CETĂȚILOR MOLDOVENEȘTI. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1913, An. VI, p. 57—66 (fig.)

BESITZUNGEN RUMĂNISCHEN FURSTEN ÎN SIEBENBURGEN: WINTZ UND BURGBERG (BORBEREK). Übersetzt aus dem Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice von Karl Teutsch. *Bukarester Tageblatt*, București, 1913 Septembrie 14, p. 3.

CETATEA SOROCII. NOTIȚĂ ISTORICĂ DESCRIPTIVĂ. [Avec un résumé en français], *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, An. VII, p. 85—96 (fig.).

CÂTEVA VEDERI NOUĂ DELA CETATEA ALBĂ. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1914, An. VII, p. 141—142 (fig.).

NOUI DOCUMENTE CU PRIVIRE LA FORMA ACOPEREMINTELOR VECHILOR BISERICI MOLDOVENE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1914, An. VII p. 193—194 (fig.).

CETATEA SUCEVII. Conferință istorică-archeologică ținută la „Ateneul Român” din București la 27 Martie 1914. București, Tip. „Gutenberg”, 1914, în .8, 32 p. (2 pl.).

MONUMENTELE NOASTRE ISTORICE ÎN LECTURI ILUSTRATE, ALESE, ORÂNDUITE ȘI PUBLICATE PE SEAMA Tinerimei Școlare. Cu 115 ilustrații în text. București, Tip. „Flacăra”, 1914, în 8° XXIV+431 p. (Din publicațiile Casei Școalelor, Biblioteca secundară, Nr. 5).

VECHILE CETĂȚI ROMĂNEȘTI, DUPĂ CONTELE DE LANGERON. [Avec un resume en français]. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1915, An. VIII, p. 70—73 (fig.).

ȘTIRI MAI VECHI DESPRE RUINELE CURȚII DOMNEȘTI DIN TÂRGOVIȘTE. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1915, An. VIII, p. 91.

Bisericile din GURA-SĂRĂȚEI-BUZĂU. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1915, An. VIII, p. 91—93 (fig.).

CÂTEVA DOCUMENTE DIN VREMEA LUPTELOR ÎMPOTRIVA UNIRII. *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1915, An. XXXIX, p. 760—768. (Și în: Doi cărturari brașoveni ... [cf. Nr. 105], p. 21—29).

UN ÎNCEPUT DE TRADUCERE A MINEIELOR LA BRAȘOV ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA. *Revista Istorică*, București, 1915, An. I, p. 111—114. (Și în: Doi cărturari brașoveni [cf. Nr. 105], p. 18—20).

UN SAT HOTINEAN DISTRUS DE OȘTILE LUI MIHAI VITEAZUL (Maiu 1600). *Revista Istorică*, București 1915, An. I, p. 212.

DIN TRECUTUL BISERICII VULPE DIN IAȘI. *Revista Istorică*, București 1915, An. I, p. 213—215.

DOI CĂRTURARI BRAȘOVENI DIN SEC. XVIII, IOAN ȘI RADUL DUMA. *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1915, An. XXXIX, p. 952—966. (Și în: Doi cărturari brașoveni .. . [cf. Nr. 105], p. 3—17).

DOI CĂRTURARI BRAȘOVENI DIN SEC. XVIII SI CÂTEVA DOCUMENTE ÎMPOTRIVA UNIRII. București, Tip. „Cărților Bisericești, 1915, în 8, 29 p. (Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, București, 1915, An. XXXIX, p. 760—768, 952—966).

MIHAI-VODĂ VITEAZUL. București, „C. Sfetea”, 1915, în 16, 128 p. (Biblioteca Societății „Steaua”, Nr. 44).

UN MĂNUNCHIU de CERCETĂRI ISTORICE. București, Tip. „C. Sfetea”, 1915, în 8, 173 p.

CELE MAI VECHI STAMPE REPREZENTÂND CETATEA SUCEVII ȘI CETATEA ALBĂ. [Avec un resume en francais]. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1916, An. IX, p. 25—28 (fig.).

DOCUMENTE ȘI LĂMURIRI ISTORICE CU PRIVIRE LA DESFACEREA PROPRIETĂȚILOR MOLDOVENE DE PESTE PRUT DUPĂ PIERDEREA BASARABIEI. (16/28 Mai 1812—2/14 Ianuarie 1814). București, Tip. „C. Gobl-I. St. Rasidescu”, 1916, în 4, 48 p. (Extras din *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, București, 1916, Voi. XVI, p. 33—77).

MILOȘ FIUL LUI MIHNEA CEL RĂU. MĂRTURII MAI PUȚIN CUNOSCUTE. *Convorbiri Literare*, București, 1916, An. L, p. 72—76.

MOARTEA LUI MIHNEA CEL RĂU. *Convorbiri Literare*, București, 1916, An. L, p. 314—325.

POLITICA LUI RADUL CEL MARE. 1495—1508. (În: Lui Ion Bianu amintire. București, Tip. „C. Gobl—l. St. Rasidescu”, 1916, în 8, p. 191—223).

O ÎNSEMNATĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ LA BISERICA DOMNEASCĂ DIN CURTEA-DE-ARGEȘ. *Înfrățirea*, Cluj, 1920 August 10, An. I, Nr. 7, p. 2—3.

MORMÂNTUL LUI BASARAB-VOEVOD CEL BĂTRÂN. *Înfrățirea*, Cluj, 1920 Septembrie 24, An. I, Nr. 42, p. 2.

ANUL MORȚII LUI BASARAB-VOEVOD (1351—1352). *Înfrățirea*, Cluj, 1920 Septembrie 30, An. I, Nr. 47, p. 2.

NOUĂ ÎMPREJURĂRI DE DESVOLTARE ALE ISTORIOGRAFIEI NAȚIONALE. LECȚIUNE DE DESCHIDERE A CURSULUI DE ISTORIE VECHĂ A ROMÂNILOR ȚINUTĂ LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ: 6 Noiembrie 1919. Cluj, Tip. „Ardealul”, 1921, în 8, 22 p. (Extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1921—1922, An. I, p. 1—18).

PETRU MAIOR ÎN CADRUL VIEȚII NAȚIONALE ȘI CULTURALE A EPOCII SALE. Cuvânt rostit la 2/15 Februarie 1921 în Aula Universității din Cluj. *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1921—1922, An. I, p. 79—86; (In: Lui Nicolae Iorga Omagiu, Craiova, Tip. „Ramuri”, [1921], în 8, p. 177—185; și în: *Miscellanee ...* [cf. Nr. 322], p. 26—37).

MORMÂNTUL DOAMNEI DESPINA. *Revista Istorică*, București, 1921, An. VIII, p. 23—26; *Înfrățirea*, Cluj, 1921 Mai 1, An. I, Nr. 212, p. 7—8.

CONDITIONS ET ASPECTS DE LA VIE POLITIQUE ET CULTURALE DU PEUPLE ROUMAIN. CONFERENCE TENU A L'UNIVERSITE DE CLUJ, LE 18 SEPT. 1921, A L'OCCASION DE LA VISITE DES PROFESSEURS ET DES

ETUDIANTS FRANCAIS. *L'Independance Roumaine*, Bucarest, 1922 Janvier 14, An. 46, Nr. 14019, p. 1—2. (Și în: *Miscellanee ...* [cf. Nr. 322], p. 81—91).

NEAGOE-VODĂ. CONFERINȚĂ ȚINUTĂ ÎN NOEMVRIE 1921 LA UNIVERSITATEA DIN Cluj. (In: *Miscellanee...* [cf. Nr. 322], p. 9—19).

MIHAI VITEAZUL ȘI ROMÂNII ARDELENI. *Înfrățirea*, Cluj, 1922 Octomvrie 15, An. III, Nr. 635, p. 2.

ȘTIRI PRIVITOARE LA ISTORIA ȚĂRILOR ROMÂNE DIN CRONOLOGIA LUI SIGLERUS. *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1923, An. II, p. 365—371.

SĂCUII ȘI ROMÂNII. CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA BRAȘOV, ÎN AULA LICEULUI „ANDREI ȘAGUNA”: 16 Martie 1924. (In: *Miscellanee...* [cf. Nr. 322], p. 92—98).

“ARDEALUL” SAU „TRANSILVANIA”? CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA ATENEUL DIN GIURGIU: 14 Decemvrie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Dec. 18, An. XVIII, Nr. 5038, p. 2.

ROMÂNII DIN JUGOSLAVIA. CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA FUNDAȚIA CAROL I din BUCUREȘTI; 18 Dec. 1924. *Viitorul*, București, 1924 Dec. 19, An. XVIII, Nr. 5039, p. 2.

UNIVERSITĂȚILE ROMÂNEȘTI ȘI ISTORIOGRAFIA NOASTRĂ NAȚIONALĂ. Conferință ținută la 16 Ianuarie 1927 în Sala Eparhială din CHIȘINĂU. *România Nouă*, Chișinău, 1927 Ianuarie 19, An. IV, Nr. 12 (409), p. 1—3.

ANTECEDENȚELE ISTORICE ALE INDEPENDENȚEI ROMÂNE. Conferință ținută la Universitatea Liberă din București: 6 Februarie 1927 (în ciclul de conferințe pentru comemorarea războiului Independenței române)–. (În: *Universitatea Liberă, Războiul neatârării, 1877—78, Conferințe ținute la Ateneul Român, 1927. București, Tip. „Cartea Românească”, 1927, în 8, p. 1—21*) ; *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1926—1927, An. IV, p. 293—309; *Națiunea*, Cluj, 1927 Febr. 8, An. I, Nr. 22, p. 3.

BANATUL ÎN ACTUL UNIRII DELA ALBA-IULIA. *Generația Unirii*, București, 1929 Aprilie 25, An. I, Nr. 2, p. 8—9.

AMINTIRI ȘI REFLEXII CU PRIVIRE LA ACTUL UNIRII DELA ALBA-IULIA. *Generația Unirii*, București, 1929 Mai 25, An. I, Nr. 4, p. 14—15.

MONSIEUR DE SAINT AULAIRE ET LES ROUMAINS REFUGIES D'AUTRICHE-HONGRIE PENDANT LA GRANDE GUERRE. Bucarest, „Socec”, 1930, în 8, p. 51—65. (Extrait de l-Hommage à M. De Saint-Aulaire).

D-L . DE SAINT-AULAIRE ȘI ROMÂNII REFUGIAȚI DIN AUSTRO-UNGARIA ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOIU. *Generația Unirii*, București, 1930 Aprilie- Mai, Nr. 14—15, p. 1—7.

VIAȚA POLITICĂ INTERNĂ A PRINCIPATELOR UNITE SUB ALEXANDRU IOAN CUZA (1859—1866). Conferință ținută la Universitatea Liberă din București ÎN NOEMVRIE 1930. București, Tip. „Cartea Românească”, 1932, în 8, 31 p.

LA A 73-A ANIVERSARE A UNIRII [PRINCIPATELOR], *Viitorul*, București, 1932 Ianuarie 25, An. XXIV, Nr. 7194, p. 1.

STEAGURILE DELA GURUSLĂU. Conferință la Radio. *Universul*, București, 1933 Iulie 28, An. L, Nr. 203, p. 1—2.

ABOLIREA PROTECTORATULUI RUSESC ÎN ȚĂRILE ROMÂNE (1834—1858). Cluj, Tip. „Cartea Românească”, 1933, în 8, 22 p. (Extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1931—1935, An. VI, p. 401—420.

ION I. C. BRĂTIANU ȘI ÎNAINȚAȘII SĂI. CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA BIBLIOTECA ION I. C. BRĂTIANU: 16 Februarie 1934. *Viitorul*, București, 1934 Febr. 18, An. XXVI, Nr. 7825, p. 3—4.

POINCARE ȘI ROMÂNIA. CUVÂNT ROSTIT LA RADIO-BUCUREȘTI: 20 OCTOMVRIE 1934. *Viitorul*, București, 1934 Octomvrie 21, An. XXVI, Nr. 8029, p. 1—2.

FRANȚA ȘI UNITATEA NOASTRĂ NAȚIONALĂ. *Adevărul*, București, 1934, Dec. 23, An. XLVIII, p. 3.

ÎNSEMNĂTATEA ZILEI DE 24 IANUARIE. CONFERINȚĂ LA RADIO–BUCUREȘTI: 24 Ianuarie 1935. *Universul*, București, 1935 Ianuarie 2b–, An. LII, Nr. 25, p. 5; *Viitorul*, București, 1935 Ianuarie 26, An. XXVII, Nr. 8108, p. 3.

ION C. BRĂTIANU. CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA BUCUREȘTI ÎN ZIUA DE 20 MARTIE 1935 ÎN SALA Dalles. *Universul*, București, 1935 Martie 22, An. LII, Nr. 80, p. 13; *Viitorul*, București, 1935 Martie 22, An. XXVII, Nr. 8155, p. 1–2.

REVOLUȚIA ȚĂRĂNIMII ROMÂNE DIN ARDEAL [1784–1785], *Democrația*, București, 1935, An. XXIII, Nr. 6–8, p. 5–10.

LA A 40–A ANIVERSARE A OSÂNDIRII MEMORANDIȘTILOR. CONFERINȚĂ LA RADIO. *Luceafărul*, Timișoara, 1935, An. I, Nr. 1, p. 11–12.

3. Memorii, comunicări, rapoarte și cuvântări la Academia Română

MIHNEA–CEL–RĂU ȘI UNGURII, 1508–1510. Memoriu citit la Academia română: 21 Maiu 1920. Cluj, Tip. „Ardealul”, 1922, în 8, p. 46–76. (Extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1921–1922, An. I, p. 46–76).

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ ARDELEANĂ ÎN LEGĂTURĂ CU DESFĂȘURAREA VIEȚII POLITICE A NEAMULUI ROMÂNESC DE PESTE CARPAȚI. CUVÂNT ROSTIT ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ A ACADEMIEI ROMÂNE; 2 Iunie 1923. Cu răspuns de Ioan Bianu. București, Tip. „Cultur.a Națională”, 1923, în 8, 40 p. (Academia Română, Discursuri de recepție, LV).

CUM S-A ALCĂTUIT TRADIȚIA NAȚIONALĂ DESPRE ORIGINILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI. COMUNICARE FĂCUTĂ LA ACADEMIA ROMÂNĂ: 21 Sept. 1923. București, Tip. „Cartea Românească”, 1924, în 8, p. 289–314. (Extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, 1923, An. II).

GH. BALȘ, ÎNCEPUTURILE ARHITECTURII BISERICEȘTI ÎN MOLDOVA. Discurs rostit în ședința solemnă a Academiei Române din 9 Iunie 1925, cu răspuns de Alex. Lăpedatu. București, Tip. „Cultura Națională”, 1925, în 8, 21 p. (Academia Română, Discursuri de recepțiune, LX)

M. C. SUTZU. VIAȚA ȘI ACTIVITATEA SA [CU. OCAZIA ÎMPLINIRII VÂRSTEI DE 90 ANI] ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ A ACADEMIEI ROMÂNE: 4 Decembrie (In: Academia Română, Ședința solemnă pentru sărbătorirea D-lor M. C. Sutzu și I. C. Negruzzi. București, Academia Română, în 8, p. 5—12).

DIN GRIJILE ȘI GREUTĂȚILE UNEI DOMNII... OPT SCRISORI ALE LUI GHEORGHE ȘTEFAN-VODĂ CĂTRE IOAN KEMENY. București, „Imprimeria Națională”, 1932, în 8, 27 p. (Extras din *Memoriile Secțiunii Istorice ale Academiei Române*, Seria III, Tom. XII, Mem. 17). (Și — fără documentele anexe — in: *Închinare lui Nicolae Iorga*, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani. Cluj, Institutul de Istorie Universală, 1931, în 4”, p. 229—235).

JURNALUL PRINCIPELUI IACOB SOBIESKI, FIUL REGELUI IOAN, ASUPRA CAMPANIEI POLONE ÎN MOLDOVA LA 1686. București, Academia Română, 1932, în 8, 36 p. (Extras din *Memoriile Secț. Istorice ale Academiei Române*, Seria III, Tom. XIII, Mem. 13).

IN JURUL ASASINĂRII LUI BARBU CATARGIU: Iunie 1862. București, Academiei Române, 1933, în 8, 42 p. (Extras din *Mem. Secț. Ist. ale Academiei Române*, Seria III, Tom. XIII, Mem. 7).

DOI MISIONARI SCOȚIENI ÎN ȚĂRILE ROMÂNE ACUM O SUTĂ DE ANI. București, Academia Română, 1934, în 8, 21 p. (1 pl.). (Extras din *Mem. Secț. Ist. ale Academiei Române*. Seria III, Tom. XV, Mem. 7).

EVREII ÎN ȚĂRILE NOASTRE ACUM O SUTĂ DE ANI, București, Academia Română, 1934, în 8, 22 p. (Extras din *Mem. Secț. Ist. ale Academiei Române*, Seria III, Tom. XV, Mem. 8).

GENERAL R. ROSETTI, GÂNDURI DESPRE VITEJIE ÎN TRECUTUL ROMÂNESC. Discurs la intrarea în Academie rostit la 27 Mai 1935. Cu răspuns de Al. Lăpedatu. București, Academia Română, 1935, în 8, 25 p. (Acad. Română, Discursuri de recepțiune, LXV).

DINASTIA NOASTRĂ ȘI ACADEMIA ROMÂNĂ. CU OCAZIA COMEMORĂRII REGINEI-POETE CARMEN-SYLVA : 6 Martie 1936. *Analele Academiei Române, Ședințe*, București, 1935—1936, Tom. LVI; *Universul*, București, 1936 Martie 8, An. LIII, Nr. 67, p. 7; *Viitorul*, București, 1936 Martie 8, An. XXVIII, Nr. 8446, p. 3.

EMANOIL BUCUȚA, ROMÂNII DINTRE VIDIN ȘI TIMOC. București, Tip. „Cartea Românească”, 1923, în 8, 132 p. (11 pl.).—*Analele Academiei Române, Desbateri*, București, 1924—1925, Seria III, Tom. XLV, p. 165—166.

V. MOTOGNA, CETATEA CICEULUI SUB STĂPÂNIREA MOLDOVEI. SCHIȚĂ ISTORICĂ. Dej, „Tip, Ludovic Medgyesi”, 1927, în 8, 63 p.—*Analele Academiei Române, Desbateri*, București, 1928—1929, Seria III, Tom. XLIX, p. 220—221.

V. MOTOGNA, RĂZBOAIELE LUI RADU ȘERBAN (1602—1611). București, „Cultura Națională”, 1926, în 8, 84 p.— *Analele Academiei Române, Desbateri*, București, 1928—1929, Seria III, Tom. XLIX, p. 221.

V. MOTOGNA, RELAȚIUNILE DINTRE MOLDOVA ȘI ARDEAL ÎN VEACUL AL XVI-lea. Dej, Tip. Ludovic Medgyesi, 1928, în 8, 216 p.— *Analele Academiei Române, Desbateri*, București, 1928—1929, Seria III, Tom. XLIX, p. 221—222.

ALEXANDRU MARCU, CONSPIRATORI ȘI CONSPIRAȚII ÎN EPOCA RENAȘTERII POLITICE A ROMÂNIEI (1848—1877). București, Tip. „Cartea Românească”, 1930, în 8, 373 p.— *Analele Academiei Române, Desbateri*, București, 1930—1931, Seria III, Tom. LI, p. 233—235.

RAPORT PENTRU ALEGEREA D-LUI IULIU MARȚIAN CA MEMBRU ONORARIU AL ACADEMIEI ROMÂNE: 27 Mai 1933. *Analele Academiei Române, Ședințe*, București, 1932—1933, Tom. LIII, p. 76.

ACTIVITATEA ARHEOLOGICĂ, TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ, A D-LUI C. DAICOVICIU. Raport la Academia Română pentru premiul Vasile Pârvan. *Analele Academiei Române, Ședințe*, București, 1932 — 1933, Tom. LIII, p. 97—98.

MONOGRAFIA GEOGRAFICĂ-ISTORICĂ A COMUNEI PETROȘENI, DIN VALEA JIULUI, COMITATUL HUNEDOAREI. Raport la Academia Română pentru premiul IOAN ȘI MARIA CARP. Analele Academiei Române, Ședințe, București, 1932—1933, Tom. LIII, p. 99—100.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ A GENERALULUI RADU ROSETTI. RAPORT PENTRU A FI ALES MEMBRU ACTIV AL ACADEMIEI: 24 Mai 1934. Academia Română, Ședințe, București, 1933—1934, Tom. LIV, p. 96—97.

RAPORT PENTRU ALEGEREA D-LUI TEODOR COSTESCU CA MEMBRU ONORAR AL ACADEMIEI ROMÂNE: 30 Mai 1934. Analele Academiei Române, Ședințe, București, 1933—1934, Tom. LIV, p. 163.

ACTIVITATEA ARHEOLOGICĂ A D-LUI AL. BĂRCĂCILĂ. RAPORT LA ACADEMIA ROMÂNĂ PENTRU PREMIUL VASILE PÂRVAN. Analele Academiei Române, Ședințe, București, 1933—1934, Tom. LIV, p. 129—130.

AL. CRETZEANU, DIN ARHIVA LUI DUMITRU BRĂȚIANU. Voi. I—II. București, Tip. „Independența”, 1933—1934, în 8, 367 p. (I); 318 p. (II). Analele Academiei Române, Ședințe, București, 1934—1935, Tom. LV, p. 195—197.

AL. ROMAN. CUVÂNTARE LA SERBAREA CENTENARULUI NAȘTERII LUI. Aușeu (Bihor), Aprilie 1927. Analele Academiei Române, Debateri, București, 1926—1927, Seria III, Tom. XLVII, p. 71—74.

ANDREI BÂRSEANU. CUVINTE CU OCAZIA DESGROPĂRII OSEMINTELOR DIN CIMITIRUL DELA SIBIU: 26 Octomvrie 1929. Viitorul, București, 1929 Noemvrie 1, An. XXII, Nr. 6518, p. 3.

LA INAUGURAREA STATUIEI REGELUI FERDINAND I LA ORĂȘTIE. Analele Academiei Române, Debateri, București, 1929—1930, Seria III, Tom. L, p. 37—38; Universul, București, 1929 Noemvrie 20, An. XLVII, Nr. 269, p. 2.

OMAGIEREA MEMORIEI LUI G. BOGDAN-DUICĂ ȘI G. BALȘ ÎN ȘEDINȚA PUBLICĂ A ACADEMIEI ROMÂNE: 5 Octomvrie 1934. Analele Academiei Române, Ședințe, București, 1934—1935, Tom. LV, p. 10—11.

OMAGIEREA MEMORIEI REGELUI ALEXANDRU I AL IUGOSLAVIEI ȘI A LUI LOUIS BARTHOU ÎN ȘEDINȚA PUBLICĂ A ACADEMIEI ROMÂNE: 12 Octomvrie 1934. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1934—1935, Tom. LV, p. 15—17; *Universul*, București, 1934 Octomvrie 14, An. LI, Nr. 281, p. 7; *Viitorul*, București, 1934 Oct. 14, An. XXVI, p. 3.

AUGUSTIN BUNEA. CUVÂNT CU PRILEJUL COMEMORĂRII A 25 ANI DELA MOARTEA LUI: Blaj, 16 Decemvrie 1934. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1934—1935, Tom. LV, p. 32—34; *Unirea*, Blaj, 1934 Decemvrie 21, An. XLIV, Nr. 51, p. 6—7; *Universul*, București, 1934 Decemvrie 18, An. LI, Nr. 346, p. 8; *Viitorul*, București, 1934 Decemvrie 18, An. XXVI, p. 5.

IN APĂRAREA ACADEMIEI ROMÂNE. CUVÂNTARE ȚINUTĂ LA ACADEMIA ROMÂNĂ; 28 Martie 1935. *Analele Academiei Române*, Ședințe. București, 1934—35, Tom. LV, p. 58—62.

CUVÂNT OMAGIAL LA ACADEMIA ROMÂNĂ PENTRU M. S. REGELE, LA A 5-A ANIVERSARE A RESTAURAȚIEI: 8 Iunie 1935. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1935—1936, Tom. LVI; *Universul*, București, 1935 Iunie 9, An. LII, Nr. 156, p. 7; *Viitorul*, București, 1935 Iunie 11, An. XXVII, Nr. 8218, p. 3.

ELOGIUL PROFESORULUI GH. VÂLSAN LA ACADEMIA ROMÂNĂ: 20 Septemvrie 1935. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1935—1936, Tom. LVI; *Universul*, București, 1935 Septemvrie 22, An. LII, Nr. 261, p. 11.

GENERALUL GR. CRĂINICEANU. CUVÂNT LA ACADEMIA ROMÂNĂ PENTRU OMAGIEREA MEMORIEI LUI: 4 Octomvrie 1935. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1935—1936, Tom. LVI.

LACOUR GAYET. CUVÂNT LA ACADEMIA ROMÂNĂ PENTRU OMAGIEREA MEMORIEI LUI: 13. Decemvrie 1935. *Analele Academiei Române*, Ședințe, București, 1935—1936, Tom. LVI; *Universul*, București, 1935 Decemvrie 15, An. LII, Nr. 345, p. 13.

GH. GHIBĂNESCU, CUVÂNT OMAGIAL, LA ACADEMIA ROMÂNĂ: 10 Iulie 1936. *Viitorul*, București 1936 Iulie 12. An. XXVIII, Nr. 8548, p. 4.

CEZAR PAPACOSTEA, CUVÂNT OMAGIAL, LA ACADEMIA ROMÂNĂ: 10 Iulie 1936. Viitorul, București, 1936 Iulie 12, An. XXVIII, Nr. 8548, p. 4.

LA ACADEMIA ROMÂNĂ, ÎNTÂMPINÂND PE M. S. REGELE CAROL II, ÎN ȘEDINȚA SOLEMNĂ DIN 29 MAI 1936. Universul, București, 1936 Mai 30, An. 53, Nr. 147, p. 7; Viitorul, București, 1936 Mai 30, An. XXVIII, Nr. 8511, p. 3.

4. Memorii, studii și articole privitoare la revendicările teritoriale ale României

TERITORIUL ETNIC ȘI POLITIC AL ROMÂNILOR [din Transilvania și Ungaria. Studiu de orientare etnografică și politică, scris în preajma Conferinței de pace dela Paris]. Neamul Românesc, Iași, 1918 Nov. 2, An. XIII, Nr. 303, p. 1—2 (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 155—158).

PROBLEMA SĂCUIASCĂ. Neamul Românesc, Iași, 1918 Nov. 3, An. XIII, Nr. 304, p. 1—2 (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 159—162)

PROBLEMA BANATULUI. Neamul Românesc, Iași, 1918 Nov. 4, An. XIII, Nr. 305, p. 1—2. (Și in: Miscellanee . . . [cf. Nr. 322], p. 163—167).

PROBLEMA GRANIȚEI NORD-VESTICE DIN CRIȘANA. Neamul Românesc, Iași, 1918 Nov. 5, An. XIII, Nr. 306 p. 1—2. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], 168—172).

RAPORTURILE ETNICE DIN TERITORIUL POLITIC AL ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA. Neamul Românesc, Iași, 1918 Noemvrie 6, An. XIII, Nr. 307, p. 3. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 173—176).

PRETENȚIILE BULGARE. România, Iași, 1918 Februarie 7. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 144—146).

LES PRETENTIONS BULGARES SUR LA DOBROGEA. (In: La Dobrogea roumaine. Etudes et Documents. Bucarest, 1919, în 8, p. 131—146).

LA ROUMANIE DEVANT LE CONGRES DE LA PAIX: A) ACTES D'UNION DES PROVINCES DE BESSARABIE, BUCOVINE, TRANSYLVANIE, BANAT ET DES REGIONS ROUMAINES DE HONGRIE AVEC LE ROYAUME DE ROUMANIE. Paris, Dubois et Bauer, 1919, în fol., 22 p.

b) LES REVENDICATIONS TERRITORIALES DE LA ROUMANIE. Paris, Dubois et Bauer, 1919, în fol., 18 p.

c) LA TRANSYLVANIE ET LES TERRITOIRES ROUMAINS DE HONGRIE. (Renseignements statistiques et ethniques). Paris, Dubois et Bauer, [1919], în fol., 30 p.

d) LE TERRITOIRE REVENDIQUE PAR LES ROUMAINS AU NORD-OUEST DE LA TRANSYLVANIE PROPREMENT DITE. Paris, Dubois et Bauer, [1919], în fol., 18 p. (Delegation roumaine au Congres de la Paix).

e) LE BANAT DE TEMESHVAR. Paris, Dubois et Bauer, [1919], în fol., 37 p. (cartes).

f) LE BANAT DE TEMESILVAR NE PEUT PAS ETRE PARTAGE. Paris, Dubois et Bauer, [1919], în fol., 8 p. (Delegation roumaine au Congres de la Paix).

g) LES ROUMAINS ET LES DROITS DES MINORITES RECLAMES PAR LA DELEGATION MAGYARE. Paris, Dubois et Bauer, [1920], în fol., 18 p.

h) LES ROUMAINS ET LE PLEBISCITE DEMANDE PAR LA DELEGATION MAGYARE. Paris, Dubois et Bauer, [1920], în fol., 16 p.

ÎN CHESTIUNEA MARAMUREȘULUI. [Granița spre Cehoslovacia]. Patria, Cluj, 1920 Mai 4, An. II, Nr. 95, p. 1 (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 179—184).

CÂTEVA RELAȚIUNI ȘI CONSIDERAȚIUNI CU PRIVIRE LA GRANIȚA NOASTRĂ DE NORD-VEST. Conferință ținută la Adunarea generală a „Asociațiunii” în Oradea-Mare la 18 Octomvrie 1920. Patria,

Cluj, 1920 Octombrie 27, An. II, Nr. 229 p. 1; Transilvania, Sibiu, 1920, An. LI, p. 125—135. (Și in: *Miscellanee* [cf. Nr. 322], p. 59—71).

FRANȚA ȘI REVENDICĂRILE TERITORIALE ALE ROMÂNIEI. Cuvânt omagial rostit la festivalul franco-român, ținut la Teatrul Național din Cluj la 8 Mai 1921. *Înfrățirea*, Cluj, 1921 Mai 10, An. I, Nr. 216, p. 2—5. (Și in: *Miscellanee* [cf. Nr. 322], p. 72—80).

GRANIȚA NOASTRĂ LA VEST (IN LUMINA TENDINȚELOR REVIZIONISTE). Cuvântare la Radio: 30 Mai 1933. *Satul și Școala*, Cluj, 1931—1932, An. II, p. 249—252; *Universul*, București, 1933 Iunie 4, An. L, Nr. 149, p. 1—2.

5. Recenzii și dări de seamă

N. IORGA, ISTORIILE DOMNILOR ȚĂRII ROMÂNEȘTI, CUPRINZÂND ISTORIA MUNTEANĂ DELA ÎNCEPUT PÂNĂ LA 1686, COMPILATE ȘI ALCĂTUITE de CONSTANTIN FILIPESCU. București, 1902, în 8, XXXVIII+222 p. — *Sămănătorul*, București, 1902, An. I, Voi. II, p. 76—78.

IOAN BOGDAN, DOCUMENTE ȘI REGESTE PRIVITOARE LA RELAȚIILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI CU BRAȘOVUL ȘI UNGARIA ÎN SEC. XV ȘI XVI. București, Tip. „I. V. Socec”, 1902, în 8, 12-t-LXXXVI+347 p.— *Sămănătorul*, București, 1902, An. I, Voi. II, p. 124—127; *Tribuna Poporului*, Arad, 1902 Decembrie 5/18, An. VI, Nr. 226, p. 2—3.

ZIARUL LUI IOAN NEMEȘ DIN HĂGHIȘ. *Convorbiri Literare*, București, 1902, An. XXXVI, p. 1055—1056.

ANDREI BÂRSEANU, ISTORIA ȘCOALELOR ROMÂNE GR. ORT. DIN BRAȘOV. BRAȘOV, Tip. Ciurcu & Co., 1902, în 8, XII+ 606+79 p.— *Sămănătorul*, București, 1903, An. II, Voi. III, p. 13—14.

DOCUMENTELE ISTORICE DIN ARHIVELE BRAȘOVULUI. RĂSPUNS LA O CRITICĂ A D-LUI G. I. IONESCU-GION. București, Tip. „Minerva”, 1903, în 8, 30 p; Epoca, București, 1903, Nr. 78—79, 82—85.

G. MURGOCI ȘI P. BURCĂ, ROMÂNIA ȘI ȚĂRILE LOCUITE DE ROMÂNI. București, Tip. „Carol Gobl, S-sor I. St. Rasidescu”, 1902, în 8°. Sămănătorul, București, 1903, An. II, Vol. III, p. 125—126.

PETRU V. HANEȘ, DIN INEDITELE LUI NICOLAE BĂLCESCU: MANUALUL BUNULUI ROMÂN. București, 1903, în 8, 32 p. — Sămănătorul, București, 1903, An. II, Vol. III, p. 430—431.

DR. AUGUSTIN BUNEA, DISCURSURI, AUTONOMIA BISERICESCĂ, DIVERSE. Blaj, Tip. Seminarului Arhidiecezan, 1903, în 8, X + 522 p. — Sămănătorul, București, 1903, An. II, Vol. III, p. 540—542.

ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ. Sibiu, Tip. W. Krafft, 1903, în 8, 3 vol. — Sămănătorul, București, 1903, An. II, Vol. III, p. 594. (Semnat A. L.).

PETRE A. ANTONESCU, MONASTIREA COZIA. STUDIU ARHEOLOGIC. București, Tip. „Thoma Basilescu”, 1903, în fol., 37 p. — Sămănătorul, București, 1903, An. II, Vol. III, p. 594.

N. IORGA, CANTACUZINII ȘI OPERELE LOR. București, Tip. „Minerva”, 1902, în 8, dif. p.—Convorbiri Literare, București, 1903, An. XXXVII, p. 466—475.

GREGOR C. CONDURATU, MICHAEL BEHEIMS GEDICHT UBER DEN WOIWODEN WLAD II DRAKUL. Bukarest, 1903, în 8, 118 p. — Sămănătorul, București, 1904, An. III, p. 27—28.

IOAN BOGDAN, UN CHRISOV AL LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN DIN 10 IUNIE 1415. București, 1904, în 4, 8 p. — Sămănătorul, București, 1904, An. III, p. 32.

NICOLAE DOBRESCU, FRAGMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA BISERICII ROMÂNE. Budapesta, Inst. Tip. „Luceafărul”, 1905, în 8, 83 p. — Convorbiri Literare, București, 1905, An. XXXIX, p. 1143—1147.

DIMITRIE DAN, MĂNĂSTIREA ȘI COMUNA PUTNA. București, Tip. Carol Gobl, S-sor I. St. Rasidescu, 1905, în 8, IV+261 p. — Convorbiri Literare, București, 1905, An. XXXIX, p. 1147—1150.

O NOUĂ PUBLICAȚIE DE DOCUMENTE SLAVO-ROMÂNE CU PRIVIRE LA RELAȚIILE TERII ROMÂNEȘTI ȘI MOLDOVEI CU ARDEALUL ÎN SECOLUL XV ȘI XVI [DE St. NICOLAESCU], București, Tip. „Carol Gobl, S-sor I. St. Rasidescu”, 1907, în 8, 45 p. (Extras din Convorbiri Literare, București, 1906, An. XL, p. 1063—1082, 1147—1158; 1907, An. XLI, p. 325—333).

O VECHE ȘI TOTUȘI NOUĂ CARTE A ISTORIEI NOASTRE NAȚIONALE: A. D. Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană. Ed. III, voi. I—XIV. București, „Cartea Românească”, 1925—1931, în 8, 14 voi. — Universul, București, 1931 Martie 9, An. XLIX, Nr. 64, p. 4.

6. Diverse

3/15 MAI 1848. *Ecoul Moldovei*, Iași, 1897 Mai 1, An. VI, Nr. 42, p. 1.

In GESTIUNEA NAȚIONALĂ. *Ecoul Moldovei*, Iași, 1897 Noembrie 20, An. VII, Nr. 20, p. 1.

IOAN BOGDAN. *Calendarul Minervei*, București, 1903, p. 115—117 (1 fig.).

EXPOZIȚIA ȘCOALEI NAȚIONALE DE ARHITECTURĂ [in 1908]. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 92—93.

SERBAREA DELA MĂNĂSTIREA PROBOTA: (31 August 1908). *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1908, An. I, p. 135—136.

ALEX. ȘTEFULESCU. NECROLOG. *Noua Revistă Română*, București, 1910 Noembrie 7, Voi. IX, Nr. 2, p. 18.

COLECȚIILE ISTORICO-ARTISTICE ALE COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE ȘI ALE CASEI BISERICII. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, București, 1910, An. III, p. 197—198.

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA CHESTIUNII CONSERVĂRII ȘI RESTAURĂRII MONUMENTELOR ISTORICE ÎN ROMÂNIA. București, Tip. „Carol Gobl— I. St. Rasidescu”, 1911, în 8, 24 p. (Extras din: Lui Sp. Haret).

ODOARELE DELA NEAMȚU ȘI SECU. Cu 2 planșe în fotogramă și 108 autotipii pe aramă după fotografiile originale. București, Tip. „Socec” & Co., 1911, în 8, VIII+106 p.

CÂTEVA CUVINTE DREPT POSTFAȚĂ LA ALBUMUL „ODOARELE DELA NEAMȚU ȘI SECU”. Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București, 1911, An. IV, p. 160—161.

SOCIETATEA CULTURALĂ „STEAUA”, 1900—1915. Revista Generală a Învățăământului, București, 1916, An. IX, p. 387—393.

NECESITATEA UNEI PROPAGANDE POLITICE NAȚIONALE ÎN STRĂINĂTATE. Neamul Românesc, Iași, 1917. Martie 22; (Și in: Miscellanee....[cf. Nr. 322], p. 105—109).

PROPAGANDA POLITICĂ NAȚIONALĂ A CEHILOR. Neamul Românesc, Iași, 1917 Martie 29; (Și in: Miscellanee. ...[cf. Nr. 322], p. 110—115).

AGITAȚIILE RĂZBOINICE ȘI PACIFISTE ALE UNGURILOR. Neamul Românesc, Iași, 1917 Aprilie 13; (Și in: Miscellanee. ...[cf. Nr. 322], p. 116—121).

ULTIMILE ATITUDINI POLITICE ALE UNGURILOR. Neamul Românesc. Iași, 1917 Aprilie 16. (Și in: Miscellanee ... [cf. Nr. 322], p. 122—127).

RĂZBOIUL „NAȚIONALITĂȚILOR”. Neamul Românesc, Iași, 1917 Iunie 14. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 128—131).

PANGERMANISMUL AUSTRIAC. Neamul Românesc, Iași, 1917 Iunie 21. (Și in: Miscellanee[cf. Nr. 322], p. 132—137).

LUPTA DINTRE SLAVI ȘI GERMANI ÎN AUSTRIA. Neamul Românesc. Iași, 1917 Iunie 27; (Și in: Miscellanee[cf. Nr. 322], p. 138—143).

CHESTIUNEA TRANSILVANĂ. Neamul Românesc, Iași, 1918 Februarie 13. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 147—151).

AUREL C. POPOVICI. NECROLOG. Neamul Românesc, Iași, 1918 Iulie 7. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 37—40).

UNIVERSITATEA MAGHIARĂ [DIN CLUJ] ȘI TITLURILE DE DREPT INVOCATE PENTRU DESCHIDEREA El. Înfrățirea, Cluj, 1920 August 6, An. I, Nr. 4, p. 1 ; August 7, An. I, Nr. 5, p. 1. (Și in: Miscellanee [cf. Nr. 322], p. 185—190).

ALIANȚA ROMÂNĂ-CEHOSLOVACĂ. Înfrățirea, Cluj, 1920 August 27, An. I, Nr. 22, p. 1; August 28, An. I, Nr. 23, p. 1. (Și in: Miscellanee [cf. Nr. 322], p. 191—196).

„CONSTITUANTA BISERICESCĂ”. Înfrățirea, Cluj, 1920 Septembrie 19, An. I, Nr. 40, p. 1. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 197— 204).

SUSPENDAREA LUCRĂRILOR „CONSTITUANTEI BISERICESTI”. Înfrățirea, Cluj, 1920 Septembrie 26, An. I, Nr. 45, p. 1.

IN CHESTIUNEA CONSERVĂRII MONUMENTELOR ISTORICE. Înfrățirea, Cluj, 1921 Martie 5, An. I, Nr. 165, p. 1—2.

UNITATEA NAȚIONALĂ PRIN NEUTRALITATE? Înfrățirea, Cluj, 1921 Martie 19, An. I, Nr. 177, p. 1—2; 20 Martie, An. I, Nr. 178, p. 1—2; 22 Martie, An. I, Nr. 179, p. 1—2. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 205—214).

GAVRILĂ PRECUP. NECROLOG. Înfrățirea, Cluj, 1921 Septembrie 9, An. II, Nr. 318, p. 1. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 41—42).

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE, SECȚIUNEA DIN TRANSILVANIA ȘI ȚINUTURILE MĂRGINAȘE. Raport cu privire la lucrările din primul an de funcționare (1921—1922). Cluj, Tip. Dr, S. Bornemisa, 1922, în 8, 22 p.

DR. IOAN SCURTU, 1877—1922. CUVINTE DE AMINTIRE. Cluj, Tip. „Cartea Românească”, 1922, în 8“ 23 p. (Extras din înfrățirea. Cluj, 1922 August 5, An. III, Nr. 580, p. 1—2). (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 43—51).

ÎNVĂȚĂTORII ȘI BISERICA. Înfrățirea, Cluj, 1922 August 11, An. III, Nr. 585, p. 1. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 215—217).

ANDREIU BÂRSEANU. NECROLOG. Înfrățirea, Cluj, 1922 August 24, An. III, Nr. 595, p. 1. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 52—55).

CACOVEANU (ȘTEFAN). FABULE. [Cu o prefață de Alex. Lapedatu]. București, Ed. „Casa Școalelor”, 1925, în 8, 94 p.

IOAN PAUL. [DUPĂ UN AN DELA MOARTEA LUI]. Națiunea, Cluj, 1927 Februarie 17, An. I, Nr. 30, p. 2.

SALUT REPREZENTANȚILOR PRESEI LATINE: 30 Sept. 1927. Dimineața, București, 1927 Oct. 1, An. XXIII, Nr. 7482, p. 1.

AD Enrico CORRADINI. Rampa, București, 1928 Ianuarie 25, An. XIII, Nr. 3001, p. 1.

ARDEALUL ȘI IOAN I. C. BRĂȚIANU. (După doi ani dela moartea lui). Viitorul, București, 1929, An. XXII, Nr. 6538, p. 5.

CONCORDATUL. Generația Unirii, București, 1929 Iunie 25, An. I, Nr. 6, p. 1—4.

P. GÂRBOVICEANU. SCRISOARE. (În: Omagiu lui P. Gârboviceanu. București, Tip. „I. C. Văcărescu”, 1929, în 8, p. 331—336).

EPISCOPUL NICOLAE IVAN AL CLUJULUI LA JUBILEUL DE 75 DE ANI: 17 Mai 1930. Națiunea, Cluj, 1930 Mai 18, An. IV, Nr. 108, p. 1; Universul, București, 1930 Mai 21, An. XLVIII, Nr. 112, p. 8.

SĂRBĂTOAREA UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ [CU OCAZIA JUBILEULUI DE 10 ANI], Viitorul, București, 1930, An. XXII, Nr. 6812, p. 1; Națiunea, Cluj, 1930 Octomvrie 19, An. IV, Nr. 226, p. 1.

O FUNDAȚIUNE REGALĂ A UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ: INSTITUTUL DE ISTORIE NAȚIONALĂ. Dimineața, București, 1930 Octomvrie 21, An. XXVI, Nr. 8560, p. 1.

IOAN I. C. BRĂȚIANU. LA ÎMPLINIREA A PATRU ANI DELA MOARTEA LUI: 29 Noemvrie 1931. Națiunea, Cluj, 1931 Decemvrie 1, An. V, Nr. 255, p. 1—2; Universul, București, 1931 Noemvrie 30, An. XLIX, Nr. 324, p. 1.

VINTILĂ BRĂTIANU [LA UN AN DUPĂ MOARTEA LUI]. Națiunea, Cluj, 1931 Decembrie 22, An. V, Nr. 270, p. 1; Universul, București, 1931 Decembrie 21, An. XLIX, Nr. 345, p. 1.

[PRESA DIN CAPITALĂ ÎN ARDEAL. ARTICOL SCRIS ÎN NUMĂRUL FESTIV AL ZIARELOR „ADEVĂRUL” ȘI „DIMINEAȚA”]. Dimineața, București, 1933 Nov. 13, An. 29, Nr. 9655, p. 6.

CU IOAN I. C. BRĂTIANU PE MUNTELE GĂINA. AMINTIRI. Universul, București, 1933 Noembrie 27, An. I., Nr. 325, p. 1—2.

DUPĂ ȘAPTE ANI... [dela moartea lui I. I. C. Brătianu]–, 25 Nov. 1934. Universul, București, 1934 Noembrie 26, An. LI, Nr. 324, p. 3.

DESPRE BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ. RĂSPUNS D-LUI O. GHIBU. Universul, București, 1935 Octombrie 28, An. LII, Nr. 297, p. 5; Viitorul, București, 1935 Octombrie 26, An. XXVII, Nr. 8336, p. 4.

O SCRISOARE CU PRIVIRE LA CONGRESUL ECONOMIC ȚINUT LA CLUJ: 9 Decembrie 1935. Universul, București, 1935 Decembrie 11, An. LII, Nr. 341, p. 15; Viitorul, București, 1935 Decembrie 10, An. XXVII, Nr. 8374, p. 6.

LA „VIITORUL”, [Articol scris pentru nr. festiv, de 25 ani, al ziarului Viitorul], București, 1936 Iunie 25, An. XXVIII, p. 3.

II. CUVÂNTĂRI

(S-au înregistrat numai cele cu caracter cultural sau național)

1. PARLAMENTARE

POLITICA PARTIDULUI NAȚIONAL ȘI ORGANIZAȚIILE LIBERALE DE PESTE MUNȚI. Cuvântare rostită la 21 Dec. 1922 în Adunarea Deputaților cu ocazia desbaterii Adresei de răspuns la Mesagiul Tronului. București, Tip. „Cărților Bisericești”, 1924, în 8, 23 p.

STATUL ȘI BISERICA. Cuvântare rostită la Senat la 29 Decembrie 1923. București, Tip. „Cărților Bisericești”, 1924, în 8, 34 p.; Monitorul Oficial, București, 1924 Februarie 13, Nr. 29, p. 464—472.

LA VOTAREA LEGII PATRIARHATULUI ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR: 17 Februarie 1925. Monitorul Oficial, București, 1925 Martie 10, Nr. 64, p. 1545—1546. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383] p. 64—65).

EXPUNEREA DE MOTIVE LA PROIECTUL DE LEGE PENTRU ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, LA SENAT: 24 Martie 1925. Monitorul Oficial, București, 1925 Aprilie 28, Nr. 56, p. 1102—1110.

DOUĂ CUVÂNTĂRI CU PRIVIRE LA NOUA LEGE PENTRU ORGANIZAREA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, ROSTITE ÎN SENAT [la 24 Martie 1925] ȘI ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR [1 Aprilie 1925]. Cernica, Tip. Bisericească din Sf. Mănăstire, 1925, în 8, 13 p.; Monitorul Oficial, București, 1925 Aprilie 28, Nr. 56, p. 1147—1149; Maiu 26, Nr. 90, p. 2293—2298.

LA APLICAREA LEGII DE ORGANIZARE A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR: 10 Decembrie 1925. Monitorul Oficial, București, 1926 Ianuarie 23, Nr. 26, p. 661—664.

CINE A PREZIDAT ADUNAREA NAȚIONALĂ DELA ALBA-IULIA? Cuvântare în Senat: 7 Februarie 1927. Monitorul Oficial, București, 1927 Februarie 22, p. 483—485.

LA LEGEA CATEDRELOR UNIVERSITARE, ÎN SENAT: 7 Aprilie 1927. Monitorul Oficial, București, 1927 Iunie 15, Nr. 66, p. 1303—1306.

LA INSTITUIREA PATRIARHULUI REGENT. CUVÂNTARE ÎN SENAT: 2 August 1927. Monitorul Oficial, București, 1927 Septembrie 16, Nr. 9, p. 163—164.

LA DISCUȚIA GENERALĂ A LEGII [CULTELOR] ÎN SENAT: 29 Martie 1928. Monitorul Oficial, București, 1928 Iulie 3, Nr. 54, p. 1323—1338; (Și in: Noul regim al Cultelor în România [cf. Nr. 280], p. 5—46).

LA CHESTIUNEA PERSONALITĂȚII JURIDICE A ORGANIZAȚIILOR BISERICEȘTI, ÎN SENAT: 30 Martie 1928. Monitorul Oficial, București, 1928 Iulie 6, Nr. 55, p. 1342—1359; (Și in: Noul regim al Cultelor în România [cf. Nr. 280], p. 47—55).

LA CHESTIUNEA SUBIECTULUI DE DREPT AL AVERILOR BISERICEȘTI, ÎN SENAT: 30 Martie 1928. Monitorul Oficial, București, 1928 Iulie 6, Nr. 55, p. 1342—1359 ; (Și in: Noul regim al Cultelor în România [cf. Nr. 280], p. 59—70).

RĂSPUNS LA DECLARAȚIA I. P. SF. MITROPOLIT DR. NICOLAE BĂLAN, ÎN SENAT: 31 Martie 1928. Monitorul Oficial, București, 1928 Iulie 6, Nr. 55, p. 1361—1362; (Și in: Noul regim al Cultelor în România [cf. Nr. 280], p. 71—76).

LA DISCUȚIA GENERALĂ A LEGII [CULTELOR], ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR: 5 Aprilie 1928. Monitorul Oficial, București, 1928 Iulie 14, Nr. 97, p.3138—3144; (Și in: Noul regim al Cultelor în România [cf. Nr. 280], p. 77—93).

NOUL REGIM AL CULTELOR ÎN -ROMÂNIA. CUVÂNTĂRI ROSTITE ÎN SENAT ȘI ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR [29 Martie — 5 Aprilie 1928], București, Fundațiunea Culturală Regele Mihai I, 1928, în 8, 93 p.

PARTIDUL NAȚIONAL-LIBERAL ȘI CONCORDATUL. CUVÂNTARE ROSTITĂ ÎN SENAT: 24 Mai 1929. Monitorul Oficial, București, 1929 Iulie 6, Nr. 54, p. 1842—1847.

LA MODIFICAREA LEGII CULTELOR ÎN SENAT: 11 Iulie 1929. Monitorul Oficial, București, 1929 Oct. 29, Nr. 80, p. 2743—2751.

LA DEBATEREA LEGII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR, ÎN SENAT: 31 Martie 1931. Monitorul Oficial, București, 1931 Mai 8, Nr. 55, p. 2111—2115.

LA DISCUȚIUNEA GENERALĂ ASUPRA PROIECTULUI DE LEGE PRIVITOR LA ORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI UNIVERSITAR, ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR: 1 Aprilie 1932. Monitorul Oficial, București, 1932 Aprilie 21, Nr. 76, p. 3218—3221.

LA DISCUȚIA GENERALĂ A ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAGIUL TRONULUI, ÎN SENAT: 18 AUGUST 1932. Monitorul Oficial, București, 1932 August 27, Nr. 7, p. 138—149.

SITUAȚIA CLINICELOR UNIVERSITĂȚII DIN CLUJ. INTERPELARE LA SENAT, ADRESATĂ D-LOR MINIȘTRI AI SĂNĂTĂȚII ȘI INSTRUCȚIUNII: 1 Martie 1933. Monitorul Oficial, București, 1933 Martie 11, Nr. 28, p. 833—841.

STATUL ȘI INSTITUȚIUNILE DE ARTĂ. CUVÂNTARE ROSTITĂ ÎN SENAT LA DISCUȚIA LEGII IMPOZITELOR PE SPECTACOLE PUBLICE: 29 Martie 1933. Monitorul Oficial, București, 1933 Mai 6, Nr. 39, p. 1522—1524.

LA PROIECTUL ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAGIUL TRONULUI, ÎN SENAT: 2 Martie 1934. Monitorul Oficial, București, 1934 Martie 9, Nr. 11, p. 333—340.

LA ANIVERSAREA UNIRII ARDEALULUI, ÎN SENAT: 1 Decembrie 1934. Monitorul Oficial, București, 1934 Decembrie 5, Nr. 7, p. 58.

LA DISCUȚIA GENERALĂ A PROIECTULUI ADRESEI DE RĂSPUNS LA MESAGIUL TRONULUI, ÎN SENAT: 17 Decembrie 1934. Monitorul Oficial, București, 1935 Ianuarie 8, Nr. 16, p. 207—208.

LA COMEMORAREA MARTIRILOR REVOLUȚIEI DELA 1784, HORIA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN, ÎN ADUNAREA DEPUTAȚILOR: 28 Februarie 1935. Monitorul Oficial, București, 1935 Martie 11, Nr. 46, p. 1245.

LA COMEMORAREA UNIRII ARDEALULUI ȘI BANATULUI CU VECHIUL REGAT, ÎN SENAT: 1 Decembrie 1935. Monitorul Oficial, București, 1935 Decembrie 17, Nr. 8, p. 302—303.

2. PANEGIRICE

GH. DIMA. CUVANT LA MORMÂNTUL LUI—, 7 Iunie 1925. Viitorul, București, 1925 Iunie 11, An. XVII, Nr. 5179, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 79—80).

EPISCOPUL ILARIE TEODORESCU AL CONSTANȚEI. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI, — 1 Octombrie 1925. Viitorul, București, 1925, Oct. 3, An. XVII, Nr. 5397, p. 3; (Și in: Momente culturale și politice, [cf. Nr. 383], p. 99—101).

SEPTIMIU B. MUREȘANU. CUVÂNT LA MORMÂNTUL LUI, — 25 Februarie 1926. Prietenul nostru pentru popor, Câmpulung–Muscel, 1926 Ianuarie— Februarie, An. V, Nr. 1—2, p. 1—2. Viitorul, București, 1926 Febr. 27, An. XVIII, Nr. 5397, p. 3; (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 124 — 128).

ALEXANDRU CONSTANTINESCU. CUVÂNT LA FUNERARIILE LUI, 22 Noembrie 1926. Viitorul, București, 1926 Noembrie 23, An. XIX, Nr. 5622, p. 3.

IOAN I. C. BRĂȚIANU. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI, — 27 Noembrie 1927. Universul, București, 1927 Noembrie 28, Ed. spec., p. 2; Viitorul, București, 1927 Noembrie 29, An. XX, Nr. 5932, p. 2.

VALERIU BRANISCE. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—, 3 Ianuarie 1928. Viitorul, București, 1928 Ianuarie 6, An. XX, Nr. 5694, p. 4.

GAVRIL TRIPON. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—, 8 Mai 1930. Viitorul, București, 1930 Mai 14, An. XXII, Nr. 6676, p. 4.

DR. VASILE PAHONE. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—, 11 Septembrie 1931. Renașterea, Cluj, 1931 Septembrie 20, An. IX, Nr. 39, p. 2.

GENERALUL TRAIAN MOȘOIU. CUVÂNTARE LA FUNERARIILE LUI—, 1 August 1932. Viitorul, București, 1932 August 3, An. XXIV, Nr. 7353, p. 3.

CONSTANTIN DISSESCU. CUVÂNTARE LA SENAT CU OCAZIA MORȚII LUI—, 11 August 1932. Monitorul Oficial, București, 1932 August 25, Nr. 5, p. 115.

THEODOR MIHALI. CUVÂNT LA FUNERARIILE LUI—, 19 Ianuarie 1934. Viitorul, București, 1934 Ianuarie 21, An. XXVI, Nr. 7802, p. 3; Universul, București, 1934 Ianuarie 22, An. LI, Nr. 20, p. 7.

DR. TEOFIL DRAGOȘ. CUVÂNTARE LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—, 21 Ianuarie 1934. Viitorul, București, 1934 Ianuarie 24, An. XXVI, Nr. 7804, p. 3.

VASILE GOLDIȘ. CUVÂNTARE LA SENAT CU PRILEJUL COMEMORĂRII LUI—, 10 Februarie 1934. Monitorul Oficial, București, 1934 Februarie 24, Nr. 5, p. 173.

VASILE GOLDIȘ. CUVÂNTARE LA FUNERARIILE LUI—, 12 Februarie 1934. Universul, București, 1934 Februarie 12, An. LI, Nr. 41, p. 8; Viitorul, București, 1934 Februarie 14, An. XXVI, Nr. 7821, p. 2.

G. BOGDAN-DUICĂ. CUVÂNT LA MORMÂNTUL LUI—, Sibiu, 23 Septembrie 1934. Viitorul, București, 1934 Septembrie 25, An. XXVI, Nr. 8006, p. 3; Universul, București, 1934 Septembrie 26, An. LI, Nr. 263, p. 8.

MITROPOLITUL PIMEN AL MOLDOVEI. CUVÂNT LA FUNERARIILE LUI—, 16 Noembrie 1934. Viitorul, București, 1934 Noembrie 17, An. XXVI, Nr. 8052, p. 3.

DR. VASILE SUCIU, MITROPOLITUL GRECO-CATOLIC DE ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ. Cuvântare în Senat, cu ocazia morții lui—, 28 Ianuarie 1935. Monitorul Oficial, București, 1935 Februarie 8, Nr. 20, p. 310—311.

MITROPOLITUL VASILE SUCIU AL BLAJULUI. CUVÂNT CU OCAZIA ÎNMORMÂNTĂRII LUI—, 29 Ianuarie 1935. Unirea, Blaj, 1935 Februarie 2, An. XLV, Nr. 5, p. 6; Universul, București, 1935 Ianuarie 31, An. LII, Nr. 30, p. 7.

ANASTASE SLMU. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—, 2 Martie 1935. Universul, București, 1935 Martie 4, An. LII, Nr. 62, p. 15; Viitorul, București, 1935 Martie 4, An. XXVII, Nr. 8140, p. 2.

EPISCOPUL GRIGORIE COMȘA AL ARADULUI. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—,28 Mai 1935. Universul, București, 1935 Mai 30, An. LII, Nr. 146, p. 9; Viitorul, București, 1935 Mai 30, An. XXVII, Nr. 8210, p. 2.

MITROPOLITUL NECTARIE COTLARCIUC AL CERNĂUȚILOR. CUVÂNT LA ÎNMORMÂNTAREA LUI—,7 Iulie 1935. Universul, București, 1935 Iulie 9, An. LII, Nr. 186, p. 1—3; Viitorul, București, 1935 Iulie 9, An. XXVII, Nr. 8242, p. 3.

EPISCOPUL ROMAN CIOROGARIU AL ORADIEI MARI. CUVÂNT LA SENAT CU OCAZIA MORȚII LUI—,23 Ianuarie 1936. Monitorul Oficial, București, 1936 Martie 5, Nr. 21, p. 634.

EPISCOPUL NICOLAE IVAN AL CLUJULUI. CUVÂNT LA SENAT, CU PRILEJUL OMAGIERII MEMORIEI LUI,— 20 Februarie 1936. Monitorul Oficial, București, 1936 Martie 12, Nr. 23, p. 662.

3. COMEMORATIVE

OLTEA DOAMNA MAMA LUI ȘTEFAN CEL MARE. CUVÂNT ROSTIT ÎN BISERICA MĂNĂȘTIRII PROBOTA: 31 August 1908. Convorbiri Literare, București, 1908, An. XLII, Voi. II, p. 242—247. (Și in: Miscellanee...[cf. Nr. 322], p. 3—8).

MIHAI-VODĂ VITEAZUL. CUVÂNT ROSTIT ÎN SALA TEATRULUI NAȚIONAL DIN IAȘI: 8 Noembrie 1918. Neamul Românesc, Iași, 1918 Noembrie 9. (Și in: Miscellanee ...[cf. Nr. 322], p. 20—25).

GH. LAZĂR. CUVÂNT LA DESVELIREA BUSTULUI DELA CASA ÎNVĂȚĂTORILOR DIN CLUJ: 16 Mai 1924. (În: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 25—26).

AVRAM IANCU. CUVÂNT LA MORMÂNTUL LUI, CU PRILEJUL SERBĂRIILOR PENTRU CENTENARUL NAȘTERII: 31 August 1924. Viitorul, București, 1924 Sept. 2, An. XVI, Nr. 4946, p. 3; (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 30—33).

AVRAM IANCU CUVÂNT, LA LOCUL PE CARE URMEAZĂ A SE ÎNĂLȚA MONUMENTUL LUI ÎN CLUJ: 2 Septembrie 1924. Viitorul, București, 1924 Sept. 4, An. XVI, Nr. 4948, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 34—37).

LA SFINȚIREA MONUMENTELOR SCRITORILOR ROMÂNI DELA CIMITIRUL ETERNITĂȚII DIN IAȘI: 27 Septembrie 1924. Viitorul, București, 1924 Sept. 30, An. XVI, p.; Și in; Momente culturale și politice [cf. Nr. 382], p. 38—40).

MISCELLANEE. CUVINTE COMEMORATIVE, PANEGIRICE, OCAZIONALE ȘI POLITICE. București, Tip. „Cărților Bisericești „, 1925, în 8, 217 p.

IOAN MIHALYI DE APȘA. CUVÂNT LA DESVELIREA BUSTULUI LUI ÎN SIGHETUL MARMAȚIEI: 30 August 1925. Viitorul, București, 1925 Aug. 30, An. XVII, Nr. 5252, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 97—98).

B. P. HAȘDEU ȘI D. ONCIUL; CUVÂNT LA DESVELIREA BUSTURILOR LOR LA ARHIVELE STATULUI DIN BUCUREȘTI: 10 Noembrie 1927. Universul, București, 1927 Noembrie 12, An. XLV, Nr. 264, p. 7; Viitorul, București, 1927 Noembrie 11, An. XX, Nr. 5917, p. 8.

VASILE ALECSANDRI. CUVÂNT LA INAUGURAREA MAUSOLEULUI LUI DELA MIRCEȘTI: 3 Iunie 1928. Universul, București, 1928 Iunie 6, An. XLVI, Nr. 127, p. 9; Viitorul, București, 1928 Iunie 5, An. XXI, Nr. 6086, p. 4.

BARBU DELAVRANCEA. CUVÂNT LA DESVELIREA BUSTULUI LUI LA ORADEA: 17 Iunie 1934. Universul, București, 1934 Iunie 20, An. LI, Nr. 165, p. 6; Viitorul, București, 1934 Iunie 20, An. XXVI, Nr. 7923, p. 2.

LA DESVELIREA PLĂCII COMEMORATIVE PENTRU PETRU RAREȘ LA MEDIAȘ: 30 Septembrie 1934. Universul, București, 1934 Octombrie 3, An. LI, Nr. 270, p. 8; Viitorul, București, 1934 Octombrie 4, An. XXVI, Nr. 8014, p. 2.

MIHAIL VELICIU. CUVÂNT LA INAUGURAREA MONUMENTULUI LUPTĂTORULUI MEMORANDIST LA CHIȘINĂU-CRIȘ, JUD. ARAD: 21 Octomvrie 1934. Universul, București, 1934 Octomvrie 24, An. LI, Nr. 291, p. 2; Viitorul, București, 1934 Oct. 30, An. XXVI, Nr. 8036, p. 3.

VINCENȚIU BABEȘ. CUVÂNT LA SOLEMNITATEA DESVELIRII BUSTULUI LUI LA TIMIȘOARA: 21 Noemvrie 1934. Universul, București, 1934 Noemvrie 23, An. LI, Nr. 321, p. 5; Viitorul, București, 1934 Noemvrie 23, An. XXVI, Nr. 8057, p. 3.

VINCENZO BELLINI. LA 100 ANI DELA MOARTEA LUI. Conferință ținută la Ateneul Român: 28 Martie 1935. Viitorul, București, 1935 Martie 30, An. XXVII, Nr. 8162, p. 2.

MARTIRII CIORDAȘ ȘI BOLCAȘ. CUVÂNT LA DESVELIREA MONUMENTULUI LOR LA BEIUȘ: 6 Iunie 1935. Națiunea Română, Cluj, 1935 Iunie 8, An. IX, Nr. 49, p. 1; Universul, București, 1935 Iunie 9, An. LII, Nr. 156, p. 7; Viitorul, București, 1935 Iunie 11, An. XXVII, p. 3.

EPISCOPUL IOAN POPAZU. CUVÂNTARE CU PRILEJUL DESVELIRII bustului LUI LA CARANSEBEȘ: 6 Octomvrie 1935. Națiunea Română, Cluj, 1935 Octomvrie 9, An. IX, Nr. 146, p. 1; Universul, București, 1935 Octomvrie 8, An. LII, Nr. 277, p. 2; Viitorul, București, 1935 Octomvrie 9, An. XXVII, Nr. 8321, p. 3.

I. C. BRĂȚIANU. CUVÂNT CĂTRE TINERET, CU PRILEJUL INAUGURĂRII PLĂCII COMEMORATIVE DELA SIBIU: 27 Octomvrie 1935. Universul, București, 1935 Octomvrie 29, An. LII, Nr. 298, p. 7; Viitorul, București, 1935 Octomvrie 29, An. XXVII, Nr. 8338, p. 4.

VINTILĂ BRĂȚIANU. CUVÂNTARE LA RADIO: 22 DECEMVRIE 1935. Națiunea Română, Cluj, 1935 Decemvrie 25, An. IX, Nr. 208, p. 1; Universul, București, 1935 Decemvrie 25, An. LII, Nr. 355, p. 22; Viitorul, București, 1935 Decemvrie 24, An. XXVII, Nr. 8386, p. 1—2.

LA A 25-A ANIVERSARE A FUNDĂRII ȘCOALEI SUPERIOARE DE ARHITECTURĂ: 9 Martie 1924. Viitorul, București, 1924 Martie 11, An. XVI, Nr. 4802, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 14—18).

LA SERBAREA ZILEI DE 3/15 MAI, ÎN BLAJ, 1924. Viitorul, București, 1924 Mai 16, An. XVI, Nr. 4857, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 19—20).

LA JUBILEUL DE 50 DE ANI AL REUNIUNII COMERCIANȚILOR, INDUSTRIAȘILOR ȘI MESERIAȘILOR ROMÂNI DIN CLUJ: 15 August 1925. Viitorul, București, 1925 Aug. 22, An. XVII, Nr. 5240, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 95—96).

LA CEREMONIA COMEMORĂRII SINODULUI DELA NICEIA, ÎN IAȘI: 11 Octomvrie 1925. (In: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 106—108).

LA COMEMORAREA PROCESULUI MEMORANDULUI, ÎN SALA FESTIVĂ A CERCULUI MILITAR DIN CLUJ: 25 Mai 1928. Viitorul, București, 1928 Mai 27, An. XXI, Nr. 6079, p. 5.

LA SERBĂRILE CENTENARULUI LICEULUI DIN BEIUȘ: 31 Mai 1928. Națiunea, Cluj, 1928 Iunie 2, An. II, Nr. 117, p. 3.

LA SERBĂRILE DE PE CÂMPIA LIBERTĂȚII, BLAJ: 15 Mai 1934. Viitorul, București, 1934 Mai 17, An. XXVI, Nr. 7896, p. 4.

LA ÎMPLINIREA A 150 ANI DELA ÎNFIINȚAREA CATEDRALEI ORTODOXE ROMÂNE DELA ORADEA: 12 Noemvrie 1934. Viitorul, București, 1934 Noemvrie 13, An. XXVI, Nr. 8048, p. 5.

LA JUBILEUL DE 100 DE ANI AL CASINEI ROMÂNE DIN BRAȘOV: 4 Ianuarie 1936. Națiunea Română, Cluj, 1936 Ianuarie 9, An. X, Nr. 5, p. 1; Universul, București, 1936 Ianuarie 6, An. LIII, Nr. 5, p. 11; Viitorul, București, 1936 Ianuarie 6, An. XXVII, Nr. 8394, p. 6.

4. OCAZIONALE

Nichita Duma. Cuvânt la instalarea în scaunul episcopiei Argeșului: 18 Noemvrie 1923. Viitorul, București, 1923 Nov. 22, An. XV, Nr. 4711, p. 3. (Și în: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 5—6).

ROMAN CIOROGARIU. CUVÂNT LA DECORAREA P. S. EPISCOP AL ORADIEI: 13 Ianuarie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Ian. 17, An. XVI, Nr. 4758, p. 3. (Și în: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 7—8).

ȘTEFAN CACOVIAN. CUVÂNT LA DECORAREA OCTOGENARULUI SCRIITOR ÎN ALBA-IULIA: 20 Ianuarie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Ian. 23, An. XVI, Nr. 4762, p. 3. (Și în Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 9—13).

IOAN I. C. BRĂȚIANU. CUVÂNT LA MANIFESTAȚIUNEA DIN SÂN-MĂRTIN: 7 Iulie 1924. (In: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 27—29).

NECTARIE COTLARCIUC. CUVÂNT LA INSTALAREA I. P. S. MITROPOLIT AL BUCOVINEI: 10 Noembrie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Noembrie 11, An. XVI, Nr. 5006, p. 3, (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 44—46).

DR. GRIGORIE COMȘA. CUVÂNT LA INSTALAREA P. S. EPISCOP AL ARADULUI: 12 Iulie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Iulie 15, An. XVII, Nr. 5208, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 92—94).

PATRIARHUL MIRON. CUVÂNT LA ÎNVESTITURA I. P. S. SALE: 1 Noembrie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Noembrie 3, An. XVII, Nr. 5301, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice fcf. Nr. 383], p. 112—114).

GHERONTIE NICOLAU. CUVÂNT LA INSTALAREA P. S. SALE ÎN SCAUNUL DE EPISCOP AL CONSTANȚEI: 4 Martie 1926. *Viitorul*, București, 1926 Martie 16, An. XVIII, Nr. 5911, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 129—130).

VINTILĂ I. BRĂȚIANU. CUVÂNTARE CU OCAZIA PROCLAMĂRII CA ȘEF AL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL: 2 Decembrie 1927. *Viitorul*, București, 1927 Decembrie 4, An. XX, Nr. 5937, p. 3.

MITROPOLITUL GURIE AL BASARABIEI. CUVÂNT LA INSTALAREA I. P. S. S. ÎN SCAUNUL MITROPOLITAN DIN CHIȘINĂU: 28 Aprilie 1928. *Universul*, București, 1928 Aprilie 28, An. XLVI, Nr. 97, p. 2; *Viitorul*, București, 1928 Apr. 28, An. XX, Nr. 6057, p. 3.

I. G. DUCA. CUVÂNTARE CU OCAZIA PROCLAMĂRII CA ȘEF AL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL: 28 Decembrie 1930. *Viitorul*, București, 1930 Decembrie 30, An. XXII, Nr. 6871, p. 2.

I. G. DUCA. CUVÂNT LA SĂRBĂTORIREA LUI CA PREȘEDINTE AL PARTIDULUI. *Viitorul*, București, 1933 Ianuarie 30, An. XXV, Nr. 7504, p. 4,

CONSTANTIN I. C. BRĂȚIANU. CUVÂNTARE CU OCAZIA PROCLAMĂRII CA PREȘEDINTE AL PARTIDULUI NAȚIONAL-LIBERAL: 4 Ianuarie 1934. *Universul*, București, 1934 Ianuarie 6, An. LI, Nr. 5, p. 3; *Viitorul*, București, 1934 Ianuarie 6, An. XXV, Nr. 7790, p. 2.

MITROPOLITUL NICODEM AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI. CUVÂNT CU OCAZIA INVESTIRII I. P. S. SALE: Iași, 3 Februarie 1935. *Universul*, București 1935 Febr. 5, An. LII, Nr. 35, p. 1; *Viitorul*, București, 1935 Febr. 5, An. XXVII, Nr. 8116, p. 3.

EPISCOPUL NICOLAE IVAN AL CLUJULUI. CUVÂNT CU PRILEJUL ÎMPLINIRII VÂRSTEI DE 80 ANI: 26 Mai 1935. *Națiunea Română*, Cluj, 1935 Mai 26, An. IX, Nr. 39, p. 1; *Renașterea*, Cluj, 1935 Iunie 2, An. XIII, Nr. 22, p. 2.

Cu OCAZIA SĂRBĂTORIRII LA BRAȘOV, în ZIUA DE 30 AUGUST 1935. *Națiunea Română*, Cluj, 1935 Septembrie 1, An. IX, Nr. 115, p. 1—2; *Viitorul*, 1935 Septembrie 4, An. XXVII, Nr. 8291, p. 1—2.

MITROPOLITUL VISARION AL BUCOVINEI. CUVÂNT CU OCAZIA INSTALĂRII I. P. S. SALE: 10 Noembrie 1935. *Universul*, 1935, Nov. 12, An. LII, Nr. 312, p. 3; *Viitorul*, 1935 Nov. 12, An. XXVII, p. 3—4.

EPISCOPUL TIT SIMEDREA AL HOTINULUI ȘI AL BĂLȚILOR. CUVÂNT CU OCAZIA INSTALĂRII P. S. SALE LA BĂLȚI: 29 Decembrie 1935. *Universul*, București, 1935 Decembrie 31, An. LII, Nr. 358, p. 3; *Viitorul*, București, 1935 Decembrie 31, An. XXVII, p. 3.

EPISCOPUL NICOLAE COLAN AL VADULUI, FELEACULUI ȘI CLUJULUI. CUVÂNT CU OCAZIA INSTALĂRII P. S. SALE LA CLUJ: 29 Iunie 1936. *Națiunea*, Cluj, 1936 Iulie 1, An. X, Nr. 144, p. 4.

UN NOU SION ROMÂNESC ÎN CAPITALA ARDEALULUI. CUVÂNT ROSTIT LA PUNEREA PIETRII FUNDAMENTALE A CATEDRALEI ORTODOXE ROMÂNE DIN CLUJ: 7 Octomvrie 1923. *Renașterea*, Cluj, 1923 Oct. 14, An. I, Nr. 6, p. 6; *Viitorul*, București, 1923 Oct. 9, An. XVI, Nr. 4676, p. 2; (Și in: *Miscellanee ...*[cf. Nr. 322], p. 99—102).

LA LUAREA ÎN PRIMIRE A DEPARTAMENTULUI [CULTELOR ȘI ARTELOR]: 31 Octomvrie 1923. *Viitorul*, București, 1923 Nov. 1, An. XV, Nr. 4697, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383], p. 3—4).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A PALATULUI SOCIETĂȚII FILARMONICE „LYRA” DIN BRĂILA: 8 Mai 1924. *Viitorul*, București, 1924 Mai 20, An. XVI, Nr. 4859, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383], p. 21—22).

LA DISTRIBUIREA CELOR DINTÂIU PREMII NAȚIONALE PENTRU POEZIE ȘI PROZA: Iunie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Iunie 13, An. XVI, Nr. 4878, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383], p. 23—24).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A BISERICII CATEDRALE DIN BĂLȚI: 28 Septemvrie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Septembrie 30, An. XVI, Nr. 4970, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383] p. 41—43).

LA INAUGURAREA INSTITUTULUI TEOLOGIC ORTODOX DELA ORADEA-MARE: 6 Decemvrie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Decemvrie 10 An. XVI, Nr. 5031, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383] p. 47—49).

LA INAUGURAREA INSTITUTULUI TEOLOGIC ORTODOX DELA CLUJ: 7 Decemvrie 1924. *Viitorul*, București, 1924 Decemvrie 12, An. XVI, Nr. 5033, p. 3. (Și in: *Momente culturale și politice* [cf. Nr. 383], p. 50—52).

LA INAUGURAREA TRIBUNALULUI DELA FĂGĂRAȘ: 5 Ianuarie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Ianuarie 8, An. XVII, Nr. 5052, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 53—57).

LA PROCLAMAREA ÎN SF. SINOD A PATRIARHATULUI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE: 4 Februarie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Febr. 6, An. XVII, Nr. 5076, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 58—63).

LA ÎMPROPRIETĂRIREA FUNCȚIONARILOR PUBLICI CU LOCURI DE CASE ÎN CLUJ: 26 Aprilie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Aprilie 29, An. XVII, Nr. 5144, p. 1. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 66—68).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A BISERICII CATEDRALE ORTODOXE DIN TÂRGU MUREȘ: 10 Mai 1925. *Viitorul*, București, 1925 Mai 13, An. XVII, Nr. 5155, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 69—72).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A PALATULUI EPISCOPAL DE LA CONSTANȚA: 24 Mai 1925. *Viitorul*, București, 1925 Mai 27, An. XVII, Nr. 5167, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 73—75).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A SEMINARULUI DIN DOROHOIU: 30 Mai 1925. *Viitorul*, București, 1925 Iunie 3, An. XVII, Nr. 5172, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 76—78).

LA INAUGURAREA CĂMINULUI DE ODIHNĂ PENTRU INTELECTUALI, ÎN SÂMBĂȚA-DE-SUS: 2 Iulie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Iulie 4, An. XVII, Nr. 5199, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 89—91).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A SEMINARULUI NEGRU-VODĂ DELA CURTEA-DE-ARGEȘ: 4 Octomvrie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Oct. 6, An. XVII, Nr. 5278, p. 3. (Și in: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 102—105).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A SEMINARULUI CHESARIE EPISCOPUL DIN BUZĂU: 14 Octombrie 1925. *Viitorul*, București, 1925 Oct. 16, An. XVII, Nr. 5287, p. 3. (Și în: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 109—111).

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A SEMINARULUI DIN HUȘI: 10 Ianuarie 1926; *Viitorul*, București, 1926 Ianuarie 12, An. XVIII, Nr. 5357, p. 3. (Și în: Momente culturale și politice, [cf. Nr. 382], p. 115—117).

LA INAUGURAREA ȘCOALEI DE ARTE FRUMOASE DIN CLUJ: 17 Ianuarie 1926. *Viitorul*, București, 1926 Ian. 21, An. XVIII, Nr. 5365, p. 3. (Și în Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 118—120).

LA DESCHIDEREA PRIMULUI CONGRES NAȚIONAL BISERICESC: 3 Februarie 1926. *Viitorul*, București, 1926 Feb. 4, An. XVIII, Nr. 5377, p. 3. (Și în: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 121—123).

LA PREDAREA DEPARTAMENTULUI [CULTELOR ȘI ARTELOR] : 31 Martie 1926. (În: Momente culturale și politice [cf. Nr. 383], p. 131—132).

MOMENTE CULTURALE ȘI POLITICE. CUVÂNTĂRI. 31 Oct. 1923—31 Martie 1926). București, Tip. „Cărților Bisericești”, 1926, în 8, 135 p.

LA SOLEMNITATEA PRELUĂRII MUZEULUI SIMU DIN BUCUREȘTI ÎN PROPRIETATEA STATULUI: 17 Noembrie 1927. *Universul*, București, 1927 Noembrie 19, An. XLV, Nr. 270, p. 1—2; *Viitorul*, București, 1927 Noembrie 20, An. XX, Nr. 5925, p. 4.

LA INAUGURAREA TEATRULUI COMUNAL DIN TIMIȘOARA: 13 Mai 1928. *Națiunea*, Cluj, 1928 Mai 16, An. II, Nr. 104, p. 4; *Universul*, București, 1928 Mai 16, An. XLVI, Nr. 110, p. 5; *Viitorul*, București, 1928 Mai 15, An. XX, Nr. 6069 p. 3.

LA INAUGURAREA MUZEULUI ETNOGRAFIC AL ARDEALULUI DIN CLUJ: 17 Iunie 1928. *Universul*, București, 1928 Iunie 20, An. XLVI, Nr. 139, p. 6; *Viitorul*, București, 1928 Iunie 19, An. XXI, Nr. 6098, p. 4.

LA PALATUL CULTURAL AL DOBROGEI, CU OCAZIA ÎMPLINIRII A 50 DE ANI DELA REINTEGRAREA DOBROGEI LA VIAȚA ROMÂNEASCĂ: Constanța, 26 Octomvrie 1928. *Viitorul*, București, 1928 Octomvrie 28, An. XXI, Nr. 6211, p. 6.

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A MONUMENTULUI ANEXĂRII DOBROGEI: Constanța, 26 Octomvrie 1928. *Viitorul*, București, 1928 Octomvrie 28, An. XXI, Nr. 6211, p. 6.

LA SESIUNEA EXTRAORDINARĂ A ADUNĂRII EPARHIALE DIN CLUJ PENTRU SFINȚIREA CATEDRALEI: 4 Noemvrie 1933. *Renașterea*, Cluj, 1933 Noemvrie 19. An. XI. Nr. 45—46, p. 4—5.

LA PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A CATEDRALEI ORTODOXE DIN SIGHIȘOARA: 30 Septemvrie 1934. *Universul*, București, 1934 Octomvrie 3, An. LI, Nr. 270, p. 8; *Viitorul*, București, 1934 Octomvrie 3, An. XXVI, Nr. 8013, p. 3.

LA CONGRESUL FRĂȚIEI ORTODOXE ROMÂNE LA SIBIU: 28 Octomvrie 1934. *Telegraful Român*, Sibiu, 1934 Noemvrie 4, An. LXXXII, Nr. 46—47, p. 3; *Universul*, București, 1934 Octomvrie 30, An. LI, Nr. 297, p. 5; *Viitorul*, București, 1934 Octomvrie 30, An. XXVI, Nr. 8036, p. 2.

ÎMPRUMUTUL ȘI ARDEALUL. CONFERINȚĂ LA RADIO-BUCUREȘTI: 19 Noemvrie 1934. *Universul*, București, 1934 Noemvrie 23, An. LI, Nr. 321, p. 4; *Viitorul*, București, 1934 Noemvrie 21, An. XXVI, p. 1—2.

LA SFINȚIREA NOUII BISERICI ORTODOXE DELA TG.-MUREȘ. *Viitorul*, București, 1934 Dec. 7, An. XXVI, Nr. 8069 p. 5.

STATUL ȘI BISERICA ORTODOXĂ. CUVÂNTARE ROSTITĂ LA CONGRESUL GENERAL A F. O. R. ȚINUT LA CARANSEBEȘ: 6 Octomvrie 1935. *Națiunea Română*, Cluj, 1935 Octomvrie 9, an. IX, Nr. 146, p. 1; *Renașterea*, Cluj, 1935 Octomvrie 20, An. XIII, Nr. 42, p. 1; *Viitorul*, București, 1935 Octomvrie 10, An. XXVII, Nr. 8322, p. 3.

5. ADDENDA

ALEXANDRU MOCSONYI. CUVÂNT LA COMEMORAREA A 25 ANI DELA MOARTEA LUI, FOENI: 1 Aprilie 1934. *Viitorul*, București, 1934 Apr. 5, An. XXVI, Nr. 7864, p. 5.

ALEX. MOCSIONYI. CUVÂNT LA INAUGURAREA MONUMENTULUI SĂU, LA TIMIȘOARA: 14 Septembrie 1936. *Națiunea Română*, Cluj, 1936 Sept. 16, An. X, Nr. 206, p. 1.

SCRIERILE LUI ION I. LAPEDATU

I. Lucrări și studii de specialitate

1. Teoria asigurărilor asupra vieții. Brașov, Tip. Ciurcu & Co., 1902.
2. Adam Smith.— Sistemul său de Economie politică. Budapesta, Tipografia Poporul Român, 1903.
3. Studii de Contabilitate. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1904.
4. Banca Austro–Ungară. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1904.
5. Efectele publice. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1905.
6. Politica de discount. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1905.
7. Studii practice de bancă. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1906.
8. Băncile în noua reformă a dărilor. Orăștie, Tip. Nouă, 1908.
9. La chestiunea băncii de asigurări. Sibiu, Tipogr. Archidieceșană, 1910.
10. Problemele viitoare ale băncilor noastre. Sibiu, Tip. Poporului, 1913.
11. Din tratatul de pace cu Ungaria. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1920.
12. Probleme actuale. — Sarcinile financiare dela Ungaria. — Impozitul pe avere. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1920.
13. Chestiuni de finanțe publice. — Moștenirea Austro–Ungară. — Unificarea monetară.
Repartizarea datoriilor publice austro–ungare antebelice. Cluj, Tip. Ardealul, 1923.
14. Chestiuni economice și financiare. — Creditul industrial.—Lichidarea bunurilor inamice.
Cluj, Tip. Ardealul, 1923.
15. La chestiunea finanțelor țării. Cluj, Tip. Ardealul, 1924.

16. Problema datoriei publice și reforma monetară. Cluj, Tip. Ardealul, 1924.
17. Banca Națională a României. — Reforma din 1925. Cluj, Tip. Ardealul, 1925.
18. Discuția bugetului pe 1927. București, Imprimeriile Statului, 1927.

II. Monografii

19. „Ardeleana” Institut de credit și economii. Orăștie, 1885—1910. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1912.
20. „Prima Societate Ardeleană de Asigurări.” Sibiu, 1912—1922. Sibiu, Tip. Foaiă Poporului, 1923.

III. Diverse

(Conferințe, discursuri, polemici etc.)

21. Românii Seceleni. Brașov, Tip. Mureșianu, 1899.
22. Probleme sociale și economice. Brașov, Tip. A. Mureșianu, 1904.
23. La chestiunea băncii Culturale. Orăștie, Tip. Nouă, 1908.
24. Banca de Asigurare. Sibiu, Tip. Archidieceșană, 1912.
25. Pro domo. Sibiu. Tip. Archidieceșană, 1918.
26. Chestiunea valutei. București, Imprimeriile Statului, 1920.
27. Frământări sociale. Tip. Ardealul. Cluj, 1922.
28. Legea pădurilor și legea minelor. Cluj, Tip. Ardealul, 1924.
29. Reforma administrativă. — Finanțele locale. Cluj, Tip. Ardealul, 1925.

30. Noua organizare a Ministerului de Finanțe. Sibiu, Tip. Dacia-Traiană, 1928.
31. Problema culturii, *Anuarul Acad. Com.*, Cluj, 1924—1926.
32. Noua legislație economică. *Anuarul Acad. Com.*, Cluj, 1924—1926.
33. Analele Fundațiunii pentru ajutorarea ziariștilor români din Ungaria. 7 fascicole pe anii 1912—1918. Sibiu, Tip. Archidieceșană.

IV. Lucrări în manuscris

34. Noțiuni fundamentale de Știința finanțelor. — Cursuri pentru Academia de Științe Comerciale și Industriale din Cluj.
35. Preocupările sociale ale timpului nostru. — Individualism și socialism.

V. Articole și foiletoane

Gazeta Transilvaniei

36. Scrisoarea din Săcele. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1897, Nr. 84.
37. Cauzele decadenței economice a Românilor seceleni și mijloacele de îndreptare. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 1899. Iunie 18 și 25, Nr. 124, 129.
38. La Mormântul lui Gojdu (discurs comemorativ). *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 8 Februarie 1899, Nr. 238.
39. Inbunătățirea stării poporului nostru. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, 24 Iunie 1900, Nr. 130.
40. Ajută-te și Dumnezeu te va ajuta. *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Iunie 1904.

Telegraful Român

41. La Mormântul Profesorului Dr. Ioan Bozoceanu, *Telegraful Român*, Sibiu, 1898, Nr. 12–16.
42. Înființarea Comunității Ortodoxe Române din Budapesta. — (Cuvinte rostite în numele tinerimii universitare). *Telegraful Român*, Sibiu, 1900, Nr. 26.
43. Scrisoare din Budapesta. *Telegraful Român*, Sibiu, 1903, Nr. 49.
44. Scrisoare din Budapesta. *Telegraful Român*, Sibiu, 1903, Nr. 52.

Luceafărul

45. Adam Smith. — Sistemul său de Economie politică. *Luceafărul*, Budapesta, 1902, Nr. 7—12.
46. Lupte zadarnice. *Luceafărul*, Budapesta, 1903, Nr. 3—6.

Transilvania

47. Bibliografie. *Transilvania*, Sibiu, 1904, Nr. VI.
48. Un album artistic. *Transilvania*, Sibiu, 1905, Nr. II.
49. Academia Română. *Transilvania*, Sibiu, 1905, Nr. III.
50. Raport către Secțiunea istorică. *Transilvania*, Sibiu, 1905, Nr. IV.
51. Politica de discount, (conferință). *Transilvania*, Sibiu, 1905, Nr. V.
52. Apel pentru participarea la Expoziția generală română din 1906. *Transilvania*, Sibiu, 1905, Nr. VI.
53. Raport și propuneri relativ la lucrările prezentate la Concursul pentru un Manual de contabilitate populară. *Transilvania*, Sibiu, 1912, Nr. V.
54. Misiunea culturală a băncilor noastre. *Transilvania*, Sibiu, 1914, Nr. 1.
55. Profesorul Ion Socaciu, *Transilvania*, Sibiu, 1917, Nr. I—VI.
56. Andreiu Bârseanu, discurs funebru. *Transilvania*, Sibiu, 1922, Nr. X.

Revista Economică

57. Teoria asigurărilor asupra vieții. *Revista Economică*, Sibiu, 1900, Nr. 1—12.
58. Principiile fundamentale ale contabilității în partidă dublă. *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 45, 46, 47 48 și 49.
59. Corespondență comercială de 1. C. Panțiu (Dare de seamă). *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 45.
60. Emisiune de bancnote. *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 46.
61. Bursa și cursurile. *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 47.
62. Bursa și speculațiunile. *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 48, 49.
63. Rolul și importanța Băncii austro-ungare. *Revista Economică*, Sibiu 1904, Nr. 50.
64. Speculațiunile în Economia Națională. *Revista Economică*, Sibiu, 1904, Nr. 50.
65. Procentele (etalonul) de discount. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 1.
66. Cursul devizelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 1—3.
67. Reprivire asupra situației financiare a anului trecut. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 2.
68. Cambii financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 2.
69. Cambii de emisiune. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 3.
70. Noi și chestiunile social-economice. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 3.
71. Împrumuturile cambiale și replătirea lor. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 4.
72. Urcarea procentului (etalonului) de discount la băncile de emisiune. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 4.
73. Două probleme pentru Băncile noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 6—7.
74. Bursa și afacerile de arbitraj. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 7—8.

75. Bursa și Speculațiunile. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 9, 11—14.
76. Efectele Publice. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 15—19, 21—25.
77. Banca Austro-Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 16.
78. Etalonul de discount. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 21—24.
79. Reforma Școalelor Comerciale. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 24—25.
80. Organizarea Creditului de Discount. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 28.
81. Procentul (etalonul) oficial și privat la Băncile de emisiune. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 29.
82. Etalonul Băncilor de emisiune și Piața internă. *Revista Economică*, Sibiu 1905, Nr. 30.
83. Conferința a IV-a a Băncilor noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 35.
84. Etalonul în luna Septemvrie. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 41.
85. La chestiunea etalonului de discount. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 42.
86. Revizuirea oficială a gestiunii Institutelor de Credit. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 46.
87. O paralelă: Asociația Băncilor noastre și Asociația Reg. a Institutelor de bani ungare. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 49.
88. Studii practice de bancă. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 12—15, 14—22, și 33.
89. Probleme pentru conferința Băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 19.
90. Necesitatea și importanța asocierii Băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 20.
91. Condițiile dezvoltării asociației Băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1905, Nr. 21.
92. Reuniunea de control a băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 22—23.
93. Un răspuns: Chestiunea unei bănci centrale. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 23.
94. Chestiunea Controlului. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 24—25.

95. Cursuri practice de bancă. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 27.
96. Reformele de consolidare. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 28—29 și 31—33.
97. Chestiunea Economică Română. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 35—37, 39—40 și 44—45.
98. Memento. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 38.
99. Cronica Economică. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 39.
100. Cronica Economică. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 40.
101. Un nou incident penibil. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 42.
102. La schimbarea de azi — 28 Oct. (programul Rev. Econ.), *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 42.
103. Literatura de specialitate. Matem. Financiară de A. Ciortea. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 46.
104. Răspuns (la Chestiunea Economică Română). *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 47.
105. Ideea unei statistici românești. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 48.
106. Repriviri. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 49.
107. În preajma Conferinței. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 41.
108. Un pas înainte. *Revista Economică*, Sibiu, 1906, Nr. 52.
109. La glasul vremii. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 1.
110. Conferința Băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 2.
111. Privilegiul Băncii Austro-Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 3.
122. Concurența păgubitoare. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 6.
113. În chestiunea însoțirilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 8.

114. „Ardeleana”, răspuns ziarului „Lupta”. *Revista Economică*, Sibiu, 1907 Nr. 13—16.
115. La cheștiunea însoțirilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 14.
116. Delegațiunea Băncilor (înființarea „Solidarității”) *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 17—
- 18.
117. Păcatele noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 18.
118. Ex uno discite omnes. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 20.
119. La conferința băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 21.
120. Concurența. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 22, 24—26.
121. Parcelările. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 27.
122. Solidaritatea (înregistrarea asociației). *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 38.
- 123 Lupta pentru existență. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 40.
124. Afacerile ipotecare și situațiunea financiară. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 41.
125. Emigrările. *Revista Economică*, Sibiu, 1907, Nr. 43—44.
126. Banca de Asigurare Românească. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 16.
127. Adunarea generală a „Solidarității” (Raport și propuneri). *Revista Economică*, Sibiu, 1910,
- Nr. 24.
128. Dare de seamă despre decursul Adunării. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 27.
129. Proces-Verbal al Adunării. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 28.
130. În preajma nouilor alcătuirii. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 30—33.
131. Banca Românească de Asigurare, *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 39.
132. Lămuriri, privitoare la Banca noastră de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 46.

133. Partenie Cosma, La jubileul de 25 de ani ca director la „Albina”. *Revista Economică*, Sibiu, 1910, Nr. 52.
134. Banca de Asigurare „Fortuna”. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 14.
135. „Solidaritatea”, raport către Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 18.
136. Raport despre activitatea revizorilor experți. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 18.
137. „Solidaritatea”, — lucrările ei. *Revista Economică*. Sibiu, 1911, Nr. 19—20 și 22.
138. Viribus unitis. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 12.
139. Adunările noastre generale. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 21.
140. Banca de asigurare – la începerea activității sale. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 50.
141. Mania de afaceri. *Revista Economică*, Sibiu, 1911, Nr. 51.
142. În preajma organizării Băncii de asigurare. *Revista Economică*, Sibiu 1911, Nr. 53.
143. Conferința revizorilor experți. *Revista Economică*, Sibiu, 1912. Nr. 2.
144. Conferința revizorilor experți — aprecierea hotărârilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 3.
145. Din pildele altora. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 6.
146. Bilanțul „Albinei”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 7.
147. Un advertisement. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 8.
148. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 9.
149. Conferința revizorilor experți, — aprecierea hotărârilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 10.
150. Criza Băncilor Centrale de Credit. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 11.
151. Scumpetea de bani. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 12.

152. Banca Generală de Asigurare, — conferință. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 12—14.
153. Situația financiară. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 13.
154. Instituția revizorilor experți ai „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 15.
155. Raportul direcțiunii „Solidarității” către Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 16.
156. „Solidaritatea”, Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 20.
157. O replică. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 20.
158. „Solidaritatea” — din prilejul Adunării generale dela Caransebeș. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 24.
159. Conferința revizorilor „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 25.
160. Pro domo. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 30.
161. Asigurarea împotriva accidentelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 34—35.
162. Contabilitatea afacerilor de asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 38—39.
163. Bugetul Statului. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 41.
164. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 47.
165. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1912, Nr. 48.
166. Anul economic 1912. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 1.
167. Cauzele crizei financiare în Ungaria. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 2,
168. Proiecte de reformă în organizația de credit. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 3.
169. Organizația Băncilor noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 4—6.
170. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 7.
171. O constatare. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 8.

172. Încheierile Băncii Generale de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 8.
173. „Albina”. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 9.
174. Dela Adunarea Generală a Băncii Generale de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 13.
175. Un fond jubilar–economic. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 18.
176. „Solidaritatea”, Adunarea generală, — raport. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 23.
177. Situația financiară a „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 23.
178. Raport către a III-a conferință a revizorilor experți. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 24.
179. Un pas înainte. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 26.
180. O nouă întreprindere românească. — Biroul central de informațiuni și comisiuni. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 27.
181. Pauperismul la poporul nostru și combaterea lui. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 29—32.
182. Problemele viitoare ale băncilor noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 29—30.
183. Pauperismul la poporul nostru, — un ecou. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 30.
184. Apucături detestabile. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 31.
185. Priviri retrospective. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 33.
186. La chestiunea Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 34—35.
187. „Solidaritatea” și chestiunile cooperative. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 35.
188. Pregătirea și cenzurarea conturilor de încheiere. *Revista Economică*, Sibiu, 1913, Nr. 49.
189. Vieța noastră economică în 1913. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 1.
190. Școala Comercială Română din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 2.

191. Pentru Școala Comercială Română din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 4.
192. Pentru Școala comercială română din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 3.
193. Banca Austro-Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 6.
194. Noul împrumut de Stat. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 7.
195. Bilanțul „Albinei”. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 8.
196. Din viața economică a poporului nostru. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 9.
197. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 9.
198. La chestiunea edificiului Școlii Comerciale Române din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 9.
199. Încheierile Băncii Generale de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 9.
200. Mărturisiri prețioase. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 10.
201. Școala comercială română din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 13.
202. Încheierile Băncii Generale de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 14.
203. La chestiunea Școlii comerciale române din Brașov. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 17.
204. Darea de seamă a „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 25.
205. Darea de seamă despre activitatea revizorilor experți. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 25.
206. Darea de seamă către conferința revizorilor experți. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 26.
207. Chestiunea biroului de informații și comisiuni. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 26.
208. Constatări indiscutabile. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 28.
209. Raportul secțiunii economice a Asociațiunii. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 30.

210. Asigurări cu risc de războiu. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 33.
211. La cheștiunea încheierilor anuale. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 50.
212. Băncile și clientela. *Revista Economică*, Sibiu, 1914, Nr. 51.
213. Pro domo. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 1.
214. La cheștiunea bilanțurilor și dividendelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 2.
215. Repriviri asupra anului 1914. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 2.
216. Surpriză neînchipuită. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 4.
217. Acționari și deponenți. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 5.
218. Debitorii băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 8.
219. Cheștiuni de actualitate. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 9.
220. Debitorii băncilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 9.
221. Cheștiunea importului de cereale. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 10.
222. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 11.
223. Interesele economice și luptele popoarelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 12.
224. Un institut central pentru institutele financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 14.
225. La cheștiunea centralei institutelor de bani. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 15.
226. La cheștiunea centralei institutelor de bani. Memoriul „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 16.
227. „Albina”. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 17.
228. Banca Generală de Asigurare,— încheierile anuale. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 18.
229. Banca Generală de Asigurare, — raport către Adunarea generală *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 20.

230. Un mare succes. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 24.
231. La cheștiunea importului de cereale. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 21.
232. Încă un cuvânt la cheștiunea importului de cereale. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 31.
233. O problemă de rezolvat. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 34.
234. Activitatea „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 35.
235. Afacerile de bancă și abundența de numerar. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 36.
236. Încasarea pretențiunilor restante. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 37.
237. Partea noastră la împrumutul de război. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 40.
238. Constatări juste. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 40.
239. În fața Centralei Instit. Financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 42.
240. Controlul obligator la Centrala Institutelor Financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 44.
241. La cheștiunea Centralei Institutelor Financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 45.
242. „Solidaritatea” față de Centrala Institutelor Financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 46.
243. La cheștiunea proximelor bilanțuri și băncile noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1915, Nr. 47.
244. Pro veritate. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 1.
245. Modificări în proiectul Centralei Institutelor Financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 2.
246. Din viața economică a anului 1915. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 3.
247. Orfelinatul românesc. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 5.
248. Băncile noastre. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 6—11 și 13—16.

249. Abundența de bani. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 7.
250. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 11.
251. Bilanțul „Albina”. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 14.
252. Banca Generală de Asigurare. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 14.
253. Adunarea generală a Băncii de Asig. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 16.
254. Centrala Institutelor de Bani. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 17.
255. Fundațiunea pentru ajutorarea ziaristilor români. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 18.
256. Instituțiunea revizorilor experți — dezvoltarea în cadrele „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 19.
257. Banca Austro-Ungară, — la jubileul de 100 ani. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 24.
258. Perspective financiare. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 25.
259. Nouile proiecte de impozite. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 26—27.
260. Intelectualii noștri și scumpetea traiului. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 28.
261. Activitatea „Solidarității” — raportul către Dir. și Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1916, Nr. 34.
262. La cheștiunea încheierilor anuale. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 2.
263. Augumentarea capitalurilor sociale. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 3.
264. Din vieața economică a anului 1916. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 4.
265. În fața viitorului. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 6.
266. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 7.
267. Afacerile comerciale și industriale la băncile din provincie. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 8.

268. Un economist roman — Prof. Ioan Socaciu. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 9.
269. Fundațiunea pentru ajutorarea ziariștilor români. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 10.
270. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 11.
271. „Albina”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 15.
272. Dela Banca Generală de Asigurări, raport către Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 15.
273. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 18.
274. Direcțiunea „Solidarității” către Adunarea generală. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 19.
275. Adunarea generală a Băncii de Asig. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 19.
276. Două propuneri — condiții pentru progresul „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 22.
277. Adunarea „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 22.
278. Războiul economic. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 25.
279. Chestiunea valutei, — opiniunile Wakerle, Foldes și Hantos. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 32.
280. Valuta monarhiei sub durata războiului. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 33.
281. Valuta germană sub durata războiului. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 34.
282. Teoriile despre valoarea banilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 35.
283. Mijloace pentru regularea valutei. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 36.
284. Scopurile și limitele politicii valutare. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 37.
285. La chestiunea restabilirii valutei. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 38.
286. La chestiunea valutei. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 41.

287. Un program social-economic pentru viitor. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 42—43.
288. Al 7-lea împrumut de războiu. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 44.
289. Noua reformă a impozitelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 45.
290. Bugetul Statului. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 46.
291. Reorganizarea „Solidarității”. *Revista Economică*, 1917, Sibiu, Nr. 48.
292. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 48.
293. La cheștiunea reviziilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1917, Nr. 48.
294. În anul al XX-lea. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 1.
295. Cronica economică 1917. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 1.
296. La cheștiunea ordonanței pentru circulația de imobile. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 3.
297. La cheștiunea revizuirilor. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 4.
298. „Victoria”. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 12.
299. Fundațiunea pentru ajutorarea ziariștilor români în 1917. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 16.
300. Pro domo. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 19—20.
301. Raportul „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 24.
302. Dela „Solidaritatea”. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 25.
303. Andrei Cosma. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 31.
304. Revizorii-experti. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 37—40.
305. Spre un viitor mai bun. *Revista Economică*, Sibiu, 1918, Nr. 46.
306. La Anul Nou. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 1.

307. Chestiunea valutelor și a finanțelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 1—2.
308. Împrumutul Național. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 6.
309. Banca Generală de Asigurări. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 22.
310. Fundațiunea pentru ajutorarea ziarelor românești. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 24.
311. România, soc. anon. Transilv. de asig. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 27.
312. Banca Agrară, — cuvântul raportorului. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 33—34.
313. Unificarea valutei. *Revista Economică*, Sibiu, 1919, Nr. 47—48.
314. Condițiile financiare ale tratat, de pace cu Austria. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 1.
315. Unificarea valutară. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 5.
316. Chestiunea stampilării coroanelor, — discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 11.
317. Din tratatul de pace cu Ungaria. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 20—23 și 25.
318. Unificarea valutei — memoriu către guvern. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 27.
319. Unificarea valutei — al 3-lea memoriu. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 29.
320. Chestiunea sarcinilor financiare dela Ungaria. *Revista Economică*, Sibiu, Nr. 44.
321. Impozitul de avere — legea cehoslovacă și legea austriacă. *Revista Economică*, Sibiu, 1920, Nr. 45—46.
322. Să ne reculegem. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 1.
323. Raport către Adunarea „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 2.
324. Finanțele Statului. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 2.
325. Memoriu către Ministerul de Finanțe. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 4.

326. Misiunea economică la lucru (scrisoare din Budapesta). *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 10.
327. Conferința dela Roma. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 21.
328. Ordonanța relativ la materialul statistic și informativ pentru lichidarea intereselor publice și private din fosta Monarhie Austro–Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 30.
329. Conferința dela Roma. *Revista Economică*, Sibiu, 1921, Nr. 36—37.
330. Moștenirea Austro–Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 5.
331. Pentru acționari. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 15.
332. Datoria publică a României. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 20.
333. Darea de seamă către adunarea „Solidarității”. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 30.
334. Lucrările „Solidarității”, — memoriu în chestiunea impozitelor. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 40.
335. Frământări sociale. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 44.
336. Moștenirea Austro–Ungară. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 45.
337. Unificarea monetară — memoriu către guvern. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 46—47 și 50.
338. Reforma fiscală — memoriu către guvern. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 48.
339. Repartizarea datoriilor publice antebelice Austro–Ungare — memoriu la Comisiunea de reparațiuni. *Revista Economică*, Sibiu, 1922, Nr. 51—52.
340. Repartizarea datoriilor publice antebelice austro–ungare — memoriu la Comisia de reparațiuni. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 1.
341. Creditul Industrial — discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 21.
342. Situațiunea economică a Ardealului. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 21.

343. Lichidarea creanțelor Austro–Ungare — discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 24.
344. Un nou memoriu al cercurilor financiare și economice. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 25.
345. Parteniu Cosma — discurs funerar. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 39.
346. La inaugurarea unei sucursale — discurs. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 41.
347. Politica monetară și financiară a Cehoslovaciei. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 50—51.
348. La cheștiunea finanțelor țării — discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr. 53.
349. Politica monetară și financiară a Cehoslovaciei. *Revista Economică*, Sibiu, 1923, Nr.1—2.
350. Problema datoriei publice și reforma monetară. *Revista Economică*, Sibiu, 1924, Nr. 25—26.
351. Legea pădurilor—discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1924, Nr. 27—28.
352. Legea minelor — discurs parlamentar. *Revista Economică*, Sibiu, 1924, Nr. 32—33.
353. Informațiuni practice privitoare la lichidarea cu Ungaria. *Revista Economică*, Sibiu, 1924, Nr. 43—52.
354. Banca Națională a României și reforma din 1925. *Revista Economică*, Sibiu, 1925, Nr. 37—40.

